

СИНЯВА НАД РОССЮ

Історико-краєзнавчий літопис

СИНЯВА НАД РОССЮ

Історико-краєзнавчий літопис

КИЇВ
2020

Алла Шелест

СИНЯВА НАД РОССІЮ: Історико-краєзнавчий літопис – К.:
Новий друк, 2020. – 448 с. – Укр.;

ISBN 978-617-635-161-0

...Є книги, котрі покликані берегти, мов зіницю ока, минуле, без якого не мислиться ні день сьогодняшній кожного з нас, ні, тим паче, наша майбутня безхмарна днина. До них, безперечно, якраз і належить пропонований тобі, дорогий читачу, науково-популярний нарис-літопис «Синява над Россю», зініційований Михайлом Олексійовичем ГОРОВЕНКОМ – людиною непересічною, мудрою і достославною. А витoki, живлюще джерело цих прекрасних людських рис його характеру – в безкорисливій синівській любові до рідного краю, шані і пошані до всього знакового, неминущого і незнищеного, що є в українстві, вірі і звичаях наших славетних пращурів.

...Синява – звичайне село на Київщині, котрих на українських теренах тисячі. Тим то й знаково, що його літопис, мов краплина роси на сонці, відзеркалює і далеч століть, і реалії сьогodenня в очікуванні кращих часів для рідної України, а найперше – долі простих людей, щиросердних українців, котрі із сивих давен і донині тягнули і тягнуть спільного плуга повсякчасних нагальних турбот, надій і сподівань на добірний пшеничний сніп і щедрий стіл, щасливу долю своїх дітей і онуків, покладаючись лишень на себе, громаду та ще ласку Божу. Прикро, що міради із них безіменно й безслідно канули в небуття. То ж до честі ініціатора та автора цієї ошатної книги з промовистою назвою «Синява над Россю» є їх намагання повернути з плину Лети імена сотень і тисяч односельців, котрі достоту гідні і шані людської, й прихильності Долі. Бо, як писав ще Тарас Григорович Шевченко, «раз зігріте добром серце вік не охолоне».

...Читайте, роздумуйте і долучайтесь до минувшини, котра для наших пращурів, прадідів, дідів і батьків була нагальною й невідворотною миттю життя, з котрого постали і всі ми, сьогоднішні. Минемо й ми. То ж хотілося б, аби це минуле зробило майбутнє для наших дітей та онуків більш утішливим і обнадійливим.

Рецензент:

Новохатько Леонід Михайлович –

доктор історичних наук,

заслужений діяч науки і техніки України.

ISBN 978-617-635-161-0

© Горовенко М. О., 2020

© Шелест А. П., 2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Горовенко Михайло Олексійович,
*Почесний громадянин Рокитнянщини –
голова редакційної колегії.*

Члени редакційної колегії:

Бурбан Володимир Якович –
*член Національної спілки письменників України,
член Національної спілки журналістів України,
заслужений працівник культури України;*

Воронович Василь Йосипович –
заслужений працівник культури України;

Кибенко Валентина Іванівна;

Маслюк Галина Арсенівна;

Шелест Алла Павлівна.

Переднє слово

СИНЯВА – МАГІЧНИЙ МЕРИДІАН
НАШОЇ ДУШІ

*Дорогі мої синявко, синявцю!
Читачу цієї книги!*

Запрошую тебе у незвичну й несподівану мандрівку – на зустріч із минулим. Навіть якщо ти ніколи особливо ним не цікавився, а твої знання історії давно припали пилом, то цього разу повинно бути інакше. І не має значення, хто ти: жінка чи чоловік, учень чи вчитель, тобі за тридцять чи шістдесят... І де ти нині мешкаєш, навіть котрий рік – 2020 чи набагато пізніше. Ніщо не має значення, важливо лише те, що у твоєму серці. Бо це зустріч із минулим особливого місця, того, перед яким ми всі однакові, де благословилися на світ і вперше вимовили своє найголовніше слово – «мама».



М. О. Горovenко

Так ми всі створені – проживаючи життя на одному місці, стаємо його частиною. А воно – нашою. Коли відриваємося від нього ненадовго або ж доля-недоля заносить нас на лелечих крилах у далекий край, засинаємо під чужинськими зорями у європах, америках, азіях, однаково потім завжди повертаємося сюди. Наяву чи в снах, у мріях, мові, пісні...

Людину часто манить широкий світ, ми прагнемо більшого. Тоді настає та мить, коли прощальним поглядом обводимо все довкола, востаннє виходимо за рідні ворота, щоб ступити у невідоме. Згодом десь знаходимо свій новий осідок, уже там – наш новий дім, сім'я, робота. Та час від часу серце владно велить – пора... І ми зриваємося, спішимо туди, звідки вийшли, аби ще раз приголубити все живими очима, не запізнитися... Добре, якщо батьки, рідня ще топчуть ряст, та навіть коли вони вже зоріють на небесах, здавалося б, окрім відвідин, молитви на їх могилах нам уже нічого тут робити, покидаємо це місце з невимовним жалем. Бо все тут таке дороге, що перехоплює подих, до щему, до болю стискається серце.

Цей клаптик рідної землі і небеса над ним – благословенний для нас світ, воістину магічний меридіан нашої душі.

Сказане – ніщо проти того, що ми відчуваємо, коли надовго відриваємося від домівки. І в кожного з нас власні спогади й ностальгійні переживання.

Найдорожче місце на землі для мене це – Синява зі знайомими до болю краєвидами, садибами, вулицями й стежками, будівлями в центрі, стадіоном, церквою, Старим Млином... І вічною Річкою, води якої тисячоліттями збігають в океан Часу, пам'ятаючи все, що тут відбувалося.

...Рідна, безмежно дорога тобі, читачу, мені, нам Синява. Дорога усім сущим нині – тим, хто в ній народився і звікує тут, і тим, хто опинився поза нею. Усім поколінням синявців у глиб усіх віків. Серед них, напевне, є твої предки, далекі пращури, та їх гени озиваються зараз у тобі цією любов'ю.

Кожен може безкінечно відчувати, як зі світанкових літ Синява по краплині входила у його єство. Ми стараємося оберігати цю пам'ять, вона – частина нас. Свого часу, одірвавшись від рідних місць, як і багато хто, на навчання, а потім і на роботу, я не підозрював, що мені буде суджено наче вдруге вростати в село. Цього разу вже клопотами багатьох синявців, яким можна було дати раду лише в столичних владних кабінетах, і я мусив перейматися ними. Натомість отримав новий досвід, побачив синявське життя з іншого боку.

Звісно, багато чому мене навчили батьки, вчителі, окремі односельці, про кожного зберігаю світлу згадку.

Село, де багато чого на виду, дає людині дуже добру науку. Живучи і працюючи усе життя в місті, відчуваєш це особливо гостро. Звичайна порядність, щирість, доброта та все інше, що робить людину людиною, – це та Синява, яку намагався взяти собі в життєву дорогу. На ній мені випало багато гарячої роботи, дивитись у вічі сотням і сотням різних людей. Завжди шукав у них таку ж відвертість, яку звик бачити у синявському погляді.

Наша Синява – село горде, вмє себе цінувати і пошановувати своє. Без зверхності, без пихи, але завжди любить бути іншим, кращим. У минулі віки й тепер його покоління зростають з відчуттям того, що до їх села ставляться з підкресленою повагою. Воно любить чути гарні слова про себе: як тут не зрікаються сивої давнини, встановили навіть на пам'ятник прадавнім антам. Не занедбують й інших пам'ятних місць, і не всяке село має їх стільки. Старе й мале розповість вам, як сині-пресині тумани тут милували зір найславніших гетьманів українського народу, а намолені церкви зцілювали людські душі.

Синява – уперта. У її жилах ніколи не переводилася козацька кров, час від часу закипаючи праведним гнівом. Могла зігнути, та

не впокорювалася. Затято несла в собі пам'ять про тих, хто робив їй добро, хоч велено було забути їх. Хоч як муляли колись владі церкви, і таки знайшлася мерзенна душа й підпалила одну, та підняти руку на другу не посміла, бо знала, що село могло повстати. Синява не зрікалася ні мови, ні Бога.

Українську незалежність сприйняла зі щирим серцем, ходила на київські майдани. Її голос чули під час Революції Гідності, а коли Росія підступно й підло встромила нам ножа у спину, село віддавало рідній армії все, що могло, і його волонтерські зусилля ставали навіть прикладом.

Наша Синява не ховалася за когось, а послала своїх синів на війну. Калинова синявська кров запеклася у сухому донецькому степу, імена наших героїв навечно внесені до національної Книги пам'яті полеглих, а самі вони з небес наче дивляться Синяві у вічі, нагадуючи, за що, чією зброєю і чиїми руками були обірвані їх життя. Вони змінили Синяву, вона вже ніколи не буде такою, як раніше, а їх живі бойові побратими не дадуть відійти від цього.

Синява – давня, мудра, як світ. Що їй та перша писемна згадка її імені, коли пам'ятає себе за багато віків до неї. Переживала найлютіші часи чужинських набігів, навал, та не щезала, не шукала собі іншого місця, воскресала з попелу, відроджувалася після нашестя, голодоморів, воєн.

Чого хотілося сказати цією книгою? Вона про Синяву і для Синяви: літопис села – унікальний. Вона – для односельців. А що може краще гуртувати громаду у її відповідальності за подальшу долю села як не спільна історична пам'ять! Село – первинний, визначальний ген української нації, її живлюще джерело, творець і оберіг її мови, звичаїв, традицій і обрядів. Бо, як казали наші предки: «У місто – по гроші, а в село – по розум».

Ця книга – і слово вдячності усім минулим поколінням синявців: хліборобів і гончарів, гречкосіїв і лісівників, конюхів і вівчарів, ткачів і мельників, ковалів і бондарів, столярів і стельмахів, чинбарів і кушнірів, цукровиків і будівельників, броварів і гутників, мисливців і пасічників, священнослужителів і знахарів, кобзарів, вчителів, медиків... таки людей непростой долі, працьовитих і гостинних, метикуватих і насмішкуватих, відвертих і «собі на умі», але добрих серцем, не спесивих.

Ця книга також – уклін доземний тисячам полеглих за волю і долю рідного краю, небайдужих і відважних, суворих і ніжних, бо відома приповідка звучить так: «Моя хата з краю, я першим бій приймаю».

У цьому й слід шукати зміст і сутність цієї книги. Вона є спробою створити повніший і правдивіший образ Синяви. Отже, певною мірою й образ самих себе нинішніх. Хоча б для того, аби розуміти,

наскільки минуле, не лише недавнє радянське, а й те, що на ментальному рівні передалося нам ще з давніх часів, міцно сидить у нас. Воно різне: одне ми хотіли б узяти з собою, інше таке чіпке, що не пускає нас уперед.

Не думай, читачу, що це абстрактні розмірковування. Пригадай, що світ знав про Україну, отже, й про Синяву, до 1991 року. Майже нічого, чув хіба що про Чорнобиль та ще «Динамо» (Київ). З деякою цікавістю на нас почали дивитися лише з початком Незалежності. А вже коли ми закипали гнівом на майданах, потім окропили їх кров'ю Небесної Сотні, взялися за зброю, добре розуміючи, що навіть без ядерних ракет ворожа могутність у кількадесят разів переважає нашу, та все одно не побоялися, про нас захоплено заговорили як про народ, у якого спрацював генетичний код волелюбності та гідності.

Світ став на наш бік, тепер західна людина впевнена, що свобода для неї і для нас означає одне й те ж, вона позитивно реагує на спільні точки дотику в нашій історії, культурі. Вони є навіть у синявській біографії. Приміром, якщо вам трапиться добре освічений європеєць і ви розповідате йому про перебування у Синяві славетних українських гетьманів, то при згадці імені Пилипа Орлика, можливо, очікуйте від свого знайомця спалаху цікавості. Бо німець скаже про Орлика як знаного у їх тогочасних найвищих колах політика й дипломата, чех пам'ятатиме про його давнє чеське коріння, француз похвалиться його сином, видатним генералом і маршалом Франції. А разом вони підтвердять: так, Орлику належить авторство не просто першої української конституції, а першої такої у світі, яка утверджувала демократію, свободи, парламентаризм і механізми протидії корупції влади. І цим вона майже на ціле століття випередила європейську філософську й суспільно-політичну думку. Нехай цей проект і не був реалізований, та Європа і нині визнає за Орликом право першопрохідництва.

Так, ми стали іншими. Тим, що давно не створюємо собі кумирів із влади, у нас немислимо навіть уявити щось подібне, як у Росії, скажімо, храм Путіна з поклонами й молитвами до його ікон. Нехай ця дикість і для них начебто крайність, та вона красномовна, більшість росіян і насправді має його за божка. У такому ж, як і Синява, за кількістю населення і за сотню з лишком кілометрів від Москви, Пітера, Рязані чи деінде російському селі люди нарікатимуть на безробіття, безгрошів'я, бездоріжжя, відсутність газу, медицини, але люто проклинатимуть за це весь світ і нас з вами, а не своїх правителів. Захоплено кричатимуть «Крим наш!», плескатимуть у долоні від мультиків з путінськими ракетами, які падають на Америку, і не проти насправді скинути атому бомбу на Київ.

Ми переросли їх, це наше вікно можливостей. Для Синяви також. Та дорослими ще не стали. Запитаймо будь-кого із синявців, хто більш-менш освоївся у західній країні, він підтвердить, що нам ще рости й рости. Ставати відповідальнішими передусім самими за себе, позбуватися багатьох минулих звичок, які гирами висять на ногах і не дають рухатися вперед.

Ця книга має нагадати, що в історії Синяви чимало цікавого, навіть повчального для нас, людей першої чверті ХХІ століття. Про те, що вона споконвік трималася на силі громади, самотужки заклала церкви і мости, громадські млини і комори, наймала дяка для науки, наставляла на лад у господах і в головах, ставала суддею і сама виконувала присуд.

Нині людство переживає бум сенсаційних відкриттів в археології, щороку стається щось таке, що перевертає усталені уявлення про досвідки людства, зародження різних цивілізацій і змушує переписувати шкільні підручники.

Чи має це якийсь стосунок до Синяви? Так, має! Історія цих земель, що нині звуться українськими, настільки давня й загадкова, що нею усе більше цікавиться чужоземний учений світ. Він уже тепер схвилюваний іншою гіпотезою, що виникла в деяких західних лабораторіях на основі генетичних досліджень: саме тут, на Подніпров'ї, Пороссі творився код праматері українців, і саме звідси почалося розселення людності на захід; коли у сторонах, тисячоліттями пізніше названих Європою і Московією, люди ще жили в печерах і диких пущах, на нинішніх українських землях, зокрема, найближчих до нас, уже були протоміста з двоповерховими будівлями, їх мешканці плекали зерно, знали ремесла і розумілися на мові небесних світил.

Нехай дещо з цього – недостатньо обґрунтовані припущення, обережні здогадки чи сміливі версії, колись знатимемо більше. Давня історія завжди цікавить людей найбільше, і нею найдужче пишуться. А ще вона стає полем битв не лише учених, а й масштабних зіткнень політиків, держав, аж до воєн.

...Ця книга і про це також. Про те, що ми були підневільним народом, що з нашої пам'яті намагалися стерти нашу ж історію, за нас її переписували, привласнюючи усе краще, всю нашу духовну спадщину, всі наші літописи, наших державотворців. Дуже точно у квітні 2016 року в Києві сказала про це шанована усім світом нобелівський лауреат, російськомовна письменниця, білоруска з українським корінням чесна Світлана Алексієвич: «Росія багато років всіляко намагалася замаскувати свою справжню ідентичність шматками української історії, випиваючи її у вас з кров'ю ... Уся історія Росії побудована на пагорбах Києва. Якщо забрати Київську Русь у росіян, то залишиться одна Орда»...

Що тут заперечити. Вони це добре знають і хапаються за нашу історію, як за соломинку, втрачаючи вже всяку міру. З 2014 року з усіх російських каналів потоком ллється «руській князь Ярослав Мудрий», «руській князь Владімір крестил нашу (себто російську – М. Г.) землю», «руській князь Владімір Мономах» і т. ін. Князю Володиміру зводять помпезний пам'ятник посеред Москви як «істинно руському», доньку Ярослава Мудрого Анну – королеву Франції Путін у Парижі називає «русской», і вся Європа від такого нахабства хапається за голову...

Власне, зрозумівши, що Україна остаточно вислизає з їх «братніх» обіймів, вони розпочали війну, їх останнім форпостом стала російська православна церква московського патріархату.

Слово «томос» повноголосе вперше зазвучало навесні 2018 року, щотижня його підхоплювало все більше і більше не лише православних, а й греко- і римо-католиків, протестантів, навіть мусульман та іудеїв, твердих атеїстів і просто індіферентних до віри людей. Та небайдужих до того, щоб Україна нарешті мала власну православну церкву як гарантію своєї незалежності і духовної свободи, мови та української ідентичності.

Серед них чимало православних вірян московського патріархату та їх священників, звичайних українців, патріотів, які щиро підтримують незалежність і захищають рідну землю. Це чудово видно і на прикладі Синяви. Їх давно бентежила загальна атмосфера у церкві, де все важче ставало приховувати пряму її залежність від Кремля та антиукраїнську сутність, різні факти нехристиянської поведінки, що збурювали суспільство, навіть картини розкішного життя деяких ієрархів. Усе це набувало більшої очевидності в роки російсько-української війни і до краю загострилося з початком надання Україні автокефалії.

Як людина світська, котра не мислить категоріями ні історії православ'я, ні церковних канонів, здавалося, я не мав би особливо перейматися усім цим. Та переймався. Бо сталося те, чого не було 1030 років від хрещення Русі. Тепер моя країна, моя держава остаточно переорієнтовується з Москви на європейську цивілізацію, скинуто останні колоніальні окупи. Для мене має значення, що нарешті у скріплених усіма печатами документальних записах нам і світу відкрилося те, що від нас так ретельно приховували усі 332 роки: Київська метрополія ніколи не перебувала у канонічних кордонах російської церкви. Остання доводиться дочкою саме українській церкві, а не навпаки. Історичну справедливість відновлено остаточно.

Історія Синяви безперервна, усвідомити це – означає зійти з безпам'ятства, відновити духовні зв'язки з минулим, пізнати себе справжніх. А 2018 рік знаковий ще й тим, що він дав поштовх нашому, так потрібному нам самим відмосковленню. Нині молода

Синява переважно дивиться на факти і події минулого вже українським поглядом, її не здивуєш гаслом «Геть від Москви!», вона його розуміє.

У твоїх руках, читачу, ваговитий доробок, і ти маєш знати історію його появи. Та перед цим скажу ось що. Якщо громада складає для себе перелік людей, які найбільше зробили для Синяви, список її почесних громадян, то я пропоную одне із чільних місць у ньому відвести *Аллі Павлівні Шелест*.

Вона з власної волі поклала на себе тягар багаторічних пошуків. Для того, щоб повернути синявцям бодай децицію очищеної їх історичної пам'яті, чи не вперше запропонувати їм нове бачення того місця, яке для них найдорожче і найкраще на землі. Синява стала магічним меридіаном і для її душі.

Те, що на таку обтяжливу працю здобудеться не кожен, підтвердить будь-хто із професійних краєзнавців, істориків. Скільки зусиль і часу було затрачено, щоб перелопатити не один кіш архівного й іншого збіжжя у різних академічних інститутах, наукових бібліотеках, вчитатися не в тисячі, а в десятки тисяч друківаних сторінок, переслухати багатьох людей, самій перемучитися сумнівами й ваганнями, крім авторки, відає один лише Бог.

За потрачений час хтось інший з її хистом, наполегливістю, працьовитістю, написав би дисертацію, монографію, роман (і не один!), отримав би за це почесні, славу. А вона не розраховувала на жодні нагороди. Це нагадує мені відомі класичні приклади українських інтелігентів, які багато чим жертвували задля блага свого народу.

Попри заперечення Аллі Павлівни, я повинен це сказати, інакше було б несправедливо, неправильно.

Не могу не згадати і своїх земляків – Андрія Петровича Билима та Юрія Яковича Касяненка, які заклали фундамент краєзнавчої роботи у Синяві.

Маємо ще одне дослідження синявського родоводу – рукопис знаного фахового краєзнавця з Білої Церкви Євгена Чернецького «Синява на Росі з прадавніх часів до початку ХХ століття». Ця невелика наукова праця, з дозволу автора використана в цій книзі, збагатила її деякими цікавими версіями і новими фактами.

У багатьох синявців, можливо, й у тебе, є великоформатна праця «Рокитнянщина», видана 2008 року. Це також доробок А. П. Шелест. У ній є чималенький нарис про Синяву, ним була закладена ідея пропонованої тобі книги.

Більш як за десять років в Україні з'явилися сотні нових досліджень українського буття у найрізноманітніших вимірах, змінилося розуміння багатьох історичних процесів, які у той чи інший спосіб заторкнули Синяву. Усе це знайшло відображення у цій книзі.

Пропонована книга, як і будь-яка друкована, обмежена обсягом. Вона не може вмістити весь матеріал А. П. Шелест, зокрема, великий масив фото, списків синявців тощо. Повніша її версія, очевидно, буде розміщена на сайті села, як і праця Є. Чернецького.

Однак і в такому випадку це лише початок творення синявської біографії. Авторка, ті, хто допомагав їй, переконані, що в різних архівах, виданнях, наукових академічних закладах, мемуаристиці неодмінно знайдуться нові згадки, свідчення про село. Їх варто повернути Синяві.

Одній людині це не під силу. Та синявців багато по світах. То ж маємо надію, що історія села збагатиться ще не одним безцінним документом.

Та найбільше слід шукати у власній пам'яті. Людині властиво особливо цікавитися найближчими до неї ста роками. Бо в них ще жива пам'ять про дідів і прадідів; вони живуть у родинних переказах, дивом вцілілих документах, фото...

Мало досліджень початку ХХ століття, яким воно насправді було для Синяви. Зокрема, в часи УНР, про це не так багато відомостей. Історики, які займаються цим періодом на Київщині, в один голос твердять: не віряться, щоб таке велике село не було задіяне подіями визвольних змагань, національно-просвітницьких рухів того часу. Отже, треба ще шукати їх сліди.

У такому погляді є резон. Коли з 90-х років почали піднімати цей пласт історії, з'ясувалося, що Україна тоді була іншою, ніж ми знали про неї. Ймовірно, що причетних до цих подій синявців могло бути немало. Хтось із них пропав безвісти, хтось не повернувся до родини, інші воліли мовчати про своє минуле. Ті, хто їх знав, потім згинули у 1933-му, на війні чи природною смертю. Та щось мало зостатися. Бодай невиразна згадка у родині. Вона дала б напрям пошуку. Скажімо, коли переглядати списки вояків, старшин різних збройних формувань УНР, знаходиш характерні синявські прізвища. Само по собі це ще ні про що не говорить. Та якась скупа згадка про таке прізвище завжди спонукає шукати далі. Можливо, вдалося б когось повернути із небуття. Нехай навіть одного. І тоді громада, мабуть, спромоглася б на пам'ятний знак на честь борців за незалежність України у тих роках, виконавши цим свій державницький обов'язок.

Ця книга – лише пролог до творення вже публічної біографії Синяви. Вірю у волю громади до неї, в ентузіазм синявських патріотів, які передадуть цю колективну пам'ять наступним поколінням.

*Михайло ГОРОВЕНКО,
ініціатор та голова редакційної колегії видання.*



Алла ШЕЛЕСТ

СИНЯВА НАД РОССЮ

Историко-краєзнавчий літопис

Чи можна зазирнути в минуле?

Кожна людина, коли все більше і глибше пізнає світ, навіть не усвідомлюючи чому, прагне знати і минуле. Можливо, це закладено ще у наших генах, котрі несуть у собі інформацію попередніх поколінь, а це – їх мудрість, і їх досвід, який прихований десь там глибоко у тобі і котрий так хочеться осягнути, щоб зрозуміти себе.

А, може, це просто цікаво: знати минуле.

Так все ж таки: чи можна безпосередньо зазирнути в минуле?

Відповідь на це запитання не така вже й складна. Фізик скаже: це ж просто. Світло рухається з обмеженою швидкістю. Так, Сонце ми бачимо, коли його промінь досягне наших органів зору, а це тільки через 500 секунд. Тобто, якщо ми бачимо Сонце, то лише таким, яким воно було приблизно вісім хвилин тому. А подивившись на зоряне небо, ми бачимо світло далеких зірок, яке несе інформацію про минуле, що було мільйони, мільярди років тому, а дійшло до нас саме в цю мить.

Як не парадоксально, але якщо ти хочеш заглянути в минуле – просто поглянь на небо.

На неповторному чорному тлі незбагненні розсипи діамантів – світил, що сяють краплинами неповторного світла. Чорний колір – це колір вічності, світло – це життєдайна сила. Вічність і життя. Життя – вічне. Ось чому небо так заворожує нас своїм миготінням, ось чому воно так спонукає нас до роздумів, ось чому ми звертаємось до нього зі своїми надіями і мріями.

Чи можна зазирнути в минуле?

Так, скаже історик, треба лишень піти до музею і на власні очі побачити, якими колись були

одяг, меблі, предмети вжитку людини. Можна ще також почитати документи, які підтверджують реальність тих чи інших подій. Ви навіть можете вдихнути їх запах, запах минулого.

Чи можна зазирнути в минуле?

Так, можна: досить лише переглянути старі фото, відеоматеріали, картини, що зафіксували і зупинили той час. Як не стискається серце, його не повернути.

Чи можна зазирнути в минуле?

Так, можна: досить лише прочитати стародавні книги чи навіть просто записи, подивитися малюнки і відчувти переживання, почуття і думки минулих поколінь. Які ж бо вони нам знайомі!

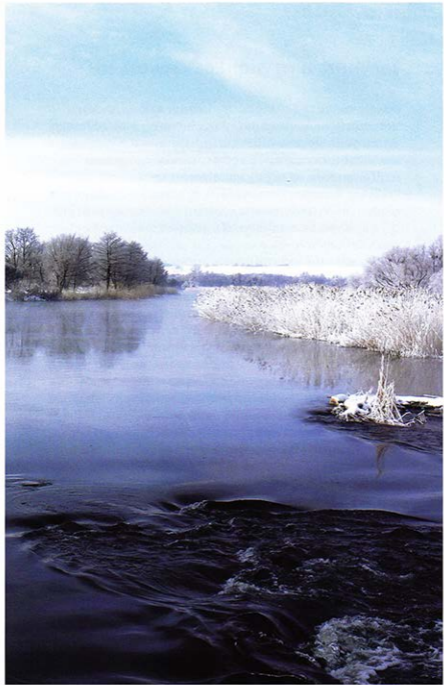
Чи можна зазирнути в минуле?

Так, треба просто послухати народні пісні, які сприймаються не розумом, а серцем. У них душа твого народу. Відчуй цю спорідненість душ. Доки їх співають, доти і буде жити душа.

Чи можна зазирнути в минуле?

Так, треба лишень просто подивитися на вишиванку. Це, як те ж зоряне небо, – важко відірвати погляд, хочеться філософствувати, мріяти, надіятись.

Для жителів села Синява на Рокитнянщині їх минуле – і в назві села, і в стародавніх книгах і картах, і в народній пісні, що птахою злітає у небесну височінь, і в древніх легендах, і в вишивці, зітканій із барвистих доль багатьох поколінь червоними і чорними нитками людського буття...



КРІЗЬ СИНЯВУ ВІЧНОСТІ...

Село Синява на Київщині розкинулося понад мальовничою річкою Рось зі сходу на захід біля підніжжя пагорбів-гір із неповторними назвами – Божа, Вовча, Бадуля, Дряпана або Хортиця, Цапова. Є ще гора, «що дзвенить», – найвища височина в селі.

Природа не пошкодувала своїх щедрот для цього багатого на історичні події поселення.

Із трьох сторін його оточує Чорний ліс, котрий простягається до Таращі й Богуслава, і тільки з четвертої – відкритий вид на річку й луки.

У центрі села, де гребля з мостом, якою пролягає дорога з Синяви до селища Рокитне (з боку Ступника), і поблизу Божої гори, Рось має два кам'яні пороги. Гранітні глиби то тут, то там аж до Білої Церкви виходять на поверхню берегів, надаючи неповторності місцевому рельєфу. І хоча не та вже тепер Рось – у давнину річка була глибшою і повноводнішою настільки, що колись тут пролягав шлях «із варяг у греки», – кращих місць в околиці годі й шукати.

Західну частину села омиває ще одна річка, а швидше за все просто річечка – Синявка. Її витoki беруть свій початок на Таращанщині. Протікаючи через сусідні із Синявою села цього району, місцеве урочище Мостище, Синявка живить своїми водами Рось і впадає у річку поблизу залізничного мосту на Кам'янці – колись окремому поселенні, а тепер – частині Рокитного.

...Над Россю, селом, що простяглося уздовж річки з обох сторін, скільки й пам'ятають себе синявці, стеляться тумани. Дивишся на них і здається, що небо, досхочу накупавшись у воді, тихо спочиває на духмяно-смарагдових берегах, огортаючи все довкола ніжно-

синявим серпанком. У цьому мареві чується тихий плюскіт води від легеньких ударів по ній веслом, таємничий шепіт очерету, поодинокий крик пташки у розлогих вербах... Справжнісінький земний рай.

Дослідники минулого, місцеві жителі, вважають, що від с^іняви над селом і походить його назва. Ця версія – головна, оскільки таку назву навмисно не придумаєш чи штучно не нав'яжеш. Вона природна, як навколишній світ. З цією думкою приходять розуміння, що с^інява означає не просто колір. Розкладаючи слово по нотах, чуєш у ньому музику буття...

А якщо Син'ява з наголосом на другому складі? Цей варіант вимови вживається найчастіше і наштовхує на трактування назви – СинЯва. «Село Синява – Син Яви ожива...». Його запропонував академік українського відділення міжнародної Академії оригінальних ідей В. Осипчук у книзі «Устань у Сварзі». На цю ідею автора наштовхнула «Велесова книга» – найдавніша пам'ятка українського народу, котра відображає історичний шлях, уявлення, звичаї та корені росів-русів або українців-русичів зокрема і загалом слов'ян. Таке трактування набагато сміливіше, бо повертає нас до глибини віків.

Ява – одна з трьох основних складових язичницької концепції створення світу, що полягає у триєдності Яви, Прави, Нави. У філософії прадавніх слов'ян Ява – реальний, видимий світ, Нава – духовний світ або таємниче ніщо, Права – істина або закони Сварога – верховного бога східних слов'ян, за котрими світи існують і взаємодіють між собою. Таким чином, СинЯва – частинка (Син) тлінного скороминучого життя (Яви), підтримувана постійним кругообігом душ. До речі, у прадавніх слов'ян закон Прави – основний закон Буття. Дохристиянські вірування українців згодом вплелися в Православ'я, що розкодовується – славити світ Прави. А Православ'я продовжує зберігати давні вірування наших пращурів в іншій формі.

Внісши власне бачення у прочитання «Велесової книги», Володимир Осипчук неодноразово відвідував село Синява та гору Божа на Рокитнянщині. Саме цю гору він, поряд з іншими істориками, вважає місцем підступного і зрадницького винищення військової еліти Антської України – першої в історії держави українців – царя Божа, його синів та 70-ти вельмож зі старшинами близько 375 року готським провідником Германаріхом.

*«І се була розбита руськолань готами Германаріха,
А той хотів жону з роду нашого і ту забив.
Се отці наші пішли на них, і Германаріх розбив їх,
І крижував руса Божа (Буса) і 70 старшин».*

(«Велесова книга», дощечка 32).

А може, назва села походить від імені язичницького божка Сина? У часи язичництва на вершині гори Божа знаходилося слов'янське святилище з дерев'яними статуями божеств і жертвниками.

Назву «Синява» також пов'язують і з назвою стародавнього города Синелець, що знаходився десь на околицях сучасної Синяви. Це було монастирське містечко, де монастир правив і за фортецю, і за заставу Київської Русі під час ворожих нападів.

Ще одна назва села – «Стринява», за Л. Похилевичем, існувала до татарських набігів: «...*предание говорит, что до татарских нашествий Синява называлась Стринявою и была значительным городом*»¹. Ця назва згадується і в Люстрації добр Королівства Польського від 1769 року.

У перекладі з готської «Стринява» – тихоплинна вода. Може, Рось з її тихими водами і дала це ім'я поселенню поблизу річки. Поступово назва «Стринява» трансформувалася у сучасну назву.

Цікаво й таке. За «Етномовною історією прадавньої України» Костянтина Тищенка слово «синява» – неужиток, непридатна земля, суха ділянка на болоті чи смуга неораної землі у значенні межі». Доволі неочікуване на перший погляд, але чи не одне з найближчих значень для пояснення назви села. Свого часу Поросся слугувало південним кордоном слов'янських земель із Диким полем і на місці розташування Синяви чи поблизу неї міг пролягати реальний розподіл між двома світами. Тож не виключено, що назва села бере свій початок у часи Київської Русі в значенні уявної межі між осілими слов'янами і кочовими племенами Дикого поля.

Відома сьогодні з Острозького літописця («С Кройніки Бельського речі потрібні вибрані», арк. 126) перша письмова згадка про село Синяву належить до другої половини XVI століття: «Року 1575... *Того же року в Синяві татаре були з Волох і о полтора крот 100 000 полону забрали і увошли през Хотин до Волох*». Можливо, згадане слово «Синява» означає назву певної території а, можливо, й поселення. Оскільки іншого населеного пункту з такою назвою на південному-східному прикордонні не зустрічається, ймовірно, що згадана Синява і є селом Синява сучасного Рокитнянського району.

Про наступні згадки села Синява описано в книзі Євгена Чернецького «Рокитнянська волость (XVI – XVIII ст.): *Як відомо, Синяву було засновано між 1622 – 1641 рр. за наказом білоцерківського старости Станіслава Любомирського чи його сина, також білоцерківського старости, Костянтина-Яцека. В люстрації 1622 р. Синява ще не згадана, натомість в інвентарі 1641 р. вже йдеться про «miasto Sreniawa». Сенс назви можна зрозу-*

miti, porівнюючи її польську форму («Sreniawa», «Srzeniawa, «Szrzeniawa» тощо) з назвою герба Любомирських («Szreniawa», «Sreniawa»)» – Шренява.

Однак те, що назва герба дала назву поселенню, на нашу думку, малоімовірно, бо такий вагомий факт не закріпився ні документально, ні навіть у переказах місцевих жителів. А згадка в Інвентарі Білоцерківського староства від 1616 року на Росі урочища «Sinnieva»³ навпаки, наштовхує на думку, що поселення все ж таки було, тільки, можливо, невелике і, зрозуміло, тоді ще – не місто.

Те, що в Люстрації Київського воеводства 1622 року населений пункт під такою назвою у складі Білоцерківського староства не згадувався⁴, могло статися через неповноту люстрації, на що вказують і самі упорядники цього документа. Адже з 1569 року Білоцерківське староство об'єднувало все Середнє Поросся включно із майбутніми Сквирщиною і Таращанщиною.

Ще одна згадка датується другою половиною XVII століття, коли за часів козацької держави село отримало статус сотенного містечка Білоцерківського полку. «Город Синявка на реке Роси...», – вказується у Присяжних книгах Білоцерківського полку 1654 року.

Назва «село Синявка» зустрічається і на Генеральній карті Новоросійської губернії 1779 року.

За переказами, у ті часи також вживалася назва «Стернява» – від слова «стерня» – ще одного природного чинника. Річка Рось у нашій місцевості протікає серед густих очеретів.



Коли попід берегами, у заплавах їх зрізали, залишалася висока стерня. Нібито вона й спонукала пращурів нинішніх синявців до іншого повороту назви.

В історичних джерелах, зокрема, люстраціях Королівства Польського, зустрічаються й такі інтерпретації назви «Синява» – Сринява, Сренява, Стринява, у «Словнику географічному Королівства Польського та інших країв» – Щенява.

Як бачимо, поселення Синява має багатовікову історію і його назва різнилася залежно від джерела, давності походження і характеру документів та й рівня освіченості тих, хто їх складав.

...Синява, СинЯва, Стринява, Синелець, Стернява, Сренява, Сринява, Синявка і нарешті знову Синява...

Чим більше роздумаєш над значенням нинішньої назви села, тим більше нового відкривається у пізнанні минулого. А скільки відкриттів ще попереду!

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. Киев, 1864. С. 522.
- 2 – Є. Чернецький. Рокитнянська волость (XVI – XVIII ст.). Біла Церква: видавець Пшонківський О. В., 2016. С. 53.
- 3 – ЦДІА. Ф. 241. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 8 об.
- 4 – Из люстрации Киевского воеводства: описание староств Каневского, Переяславского, Корсунского, Черкасского, Богуславского, Белоцерковского. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. Том 1. Москва: АН СССР. 1953.



АНТИ: НА ВІДСТАНІ СТОЛІТЬ

Далеке зовсім близько

АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ 90-их років ХХ століття свідчать, що територія сучасної Синяви була інтенсивно заселена ще в передісторичні часи. Під час розкопок тут виявлені численні поселення епохи бронзи, що прийшла на зміну мідній добі (кінець IV – початок I тисячоліття до н. е.) і раннього залізного віку (I тисячоліття до н. е.). Але більшість пам'яток належить до значно ближчих до нас часів – слов'янських – і датується добою, так званих римських впливів (перші століття н. е.) та великокнязівським періодом, тобто часами Київської Русі – черняхівської культури, давньоруської доби та пізнього середньовіччя.

**ЧЕРНЕЦЬКИЙ Євген Анатолійович,
(13.01.1972 р. н.)**

**красзнавець, кандидат історичних наук (Україна),
доктор гуманітарних наук (Польща):**

– Синява та її околиці можуть слугувати прикладом значної концентрації археологічних пам'яток на Пороссі. Ці пам'ятки свідчать, що на синявських теренах і угіддях цикл заснування–існування–занепаду поселень триває вже, щонайменше, впродовж трьох тисяч років.

Увага до археологічної спадщини Синяви прикута вже понад півтора століття. Про неї і її старожитності згадується у таких публікаціях, як: «Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии», опублікованій Іваном Фундуклеєм (1848 р.), «Сказання о населенных местностях Киевской губернии» Лаврентія Похилевича (1864 р.),

стаття «Siniawa» у багатотомному виданні «Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich» (1889 р.) та «Археологическая карта Киевской губернии» Володимира Антоновича (1895). Узагальнила дані про синявські пам'ятки і знахідки Надія Шендрік у своєму «Довіднику з археології України. Київська область» (1977 р.). Дуже важливою для пізнання цих старожитностей стала археологічна розвідка, проведена на теренах Рокитнянського району 1993 р. Дніпровською давньоруською експедицією.

Систематичних досліджень (розкопок) згадані пам'ятки досі не дочекалися. На жаль, всі вони тією чи іншою мірою зруйновані, бо перебувають під забудовою та в зоні активної сільськогосподарської діяльності. Саме тому такими важливими для їх дослідження є кожне спостереження та кожна знахідка, навіть випадкова.

Найдавніші пам'ятки Синяви і її околиць належать до бронзового віку. Їїго назва походить з археологічної періодизації історії людства і пов'язана з бронзою – металом, який домінував тоді у виробленні зброї, знарядь праці та прикрас. Бронза є сплавом міді щонайперше з оловом в якості основного компонента.

Вважається, що винахід бронзи відбувся у Месопотамії і Південному Ірані у середині 4 тисячоліття до нашої ери. Ця інновація поширилася у Малій Азії і Єгипті (кінець 4 тис. до н. е.), потім в Індії і на півдні Європи, зокрема, на теренах України (3 тис. до н. е.). Як видно з цих даних, культури, носії яких мешкали у ті далекі часи на теренах сучасної України, що лежить на перетині різних природних зон та цивілізаційних просторів, сприймали нові ідеї порівняно швидко.

Бронзові вироби конкурували з кам'яними та мідними. Їх перевага полягала в тому, що бронза у порівнянні з міддю плавиться легше. Відтак запровадження цього винаходу підвищило продуктивність праці давніх металургів. Поза тим бронзові вироби є твердішими і гострішими за вироби з міді. Очевидною також є загальна перевага металу над виробами з каменю, особливо коли йдеться про необхідність швидкого виготовлення великої кількості однакових виробів. Проте старі технології і рівень їх опанування були важливими для впровадження нових ідей. Так, обробка каменю була важливою для металургії, адже з нього виготовляли ливарні форми.

Поширення металургії бронзи на теренах України відбувалося з півдня на північ. Найраніші місцеві осередки бронзоливарного виробництва сягають межі ХХХ–ХХVІІІ ст. до н. е. і пов'язані з населенням Степу. Тим часом до Лісостепу і, зокрема, Поросся мистецтво лиття і обробки бронзи прийшло дещо пізніше. Завдяки знахідкам кам'яних ливарних форм ми можемо стверджувати, що на Пороссі було поширене не лише використання бронзових речей, виготовлених деінде, але й власна металургія бронзи.

Пороські майстри бронзового віку за відсутністю відповідних родовищ працювали виключно з імпортною сировиною. Дослідження свідчать, що потрібні метали надходили з Балкан і Карпат, Північного Кавказу та Приуралля. Слід також відзначити тогочасний видобуток міді на теренах нинішніх Волині та Донбасу. Ці торговельні зв'язки були дуже важливими як для місцевої економіки, так і для розповсюдження на Поросі ідей, релігійних уявлень і практик, знання про навколишній світ, які діставалися сюди разом з торговельниками металами.

На синявських теренах зафіксовано аж дев'ять поселень доби бронзи. Археологи позначили їх як Синява-I, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX та X. Із них три передостанні віднесені до періоду пізньої бронзи. Всі ці поселення лежать на берегах Росі і її приток. Більшість цих археологічних пам'яток сьогодні є частиною орних полів, а деякі з них зайняті садибами і городами вул. Польова (частина пам'ятки Синява-I) та Лісова (пам'ятка Синява-III). Археологи знайшли на цих пам'ятках чимало фрагментів кераміки, які є характерними для культур доби бронзи, поширених на Поросі.

Слід відзначити, що ще три тисячі років тому мешканці цього куточку Поросся займалися переважно хліборобством і скотарством. Ці заняття залишалися в основі місцевого господарства аж до ХХ ст. та є характерними навіть для Синяви початку ХХІ століття.

Поселення доби бронзи, досліджені на Поросі, не мали укріплень. Разом із тим зброя була невід'ємною частиною культури місцевих мешканців. Це мало б свідчити, що тогочасні люди з бронзовими сокирами, які мешкали на Поросі і, зокрема, на синявських теренах, цілком впевнено почувалися вдома.

На зламі II-I тисячоліть до н. е. ситуація на Поросі змінюється. Причорноморські степи опанували кіммерійці – перший тамтешній народ, згаданий у писемних джерелах, зокрема, у поемах Гомера та в Біблії. Вважається, що кіммерійці були іраномовним народом, дуже суворими вояками-вершниками. На грецьких вазах кіммерійці зображені верхи, у високих ковпаках, озброєні луками, списами і мечами. На цих малюнках їх часто супроводжують гончі пси. Страх, що значно випереджав кіммерійців, сформувався під час їх вторгнення на Кавказ і до Малої Азії. Ассирійські джерела описують їх чисельне військо, бойову вправність і лютість.

Саме у зв'язку із загрозою, яку становили кіммерійці, пов'язують будівництво у IX столітті до н. е. укріплених поселень на Поросі. Переважно це були невеликі укріплення діаметром від 40 до 100 метрів, які будувалися на мисах круглої чи овальної форми, що панували над місцевістю. З боку поля такі укріплення захищав глибокий рів. Характерною особливістю цих укріплень, залишки яких археологи називають



Германці у 1 столітті до н. е. –
1 столітті н. е.



Готи



Скіфо-сармати у 4 столітті н. е.

городищами, була частина «відсутність фіксованого в'їзду». Це може свідчити і про рівень страху, який сіяли навколо себе кіммерійці, і про відомі лише місцевим мешканцям ходи, збудовані у товщі валів, що дозволяли швидко ховатися у цих укріпленнях, недоступних для кінноти.

У VIII столітті до н. е. кіммерійці перемогли скіфи, які стали новими господарями Степу. Скіфи також кочовий іраномовний народ, найдавніші пам'ятки якого зафіксовано у Мінусинській котловині (Східний Сибір).

Під час свого руху із Середньої Азії скіфи опанували Кавказ, на кілька десятиліть – Малу і Передню Азію, близько 625 р. до н. е. дійшли до меж Палестини та Єгипту.

Скіфи опанували степи у межиріччі Волги і Дону і їх вплив, пік якого припав на VI–IV ст. до н. е., почав поширюватися на Подніпров'я.

Панування скіфів у Причорномор'ї та Лісостепу припало на початок поширення заліза, який, згідно з археологічною періодизацією, називають раннім залізним віком. Для Поросся металургія заліза мала величезне значення, що було пов'язано з місцевими родовищами так званої болотяної руди. Її видобуток на багато століть забезпечив місцевих металургів власною сировиною.

Зі скіфською культурою на Пороссі пов'язані три явища.

По-перше, археологи зафіксували великі городища – залишки від збудованих у ті часи укріплених поселень. Слід підкреслити, що за своїм призначенням будь-яке укріплене поселення мало оборонний характер.

По-друге, мешканці Поросся у цей період зазнали впливу і стали носіями скіфської культури, що відбилося на поширенні тут зброї, знарядь праці, побутових

речей і прикрас, характерних для скіфів. Археологи звертають увагу на «тріаду», спільну і найбільш характерну для скіфської культури як Степу, так і Лісостепу: зброя, кінське спорядження, «звіриний стиль», що відбився на всій тогочасній матеріальній культурі. На пороських пам'ятках скіфського часу зафіксовано також як імпорتنі речі, так і монети грецьких колоній Північного Причорномор'я.

По-третє, на Пороссі були збудовані великі поховальні комплекси. Їх залишки відомі як кургани (археологічний термін) та могили. Лише деякі з них досліджені, а результати розкопок – опубліковані.

Все це разом порушує питання про місце Поросся у скіфському світі, характер взаємовідносин скіфів і тутешніх мешканців та процеси, завдяки яким останні стали складовою частиною скіфської культури.

Синявські терени і тамтешні мешканці мали бути частиною цих процесів. Про це свідчать, наприклад, тутешні кургани, яких навколо Синяви було чимало. У середині – другій половині XIX ст. згадуються: Житні Гори – 4 кургани, Насташка – 2, Острів – 4, Бушево – 6, Троїцьке – 31. Вочевидь не всі ці пам'ятки могли належати до скіфських часів, хоча вже сама кількість курганів є досить промовистою.

Саме до скіфського часу слід віднести поселення доби пізньої бронзи, згадані вище. Йдеться про пам'ятки Синява – VII, VIII та IX. Слід відзначити, що на пам'ятці Синява – VIII був знайдений фрагмент античної гераклейської амфори. Йдеться про Гераклею Понтіїську – колонію, засновану в VI столітті до н. е. на південному узбережжі Чорного моря (нині це – терени Туреччини) вихідцями з грецького міста-держави Мегара.

На початку III століття до н. е. Скіфія почала занепадати. З часом скіфи під тиском сарматів втратили більшу частину своєї держави. Їм вдалося втримати лише степи Криму і його західне узбережжя. В наступні століття саме сармати панували у Причорномор'ї і аж до II століття н. е. – на Пороссі. Сармати, як і їх попередники, були кочовим іраномовним народом.

Відзначається, що сармати – це народ-військо, в якому всі дорослі чоловіки і незаміжні жінки були воїнами. Основою економіки сарматів були вівці, а її двигуном – коні. Коли ці кочівники вирушали на війну, то заможніші складали панцирну кінноту, а бідніші – легку. На відміну від скіфів сармати не будували власних курганів, а ховали своїх небіжчиків у вже існуючих могилах.

У II столітті багатівіковий рух кочових племен (кіммерійців, скіфів, сарматів) із Сибіру і східної частини Великого степу до Причорномор'я перервав лісовий народ із півночі. Це були готи, які принесли до нашого краю сакральну писемність – руни.

Досі точиться дискусія про їх прабатьківщину, яка локалізується у межах Скандинавії і Балтійського моря. Більш очевидним є подаль-

ший шлях готів до правобережного Подніпров'я з узбережжя Балтики в районі устя Вісли через Підлясся і Волинь. Відбивши Лісостеп, готи рушили у степ на сарматів і зайняли значну частину Причорномор'я і Криму. Готам вдалося розбити сарматську спільноту племен на кілька частин, які займали в наступні століття частину східного Подунав'я (язиги, роксолани, алани), північно-західну частину Причорномор'я, степовий Крим та степи східніше Азовського моря (алани). Самі готи під час експансії оселилися трьома великими групами. Лісостеп і Степ опанували грейтунги, частину пониззя Дунаю – тервінги, а терени вище за течією Дунаю – гепіди.

Готів пов'язують із вельбарською культурою, яку на теренах Лісостепу розглядають у контексті більш широкої черняхівської культури, відкритої Вікентієм Хвойкою в 1899-1901 рр. завдяки розкопкам пам'яток поблизу с. Ромашки (нині Рокитнянського району) та поруч із с. Черняхів (нині Казарлицького району). Саме з готами пов'язується тривала взаємодія між їх протодержавним утворенням і сусідніми племенами та Римською імперією, яка на початку нашої ери вийшла на Дунай, перетворивши цю річку на частину свого кордону з варварським світом.

Грецький філософ Діон Хризостом писав у «Гетиці»: «З-поміж усіх варварів готи завжди були чи не найосвіченішими, мало не рівними грекам». Вважається, що готи організували широку торгівлю з Римською імперією (передусім пшеницею) та що на час їх панування на теренах Центрально-Південної України припадає поширення тут класичного плугу. Цей римський винахід дозволяв значно збільшити продуктивність праці тутешніх орачів. Відтак на тогочасних археологічних пам'ятках Поросся з'являється величезна кількість римських монет (золотих ауреусів, срібних динаріїв та бронзових різних номіналів), а також предмети римського імпорту – прикраси, посуд, предмети особистої гігієни тощо.

Такі знахідки не є рідкістю і на пам'ятках римського часу, які зафіксовані на синявських теренах. Наприклад, В. Антонович у своїй праці «Археологическая карта Киевской губернии» з приміткою «Коллекция г. Новицкого» зазначив, що у Синяві «1884 г. найдены монеты: бронзовая Птоломея и 3 серебряные римские: Траяна, Марка Аврелия и Фаустины младшей». Потім ці ж дані навела Н. Шендрик. Слід відзначити, що імператори Траян (98-117 рр.), Марк Аврелій (161-180 рр.) і дружина останнього імператриця Фаустина Молодша належать до династії Антонінів. Монети Римської імперії, карбовані за часів цієї династії, належать до найбільш поширених на теренах не лише Поросся, а й взагалі України. Їх карбування припало саме на часи, коли ці терени опанували готи.

У середині ХХ століття на полях Синяви і навколишніх сіл було знайдено щонайменше 60 динаріїв, атрибуція яких невідома.

Поза ними слід згадати також дев'ять римських бронзових монет, які походять, власне, з угідь Синяви. З них одна належить до часів династії Антонінів і була карбована за часів імператорів Адріана (117-138 рр.), або Антоніна Пія (138-161 рр.). Ще сім монет належать до провінційного карбування першої половини – середини III століття.

Із цих знахідок особливо цікавою є карбована монета для провінції Македонія. На аверсі вона містить умовний портрет Олександра Великого з його іменем грецькою мовою, а на реверсі – зображення вершника на коні, який стрімко скаче. Карбування таких монет відносять до правління імператора Олександра Севера (222-235 рр.), а також його наступників. На монеті з Синяви є отвір, який свідчить, що вона слугувала прикрасою. Цікаво, що на аверсі отвір проходить під портретом, а на реверсі – майже точно над вершником. Пробивали цей отвір у напрямку з аверсу до реверса. З цього опису можна зробити припущення, що для людини, яка вирішила прикрасити себе медальйоном, зробленим із цієї монети (з додатком одного чи кількох кілець і шнурка), важливим було зображення вершника, а не портрет Олександра Македонського. Відтак власник цього медальйону і сам міг бути воїном-вершником.



Знахідки
античних монет
на Поросі

Загалом відомі синявські знахідки античних монет охоплюють II-III століття, що дозволяє пов'язати їх потрапляння саме з пануванням готів на Поросі. Виключення становить монета Птоломея. Цього імені недостатньо для хронологічної локалізації знахідки, адже воно було типовим для македонської династії Птоломеїв у Єгипті. З кінця IV до кінця I століть до н. е. там було аж п'ятнадцять царів із цим іменем. Поза Єгиптом прави-

телі з таким іменем були в самій Македонії та в Комагені (Мала Азія). Проте в кожному випадку ця монета була карбована ще до нашої ери, а тому вона є найдавнішою нумізматичною пам'яткою із синявських теренів.

Із пам'яток черняхівської культури на синявських теренах у першу чергу слід згадати городище Монастирище у лісі. Н. Шендрик зазначила, що 1947 року на ньому були виявлені уламки посуду черняхівського типу.

Археологічною розвідкою 1993 року також зафіксоване поселення черняхівської культури на першій надзаплавній терасі правого берега річки Рось. Це поселення є частиною багатозарової пам'ятки Синява-Х, на якій зафіксовані також знахідки доби бронзи та Середньовіччя.

І в наші дні місцеві жителі знаходять у землі докази тієї епохи. Так, у лісі поблизу Карпинського – одного з кутків села – синявцем Василем Петренком у 2014 році було знайдено бронзову сокиру, приналежну до скіфських часів.

Гора і річка



Вид на Божу гору

Місцевість по обидва береги річки Рось поблизу Божої гори – напрочуд мальовнича.

Ця річка мала за щастя повитися на дуже благодатній території. Куди не кинеш оком – з одного боку простори аж до горизонту, з іншого – непорушні вікові ліси.

Таким вдався і характер річки – широкий і лагідний, тихоплинний і спокійний. Свій норов річка може показати хіба що навесні. Тоді вона розливається, затоплюючи левади, але й це тільки додає їй природної краси та органічно вписує у довкілля.

Багато можна назвати більш могутніших річок, що живляться водами гірських льодовиків чи гірських озер, які стрімкіше течуть і збирають воду з більших площ. Але такі річки зовсім не потрібні цим землям, їх місце – не тут. Тут водні запаси не такі вже й великі. Вода цієї річки, можна сказати, з роси. Може, тому й називається річка співзвучно – РОСЬ, а навколишня територія – Поросся.

А як гарно звучать назви приток! Вслухайтесь, ось деякі – Роська, Росишка, Росава, Роставиця, Росена, Молочна, Оріховатка, Кам'янка, Насташка, Поправка, Синявка, Сквирка...

Гарного сонячного дня річка проглядається далеко-далеко. Дивишся-не надивишся, милуєшся-не намилуєшся неосяжною красою. Знайдіть час, щоб пройтися босоніж росяними берегами Росі, щоб увібрати в свою душу хоча б краплинку святої милості.

Пологі береги з подекуди гладко відшліфованими часом і водою каменями-валунами – безмовними свідками минулих днів – упродовж всієї течії мають завищення, пагорби – лише в декількох місцях. Вони такі незвичні, що іноді їх називають горами. Гора Божа, мабуть, найвідоміша. Хоч би своєю назвою...

За давньою легендою, благословив її сам апостол Петро, доводячи, що саме тут загубив ключі від раю. На підтвердження місцеві жителі показують на Божій горі рослини дивних квітів із жовтими келихами – «*божі ручки*». Так у народі називають первоцвіт весняний або примулу. Нібито ці квіти виростили у місцях, де апостол у пошуках золотих ключів торкався різнотрав'я.

Вони завжди разом і поряд – гора і річка. Символ часу і символ непорушності. А там, уздовж річки неподалік гори – село, як символ вічного життя...

У свідомості місцевих мешканців Божа гора пов'язується з однією із трагічних подій IV століття, котра відбулася з ватажком антів Божем, його трьома синами та 70-ма вельможами і старійшинами. На початку «*великого переселення народів*» Бож зібрав під своє начало та очолив антський міжплеменний політико-військовий союз. Це – перша відома сьогодні історична постать серед слов'ян-антів, згадана у давніх джерелах у ролі організатора Антської держави (Антиї) IV-VII століть.

Об'єднані військові сили слов'ян тривалий час протистояли загартованому в постійних війнах із римлянами війську готів і перемогли його. Не бажаючи змиритися із втратою панівного становища, прагерманці підступно заманили до свого табору військову еліту слов'ян, очолювану Божем, і розп'яли на хрестах.

А ще синявці кажуть, що у сиву давнину на горі Божа знаходилося язичницьке капище. Бо гори завжди вважалися нашими предками святими місцями, де живуть боги. На горах праукраїнці молилися кап'ям із дерева і каменю (статуям, що зображали богів) – Перуну, Даждью, Хорсу, Стрибогу, Велесу, Мокоші, Дані, Додолі, Коляді, Купайлу, Лелю, Овсеню, Світовиду, Числобогу, Ярилі..., здійснювали жертвоприношення.

Цікава інформація була знайдена в газеті «Киевские губернские ведомости»: «*Божа гора имеет коническую фигуру. В настоящее же время она много уже разработана и, по словам г. Штиха, с нея снято в некоторых местах земли в глубину до трех аршин. Во время снятия земли найдено было несколько изделий серебрянной*

монети, с изображением женскаго портрета, под коим выбиты слова Regina Faustina и несколько медной Екатерининской. Были также найдены два мертвых тела мужескаго пола, вместе лежавшія, из коих одно обращено было лицом на восток, а другое на запад. Кости тел тех, по уверению того же рассказчика, заслуживающаго по своей учености доверия, были необыкновенной величины. Череп головы был чрезвычайно толстый, голени рук и ног – тоже, половина руки по локоть длиною равнялась всей руке теперешняго человека. Подле одного из тех тел стояла железная урна с прахом, вероятно, человеческим. Найденные кости были перенесены и закопаны в другом месте, а прах с урною был отослан к местному владельцу. Кости сих великанов служат доказательством, что близко сей горы Божей, еще до времен христіанства жили язычники»¹.

Не виключено, що Божа гора разом з іншими святими місцями ще до хрещення Київської Русі слугувала не тільки місцем для поклоніння язичницьким богам, а й місцем еднання тих, хто їм поклонявся.

На відзнаку історичних подій, пов'язаних із горою Божа, сьогодні біля її підніжжя у тіні могутніх дерев височить пам'ятник – масивна гранітна брила з надписом «Народу антів – предкам українців. Від жителів Рокитнянщини». Стоїш біля нього і відчуваєш власну причетність до всього, що тут відбувалося. З гордістю думаєш про життєдайні витoki української нації, що беруть початок із цих місць, про згаслі у віках покоління...

Та спершу давній переказ.

Легенда про князя Божа

У сиву давнину слов'янське плем'я антів мало сильне військо – піше і кінне. Озброювалося воно важкими щитами, мечами, списами, луками і стрілами з отруєними наконечниками. Анти уміли будувати човни, заповзято билися з нападниками в лісах, горах, на морі.

Якось через антську землю вирішили прокласти собі шлях від Північного моря понад Прип'яттю і Дніпром войовничі племена готів. Горе настало для племен і родів колишніх слов'янських народів: вороги несподівано налітали на поселення, вбивали чоловіків, а їх дружин і доньок, добро і худобу забирали із собою. Никли у журбі і печалі від того дружини слов'ян. І тоді зібралися мужі усіх племен на віче і обрали собі за воеводу Божа.

Був Бож мудрим, досвідченим і вправним воїном. Із лука бив птаха наскрізь. Одягався просто – у білу полотняну сорочку, такі ж полотняні штани, заправлені у чоботи зі шкіри лошати. Буйною

гривою спадало на його плечі сиве волосся, густа сива борода закривала половину грудей. Величі і впевненості воєводи надавали великий ніс і високий лоб.

Бож послав готському королеві Германаріху данину – меч. Одержав той подарунок і розгнівався, бо зрозумів, що не коритимуться анти готам. І вдарив він своїми військовими силами по антах.

День тривала битва, другий. На третій – заплакали готські красуні від страху великого, бо кинулися їх воїни тікати аж до моря. Розділилися переможені на два племені, почали жити у голоді і холоді. Анти ж стали вільними.

Пекла поразка серце Германаріха і заходився він збирати готів для нової війни з антами. Але в цей час налетіло на готів плем'я дике й жорстоке – гуни. Низькорослі, з темними обличчями, маленькими очима, кривоногі, із заплетеними у довгі кіски чубами. У першому ж бою розбили гуни готів. Та ще й над дружиною Германаріха поглумилися.

Розгромлені готські вожді зібралися на раду. Молодий королевич Вінитар, онук Германаріха, сказав:

– Якщо не можемо перемогти гунів – підкорімося їм. При їх допомозі знищимо ненависних антів.

Погодилися вельможі і обрали своїм королем Вінитара. Поїхав він до кагана гунів:

– Я визнаю твою зверхність і ладен платити тобі данину.

Пропозиція сподобалася кагану. Прийняв він до себе плем'я готів, а вони платили йому за це худобою, рабами, золотом, красними дівами. Незабаром каган пішов на захід підкоряти інші племена.

Побачивши, що гуни далеко, Вінитар таємно зібрав свою бойову силу і рушив на землю антів. Назустріч йому вийшов Бож із вельможами та своєю раттю. У першому бою анти змусили тікати готів. Не здобув Вінитар перемоги й у другому бою. Тоді вирішив діяти хитрістю. Знялися вночі готи зі своїх стійбищ і пішли на південь. «Втекли, як боягузи», – вирішили обурені воєводи і повідомили про це Божу. Зраділи анти і всупереч наказам Божа, думаючи, що війна закінчилася, вирушили по домівках. На місці залишилися тільки Бож із синами та зі своєю дружиною. Довідався про це Вінитар, повернувся назад і втретє напав на антів.

Нерівним був бій. Вінитар вже підняв чашу кривавого вина за свою перемогу, а князь Бож все не здавався. Тоді Вінитар наказав оточити Божа і взяти його живим. Мов згряя чорного вороння, кинулися готи на посічених мечами антів, вирвали у них зброю, скрутили руки, привезли до Вінитара.

– Ти навіщо побив моє військо, яким я хотів перемогти гунів? – запитав Вінитар.

Закривавлений Бож зі своїми синами, сімдесятьма вельможами подивився крізь криваві сльози на трупи антських і готських воїнів і мовив:

– Пізно тепер. Не піде народ антів за тобою, бо не з мечем, а зі словами миру повинен ти прийти до нас. Ти сам загинеш від руки гуна і плем'я твоє розсіється по світу серед інших племен без сліду. Шкода тільки, що нас підсік під корінь. Підкорять і антів тепер гуни.

І стояв обмитий кров'ю і підтримуваний синами Бож. Гордо, прямо, ніби й не був переможеним. І сини його дивилися сміливо на переможця. Образився на це Вінитар і наказав покарати князя Божа з синами і вельможами:

– Розіпніть їх на високих хрестах і поставте на горі, щоб анти жахалися!

Схопили готські воїни князя Божа, його синів, вельмож, розіп'яли на хрестах, поставили на високому пагорбі. Так і сконали вони в нелюдських муках на 70-ти хрестах.

Довідався каган гунів, що Вінитар самовільно напав на антів і здолав їх. Пішов на Вінитара війною. Зійшлися вони над Дніпром. Наклав каган стрілу на свій тугий лук і пустив її прямо в голову Вінитара. Упав мертвим Вінитар під ноги своєму коневі. Подалися готи навтьоки, а гуни наздоганяли їх і рубали гострими шаблями, вражали списами, ловили арканами...

Справдилося пророкування князя Божа. Вінитар загинув, а його плем'я підкорилося гунам.

Генетична основа праукраїнців

У II СТОЛІТТІ у лісостеповій зоні українських земель сформувалася велика південна група східно-слов'янських племен, відома в історії під назвою Антського союзу². Перші звістки про антів припадають на III століття – з часу розселення готів у надбережжі Азовського моря та подання ними географічного опису народів, які заселяли Скитію. Вважається, що анти (вони ж руси, славії) в IV тисячолітті до н. е. мали державу Оріана на місці теперішнього Трипілля, на терені якої постало царство антів (із центром у Києві), що сягало від Балтійського до Чорного морів та від Ельби й Одеру до Волги³.

За Йорданом, «Анти, найхоробріші між нами... живуть над луком Чорного моря від Дністра аж до Дніпра». Населяли вони східні території і разом зі словенами – мешканцями західної частини сучасної України – мали спільну узагальнюючу назву «венети».

У перекладі з давньонімецької мови слово «анти» означає «веле-ти», «дужі».

«А всі вони (чоловіки) незвичайно високі на зріст..., з величезними розмірами тіл і величезними кінцівками, так що через це і коні їх не можуть нести». Цей опис антів візантійського історика Прокція Кесарійського (552 рік) та сирійського автора Псевдо-Захарія Ритора збігається з даними археологічних розкопок так званих полів поховань, здійснених на Поросі у ХІХ столітті, та в уже згаданому похованні, виявленому у цьому ж столітті на Божій горі.

Уже в наші дні поблизу залишок давньоруського городища сусіднього села Бушево під час польових робіт було викопано давню кольчугу. Одна з політниць приміряла її на себе і вразилася розмірами – кольчуга була аж за коліна. Очевидно, викували її для дуже високого і могутнього воїна. Справжніх богатирів і тепер можна зустріти серед синявців.

Шукаючи сліди антів у вирі століть, історики звертаються до «Слова о полку Ігоревім». Виявляється автор «Слова...» знав про антів і їх ватажка Божа – у цій пам'ятці давньоруської літератури ХІІ століття «Земля Трояня» і «Земля Руская» часто згадуються і ототожнюються. Якщо вислів *«на седьмом веце Трояни»* розуміти буквально, то це – *«время Бусово»*, часи боротьби антів із готами і панування гунів у Європі; часи спорудження частини Змієвих валів⁴.

У повсякденному житті анти займалися землеробством, застосовуючи перелогову систему обробітку ґрунтів, і скотарством: *«У них велика кількість різноманітної худоби»* і купи *«плодів земних»*, особливо проса і пшениці⁵. А також – гончарством, ковальством, прядінням, ткацтвом, знали залізоробне, ювелірне (золотарство), склоробне, деревообробне ремесла, мосяжництво, металургійну справу (із застосуванням домниць), різьбу по дереву й кості, розвивали торгівлю з сусідніми народами на основі грошового обігу. Частину занять становило рибальство, мисливство, збиральництво, бортництво.

Із знарядь праці використовували залізний серп, мотику, плуг – залізний або дерев'яний із залізним наконечником.

Свій одяг анти прикрашали вишивкою. Дівчата й жіноцтво носили намисто, прикраси з дерева, глини, коштовних металів – золота, срібла, бронзи.

Спіраючись на старовинні джерела, видатний український історик М. Грушевський ще наприкінці ХІХ століття припускав, що анти – генетична основа праукраїнців, від яких починається *«поріг історичних часів українського народу»* (IV) і які заселяли *«середнє Придніпров'я – цю праявчизну нашого народу, тих антів, що утворили етнографічну цілість, яку тепер звемо українсько-руською, від яких безпосередньо перебрала наступництво Київська Русь»*⁶.

У 602 році ім'я «анти» безслідно зникає. Але не зникає сам народ. Найчастіше називають одне центральне антське плем'я, навколо якого гуртувалися інші племена, – народ россомонів, поросян, ім'я яких вживається в історичних джерелах протягом 2-х століть⁷. За центральним племенем антів відома з візантійських та арабських джерел назва праукраїнського народу – народ росів, роський народ. Ро/к/ссолани (II століття до н. е. – III століття н. е.), россомони (IV століття), рос-народ (VI – X століття), Рос-державна (839 рік), роси (852, 967 роки), нарешті – поршани з руських літописів Київської Русі.

«Ніби особна громада з осібної області Київщини – Поросся – колишнього політичного центру Антської держави. Ось той довжелезний ланцюжок у понад тисячу років в історії надросського народу», – зазначав М. Грушевський.

Вже на той час для антського союзу були характерні певні риси державності та потужна військова організація, що могла виставити 100-тисячне військо. Цілком можливо, що анти утримували оборону на величезній території, використовуючи потужну систему Змієвих валів.

Серед спадкових антських правителів, іншими словами рексів (царів) або королів (так називали антських вождів античні та середньовічні автори) сучасникам найвідоміше ім'я Божа, Боза, Буса (р. н. 319 – п. бл. 375).

Ставши під началом Божа цілком самостійними і заволодівши досить цілісною територією, анти почали звільнятися від готського панування.

Вирішальна битва між остготами, володіння яких лежали на нижньому Дніпрі, та антами, на думку окремих істориків, відбулася у 375 році на річці Рось⁸. І хоча сьогодні це покищо версія, однак цілком ймовірна. Край, де нині мешкають синявці, був щільно заселений праукраїнськими племенами з високим рівнем культури, що згодом дістала назву черняхівської. Лише на території сучасного Рокитнянського району під час археологічних розвідок останніх десятиліть виявлено 26 поселень-пам'яток цієї археологічної культури II-V, за іншими даними, – II-VII століть. Як уже згадувалося, п'ять із них знаходилися поблизу Божої гори. З-поміж інших знахідок археологи знайшли тут уламки кружального та ліпного посуду, характерного для III-V століття н. е.

Уламки посуду черняхівської культури у межах Синяви виявлені в потужному культурному шарі пізнього середньовіччя і в 1947 році під час археологічних розкопок під керівництвом відомого історика та археолога М. Брайчевського⁹.

А ось щодо місця страти Божа та його вельмож тут доказів більше.

А правду один Бож знає...

В історії ніколи не було однозначності щодо одних і тих же подій чи явищ. Не має її і щодо місця страти царя Божа¹⁰. Але місцеве населення все ж надає перевагу саме цій версії, бо відчуває у своїх жилах кров таємничих антів.

Легенди і перекази про Божа і його військо у різних інтепретаціях передаються жителями Синяви, сусідніх сіл Бушево й Ольшаниця із вуст в уста протягом багатьох поколінь.

А як не звернути увагу на такий знайомий кожному з нас вислів «*Ой, Боже ж мій, Боже...*». Промовляючи ці слова за різних життєвих обставин, за звичай, ми сприймаємо їх як звернення до Всевишнього – творця Всесвіту у християнській релігії. А от дружина славного рекса Божа, приказувала їх, оплакуючи смерть свого чоловіка, ще задовго до прийняття християнства на Русі.

Для обґрунтування гіпотези стосовно можливого місця страти ватажків Антської держави взято за основу припущення М. Грушевського про те, що сутичка антів із готами відбулася «не дуже далеко від Дніпра». Майже вісімдесят кілометрів – саме на такій відстані Синява знаходиться від головної водної артерії українських земель – незначна у порівнянні з територією, яку населяли антські племена.

З цього приводу не можна не згадати й Йордана. У своїй оповідях про Вінитара і Божа він одночасно розповідає про римського полководця Траяна. У 367 році поблизу пороського городища військо Трояна розбили готи зі своїми можливими союзниками словінами.

До того ж, саме на Пороссі, у басейні річки Рось, у тому числі в Синяві і поблизу села, як уже згадувалося, знайдено найбільшу кількість антських речей VI-VIII століть¹¹.

Із розвитком історичної науки версія про страту Божа з його синами та вельможами поблизу Синяви підкріплюється новим доказом. Знову привертає до себе увагу книга «Устань у Сварзі» В. Осипчука, котрий вважає могилою Божа Божу гору поблизу села Синява, де «...кримжовано Германаріхом наших людинобогів – Русе Боже Бусе та Русо-Антський парламент 368 року». Автор ще й уточнює рік страти Божа і його оточення – замість 375-го – 368-ий.

Непрямим доказом місця розп'яття Божа, його синів і вельмож є фіксування на Божій горі біоенергетиками високого рівня енергії, присутньої у місцях поховань.

А як все відбувалося насправді, один Бож знає...

«Народу антів – предкам українців – від жителів Рокитнянщини»

Понад двадцять років тому біля підніжжя Божої гори поблизу села Синява волелюбним антам та їх вождю Божу було встановлено пам'ятний знак.

Гіпотезу про місце страти антського вождя Божа та його синів, вельмож і старійшин на Рокитнянщині висунув у 70-80-их роках ХХ століття голова секції фольклору, етнографії та мистецтва Київської обласної організації Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури А. Кринько. Етнограф неодноразово бував у Синяві, сусідніх селах – Бушевому, Ольшаниці, записав народні перекази про антські часи та художньо опрацював їх, об'єднавши в одне ціле. Тоді ж і вперше було порушено питання про встановлення на горі Божа пам'ятного знака ватажку. Але, на жаль, у свідомості місцевих можновладців національна ідея була знівельована багаторічною проросійською пропагандою і виконавчі комітети Синявської сільської і Рокитнянської районної рад цю пропозицію не підтримали.

Справу вдалося зрушити з місця наприкінці 80-х років ХХ століття завдяки ініціативі Київської обласної організації Українського товариства охорони пам'ятників, історії та культури, очолюваної на тоді Н. Булаєвською, та зусиллями вихідців із села Синява батька і сина Касянєнків – Якова Назаровича та Юрія Яковича, котрі теж мали відношення до цієї організації. Зокрема, Яків Назарович працював у товаристві охорони пам'ятників, історії та культури. Таким чином ці люди фактично стали головними діючими особами у святій справі.

Згодом підключилися Рокитнянський районний виконавчий комітет, управління культури Київського облвиконкому, вчитель Синявської середньої школи Олександр Павленко, народний митець Іван Гончар, місцеві організації та підприємства. У червні 1989 року виконкомом Рокитнянської районної ради народних депутатів (голова виконкому Геннадій Ткаченко, секретар виконкому Геннадій Байда) було прийняте рішення «Про увічнення легенди антського царя Божа» щодо встановлення на горі Божа пам'ятного знака».

Батько і син Касянєнки запросили до села славнозвісного Івана Макаровича Гончара і вже через нього вийшли на скульптора, Заслуженого діяча мистецтв України, а згодом автора роботи – Анатолія Михайловича Гончара та архітектора В'ячеслава Григоровича Баранька.

**ПАВЛЕНКО Олександр Васильович,
(6.08.1939 – 5.12.2011 рр.),
краєзнавець (запис 1990 року):**

– 28 липня 1990 року до Синяви з приводу встановлення пам'ятника антам приїздив зі своїми друзями Іван Гончар – архітектор і будівничий, скульптор і живописець, український етнограф, твори якого добре відомі і в Україні, і в колишньому Радянському Союзі та за їх межами.

Іван Макарович і до цього неодноразово бував у Синяві зі своїми помічниками, адже жваво цікавився постаттю легендарного антського вождя Божа. Скульптор прагнув у бронзі, металі і камені відтворити трагічну смерть Божа разом із його синами та вельможами на хрестах на Божій горі.

Яків Назарович та Юрій Якович того дня були гідями для Івана Макаровича Гончара та Миколи Степановича і Василя Степановича Ковальчуків, котрі приїхали зі скульптором. Гостям показали Божу і Палацову гори, залишки маєтку графів Браницьких.

Молодий ліс, який закривав краєвид, планували вирубати, щоб пам'ятник було видно здалеку – із села та дороги, котра веде до Бушевого.

Безпосередньо на Божій горі обговорили і зовнішній вигляд пам'ятника. Іван Макарович радився з усіма, як же виглядатиме фігура Божа. Яків Назарович пропонував, щоб головною була фігура давньоруського воїна, котрий стоїть на підвищенні. Інші вважали за краще відтворити Божа, розіп'ятого на хресті, а на стелі, що знаходиться на задньому плані, показати 70 розіп'ятих старійшин та 3 синів Божа. Зупинилися на останньому варіанті.

На верхньому майдані Божої гори – його центрі – пропонувалося спорудити пам'ятний (меморіальний) знак і цим відзначити Божу гору в якості пам'ятника історії.

На знаку у вигляді кам'яної (гранітної) брили чи стели передбачалося вмонтувати розіп'яття із чавуну чи бронзи. За першим варіантом – абстрактне обличчя розіп'ятої людини розташовувалося ближче до хреста. За другим – зобразити хрести, що віддаляються, та юрбу людей. Вождь стоятиме біля хреста, зв'язаний суперником або нестиме хрест на собі на гору (так описується в одній з поем про Божа).

Пропонувалося й два варіанти надпису: «Народу Антів, від яких починається історичний поріг русько-українського народу (за Грушевським) встановлено» та «За народними переказами або легендою, або за традицією у цій місцевості, названій урочище «Божа

гора» у 375 році н. е. під час готської війни (конфлікту) за наказом остготського короля Вінітара було розіп'ято (страчено) ватажка антів Божа, його 3 синів і 70 старшин».

Від'їжджаючи із Синяви, гості з Києва обіцяли негайно розпочати роботу над створенням пам'ятника загиблому герою.

Творчі зв'язки Івана Гончара із Синявою і її людьми тривали. Через рік учні Синявської середньої школи побували в Києві у будинку-музеї Івана Гончара. Дітям цікаво було поспілкуватися з людиною, яку вважали націоналістом, виключили з партії, кортіло також побачити його картини синявських церков, що побували на виставці і в Америці...

На завершення неповторної зустрічі синявські школярі подарували скульптору старовинне фото старост Рокитнянської волості, а вчителька-пенсіонерка Г. П. Юрченко – старовинні фото, вишивані і вибиті рушники дореволюційного періоду.

Відкриття пам'ятника антам відбулося 23 серпня 1996 року до 5-річчя незалежності України біля підніжжя гори Божа на узбіччі дороги, що веде до Бушевого. Тут легше, ніж на вершині, було облаштувати майданчик та доставити з Бушевського гранітного родовища і встановити витесану місцевими майстрами гранітну брилу під пам'ятник. Того ж дня у селищі Рокитне відбулося відкриття районного краєзнавчого музею. Довелося стати свідком й учасником обох подій.

День видався напрочуд сонячним, прозоро-свіжим (вночі саме зійшов дощ), щедрим на зелен-колір луків і вкритої лісом Божої гори, із запахом диму та кулешу (самодіяльні артисти у козацьких костюмах поблизу новенького куреня, встановленого для відпочинку варили у казані обід).

Урочистий мітинг відкрив тодішній голова Синявської сільської ради Олександр Марковський. Перший заступник голови Рокитнянської райдержадміністрації Олексій Кравченко привітав із значною подією жителів села, громадськість району, представників підприємств та організацій – Рокитнянського та Ольшаницького спецкар'єрів, кооперативу «Моноліт», Товариства з виробництва будівельних матеріалів і конструкцій, Бушевського лісництва, котрі долучилися до робіт зі встановлення пам'ятника та облаштування постаменту, бо вшанування предків українців – це і збагачення нашої духовності, і повага до тих місць, де творилася історія України і її особистостей.

Слово мав і Юрій Касяненко. На жаль, його батько Яків Назарович не дожив до здійснення своєї великої мрії трохи менше року, Іван Гончар – три роки. Юрій Касяненко, Олександр Павленко говорили про волелюбний український народ, спадкоємність слов'ян-

ських поколінь, про те, що це поки що єдиний у світі пам'ятник, коли один народ вшановує інший.

Після того, як біле полотнище спало з гранітної брили, учасники мітингу прочитали надпис «Народу антив – предкам українців – від жителів Рокитнянщини».

Скульптор роботи-обеліска, на котрому кріпиться зображення розіпнутих на хрестах антив, – Анатолій Гончар, племінник Івана Гончара.

Пам'ятний знак, за відродженою традицією, що повернулася до нас зі здобуттям Україною незалежності, було освячено.

І тоді, і тепер – через роки, котрі минули з часу відкриття пам'ятника антам, думається: як непомітно відбулася ця насправді епохальна подія. Ні уваги з боку широкого громадського загалу на всеукраїнському, обласному рівнях, ні представників наукових кіл, просвітницьких організацій, ні телебачення, ні друкованих ЗМІ, за винятком районної преси. Та й, мабуть, самі учасники цієї події не до кінця розуміли її виняткове значення для української нації.

Взагалі, тогочасне покоління українців аж якось надто несміливо тривалий період вело мову про власні корені, можливо, у чомусь й недооцінюючи їх. І слава Богу, що ми повертаємося до свого минулого і тепер більше знаємо не тільки історію походження України в загальному плані, й історію рідного краю.

Згодом встановлення пам'ятника предкам українців, котрі на початку нашої ери створили зародки державності, знайшло своє відображення у філателії, зокрема, на конвертах (2003 рік)¹². Згадується ця подія в окремих дослідницьких, науково-популярних і газетних публікаціях.

Енергетика цих місць досі дивним чином впливає на підсвідомість. До Синяви, гори Божа, пам'ятника антам люди приходять, щоб відчути єднання з предками, з древніми силами і світами. Тут моляться богам і Богу, здійснюють обряди.

Гора Божа – одне з популярних місць, де збираються представники Рідної Української Національної Віри і проводять акції, приурочені українській державності, видатним державотворцям та героям-українцям, котрі перебували і діяли на території Росії.

21 березня 2010 року відбулося сходження рунвірівців на Божу гору та відкриття ГолГори. Вони проводили перед жителями села колективне медитування – «гори, гори ясно, аби не погасло», ігри для молоді біля розкладеного поблизу пам'ятника антам багаття, співали веснянки та переносили Вогонь антив на маківку Божої гори. Кажуть, що коли запалити дев'ять священних вогнів перед заходом Сонця, протягом ночі можна

навіть здійснити таємничий обряд посвячення в духовний чин Жреця, Відуна або Волхва.

БОЖ, АНТИ, ГОРА БОЖА... З тих пір багато води сплигло в Росі, сотні разів замерзала і розтавала на ній крига, а Божа гора – німий свідок тисячолітньої історії і понині чарує людей розкішною природою, величчю подій, що відбувалися тут, прадавніми легендами про давній український рід та ще непізнаною таємничістю.



КАСЯНЕНКО ЮРІЙ ЯКОВИЧ

Рідним гніздом із діда-прадіда для Юрія Яковича Касяненка (28.06.1947-04.09.2010) було село Синява. З дитячих літ, як його батько і дід, він грав на баяні й закінчив музичне училище імені Р. М. Глієра, Самотужки, без будь-якої підтримки вступив до Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка на юридичний факультет, відділ міжнародного права.

Ю. Касяненка прийняли туди, вочевидь, завдяки неабияким знанням. Вже на той час він самостійно вивчив італійську мову, пізніше користувався польською, французькою, знав латинську.

Через багато років, коли після Чорнобильської трагедії діти Рокитнянського району їздили в Італію, а потім листувалися зі своїми новими приятелями, Юрій Якович дуже багатьом сприяв у цій справі й перекладав листи, а також допомагав спілкуватися, коли деякі італійські сім'ї приїздили в Україну і Синяву.

Із 1974 року і до свого останнього дня Ю. Касяненко працював в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, почавши з посади старшого лаборанта відділу політико-правових проблем управління й закінчивши трудовий шлях на посаді старшого наукового співробітника Центру енциклопедичних юридичних видань. Глибока ерудиція і наполегливість дозволили Юрію Яковичу досягти значних успіхів у розвитку юридичної бібліографії, біографістики та енциклопедичної справи.

Ю. Касяненко – автор численних наукових статей, які увійшли до багатьох фундаментальних видань.

Найбільш вагомим є внесок Юрія Яковича у підготовку шеститомної «Юридичної енциклопедії» (1996-2004 рр.). Він брав активну участь у розробці та вдосконаленні реєстру термінів, особисто підготував близько 350 статей до енциклопедії, координував роботу авторського колективу, постійно надавав авторам консультації

щодо пошуку матеріалів, необхідних для підготовки якісних статей, здійснював інформаційно-бібліографічне забезпечення видання, займався пошуком ілюстрацій.

Поряд з цим на базі інститутської бібліотеки Ю. Я. Касяненко безперервно забезпечував моніторинг вітчизняного законодавства, брав участь у систематизації термінів для «Великого енциклопедичного юридичного словника» (2007 р.) та «Енциклопедії міжнародного права» у 3-х томах.

Він допомагав багатьом молодим і вже досвідченим науковцям у розробці тем, підготовці статей, дисертацій та монографій.

Працю Ю. Я. Касяненка відзначено різними почесними відзнаками, нагородами.

Особливо треба відзначити пошукову діяльність науковця з історії рідного краю. Зусиллями Якова Назаровича і Юрія Яковича Касяненків, народного художника України Івана Макаровича Гончара, краєзнавців і добродійців у с. Синява над Россю під Божою горою встановлено пам'ятний знак, присвячений давнім племенам та їх провідникам, які жили на берегах Росі.

Ю. Касяненко свого часу був гостем нащадків графів Браницьких у Варшаві, де працював у бібліотеках і архівах, привіз цікаві матеріали, які передав у дендропарк «Олександрія» у Білій Церкві, що колись належав Браницьким.

Свій спочинок Ю. Я. Касяненко знайшов на синявському цвинтарі у 63 роки поруч із батьком.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Киевские губернские ведомости. №8. Суббота, февраля 25-го дня 1856 года. Отдел второй. Часть неофициальная. С. 34.
- 2 – Нидерле Л. Славянские древности. Москва, 1956.
- 3 – Анти, велетні, дужі (міфологія) – Українські традиції. traditions.org.ua/viruvannia/mifologia. Д. Берест. Заповіт мовчання. К., 2000.
- 4 – www.sunart.kiev.ua/mist/ukraine
- 5 – Прокопий Кесарийский о славянах и антах, VI в. Хрестоматия по истории России. Москва, 2003. С. 5-6.
- 6 – М. Грушевський. Історія України-Руси. 1904. С. 15, 61.
- 7 – Шафарик П. Славянские древности. 1848. Т. 2. Кн. 1.
- 8 – Велика Скіфія. Григорій Василенко. Український центр. ukrcenter.com
- 9 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк, 2008.
- 10 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк, 2008.
- 11 – Греков Б. Д. Киевская Русь. Москва, 1949.
- 12 – Любомир Пиріг. Скульптурні пам'ятники України в дзеркалі філателії. www.nbu.gov.ua



Залишки Змієвих валів
у Сухоліській дачі поблизу с. Синява

ПАМ'ЯТЬ ПРО СВЯТУ РУСЬ БЕРЕЖУТЬ ЛЕГЕНДИ

Одвічна загадка Змієвих валів

Відтворення літопису Синяви неможливе без благородних зусиль місцевих шукачів старовини. Цікаво було побачити знайдені на території Рокитнянщини та сусідніх районів власником колекції старовинних речей численні знахідки, що належать до різних історичних епох, у тому числі й давньоруської, – фрагменти кольчуги, меча, наконечники стріли давньоруських воїнів, предмети побуту – фібули, замки і т. д. Але найбільший інтерес викликав невеличкий – розміром приблизно в одногривневу монету – темно-коричневий кружечок, помережаний таємничими знаками. З надпису, який довелося розглядати через лупу (десять століть наклали свій відбиток), можна довідатись, що це печатка для листів Всеволода Ярославовича – четвертого сина Ярослава Мудрого (983/987–1054 рр.). Як розповів колекціонер, знайдено її було поблизу села Бушево, всього за кілька кілометрів від Синяви. Як це можна пояснити?



Печатка для листів Всеволода-Андрія Ярославовича

...Із прийняттям християнства у Київській Русі розпочався широкий культурний обмін із Візантією, що сприяв прискореному розвитку Русі та будівництву міст. Останні набували важливого значення в економічному й духовному розквіті давньоруської держави. Князі Володимир, а згодом Ярослав Мудрий особливо дбали про забудову головного міста Київської Русі – Києва.

Одночасно розпочалося і будівництво укріплень для захисту столиці з півдня. Зміцнюючи кордони у боротьбі з печенігами, Ярослав Мудрий посунув їх від річки Стугна до річки Рось. На Росі та її притоках князь заснував нову лінію укріплень – від Дніпра до Ягнятина (Житомирська область), що згодом одержала назву «Пороська», з тринадцятьма невеликими містами-фортецями, населяючи останні бранцями. *«1031 г. Ярослав и Мстислав... пововаша Лядскую землю и многие ляхи приведоста и разделиста и посади Ярославъ своя по Рси»*¹.



Фрагмент кольчуги давньоруського воїна



Комірний замок тих часів

київських земель спільними рисами економічного, соціального та етнічного розвитку, київським князям ще належало приєднати до своїх володінь.

Серед міст-фортець або богатирських засік, які *«Ярославъ поча ставити... по Рси»* в 1032 році, були міста Корсунь (1032) – попередник Корсунь-Шевченківського, Канів, Юр'їв (Гюргев) – попередник Білої Церкви, Богуславль – попередник Богуслава та інші.

Облаштувалися міста-фортеці й городища поблизу грандіозних земляних насипів по обидва береги річки Рось, що зберегли у народі

Таким чином до згадок в історичних джерелах додався ще один, не менш важливий, доказ зримої присутності у наших краях представників княжої династії, які займалися будівництвом і зміцненням зовнішніх фортифікаційних споруд на Пороссі. Ці важливі події не обминули давньоруські поселення неподалік сучасної Синяви.

Фактично, відоме під такою назвою з 1050 року, Поросья виконувало роль щита давньоруської держави від набігів кочових племен. А в згадуваний нами період цю територію, що межувала зі Степом і вирізнялася з-поміж



Знахідки доби Київської Русі на теренах Поросся

назву «Змієві вали». Ці насипи були надійним захистом для місцевих мешканців та складною перепорою для ворожих вторгнень.

Річка Рось виступала в ролі додаткового укріплення. Разом зі своїми притоками та заболоченими місцями вона становила серйозну перепону на шляху ворога.

Наштовхнувшись на оборонну стіну з ровом, степовики змушені були об'їжджати перешкоду і вишукувати місце для проходу. Завдяки цьому втрачалась головна перевага легкоозброєної кінноти степових кочівників, – швидкість просування та раптовість нападу.

У нашому випадку більшість зафіксованих археологами на території сучасної Синяви давньоруських поселень знаходилися на більш неприступному правому березі річки Рось.

Питання походження і назви Змієвих валів залишаються відкритими і тепер.

У давніх літописах Змієві вали Середнього Придніпров'я згадуються в 1093, 1095 і 1149 роках під час описів військових дій як проти половців, так і між давньоруськими князями². При цьому літопис не дає прямої відповіді на запитання про значення валів як штучних споруд.

Побудова земляних валів, як потужних та складних суцільних укріплень – заввишки 6-10 метрів, шириною основи 14-16 метрів, на дерев'яному каркасі з товстих колод, із ровом завглибшки до 2-3 метрів, – вимагала значних людських ресурсів та централізованого управління. То ж протягом досить тривалого часу вважалося, що укріплення побудовані саме в період Київської Русі. Однак Геродот про існування Змієвих валів згадував ще в середині I тисячоліття до н. е.

Їх будівничими також могли бути скіфські племена доби раннього заліза (VI-VII століть до н. е.) або племена черняхівської культури (II-VI століть н. е.), зокрема, Антської держави.

Із часом на підставі дендрологічного та вуглецевого аналізу залишок дерев'яних укріплень у валах вчені зробили висновок, що вони, найімовірніше, існують з остготських часів.

Безпосередньо поблизу села Синява пролягав правобережний вал, що проходив селами Бирюки, Пугачівка, Острів, Синява, селищем Рокитне до села Саварка Богуславського району. За цим населеним пунктом правобережний вал з'єднувався з лівобережним. У наші дні сліди валу можна помітити лише де-не-де³.

А ось залишки лівобережного валу збереглися дещо краще, особливо в сухоліському лісі. Він пролягав на відстані 100-500 метрів від лівого берега Росі і тягнувся через Білу Церкву, Томилівку, Чепеліївку, Сухоліси, Рокитне, Ольшаницю теж до Саварки (у давнину – міста Савари, заснованого саварами, котрих Траян вигнав із Дакії)⁴. Там переходив на правий берег Росі, де з'єднувався з правобережним і тягнувся аж до місця впадання Росі в Дніпро. Обидва вали згадуються в археологічній літературі, зокрема, в працях І. Фундукля, В. Антоновича, М. Кучери.

Змієвий вал, який проходив понад Россю, є найбільш пізнім серед аналогічних конструкцій. На основі останніх досліджень відомо, що західніше Рокитного цим валом перерізаний більш ранній Білоцерківський вал.

Рештки правобережного валу навпроти села Синява археологи фіксували ще в 90-х роках XX століття в 700 метрах від залізнич-



План Зміських валів за А. С. Бугаєм (1980 р.)

ного мосту через річку Рось. Вектор валу виходить до чотирнадцятого від мосту стовпа протягнутої вздовж залізниці ЛЕП. Цей вал має круті, правильної трапецієвидної форми схили та досить згладжений рів. Висота валу – 1,5 метра, ширина підшви – 4 метри, ширина рову – 5 метрів. На зафіксованій ділянці, біля ґрунтової дороги, вал перетинає стратиграфічна траншея (стратиграфія – один з головних методів геологічного картування), поруч – шурф, яким знято ділянку валу площею 3х2 м.

Лівобережний вал, паралельно зазначеному першому, зафіксовано на прилеглому до залізниці відріжку в 70 метрів від першого валу. Він має більш розсунуті, з невиразною крутизною схили, дещо сплющений гребінь та майже згладжений рів. Висота валу – 1,2 метра, ширина підшви – 5 метрів, ширина рову – біля 6-ти⁵.

Через обидва вали проходить залізничне полотно та паралельна йому ґрунтова дорога. Лівобережним валом на відріжку за 150 метрів на південний захід від залізничного полотна ґрунтова дорога проходить гребенем валу.

Жителі Синяви й досі називають територію від Ольшаниці до Рокитного через Синяву «Завалки». Розміщена вона над Россю за лісом Чагар поблизу залізничного полотна Південно-Західної залізниці. У середині XIX – на початку XX століття синявці так і казали: «Поїдемо орати на Завалки»⁶.

...1036 року Ярослав Мудрий завдав печенігам нищівної поразки, після котрої ті вже не загрожували руським землям, то ж будівництво і зміцнення оборонних валів для захисту Середньої Наддніпрянщини і Києва від печенігів, а згодом – від половців тривало в основному до першої половини XI століття, а незначної їх частини – у XII столітті.

Після цього мешканці Синяви уклали Поросся, зазнали впливу торків, які об'єдналися у 1116 році з печенізькими племенами в військний союз, що отримав назву «Союз чорних клубуків».

У межі Русі торки переселилися після поразки у битві з половцями. У басейні річки Рось вони заснували літописне місто Торчеськ, котре ототожнюється з городищем біля с. Шарки на річці Горохуватка – правій притоці річки Рось. Це місто було адміністративно-політичним центром чорноклубуцького Поросся⁷.

Із часом Поросся перетворилося на одне з удільних володінь київських князів. Торки визнавали васалітет стосовно великого князя київського і фактично не порушували цих зобов'язань.



Князь Ярослав Мудрий



Мешканці с. Синява свято бережуть пам'ять про Київську Русь

Про особисту присутність на пороських землях представників княжих династій знову ж таки свідчать археологічні знахідки. За повідомленням працівників Білоцерківського краєзнавчого музею протягом 2014-2016 років на території розміщення літописного міста Торчеськ було знайдено три печатки – дві вислих (XI-XII століть) й одну золоту (XII-XIII століть), володарями яких, відповідно, були князі Володимир Мономах, Мстислав

Мстиславович Удатний та, можливо, Ростислав Рюрикович чи його батько Рюрик Ростиславович.

1240 року монгольські завойовники так знищили міста Поросся, що головне з них – Торчеськ – більше не відродилося. Під час осади цієї столиці Поросся в вогні палали й давньоруські поселення неподалік неї.

Давнє місто Синелець

Перша половецька орда на південних кордонах Русі з'явилася у 1055 році. У своїй промові на Долобському з'їзді князів навесні 1103 року Володимир Мономах так охарактеризував життя південних слов'ян у той час: *«Виїде смерд у поле орати, а половець раптом нападе на нього, уб'є його самого, забере коня, поїде у його село і там пограбує селянський скарб, спалить обійстя, забере в полон дружину смерда і його дітей»*⁸.

У зв'язку з небезпекою русичі змушені були перебувати у постійній бойовій готовності.

За народними переказами, три богатирі оберігали Київську Русь від «силушки поганої» на заставі поблизу Синяви.

Легенда про слід коня богатирського

В урочищі «Розгребене» поблизу Синяви на одному з каменів є заглибина, яка за формою нагадує слід велетенського кінського копита. Багато століть підряд із вуст у вуста місцеві жителі передають легенду, що той слід, залишений конем руського богатиря Іллі Муромця, який разом зі своїми товаришами Добринею Микитовичем та Альошею Поповичем переправлявся в цьому місці через Рось. Кінь в Іллі був настільки великим і могутнім, що навіки залишив відбиток свого міцнішого за камінь копита.

Ілля Муромець і «сотоварищи» невинно потрапили до Синяви, переконує легенда, бо перебували на службі у київських князів, охороняючи кордони Київської Русі.

(Запис А. П. БИЛИМА).

До речі, Ілля Муромець-Моровець-Моровлянин в усіх легендах та билинах, навіть у московському їх запозиченні, іменується «старим козаком», «отаманом застави богатирської», що певним чином проливає світло на таємницю виникнення у цих місцях козацтва⁹.

Пограбуванню і знищенню в основному піддавалися степові околиці держави, чим пояснюється значна кількість великих і малих поселень давньоруської доби, зафіксованих археологами у нашій

місцевості. Археологічними розвідками 90-х років ХХ століття на Рокитнянщині давньоруські городища, окрім сіл Бушево та Шарки, також виявлені по сусідству з селом Ольшаниця (Райгород) та на території села Телешівка. Буквально наприкінці 2017 року – поблизу села Пугачівка

Зі зруйнованих і спалених містечок і сіл люди переселялися на нові місця, не полишаючи старих.

Поблизу Синяви чи на її околицях у числі новозакладених Ярославом міст, які прикривали підступи до Києва, могло знаходитися й відоме з літописних матеріалів місто Синелець, що паралельно з Синявою фігурує в історичних документах. Це місто-фортеця у системі застав для оборони південних кордонів, місто-монастир, як твердиня нової світової релігії¹⁰, вже тривалий час привертає до себе увагу дослідників. Серед тих, хто прагнув відкрити завісу історії, були Б. Голубинський, Філарет (Гумілевський), М. Барсов, М. Грушевський, М. Карамзін, В. Татищев, П. Толочко, краєзнавці А. Билим та Ю. Касяненко, сучасні дослідники минувшини.

Згадуване у «Списке городов русских» Воскресенського літопису давнє місто Синелець, за Никонівським літописом, належало до особливої церковної категорії руських городів і, найімовірніше, до митрополичої власності¹¹. Зокрема, митрополиту Микиті, який 1122 року при Володимирі-Всеволоді Мономаху прибув на Русь із Константинополя.

В історичних документах Синелець пов'язується з іменем «злого» еретика Дмитра. Представляючи панівну на той час болгарську секту богомолів, останній не визнавав церковні постулати. «При великом князе Владимире Мономахе в 1123 году восстал еретик тяжкий на церковь святую, именуемый Димитрь... Князь великий повел его митрополиту испытать и обличить. Митрополит же, взяв его, послал в заключние во град Синелець»¹².

Відомо й те, що Святослав Всеволодович Київський дав своєму синові Святославу (Ольговичу) три гради: «Синелець, Корачев і Воротынь, понеже стрый ему другое уступил и поехал Святослав Ольгович в Синельске»¹³.

...З'ясовуючи місцезнаходження цього поселення, історики отожнювали його з давніми містами Синцем на Сулі та Сенчею і лише Л. Похилевич у «Сказаниях о населенных местностях Киевской губернии» при описі Синяви стверджував, що Синява «это древний город Синелець... В подтверждение своих слов жители указывают на древний замок с земляными валами и рвами подле Воскресенской церкви. Прибавляя, что в этом замке собирались окрестные жители ввремя татарских нашествий и здесь защищались»¹⁵.

Про існування городища в районі колишньої Воскресенської церкви також зазначав В. Б. Антонович¹⁶. Щоправда, археологічні розвідки 1972 року городища у цій частині сучасного села не виявили, та огляд місця розташування колишньої церкви наштовхнув археологів на думку про його знищення пізнішою забудовою. До цього висновку спонукали розповіді краєзнавця О. Павленка про те, що під час будівництва сільського дитячого садка було знайдено гончарну піч зі збереженими у ній цілими формами керамічного посуду. Керамічні шлаки та фрагменти посуду траплялися й на городній ділянці поблизу садиби О. Павленка, що межує з територією дитячого садка. На основі описів кераміки, науковці зробили припущення, що вона належала до доби середньовіччя.

Нині на цій території знаходяться будівлі і садиби синявців, парк, громадські споруди. А ще до забудови попередній культурний шар було пошкоджено розташованим не раніше кінця XVIII століття старим кладовищем. За свідченнями старожилів, колись тут знаходили гудзики з двоголовими орлами, фрагменти одягу, характерні склепи та інше.

Город Синелець, з яким Никонівський літопис пов'язує подію з еретиком Дмитром, міг знаходитися у двох верстах на південь від Синяви у лісі на високій горі ще до монголо-татарського нашествия. Побічно варто згадати й унікальне прізвище, властиве виключно Синяві, – Яретик.

Про монастир згадував і Л. Похилевич: *«Близ города в 2-х верстах на юг, в лесу, по тому же преданию, был до татарского нашествия монастырь, вероятно тот самый, в который в 1123 году заточён был митрополитом Никитою еретик Димитрий... Место, на ком он находился, указывается жителями и называемоё монастырищем, заросло уже лесом, но следы монастырской земляной ограды (окопа) и везд в монастырь приметны еще»*.

Таким чином Синелець – це монастирське місто, де монастир правив за фортецю і заставу Київської Русі під час нападів ворогів. Якщо це так, то Синява існувала ще в дотатарські часи.

1240 року Синелець, як і Торчеськ, трапився на шляху хана Батия до Києва і був знищений нападами. Про останні дні міста розповідається у стародавній легенді.

Легенда про місто Синелець

1239 року орди татаро-монголів знову повалили на Русь. Це був 23 похід Батия.

Залишивши спалений Київ, Батий продовжував свій похід. На Росі відбулася битва степовиків із захисниками міста Синелець.

Коли околицею прокотилася звістка про татар, всі – і малі, і старі, здорові і хворі, весь люд кинувся під захист товстих монастирських стін.

Вороже військо обклало Синелець з усіх боків. Стояли на горах і долах. За Россію і на луках, і не було їм лічби. Дикі нападники підступили зовсім близько. На зеленому лузі бовваніли, схожі на вежі, намети. З валу було видно обличчя ворогів, їх одяг і зброю. Вони збиралися групами, щось шукали, махали мечами... Воїни і міщани стояли на валу, а ворог, галасуючи, – перед валом. Захисники фортеці мовчали, приголомшені силою, котру вздріли перед собою. Частокіл на валу сягав оборонцям по плечі, з нього було добре стріляти, лити на нападників гарячу смолу й окріп, скидати колоди і драбини. Але нападники не боялися цього.

Широченна долина вже була заповнена військом, а воно все сунуло і сунуло, мов комашня. Ніби всесвітній потоп хлинув на Синелець.

Увірувавши у свою міць, татари пропонували здатися, обіцяли зберегти усім життя, та не знайшлося серед захисників міста жодної людини, котра пристала б на цю пропозицію.

І оточили татари місто, розпочалася кривава січ. Лілася на голови нападників розплавлена смола, летіли списи, стріли, колоди... Рідили ряди татар, та рідили і ряди захисників.

Не витримав натиск захисників Синельця татарський хан і повелів знищити, стерти з лиця землі цей монастир із прилеглими будівлями. І знищили татари фортецю – вогнем і мечем, зрівняли із землею високі вежі та мури, спалили в дерев'яній церкві весь мирний люд, що волав про допомогу, просив у Бога захисту і порятунку...

І тоді народилася легенда. Ні, не знищений ворогами монастир. Коли у тиху годину прикласти вухо до монастирської землі, то можна почути, як дзвонять під землею на монастирській дзвіниці дзвони, як тихо співають захисники-русичі...

А з'явиться монастир на світ Божий, коли настане на землі прекрасне і мирне життя...

Вкриту густим листяним лісом гору Монастирище з однойменним урочищем знайти досить просто на південь від Синяви. Із Карпинського треба перейти греблю через ставок, потім – Совине і Холодний яр. Далі ліворуч будуть Ведмежі яри, а гора Монастирище – праворуч. Це – порослий лісом шпиль, що височить над собою подібними шпильми. Вони оточують його з усіх боків і перерізані між собою глибокими ярами.

Із північного боку від Росі гора має три яруси. Вони стрімкі і неприступні, тож вийти на височину з цього боку не так просто.



Гора Монастирище

Уже сама по собі вона є своєрідною неприступною фортецею. А уявіть на мить на цій горі монастир з оборонними спорудами!..

Відсутність підступів до монастиря, розташованого у прикордонній частині Поросся, пояснювалася не тільки захистом від монголо-татарських нападників, а й своєрідним захистом від язичницької віри. Від хрещення Володимиром Святославовичем Русі минуло ще небагато часу, утвердження нової віри, особливо серед різноетнічного населення околиць Київської Русі, відбувалося насильницьким шляхом і невдоволення язичників, які зберігали сильні позиції, залишалася значним.

Давньоруське поселення, як вважав А. П. Билим, могло розташовуватися і на Билимовому острові (околиця Синяви) на річці Рось. Свою назву воно, ймовірно, бере від слів «билим», «билин», а можливо, від слова «билинне». Тут починається Чорний ліс, що має назву «Чагар». Є тут і стариця – старе річище річки Рось. Від Билинки починаються Решітки або сінокоси, які закінчуються у районі Журавлика. Недалеко від острова через річку могла й знаходитися головна застава Монастирище – оборонна споруда на кордоні Київської Русі, що з'єднувалася з поселенням переправою.

Ще одне поселення могло виникнути на Розгребеному.

Про те, що Поросся, а в його складі село Синява, розділяло долю Київської Русі в ординські часи, свідчать й інші легенди та перекази, записані краєзнавцями у нашому краї.

Легенда про золотий колодязь

Золотий колодязь... Про нього начувся я від своєї матері Теклі Артемівни. А вона, певно, чула її від своїх батьків, а ті – від своїх...

Не раз доводилося синявцям, чие поселення з усіх боків оточували дрімучі ліси, відстоювати свою волю, давати відсіч ворогам.

Монголо-татарська орда сунула на Київську Русь. Позаду у загарбників залишилися Путивль, Київ, Юр'їв. А хани вели кочівників далі на захід. Там на луках м'які шовковисті трави – корм для коней. Там лісами і степами бродить незаймана дичина для кочівників. Там – непограбовані золоті храми.

– Вперед! Швидше! – лунало раз за разом.

Та стомилися низькорослі степові скакуни під вагою награваного добра. Важкими були шкіряні клунки, повні золота і срібла. Все повільніше і повільніше ступали коні.

Зібравшись у Синяві на раду, кочівники вирішили заховати скарби в глибокому колодязі, а які не вмістяться, закопати у землю. Швидко впоралися татари зі своїм завданням і посунули далі. Але грізно стали на їх шляху гори Карпати. Хоробрі волинські і галицькі воїни змусили ворога повернути навалу назад. Та прямувати цим же шляхом орді не довелося. Сплюндрована, випалена вогнем і витоптана кіньми земля несла їм голодну смерть. Довелося звернути на південь.

А русичам у горі й поневіряннях спершу було не до скарбів. Більше про хліб насущний думали. Лише коли залікували завдані чужинцями рани, старі люди згадали про найголовнішу прикмету золотого колодязя – прозору, як кристаль, холодну-прехолодну воду.

Решта дорогоцінностей закопана у найвищій у селі горі. Якщо прислухатися, під час вранішньої і вечірньої зорі чується з гори золотий і срібний передзвін. То пересипаються під землею у лантухах дороги каблучки, кульчики, монети...

Понад сім віків б'є джерельна вода в колодязі і тихо дзвенить гора. Гора, що дзвенить...

(Запис А. П. БИЛИМА).

На думку місцевих жителів, золотий колодязь знаходиться в районі Чорного лісу «Чагари». З нього і понині витікає чиста холодна вода, яку можна пити. Впадає ця вода в річку Рось побіля Стариці. А гора, що дзвенить, – найвища в Синяві. До Жовтневого перевороту 1917-го й аж до 1958 року тут знаходилося Синявське лісництво.

«Прядене золото» давньоруських орнаментів

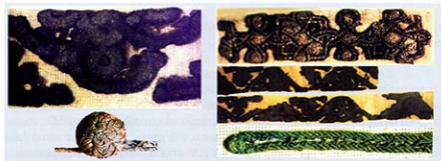
До цього часу в синявській землі зберігаються німі докази давньоруських часів. Серед археологічних знахідок 90-х років XX століття в Синяві найбільше уламків гончарних виробів. Це – товстостінні, нерівномірною випалу, з жовтувато-рожевої та світло-рожевої глини; полив'яного посуду. На одній зі стінок шийки вузькогорлової посудини з поливою сіро-зеленого кольору збереглися залишки лінійного орнаменту, виконані мінеральними фарбами. На окремих фрагментах гончарних виробів є відбитки дерев'яних конструкцій. Знахідки з глини свідчать про розвиток гончарства на Пороссі¹⁶.

Знайдені залізний клинок, срібні гудзики та численні прикраси дають уявлення про побут людей, котрі тут мешкали¹⁷.

Найбільше ж вражає унікальна колекція матеріалів давньоруського часу, до якої входять рештки текстильних виробів, фрагментів тканин різного ґатунку, що надійшла до Київського науково-промислового і художнього музею в 1905 році і походить із розкопок В. В. Хвойка з сусіднього з Синявою уже згадуваного давньоруського городища Шаргород, дає уяву про одяг тогочасного населення та розвиток ткацького ремесла.

Вироблені з льону і шовку оздоблені золотом і сріблом стрічки та пояски, гаптовані головні убори – налобні пов'язки, коміри і рукави, кайма плаща. Широко використовувались декоративні вироби – стрічки, вошви, пояси, – прикрашені орнаментом із золотих ниток як оздобу святкового вбрання, пошитого з льону, вовни, коноплі. Виробляли їх у техніці прядіння: на шовкову нитку навивали (напрядали) вузьку металеву смужку (золоту або срібну). Звідси й назва золотих ниток – «прядене золото».

Золоті нитки, які щільно лягали одна біля одної з лицевої сторони, найчастіше утворювали геометричні фігури. Серед пам'яток



Зразки давньоруського текстилю (Л. Клочко, Л. Строкова «Текстиль з давньоруського могильника поблизу села Шарки». Тематичний збірник наукових праць. Київ, 2000)

із Шаргородського могильника є декілька фрагментів тасьми зі складними плетінками, рослинними мотивами. Цікаво, що вже у той час існувало кілька прийомів створення візерунків із золотих ниток на поверхні шовкових стрічок¹⁸.

Здебільшого вишивку виконували на привізному шовку, котрий надходив із Візантії та країн Сходу притоками Дніпра – Россю і Горохуваткою. На той час торговельний шлях пролягав через східне та південне Поросся. Свідченням цього є масові знахідки золотих візантійських монет на місці розташування Торчеська і його околиць. Карбування монет належить до часів візантійських імператорів кінця XIII – першої третини XIV століття.

У цій же унікальній колекції матеріалів давньоруського часу є смужка зі льняних ниток, плетена гачком та вузенький шовковий шнурочок із грушоподібними підвісками з цієї ж сировини. Етнографічні джерела свідчать, що подібними прикрасами жінки оздоблювали головні убори.

Ткацтво і прядіння тривалий час залишалися ремісничою діяльністю населення Київської Русі.

Оселяючись за професійним принципом, ремісники утворювали спілки – дружини. Кожна дружина виконувала військові повинності перед князем. Це були зародки майбутніх цехів, які згодом виникнуть і в Синяві.

Легенда про Китай-город

У давнину, до татарського нашестя на Русь, на місці сучасного села Насташка (за 10 кілометрів від Синяви – від авт.) існувало місто, що називалося Китай-город. Не раз його спустошували і руйнували вороги. А якось спалили, жителів розігнали і забрали в полон. Із п'яти храмів дивом вцілів лише Успенський. Він довго стояв серед пустелі. Один із благочестивих китайгородських жителів, переховуючись в очеретах, був його охоронником. Він обкошував високий бур'ян і траву довкола храму, щоб вберегти від пожежі.

Із часом до своїх попелищ довкола самотньої церкви почали повертатися мешканці Китай-города.

Зібралася вся громада

І була в них тая рада:

Стали вони думати, гадати,

Яку новому селу назву дати.

У цей час прийшла звістка, що перша сільська красуня Насташка (Анастасія) втопилася, купаючись у річці, котра на той час називалася Жигалка. «Нехай же буде річка і село Насташка», – вирішила громада. Але нові насташці передавали своїм нащадкам звістку про первісну назву їх міста – Китай-город.

У середині XVIII століття майданники села Синява знайшли у ґрунті три дзвони з надписами: «Сей дзвон Китай-города». Вважаючи себе нащадками давнього міста, насташці попросили синявців повернути їм знахідку. Оскільки синявці не погоджувалися, то вони силою відібрали ті дзвони. Два з них – розбиті – знову перелили, а один висів на церковній дерев'яній дзвіниці ще в середині XIX століття.

Із цієї легенди довідуємося про ще один рід занять синявців: «У середині XVIII століття майданники села Синява знайшли у ґрунті...». Майданник означає працівник на заводі для гонки смоли¹⁹. Таким чином ще з часів Київської Русі нащадки сучасних синявців займалися й виробництвом смоли.

Десь із тих часів дійшла до нас і легенда про дівчину Синявку й чорну малину.

Легенда про дівчину Синявку і чорну малину

У давні часи на берегах річки Рось жили племена росичів. На чолі одного з них стояв вождь Добромисл. Було у нього дві дочки – Синявка й Купава. Купава – русокоса і зеленоока сміховинка ще з юних літ вийшла заміж за достойного мужа свого племені, а Синявка засиділася в дівках. Усім, хто сватався до неї, відмовляла. Задумлива і розважлива дівчина любила розмовляти з вітром у полі, зорями на небі і з самим Ярилом-Сонцем. Вона годинами могла дивитися на цвітіння квітів, влітати стебельця у химерні віночки, малювати червоною глиною на гранітних порогах Росі і співати. За заняттям і вгледів її син місцевого віщуна Яснолик. Побачив і разом із вечірньою зорею запалала любов у серці хлопця. Синявку він знав із дитинства, але саме цей вечір став фатальним у його долі.

Покохав Яснолик красуню. Та ж була байдужа до нього. Тоді Яснолик звернувся до батька з проханням зробити диво: змусити Синявку полюбити себе.

– Синявка – не твоя доля, синку, – вмовляв юнака старий віщун-батько.

Яснолик же твердо стояв на своєму:

– Або Синявка моя, або я не житиму!

Він впав перед старим на коліна і благально подивився йому в очі:

– Тату, ти знаєшся з богами, тобі, тільки тобі відомі всі сили магії. Зроби диво! Хочу, щоб наша з Синявкою любов стала взаємною – як земля не може без води, яскравою – як сонце в полудень, нескінченною – як зоряне небо, солодкою – як дика малина, глибокою – як наша річка Рось, міцною – як її гранітні пороги, і живучою – як трави її берегів. Зробиш це?

– А якщо ні? – задумливо запитав старий.

– Ти не побачиш мене більше ніколи, батьку. Як жити без Синявки, без її любові?..

– Добре, – згодився віщун. – Я зберу всю силу трав, непочатої води, незайманої землі, я знайду віти, на яких не сиділа жодна пташка, і спробую тобі допомогти. Але жодні чари не зможуть зробити те, що може зробити любляче по своїй волі серце. Нам ніколи не розгадати цієї загадки долі, синку.

– Нехай і так, – відповів Яснолик. – Мені тільки б бути з Синявкою, а я вже доб'юся її кохання.

Вже й одружився Яснолик із Синявкою. По весіллі пішов Яснолик у похід. Багато подвигів здійснив він на честь коханої, викарбовував її образ на камені. Але не могла покохати його красуня-дружина.

Знемагала, сумувала Синявка, сумно дивилася на дорогу. Але не Яснолика виглядало її серце – воно не знало любові. Хоча... Одного разу Синявка зустріла сина вождя сусіднього племені і його ясні очі запали дівчині в душу. Стрепенулося її серце – нарешті прийшло кохання.

Ще більше занедужала Синявка. Сохла день у день, наче пташка у клітці...

Котрогось вечора пішла чистим полем Синявка, прощаючись із білим світом. Увійшла у річку і навіки зникла у хвилях Росі. Тієї ночі померкли зорі над селом, а червона малина на Божій горі почорніла... Вітер розніс її насіння. І стала ягода лікувати людей від недугів. Тільки загадка любові – солодкої, цілющої, всесильної – залишилася навіки не розгаданою.

Про долю Яснолика ніхто не довідався. Кажуть, що він не повернувся з походу. Та з'явилася травичка з дрібними синіми квіточками – лепчиця, за допомогою котрої можна приворожити кохану людину. Але як це робиться, тепер ніхто не знає.

У складі Золотої Орди

Із середини XIII і до середини XIV століття пороські землі перебували у залежності від Золотої Орди. На той час більшість населення Поросся жила своїми громадами. Виборний отаман або «батько людей» збирав данину, яку відвозив до повітового центру. Там її забирав баскак – представник монголо-татарського хана. Вірогідно, монголо-татари все-таки користувалися певною підтримкою місцевого населення, що пояснювалося несприйняттям останнім міжусобних воєн руських князів.

Після розгрому Золотої Орди у 1362 році Київщина і Білоцерківщина були приєднані до Великого Князівства Литовського князем Ольгердом. Із цим періодом пов'язана згадка про наш край в «Хроніці

польській, литовській, жмудській та всієї Русі» Мацея Стрийковського. Литовські князі здобули ці землі майже без боротьби.

Після 14 серпня 1385 року згідно з Кревською унією Велике Князівство Литовське позбавлялося своєї державної самостійності й українські землі перейшли під владу польського королівства.

У пізньосередньовічний період пороські землі входили до складу Київського князівства, а після його ліквідації урядом Великого князівства Литовського у 1471 році – до Київського воєводства.

Ліквідація Київського князівства та загострення відносин із кримським ханством спричинили формування нової оборонної системи і появи феодалних землеволодінь. На південно-руських землях литовський уряд створив систему оборони, складовими частинами якої стали фортеці та польова сторожа. Така ж фортеця на залишках городища виникла і в Синяві. Здійснення оборонних заходів покладалося на місцеве населення. Приблизно у той час у складі Великого князівства Литовського на українському Пороссі з'являються путні бояри – категорія нижчих бояр, яка в соціальній ієрархії XV-XVI століть стояла між державними селянами і дрібною шляхтою і яка несла певні повинності та службу військову при замку за право користування землею. Цей прошарок боярського стану згадується в ревізіях Білоцерківського староства другої половини XVI століття.

Про те, що путні бояри, можливо, мешкали на теренах Синяви, говорячи сучасною мовою, об'єднані відповідно до свого стану в окремий «мікрорайон», свідчить і назва частини сучасного села – Боярщина. Ця територія і в наші дні ніби окреме поселення в селі – будівлі розташовані на підвищенні і віддалік по периметру від інших синявських осель.

Щоправда, в люстрації Київського воєводства за 1622 рік з описом Канівського, Переяславського, Корсунського, Черкаського, Богуславського, Білоцерківського староств ми не знаходимо безпосереднього підтвердження про приналежність добр якомусь окремому власнику. Можливо, Боярщина не згадується в люстрації внаслідок спустошення від монголо-татар і запущеності, а можливо, належала кільком власникам внаслідок продажу.

1475 року Османська імперія захопила Кримське ханство, розпочалися їх спільні напади на українські землі, в тому числі й на Поросся. У той час на повний голос вже заявляють про себе українські козаки.

...ІСТОРИЯ, як пісня, котра звучить із далечини. Ти чуєш окремі слова, мелодію і за ними прагнеш відтворити цілісну картину. А пісня все лине, бере за душу, викристалізовуючи головне, те, що залишається в людській свідомості на віки. Так і історія. За браком стертих століттями фактів ти можеш не знати всіх подій, але завдяки мелодії з далечини домислюєш їх, складаючи мозаїку буття.



БИЛИМ АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ

Народився 13 грудня 1908 року (помер 9 серпня 1988 року) в селі Синява у селянській родині. До Другої світової війни закінчив Білоцерківський педагогічний технікум, вчительський інститут, працював у Рокитнянських райкомах комсомолу і партії, на педагогічній ниві.

Після війни закінчив Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка за фахом: учитель історії та суспільствознавства. Вчителював у Рокитному і Синяві, працював начфіном.

Учасник трьох воєн – зі звільнення Закарпатської області України та Білорусі, радянсько-фінської, Другої світової.

Нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За бойові заслуги», «За оборону Сталінграда», «За взяття Берліна».

Зі слів тих, хто знав Андрія Петровича, це була людина, котра за своїм розвитком значно випереджала час, у якому жила. Його розуміння життя і суспільних процесів, його кругозір були значно ширшими, ніж в односельців. Навіть сьогодні не всі учні Андрія Петровича – а їм вже виповнилося по 65-70 років – у світосприйнятті досягли вершин свого вчителя.

Великий вплив на особистість Андрія Петровича зробила Друга світова війна, яку він пройшов від першого й до останнього дня і реалії котрої він розумів, як ніхто інший. Навіть на фото на надмогильному надгробку солдат А. Билим зображений у військовій формі.

Через призму об'єктивності Андрій Петрович сприймав і післявоєнне життя. Пропагандист за покликанням, він сповідував соціалістичні ідеї та прагнув донести до свідомості кожної людини засади громадянського суспільства.

Саме він першим почав детально цікавитися історією рідного села, яке дуже любив. За словами Андрія Петровича, він ніде не бачив таких прекрасних краєвидів і не знав таких роботящих людей, як у Синяві.

Дослідження історика згодом вилилися у зібрання і написання багатого дослідницького матеріалу, котрий, за оцінкою фахівців, сміливо «тягнув» на кандидатську дисертацію.

Наділений від природи математичним мисленням, гуманітарій Андрій Билим захоплювався шахами, шашками, доміно. Колишні учні, яких Андрій Петрович називав лише на ви, пригадують той

час, коли вчителі розкладали посеред шкільного подвір'я шахову дошку з шаховими фігурами й аналізували партії чемпіонів світу Тиграна Петросяна, Михайла Ботвинника, Василя Смирнова... Організовував всіх на подібні речі Андрій Билим.

Шахові традиції в Синяві живі і досі. У наші дні у шашково-шаховому клубі села до Дня працівників освіти відбувається турнір пам'яті вчителя-краснознавця, чемпіона району з шахів післявоєнних років Андрія Петровича Билима. Організують ці турніри колишні учні вчителя, серед яких один з кращих шахістів села Синява і Рокитнянського району, засновник місцевого шашково-шахового клубу Михайло Степанович Феценко.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Полное собрание русских летописей. Т. 23 под ред. Ф. И. Покровского. СПб: Типография М. А. Александрова, 1910. С. 177.
- 2 – Антонович В. Змиевы валы в пределах Киевской Земли. Киевская старина. 1884. №3.
- 3 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк. 2008.
- 4 – Болсуновский К. Саварка – Савары: городище, древности и народ. Исторический очерк. Киев, 1912.
- 5 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк. 2008.
- 6 – Там же.
- 7 – Іванченко Л. І. Торчеськ у світлі нових досліджень. Слов'яни і Русь у науковій спадщині Д. Я. Самоквасова. Чернівці: Сівіряньська думка, 1993. С. 56-57.
- 8 – histori.org.ua Історія України. Хрестоматія. Упорядник М. Литвин. Київ: Наукова думка, 2013.
- 9 – Воєнна історія . №2. 2003.
- 10 – Греков Б. Д. «Київська Русь». Ленінград, 1953. С. 468.
- 11 – М. Грушевський. Історія України-Руси. Т. II. Мани. С. 4.
- 12 – Руднев Н. Рассуждение о ересях и расколах бывших в русской церкви со времен Владимира Великого до Иоанна Грозного, сочиненное студентом Московской Духовной Академии Николаем Рудневым. Москва, 1838. С. 29, 33, 37.
- 13 – В. Татищев. История Российская. Кн. 2. Москва, 1773 г. С. 229.
- 14 – К. А. Невалин. Исследования о городах русских: Общий список русских городов. Журнал Министерства Внутренних дел. 1844. Ч. 8 (№12). С. 454 – 455.
- 15 – Похилевич Л. «Сказания о населенных местностях Киевской губернии». Киев, 1865. С. 527.
- 16 – Археологическая карта Киевской губернии. Москва, 1895.
- 17 – Готун І. А., Панченко М. В., Петраускас А. В., Шишкін Р. Г. Розвідки на території Рокитнянського району Київської обл. Звіт про роботи Дніпровської давньоруської експедиції в 1993 році.
- 18 – swordmaster.or 2011/09/01 > tekstil-z-davnoruskogo-mogilnika-p. Текстиль з давньоруського могильника поблизу села Шарки.
- 19 – Словник української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1958. Т. 2. С. 398.



КОЗАЦЬКА ВОЛЬНИЦЯ

*Зажурились запорожці,
Що нема їм волі
Ні на Дніпрі, ні на Росі,
Ні в чистому полі...
(З народної пісні)*

Головний резерв поповнення Запорізької Січі

Життя Синяви у другій половині XV – на початку XVII століття тісно пов'язане зі становленням і розвитком козацтва. З письмових джерел відомо, що курені «вільних людей» стояли поблизу сусідніх із Синявою сіл Ольшаниця та Пруси (сучасна назва – Бушево)¹ ще в 90-і роки XV століття. Не виключено, що знаходилися вони і безпосередньо в Синяві, адже вже у реєстрі 1581 року згадується синявський козак із 19-го десятка Гаврило (Шенявський)².

...Виникнення козацтва на південному прикордонні Великого князівства Литовського диктувалося близьким сусідством із Диким полем. Так називалися землі на південь і схід від Білої Церкви. Природні багатства Дикого поля спочатку спричинили «уходництво» як рід занять жителів прикордонної смуги, до якої входила і територія сучасної Синяви, а коли Польсько-Литовська держава, а з 1569 року – Річ Посполита посилили національний гніт, ухідники – в основній масі селяни-втікачі – склали основу запорозького козацтва, котре перейняло демократичні традиції предків – «болоховських князів». Мешкаючи «десь на Пороссі», останні ще в ті стародавні часи чинили могутню опозицію Рюриковичам і були прихильниками вічової форми правління.

Саме Поросся стало головним резервом для поповнення Запорізької Січі людьми, забезпечення продовольством і спорядженням.

Для власного захисту від нападників козаки об'єднувалися в окремі ватаги чи товариства, які з десятиліттями перетворилися у дисципліноване військо. Спочатку козаки засновували укріплені табори в степу, а згодом окремі городки і засіки або січі у різних захищених природою місцях – за Дніпровськими порогами – на Запоріжжі.

Подібні споруди виникли і вздовж Росі та її приток, зокрема, поблизу Синяви та інших сучасних сіл Рокитнянського району – Ольшаниця, Бушево, Насташка, Бакумівка, селища Рокитне. Пізніше на місці цих оборонних споруд розташувалися однойменні козацькі сотні – Синявська, Ольшаницька, Рокитнянська, Насташська.

Із часом козацькі збройні ватаги не тільки відбивали напади степовиків, а й самі нападали на татарські загони і міста, перетворюючись у грізну силу проти кримських татар. 1527 року у складі війська під проводом князя литовського гетьмана Костянтина Острозького козаки несподівано вдарили по 26-тисячній татарській орді. В результаті сутички над річкою Горохуваткою – притокою Росі – під Ольшаницею, що майже поруч із Синявою, полягло 24 тисячі татар, 700 було взято у полон, визволено з полону 40 тисяч бранців⁴.

Пригадаймо і вже знайому нам битву з татарами 1575 року, про яку йдеться в Острозькому літописці.

Восени 1626 року Військо Запорізьке з гетьманом Михайлом Дорошенком (дідом Петра Дорошенка) розгромило головний татарський загін Нурреді-султана, а решту татар, загнавши у річку Рось, без ліку потопило. Тоді ж Богдан Хмельницький і гетьман Дорошенко розгромили татар, очолюваних Бухар-Султаном і синами мурзи Кантемира. *«... під Рокитною, на болоті... Рідкий і щасливий ординець, котрий утік», а ясиру одібрали з півтораста душ. Маса татар загинуло, раховано їх на десять тисяч»⁵.*

Зрозумівши, що козацтво стало добре озброєною і мобільною, але ще слабо організованою силою, спочатку литовський, а згодом і польський уряди намагалися приборкати і використати її на своєму боці, створивши реєстрове військо.



Знаменитий синявський дуб, віком 400–450 років (координати 49,63475, 30,53039...), – мовчазний свідок козацьких часів

Пошуки компромісів між козацтвом і польським урядом стосовно козацького реєстру прагнула відобразити вільшанська угода 1617 року, укладена в урочищі Стара Вільшанка (поблизу сучасних сіл Синява й Ольшаниця) між гетьманом Петром Сагайдачним і командуючим польськими військами Станіславом Жолкевським. Але полякам не вдалося втілити її в життя. Ця угода викликала велике невдоволення серед широкого кола нереєстрових козаків⁶.

Із поступовим заневоленням українців, насадженням католицизму і польської мови боротьба козацтва проти Польщі у її ненависті до всього українського набрала відкритого супротиву, що тривав протягом двох наступних століть. 19 грудня 1591 року у Рокитному вибухнуло перше велике антифеодалне селянсько-козацьке повстання під проводом гетьмана реєстрового козацтва Криштофа Косинського. Серед повстанців були й виходці з Синяви – люди вільні і селяни.

Через півроку від придушення повстання Криштофа Косинського вибухнув новий бунт під проводом сотника дворових козаків Северина Наливайка. Разом зі своїми повстанськими загонами у 1596 році Северин Наливайко побував у Синяві та навколишніх селах, гуртуючи довкола себе їх мешканців на боротьбу проти Речі Посполитої.



Одному не обхопити
таке могутнє дерево

Відома участь синявців у повстаннях під проводами козацького гетьмана Жмайла у жовтні 1625-го⁷, біглого селянина Тараса Федоровича 1630 року, запорозького козака Павлюка у 1637-1638 роках, полковника Війська Запорозького Карпа Скидана у 1637-му та Дмитра Гуні і Якова Остриїна у 1638 роках. Ці виступи теж зазнали поразки. Але знищити в козацьких душах потяг до свободи ще не вдалося нікому.

Побоюючись козацтва, яке на той час набуло фактичного політичного лідерства в українському суспільстві, польський сейм вдався до заходів, що значно погіршували його становище.

Ці та інші події стали прелюдією до національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої 1648-1657 років.

Під проводом Богдана Хмельницького

Завдяки близькому розташуванню до Білої Церкви, котра у 1648-1657 роках правила за столицю Гетьманщині, містечко Синява знаходилося у вирі подій національно-визвольної війни. Козаки Синявської реєстрової сотні Білоцерківського полку брали участь у багатьох воєнних перипетіях під проводом Богдана Хмельницького.



Богдан Хмельницький

Вільні люди і селяни підтримали гетьмана ще взимку 1648 року, коли не скорилися польському гетьману Потоцькому, який ішов до Жовтих Вод приборкувати непокірного Богдана. За це Синяву було покарано заборонаю споруджувати церкву, незважаючи на вже обтесані колоди і готову столярку.

Місцеве населення обмежували не тільки у праві молитися у православних храмах, змушуючи платити обов'язковий податок на утримання католицької й уніатської церков, розмовляти українською мовою. Якщо раніше кріпацтво ще не набуло тяжкого стану, а замкові

повинності не були надто великими: з пари волів – 1 золотий, чверть вівса, осьмачка жита; з диму – 2 курей, 10 яєць, віз сіна, віз соломи, 2 вози дров; з 25 пар волів – ялова корова, кабан, чотири вівці, кадь меду, півбочки солоної риби, то з часом панщина почала становити 5-6 днів, зросли натуральна і грошова ренти, збільшувалися податки і відпрацювання селян на користь держави, посилювалася експлуатація з боку орендарів. Синявці, як і мешканці інших поневолених поселень, позбавлялися права працювати в цехах. Заняття ж ремеслом поза цехами суворо переслідувалося.

У Супліках сренявських (синявських) – письмовому проханні – від 24 січня 1645 року синявці скаржилися на непомірні податки, що здиралися з них намісником королівським синявського замку П. Нагорецьким.

Гончарі нарікали, *«що більше над повинності гарців дають»*. Міщани – на те, що *«лани Замкові зжали і звозять збіжжя до гумна, не визначаючи, що тільки по шість коп схвалено»* та ще й *«од власних полів спашне дають»*. Непомірною була фурманка, а *«треба, щоб її платили фурмани, що перекупувають збіжжя, а не ті, що з власного току збіжжя продають на торгах»*. Кушнарі скаржилися на те, що намісник королівський *«бере кожухів по 8 на рік»*. Навіть *«од ігрища, де молодь танці відбувала, брав Нагорецький од дому»*

по злотому». Міщанам також заборонялося продавати сіль і м'ясо – «одноосібно дав Цехові Різницькому ту вольність».

«Зверхність Замкової» проявлялася у ставленні до всієї громади. Без її відома «войту невільно було навіть шинкарку наказати». А ще «войт з Поборцями повинен лічбу чинить громаді при наміснику Замковім де що і на що обертає зі складок міщанських».

Найбільше ж міщан обурювало те, що намісник королівський «книг міських не дозволяє на місті ховати». Вони вимагали, щоб «книги в окремому Замковому були сховищі, вартуючи, аби доход звичайний доходив уряду тамтешньому». А «для радшої справедливості» разом із війтом вимагали у підстарости Білоцерківського «кожного тижня в понеділок і п'ятницю призначати при Наміснику Замковім суди».

Протест проти розміщеної в містечку польської залоги синявські міщани висловлювали не лише в своїх скаргах. Із матеріалів допиту від 29 липня 1648 року Еремія Концевича відомо, що вони навіть хотіли вивести з ладу гармати: «Яцько міщанин завірив козаків, що я в гармати піску насиплю, щоб вам нічого не було на перешкоді».

Відгукнувшись на заклик гетьмана Війська Запорозького Богдана Хмельницького до повстання, у складі Війська Запорозького синявці у 1648 році одержали переконливі перемоги у битвах із польським військом під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями.

Козаки з симпатією ставилися до гетьмана, а той вважав Синяву одним із найулюбленіших місць для відпочинку. Це у Синяві гетьман «...наприкінці клечального тижня і першого дня самих свят вершив похідні справи..., де і за поляків, і в дні недовгого свого гетьманування любив гуляти по пасіках, – як делікатно пишуть наші козацькі літописці, – заливав тяжарі урядування і пожар душі оковитою, напевне ж після того, як уже були поідписувані у вищеназваних поселеннях державні розпорядження, добре відомі професійним знавцям козацької доби»⁸. Це у місцевій Воскресенській церкві (її таки вдалося скласти у рекордні строки – за два дні) Богдан Хмельницький, за переказами, обвінчав чотири пари молодих та освятив шаблі свого війська на битву з поляками. З почтом гетьмана у церкві перебував і майбутній гетьман України гарматний писар Петро Дорошенко.

23 грудня 1648 року козацьке військо урочисто вступило до Києва. Тут Б. Хмельницький, який до того часу переймався інтересами тільки козацького стану, під час переговорів із поляками сформував основні принципи національної державної ідеї і заявив про намір звільнити всю Україну і її народ від польського поневолення.

Зі встановленням Гетьманщини польські пани й католицькі священники втекли з Синяви, а їх землі захопили козаки і селяни. Вони стали вільними землевласниками і здобули особисту волю

й громадянські права. Тепер селяни могли не тільки передавати землю у спадщину, а й продавати і закладати її. Відбувалося масове покозачення міщан, селян, шляхти. Козацтво остаточно оформилося в окремий стан суспільства. Міщани одержали можливість вільно займатися ремеслами, промислами і торгівлею. До торгівлі були причетні і козаки, і селяни, і ремісники, і козацька старшина, і містечкові жителі. Створювався прошарок купців, які торгували хлібом, худобою, горілкою, тютюном, сіллю. Зменшилися податки і повинності. Зміцнилися позиції православного духовенства. В обох синявських храмах правили православні священики.

Водночас на визволену територію переносився традиційний військовий і громадський устрій козацтва, що започатковувало формування Української національної держави.

На той час містечко Синява або Синявка входило до складу військово-адміністративного формування під назвою Військо Запорізьке. Спершу до Чорнокам'янської сотні – значного козацького центру, а пізніше виокремилася в самостійну адміністративно-територіальну, судову і військову одиницю у складі Білоцерківського полку.

За Зборовським реєстром 16 жовтня 1649 року козаки Білоцерківського полку прикріплювалися до містечок у різній кількості – від 19 до 1044 осіб.

Після поразки козацького війська у битві під Берестечком у червні 1651 року в ході переговорів із польськими комісарами Богдану Хмельницькому довелося пристати на умови не вигідної для України Білоцерківської мирної угоди від 18 вересня того ж року. Згідно з нею, територія Гетьманщини обмежувалася Київський воєводством і містечко Синява залишилося за «козацькою лінією».

Колишні землевласники Речі Посполитої одержали право повертатися до своїх маєтностей, що й зробила частина польської та сполонізованої шляхти. Великі землевласники надсилали своїх поручників й орендарів для оцінки маєтностей та одержання з них податків. Як це відбувалося у Синяві, дає уявлення Інвентар Білоцерківського староства, складений 2 травня (за новим стилем) 1652 року.

У листі, приналежному, ймовірно, перу білоцерківського підстарости, одного з послів Речі Посполитої до уряду Гетьманщини Зигмунта Чорного, йдеться про систему стягнення податків із населення Білоцерківщини, котре було обурене згадуваною вище Білоцерківською угодою. З. Чорний пропонував білоцерківському старості Костянтину-Яцеку Любомирському дати гетьману Б. Хмельницькому та генеральному писареві І. Виговському чи то відступного, чи то хабаря (відповідно по 1000 і 500 злотих), що дозволило б завершити збирання «інтрати», тобто податків.

Зигмунт Чорний також згадує про гостре невдоволення козаків і селян частковим поверненням старих порядків та про прагнення багатьох українців перейти до козацького стану. Описуючи дії орендарів, зазначаючи розміри податків, стан ряду господарських об'єктів, З. Чорний серед населених пунктів, вірогідно, сотень Білоцерківського полку вказує і Синяву, котра у рукописі йменується Сренявою.

Незважаючи на посилену війною бідність селян, феодалі Речі Посполитої домагалися сплати чиншу майже у тому ж обсязі, що й перед 1648 роком. *«Орендар сенявський і боярський, від которого 5 березня припав внесок віддати 4000 зл., не віддав (всіх) цих грошей, а тільки 1700 зл., подаючи ті причини, правдивість яких я ще не перевірів, що сама Боярка через перешкоди козаків, котрі часто сюди приходять, через непослушенство селян (...), приблизно таку ж обіцяють показати причину і в Сеняві»*⁹.

...У пошуках порятунку за межами козацько-гетьманської держави, Б. Хмельницький звернувся за допомогою до російського царя. 1 жовтня 1653 року Земський собор у Москві вирішив прийняти Військо Запорозьке *«под высокую государеву руку»*.

Для прийняття присяги російському цареві на Гетьманщину відправили спеціальних представників царського уряду. Очолив місію для Білоцерківського полку стольник Леонтій Ларіонович Лопухін та піддячий Яків Портомоїн. Встановлюючи маршрути подорожі царських представників, дослідники вказують на їх присутність безпосередньо у містечку Синява взимку 1654 року.

У той же час навіть після Переяславської Ради гетьман Хмельницький не прагнув жити у союзі із Московією та під московським царем. На це вказує знайдена у 2020 році у польських архівах українським істориком, директором Науково-дослідного інституту козацтва, дослідником воєнної історії України, Польщі і Туреччини Т. В. Чухлібом дипломатична інструкція від 26 квітня 1656 року, де зазначається, що король Ян II Казимир наказував своєму послу до кримського хана Шомовському донести до Мегмеда IV Гірея, що Богдан Хмельницький – *«Гетьман війська запорозького хоче собі окрему державу з України зробити»*.

Із ревізії Білоцерківського полку, проведеної московськими воєводами, довідуємося, яким на той час було містечко Синява: *«Сотенный город Белоцерковского полка, окружен валом и палисадом с тремя башнями, из которых две проезжие; внутри замок, также окруженный палисадом с проезжею башнею; в нем было 9 пушек. В городе было: казаков 122 и мещан 405»*¹⁰.

Це одна з перших відомих сьогодні згадок про сотенне містечко, хоча Синява за кілька років до того вже була позначена на великій

карті України Гійома Боплана 1630-1640 років з умовною позначкою розташування у населеному пункті церкви.

Цілком можливо, що містечко виникло на місці однойменного поселення, побудованого у 1622-1641 роках за наказом білоцерківських старост батька і сина Любомирських. Це була частина плану Станіслава Любомирського щодо створення фортифікаційних споруд для охорони південно-східного кордону Білоцерківського староства¹¹.

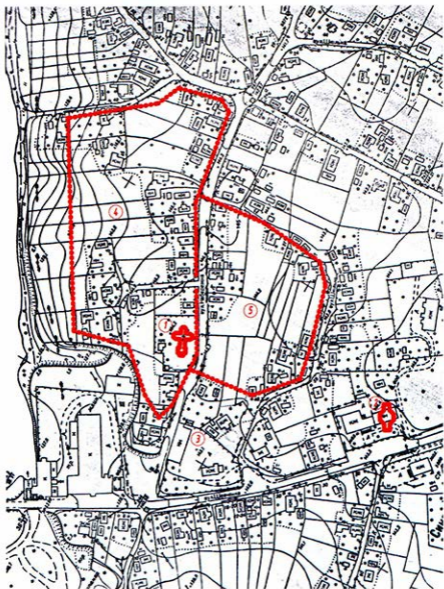
Детальніший опис містечка та список козаків і міщан знаходимо у «Присяжних книгах 1654 року. Білоцерківський та Ніжинський полки: «//Город (103) Синявка на реке на Роси; около посаду стоячей острог, а по острогу 2 башни проезжих да башня глухая, да на остроге ж ворота да калитка да к острогу ж приделан другой город стоячим же острогом, а по острогу ворота проезжие. Наряду ж 2 пищали медных ядром по 2 гривенки пищал, да пищал железная в станку, 6 пищалей железных же затинных ядром по полугри // венке. В том же городе соборная ц(е)рков чудотворца Николы, ц(е)рков Воскресение Хр(и)стово; да в казенном онбаре 20 пуд зеля, синцу тож.».

На той час Синявську сотню очолював сотник Прокопій Краковський, писарем був Андрій Данилов, а полковим осаулом – Андрій Федоров. До сотні входили 122 козаки.

Синявська фортеця поділялася на замок (на схемі «Орієнтовні контури Синявської фортеці – 4) та передмістя (5). Укріплення традиційно склалися із земляних валів, рову, палісаду, дерев'яних башт замку та укріплень містечка.

Зважаючи на природний ландшафт і розташування вулиць, а вони, як правило, у селах залишаються малозмінними протягом багатьох десятиліть і навіть століть, орієнтовно можна визначити обриси Синявського замку – від вулиці Набережна у бік річки Рось. Посадські люди селилися поблизу острогу у районі вулиці Шкільної. Поблизу синявського млина, орієнтовно ближче до Миколаївської церкви (1), за переказами старожилів, розташовувався базар (3). Поблизу Воскресенської церкви (2) знаходилося кладовище, котре ледь вгадується в наші дні. Як правило, кладовища, і на той час, і тепер, розташовуються за межами населеного пункту, тож можна уявити, як розрослася Синява за чотири століття!

Із ширшим застосуванням вогнепальної зброї Синявський замок у числі майже 15-ти інших замків у межах Білоцерківського полку поступово зазнав істотних змін. Це традиційне укріплення, котре здійснювало локальну оборону навколишньої території, перетворилося на цілу систему фортифікації, що складалася з взаємопов'язаних між собою і взаємоконтролюючих одна одну оборонних споруд. Дерев'яні зруби і частоколи замку у найбільш відповідальних



Орієнтовні контури Синявської фортеці

місцях поєднувалися з земляними спорудами. Цілком ймовірно, що із земляних фортифікацій були шанці, перекопи, засідки, адже козаки славилися умінням укріплювати свої замки ще сильніше, ніж табір під час наступу татар чи поляків.



Петро Дорошенко

Високий земляний вал з'явився і навколо містечка, влада у якому зосереджувалася у руках війта Тима Нізборовця, буймістрів Гаврила Чорного і Федора Воличенка. Міщан нараховувалося 405 осіб.

За переказами, за селом знаходилися козацькі спостережні пункти реєстрових козаків, сім'ї котрих мешкали у Синяві. Поряд зі сторожею, розташованою на давніх курганах, це були своєрідні пункти оповіщення про татарську загрозу. Один із таких козацьких спостережних пунктів знаходився за 14 кілометрів від Синяви – на території сучасного села Савинці, започаткувавши це поселення.

Отримавши статус сотенного містечка Білоцерківського полку, Синявський замок орієнтовно з середини XVII століття поряд зі сферою військово-оборонних починає поєднувати в собі ще й адміністративно-управлінські функції¹⁴. На території сотні розташовувалися дерев'яні будівлі сотенної канцелярії і сотенної старшини – писаря, осавула, хорунжого, отамана, обраних, як правило, козаками, двір синявського сотника та інші споруди, Миколаївська і новозбудована Воскресенська церкви.

На утримання військових, судових і адміністративних органів Синявської сотні, як і інших військових підрозділів, збиралися податки з селян і міщан – стації, «подимне». Доходи також надходили від продажу частини земельного фонду гетьманського управління, здачі в оренду винокурень, млина, шинку, митних зборів від торгівлі, судових податків та штрафів¹⁵.

Як сотенне містечко Білоцерківського полку, Синява також згадується у 1664, 1674 і 1711-1713 роках¹⁶.

Чи мала Синява статус сотенного містечка в інші роки, достеменно невідомо. За Андрусівською угодою 1667 року село у складі Білоцерківського полку відходило до Речі Посполитої, а Білоцерківський полк із 1663 по 1674-ий змінював територію і сотенний склад, знаходячись під юрисдикцією правобережних гетьманів Павла Тетері та Петра Дорошенка (1665-1674).



У такому казані козаки варили куліш

Після захоплення у 1674 році відповідно до Журавненської угоди території Білоцерківщини поляками Білоцерківський полк занепав, а населення масово виселялося

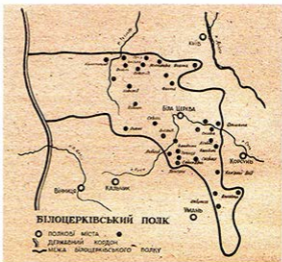
на Лівобережжя. Як військовий підрозділ у складі гетьманату Петра Дорошенка він існував до своєї ліквідації у 1676 році.

Синявська реєстрова сотня у той час входила до віласту Петра Дорошенка. В архівних документах того часу зустрічаються згадки про синявського сотника Михайла Корицького (?-1670.06-1674.13.03?)¹⁷. З Олександром Лішковським у червні 1670 року він був посланцем гетьмана Петра Дорошенка на Острозьку комісію: Дорошенко прагнув домогтися поновлення вольностей Війська Запорозького «і всього народу руського»¹⁸. Про це ж повідомляв і Самійло Величко: «Аж нарешті приїхали по кількох місяцях двоє із числа козацьких комісарів, тобто Михайло Корицький, сотник сренямський, і Олександр Лішковський»¹⁹.

У числі посланців до російського царя Михайло Корицький перебував і разом із полковником каневським Іваном Гурським, полковником уманським Григорієм Білогрудюю. Це вважалося неабиякою честю, адже правобережні козаки направили для цієї місії «*меж собою особ выбраних*»²⁰.

До речі, на рідній сестрі Михайла Корицького був одружений Василь Юрійович – у 1674 році козацький ватажок у Павлолічі, а перед тим – посол гетьмана Петра Дорошенка до Стамбулу²¹.

Ще один синявський сотник Василь Душеченко у 1688 році заснував Покровський монастир, приписаний у 1703 році до Києво-Печерської Лаври. Це були часи піднесення козацького барокко, котре особливо розквітло у період гетьманування Івана Мазепи. За ініціативи запорожців будувалися храми, розвивався іконопис, формувалися національні ознаки релігійної свідомості, що у свою чергу вимагало якісного оновлення церковнослужителів. Пізніше Василь Душеченко став ченцем цього монастиря під іменем Варлаам. У 1701 році він звів в обителі Покровську та Петропавловську церкви²².



Карта-схема розічення Білоцерківського полку.
Середина XVIII ст.

Мимоволі подумалося, це ж скільки славетних людей козацької доби тим чи іншим чином причетні до Синяви, рокитнянського краю, скільки залишили тут свій слід. Мабуть, легше назвати тих представників козацької еліти, яким не судилося побувати на цій благодатній землі.

...1664 року до сотенного містечка Синява докотилися відголоски антипольського повстання, очолюваного Іваном Сірком. Бунтівники відтіснили невелике польське військо під керівництвом полковника Себастьяна Маховського до Білої Церкви і змусили його засісти у фортеці, яку обложив зі своїми загонами торговицький сотник Сулимка. До повстанців приєдналася і частина синявських козаків і селян, адже Синява теж зазнала руйнації. Особливо тяжко місцевому населенню давалися постої польського війська, що не знало меж у своїй самоволі.

На допомогу полякам прийшов гетьман Павло Тетеря з підлеглими йому козаками. Продовжуючи політику гетьмана Івана Вигівського, він, за підтримки Запоріжжя і Речі Посполитої, прагнув забезпечити самостійність України, утримуючи приязні стосунки з усіма її сусідами. Облогу Білої Церкви було знято і Сулимці довелося відступити. Під Рокитним отаман загинув, а його загони були розбиті²³.

Перед турецькою навалою, у 1674 році, король Ян Собеський, який рушив в Україну, в умовах надзвичайно холодної зими «розложив коругви на зимові лежі». Польське військо повернуло в Синяву в «оточенні Хвастова, Ставищів, Мотовиловки»²⁴. І в синявських мужиків «затріщали чуби»...

У 80-х роках XVII століття Синява згадується у зв'язку з намірами татар вирушити на українські землі:

«...крымский хан, возвращаясь из похода на Венгерскую землю, ...задумал, собрав большие орды, идти... на украинские города. Тогда гетман Мазепа, получив такую весть, собрал свои полки и вышел с ними сперва к Гадячу, а потом спустился поближе к Днепру в городок Голтву. Но неприятель, увидя собранные малороссийские полки, открытого нападения сделать не посмел и послал несколько загонов под Черкассы, Белую Церковь и Синяву... Для защиты... гетман... продержав всю зиму сторожу от татар, расставил по всему берегу Днепра от Орели до Киева войска..., а сам вернулся в Батуриин 1689 года марта 15 дня»²⁵.

Татарські війська і раніше залишалися для Синяви реальною загрозою. Зібравшись за Дніпро, у жовтні 1661 року татари зупинилися поблизу містечка на постій. Місцеві козаки і населення готові були до відсічі нападникам.

«О синявцях... новішу звістку доношу...»

Завдяки копіям деяких зовсім різних листів, що збереглися в архівах, є можливість розповісти про події на Правобережній Україні в 1711 році, які впритул зачепили сотенне містечко Синяву.

...Після смерті у вересні 1709 року Івана Мазепи група старшин і козаків у місті Бендери обрала новим гетьманом України генерального писаря Пилипа Орлика (1672-1742). Добре розуміючи, що самотужки не втілити у життя план створення непідвладної української державності за рахунок тодішніх Польщі і Росії, «гетьман у вигнанні», творець першої української конституції Пилип Орлик за підтримки Карла XII уклав союз із кримськими татарами та Оттоманською Портою і з проголошенням 8 листопада 1710 року Туреччиною війни Російській імперії у лютому 1711-го здійснив збройну вилазку на Правобережну Україну.



Пилип Орлик

Головною ударною силою Орлика були 30-тисячне татарське військо і 3-тисячний польський загін під проводом київського воєводи Йосипа Потоцького – прибічника кандидата на трон польського короля прошведської орієнтації Станіслава Лещинського.

На шляху свого просування гетьман повсюдно розсилав так звані «привабливі листи» із закликом до визволення України з-під російського панування та очищення українських міст від російських гарнізонів, розміщених за домовленістю з польським урядом й заздалегідь підготовлених до відбиття ворога. Народ палко підтримував Орлика і – одне за одним міста Правобережжя переходили під його владу.

Шлях до основної мети операції – головної фортеці Правобережної України Білої Церкви, де розташовувалася російська залога на чолі з бригадиром Анненковим, пролягав через Рокитне і Синяву. З Білої Церкви, у разі успіху, вже недалеко було й до Києва.

У першому документі – листі київського губернатора князя Дмитрія Голіцина з Печерської фортеці від 12 березня за старим стилем (23 березня за новим стилем) 1711 року, адресованому білоцерківському полковнику Антонію Танському, через останнього висловлюється подяка синявському сотнику Тихону Устянову з товариством за одержаний від них лист «з відомостями про ворожі і зрадника Орлика заміри», Голіцин просить Танського відписати у Синяву, «щоб вони слугували його царській величності вірно, так

як вони слугували при Палієві, і на спокусі зрадника Орлика не прихилились, і того містечка оному злодію не здавали, а... давали відсіч мужньо..., і як убереже те містечко сотник з товариством, бути їм по тому у царської величності ласці і при грошовій винагороді... певно».

З листа, датованого 29 березням того ж року, що зберігся від часу зносин шведського короля Карла XII, польського – Станіслава Лещинського, татарського хана, турецького султана, генерального писаря Пилипа Орлика і київського воеводи Йосипа Потоцького, де воевода, ідучи в авангард, зупинився на постій зі своїми жовнірами «у місті Синява на Росі лежачім», дізнаємося про зовсім інші речі: «А стоїмо ми тут..., у тих пустках... голодом, де ані навіть для коней..., без соломи, поздиравши стріхи..., ніякої поживи немає»²⁶.

В очікуванні Орлика наступного дня у Синяві і остаточної ради з Солтаном (воєначальником татарського війська), «од якого залежить подальший бойовий рух», Потоцький пише: «О Синявцях я, вашій Милості Пану, новішу звістку доношу, що мають розпростерті руки на прийняття Вашої Милості Пана і віддаються громадським роботам і без усілякого труда за скромну ціну послуговуючись, воліють залишити відчинені брами до Вашої Милості Пана прибуття». Згадуються в листі також синявські гребля і міст (кладка): «а щоби цей трахт був якнайдієвіше використаний і придатний для надійного переправлення армату й вільного проходження війська, синявці негайно стають під мостом до лагодження греблі, напередодні од них ушкодженої, та відбудови мосту (кладки) од них же знесеного, через

Его Царського Святишайшого Величества вірному подданиму, войска зашорезкого Білоцерковскому полковнику, Агглюбію Тяпскому, доброго здоровья желаю.

Письмо Ваше и при томъ другое – Святишайго сотника, Тихона Установо, съ товариствомъ о вѣдомостяхъ про неприятелие и избиенія Орлика лизнемъ принявъ, за что Пана, благодарствую и върехъ бы Пана, проищивалъ о «бращеніи тѣхъ неприятелие, изсѣчь къ намъ почасту и служити Пана Его Царскому Величеству такъ вѣрно, какъ служивалъ тѣмъ твоимъ, Семеновъ Пана, и бытъ отъ тѣхъ вѣдѣтелей во осторожности, въ Синяву къ тому сотнику съ товариствомъ писати бы имъ, дабы они, служба Его Царскому Величеству вѣрно, такъ какъ служивали при Пана, и на прихвѣсть избиенія Орлика не склонялись, и того містечка оному вою не здавали, а сидѣли и отпоръ дѣлали неприятелиамъ мужествомъ, не смотря на ихъ неприятелискія угрозы, а буде тотъ сотникъ съ товариствомъ, служба вѣрно, отъ осады избиенчей и неприятелиской то містечко уберезитъ, за то получить себѣ Его Царского Величества милость и денежное жалованье, въ честь бы ему, сотнику, быти надежу. Да посламо къ тебѣ: бочка пороку и свинцу.

На подданимъ твоимъ: Князь Дмитрій Галицкий.
Изъ Петерсвой крѣпости. Марта 12, 1711 года.

Лист київського губернатора, князя Д. Голіцина
Білоцерківському полковнику А. Тяпському

які тільки й можливі з'єднання з паном і Солтаном і роздобуток провізії оплатно з Синяви».

Третій документ – реляція князя Д. Голіцина на підставі відомості, отриманої з Білої Церкви 4 квітня 1711 року (за старим стилем) через бригадира Анненкова, в якому той, зокрема, зазначає: «... А потім зрадник Орлик і Кошовий (Кость Гордієнко), нахвалюясь перед Солтаном і Старостою Галицьким (Й. Потоцький) тую Білоцерківську фортецю конче дістати і проти 26 числа (за старим стилем), сполучившись з тими ж усіма приятелями і з Богославськими, і з Корсунськими, і Синявськими та з іншими жителями, відступили до тієї ж фортеці уночі знацяцька кінно й пішо при великім здвигу і вчинили з усіх сторін оклик і привезли з собою велику кількість машин і увійшовши в долишній острог, поробили шанці...».

Невдовзі розпочалася облога Білої Церкви. Московське військо і білоцерківці засіли в місті, у їх руках також перебували кілька містечок Білоцерківського полку. Місто вдалося незабаром взяти, фортеця ж трималася. Три дні тривала її облога без вагомих наслідків, під час якої Пилип Орлик зазнав відчутних втрат – до 2-х тисяч загиблих.

Ця невдача стала стимулом для зради татар. По всьому Правобережжю вони палили міста, містечка і села, брали ясир, вбивали людей, руйнували церкви. Пилип Орлик та українські старшини марно намагалися стримати Солтана і мурз, посилаючись на договір із ханом, його зобов'язання не чинити лиха населенню України.

Наслідком татарської зради стало зменшення армії Пилипа Орлика. Правобережне козацтво, котре приєдналося до нового гетьмана, кинулося рятувати свої сім'ї від татар, що плюндрували українські землі. Облогу Білої Церкви довелося облишити і відтягувати військо до Фастова.

Можливо, тоді й була спалена у селі Синява Миколаївська церква забудови 1665 року, котру заново відбудували лише через двадцятиліття, – орієнтовно у 1730 роках²⁷.

Із ліквідацією у 1712 році Білоцерківського полку Синява позбулася статусу сотенного містечка. Козаків перевели і розселили на Лівобережжі, в основному у Батуринській сотні Ніжинського та Сміленській сотні Лубенського полків. Після 1713 року містечко Синява увійшло до складу Білоцерківського староства.

1715 року за вказівкою Петра I київському губернатору кн. Д. Голіцину всіх мешканців заселених сіл на лівому березі Дніпра таємно переписали, а переписні відомості надіслали до Санкт-Петербурга²⁸. У цих документах деє повинні бути дані і про синявців.

«Громада цього села панщизну не робить...»

За люстрацією Київського воеводства, проведеною 25 січня 1683 року, у містечку Синяві (Сеняві) нараховувалося 40 міщанських і 30 козацьких димів (дворів)²⁹. Разом із Білою Церквою воно належало воеводі Більському³⁰. На той час ця територія теж вважалася своєрідним прикордонням. За умовами Бахчисарайського миру 13 січня 1681 року поблизу Синяви проходив міждержавний кордон між царською Росією і кримським ханством. За пропозицією Росії: *«Быти разграничению земель и меж, – взявшись от местечка Василькова, издавна до Киева лежащего, до дороги Хвастовской, полем. А на том поле до дороги Хвастовской мимо местечек Ракитною и Ольшанку к местечку Синице до реки Роси, привести по берегу Роси»*³¹.

У центрі містечка знаходилася торговельна площа з лавками, дві церкви. Земля у поселенні відводилася для мешканців дворів («волоки»), для використання на правах оренди, для церков, корчми та млина.

У часи Гетьманщини в одному дворі проживали великі, нерозділені, складні (трьох-чотирьохпоколінні) сім'ї, які склалися з кількох шлюбних пар з їх прямими чи побічними родичами, володіли нерозділеним спільним майном та землею і підкорялись одному із старших родичів³². Основною причиною збереження великої сім'ї було не вигідне дроблення земельних наділів.

Свою роль відігравали й особливий соціальний статус козаків та специфічний замкнений уклад їх життя, служба з так званої «козацької землі»³³.

У сільському господарстві домінували зернозбирання і скотарство, потім – птахівництво, рибальство, овочівництво, лісництво, вирощування тютюну, бджільництво, мисливство, млинарство (млини в XVII–XVIII столітті будувалися лише з гетьманського дозволу).

Майже через століття – у 1775 році – в Синяві вже було 204 дими (сімейних господарів), у тому числі 195 хлопських халуп, 3 жидівські корчми³⁴. На той час село входило до складу Синявського ключа Київського повіту Київського воеводства³⁵.

Уявлення про село Синяву у середині XVIII століття дає люстрація добр королівських Синяви з прилеглистями, тобто земель Білоцерківського староства, що безпосередньо межували з маєтністю Рокитне, складена 30 травня 1769 року за результатами роботи утвореної конституцією Варшавського надзвичайного сейму спеціальної «комісії до розсудження справи про добра Рокитно».

Підставою для діяльності комісарів-люстраторів послужили непорозуміння між шляхтою, котра сперечалася за колишні добра Рокитного й Ольшаниці. Діставши у 1754 році Білоцерківське староство, маршалок придворний коронний Юрій-Вандалін Мнішек

заодно привласнив й Рокитне та Ольшаницю, котрі здавна вважалися діничною маєтністю. Як претендент на володіння цих добр, регент коронної канцелярії Йозеф Дунін-Карвіцький звернувся з позовом до суду вже на Мнішека. *«Ставши очевидь перед нами люстраторами вел. Йозеф Дунін-Карвіцький, регент коронний, добр маєтності Рокитнянської з округою дідич, таке оповідання зробив і це написано на копії подав, оскільки там маєтність його дідична Рокитна з округою має кордон зі староством Білоцерківським по річці Узин, а по другій стороні Росі згідно давнього вживання, села осілі на грунтах Рокитнянських як-то: Сженява (Szeniawa), Острів, Пруси..., слобода Пугачівка..., Суховці або Сухоліси..., млин Троцьків та інші року теперішнього почали оселятись, слободи ці вел. регента коронного, щоб под. люстрацію підтягнуті не були, застерігав собі, про що і справа межова порушена і незабаром має бути завершитись...».*

Й. Дунін-Карвіцький, який виграв судовий процес, у свою чергу загарбав суміжні землі «начебто за давньою традицією до Рокитного належачі», що входили до Білоцерківського староства. Відголоски цих суперечок лунали ще й наприкінці наступного століття і, здавалося, їм не буде ні кінця, ні краю...³⁶.

На той час село Синява з прилеглостями або Синявський ключ займало чималу територію і нараховувало 12 сіл – Пугачівку, Сухоліси або Суховце, Острів, Пруси, Саварку, Криву, Сиротинце, Улашівку, Буди, Чернин, Саловку або Салиху, Троцьке; 7 слобід – Янківку, Антонівку, Каменку, Чипельовку, Слупів, Юзефівку, Городище; один хутір чи фільварок – Хлопський³⁷.

«Це село лежить над річкою Россю і йде од Білої Церкви до Богуслава, грунти котрого з одної сторони стикаються з грунтами села Острова, з другої сторони – села Прусів, і прилягають до грунтів слободи Салівцизни, інакше урочища староства Білоцерківського, понад грунтами цього ж села простягаються чорні ліси цього ж староства Білоцерківського, од Острова починаючись понад Пруси до Кирданів і Тараці, навкруги близько шести миль свою протяжність маючи. Двору (поміщицької садиби, маєтку – прим. авт.) в цьому селі немає, тільки місце, де намісницький дворик бував, який нещодавно в минулому році до Рокитної забрано, посеред села корчма з дерева будована, з хатою і коморкою соломою пошита, при котрій шпихлерів (амбарів – прим авт.) два з дерева будованих під накриттям солом'яним. Льодовня та склеп в землі деревом обставлено, там же броварня, також солодівня з хатою з дерева будована, з сушарнею так само соломою покрита. Орендаря на цей час в селі через бунти хлопські немає, однак горілку женуть і громада шинкує. Ця оренда на рік імпортує шість

тисяч польських злотих. Млинів на річці Рось до цього ж села належачих на самій греблі один за одним знаходиться шість, які з дерева будовано, усі під накриттям солом'яним, в кожному млині колес водяних по два, і по одному каменю, при кожному ж камені ступи і флюші (ваяльні – прим. авт.), з цих же млинів мірошники платять на рік до двору поколещини (податок від млинового колеса – прим. авт.) від кожного водяного колеса по шістнадцять польських злотих.

Громада цього села панщизну не робить, окрім косовиці по два дні, тобто на косіння, згрібання і скиртування сіна виходило або за це все по чотири польських злотих з кожної осідлості сплачує. Кожний же підданий платить річного чиншу з тягла по вісім польських злотих, піший – стільки ж. Само тягло на чотири п'яті від платіжу вільне і відповідно до цілого плугу інакше шести волів чи коней, від яких цілком чинш платить. Хмелю дає один корець або за нього двадцять польських грошей. Пряжі готової зі свого прядива паровим пасом двадцять, поєдинків пасом десять, а піший пасом п'ять до двору дає, або за кожне пасмо по одному польському грошу сплачує, окрім ткачів, які півсотні роблять, пряжі не дають. Подорожчину кожний підданий паровий до двору платить по два польських злотих, поєдиноків по одному злотому, а піший по п'ятнадцять грошей. Рибалки з річки Рось, які ятері ставлять, сплачують ставщизну в цілому сорок польських злотих, а зі ставків, котрі б їх мали, по чотири польських злотих. Хто має бджоли, десятину бджолину дає, від десяти пнів один пень, а від решти очкове по десять польських грошей платять.

Сума доходу з Синяви 10063 зл. 15 гр.

Для порівняння. З інших сіл доход становив: Острова – 6134 зл., Прусів – 2377 зл.»

У резолютивній частині люстрації Синяви з прилеглостями зазначалося: «... і за нероздільне від староства Білоцерківського віддано наказано»³⁸.

У Центральному державному історичному архіві м. Києва знаходяться два тотожні виписи люстрації села Синява з прилеглостями від 30 травня 1769 року. Один з документів списаний з оригінальної люстрації, котра зберігалася в економічному архіві скарбу коронного у Варшаві і видана 4 жовтня 1773 року³⁹. Інший – пізнішого походження і виписаний з актових книг київських гродських, зроблений у 1798 році⁴⁰. Люстрацію, записягнувшись, подав на вписання до актових книг ловчий брацлавський Й. Красносельський 30 травня 1769 року.

Це був другий рік народного повстання на Правобережній Україні під назвою «Коліївщина».

«Ми гайдамаки,.. Ми за народ своє життя дамо»

Початок Гайдамаччини, як явище спротиву польській владі у XVIII столітті, пов'язують з повстанням проти Польщі 1702 року під проводом козацьких ватажків Самуся і Палія.

Поширення на Правобережжі гайдамацького руху було спричинене відновленням нащадками польських магнатів старих порядків. У Синяві, як і в інших містечках і селах, скасовувалися запроваджені після воєнних дій «слободи» для місцевих селян та переселенців з інших регіонів, встановлювалася панщина, поряд із прямими податками і данинами вводилися непрямі, серед яких найбільше дошкуляла пропінація. Пани, користуючись виключним правом виробництва і продажу алкогольних напоїв, змушували селян купувати певну кількість горілки, незалежно від потреб споживання.

Поляки відчували себе господарями становища і в будь-яких інших життєвих ситуаціях. Із листа ієромаха Іоїля до київського генерал-губернатора князя Трубецького дізнаємося, що *«В пришло 1725 г. ноября 16 д. заграничной житель м. Синявы поляк Ян Врублевской должен мне по обыкновению своему по собственноручному его облику сорок рублей денег, которые повинен он мне заплатить на срок в 1726 д. генваря в 6-м числе. И оной заимодавец... тех денег мне не уплатил...*

Сего ради всемирно и богомолчески прошу Вашей Высококо княжецкой Светлости... кого пристойно и что у него заимодавца товару или пожитку какова явится по препорции иску моего, пока он мне заплатит, задержат у него в удобном месте до указа.

О сем доносит Киего-печерского мн-ря иеромонах Иоиль игумен. 1727 г. мая в 16 д.»⁴¹.

Із запровадженням унії знущання над православними священиками посилювалося ще більше. За доносом уніатів надвірною міліцією Ходкевича у 1768 році у Синяві заарештували і відправили до Чорнобиля священика місцевої Воскресенської православної церкви.

Останньою краплею у всіх бідах стало поглиблення розшарування козацтва. Привілейована і багата козацька старшина прагнула і далі займати панівні позиції. То ж селянські бунти в околицях Правобережжя стали чи не щоденним явищем.

Повстанські загони, а вони в основному склалися з селян, запорозької голоти, наймитів, міщан-ремісників, активно діяли безпосередньо у Білій Церкві й околицях Білоцерківського староства вже в 30-их роках XVIII століття, грабували панські маєтки та знищували шляхту, найнятих нею орендарів й посесорів, переважно єврейського походження.

Зважаючи на розмах народних виступів, білоцерківський староста Яблонський не наважувався кидати своїх військ проти гайдама-

ків, котрі бунтували у його вотчині, і благав короля надіслати додаткові військові сили.

На допомогу регулярним військам шляхта виставляла чоловіків із надвірних команд. Для захисту власних маєтків створювала й озброювала за рахунок додаткового подимного податку на селян надвірну панську міліцію⁴³. На Правобережній Україні організовувалися цілі козацькі полки з такої міліції⁴⁴. Однак *«становище... надвірних козаків було двозначне: вони мусили йти проти гайдамаків, але ж вони самі походили з того ж народу... Один тогочасний польський мемуарист наводить про надвірну міліцію таке порівняння: посилати надвірних козаків проти гайдамаків – це те ж саме, що замість хорта посилати одного вовка гнати другого»*.

Серед синявців і досі зберігся переказ про місцевого отамана надвірної міліції Сахна, котрий користувався як панською, так і гайдамацькою милістю. Нібито цей Сахно врятував від гайдамаків п'ятдесят панів, за що йому «робили панцизну». У той же час отаман надвірної міліції служив і гайдамакам, яких вистачало в околицях містечка.

Відомо, що 1765 року гайдамацький загін Василя Харченка пограбував у Синяві старостинський двір, корчму та уніатського священника⁴⁵.

13 грудня 1768 року білоцерківський губернатор С. Рильський звітував Ф.-К. Браницькому, *«що до повстання, котре й далі палає на Білоцерківщині, приєднується все більше місцевих селян»*⁴⁶.

Через хлопські бунти з Синяви втекли намісник (*«Двору в цьому селі немає, тільки місце, де намісницький дворик був, який нещодавно в минулому році до Рокитної забрано...»*), євреї-орендарі (*«Орендаря на цей час в селі через бунти хлопські немає...»*), завдяки чому містечко залишилося без місцевої влади та орендарів.

На жорстокі дії гайдамаків 22 грудня Київському Гродському Суду Київського воеводства у м. Житомирі скаржаться уніатські священники. Серед понад півтори сотні підписів знаходимо і підпис синявського священника «Михайла Джураківського – пароха церкви Св. Миколая, Синявського», а також – Ол. Левицького, пароха Ольшанського, Д. Ярмолинського – Телешівського, ієрея Прокопія Євницького – Прусянського, Іоана Буйкевича – Насташського, Іоана Візерського – Рокитнянського⁴⁶.

Найвищим етапом гайдамацького руху стала Коліївщина – повстання надвірних козаків.

Разом із мешканцями сусідніх сіл і містечка Рокитне жителі Синяви приєднувалися до повстанців, очолюваних виходцем із за-

порізької бідноти Максимом Залізником, котрі мали намір захопити Київське воеводство. Шлях народних повстанців пролягав безпосередньо через Синяву, Троцьке (сучасна назва – Троїцьке), Острів, Насташку.

Були серед синявців й такі, що брали участь у поході на Умань. У цьому місті «... 22-го червня 1768 року... під гарматні і крісові постріли проголошено святочно відновлення Гетьманщини. Гетьманом відновленої української держави було обрано Максима Залізняка...»⁴⁷.

Однак повсталих і їх ватажків чекав раптовий і трагічний кінець. Їх долю вирішила імператриця Росії Катерина II. Коліївщина завершилася нещадною розправою з повстанцями. Майже п'ять (!) років тривала кривава розправа шляхти над «бидлом», що «насмілилося бунтувати». З цього приводу регіментар К. Браницький, який чинив кару над повстанцями, писав королю: *«Яка... радість! Вся тутешня шляхта та свреї прибігають до мене – один радить їх (повстанців) четвертувати, другий – палити, садити на палі, без усякого розбору вішати... Ще недавно, коли два-три гайдамаки заскочать у село, то з чотирьох сусідніх всі втікали, виїжджали за кордон... коли ж повстанці опинились під арештом, на всіх напало буйство й несамоовитість до того, що кожен хоче бути катом. Радять мені, щоб за давнім звичаєм Потоцького я наказав стерти з лиця землі села, охоплені бунтом, перебивши всіх, не виключаючи жінок та дітей. Поясню, що наш край малолюдний і це завдало б шкоди державі, але ніхто про це й слухати не хоче»*⁴⁸.

Та селянські заворушення нелегко було придушити навіть подібними звірствами. Край, де з кінця XV століття мешкали ватаги вільних людей, де у XVI-XVII століттях розташовувалися козацькі реєстрові сотні, не бажав коритися численним поневолювачам.

За офіційною версією, селянсько-козацькі заворушення тривали до квітня 1769 року, а окремі повстанські загони діяли аж до 1771 року.

...ДУХ СВОБОДИ Синява зберігає по сей день. Ще й тепер, буває, почувеш від когось із синявців слова: «Ми з козацького села, що роками не знало пана, і не звикли хилити голови».

Революція Гідності 2014 року теж родом із тієї епохи. Переймаєшся гордістю за дії сучасників, які відстоюювали незалежність своєї держави на Майдані. Бо такими ми були, такими є і такими ж будемо!

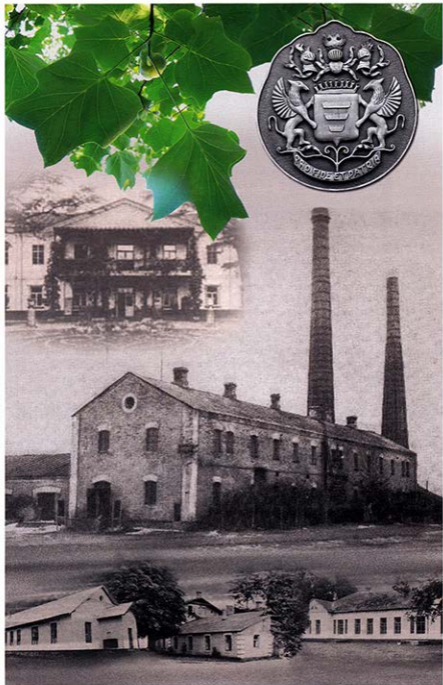


Погляд на с. Синява в середині XVII ст. Автор макета – І. В. Лалак.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк, 2008.
- 2 – Літературна Україна. 13.06.1991.
- 3 – Виникнення козацтва. Утворення Запорізької Січі. www.ebk.net.ua/Book/synopsis/istoriya.
- 4 – М. Bielski. Kronika Polska. Krakov, 1597. С. 558.
- 5 – Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. VIII. Ч. I. Київ-Львів, 1922. С. 31.
- 6 – Хрестоматія по історії Росії. Москва, 2003. С. 7-8.
- 7 – Мемуари, относящиеся к истории Южной Руси. Вып. II. (перв. половина XVII ст.). Киев, 1896.
- 8 – Сковчок П. Видибай, Україно, видибай... Київ, 1998. Золоті ворота. Незалежний часопис в борні за незалежну Україну.
- 9 – Здокумена №1 Інтрати Білоцерківського староства року 1652 другого травня.
- 10 – Акты Южн. и Зап. России. Т. X. С. 791-792.
- 11 – Є. Чернецький. Рокитнянська волость (XVI – XVIII ст.). Біла Церква: видавець Пшонківський О. В., 2015.
- 12 – Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Чигиринський полк.
- 13 – Володимир Кривошея. Персональний склад козацької старшини армії Богдана Хмельницького. Правобережні полки. К.: Наукова Думка, 1995.
- 14 – Парацій В. Фортифікаційні споруди правобережних земель Середнього Подніпров'я першої половини XVII ст.
- 15 – Економічні новачі Богдана Хмельницького. Ринок. 5.10.1995. №19.
- 16 – Архив Юго-Западной России. Ч. III. Т. II. С. 750,770. Киевские губернские ведомости, 1854 г. №11. С. 71.
- 17 – Акты Юго-Западной России. Т. XI. С. 662.

- 18 – Валерій Степанков. Острозька комісія 1670 року: передумови, хід, наслідки. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко... С. 302. Бібліотека Варшавського університету. ВР. Спр. № 1957. Арк. 70 зв. 71.
- 19 – Т. П, розділ XI. izborruk.org.ua
- 20 – Акты Юго-Западной России. Т. XI. С. 408.
- 21 – Акты Юго-Западной России. – Т. XI. С. 642.
- 22 – Ступак Ф. Добродійність епохи козащини. Київська старовина. 2004. №4. С. 18.
- 23 – Апанович О. «Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі». exlibris.org.ua.
- 24 – Darowski A. Sckicehistoryczne. 1901. Ser. I. S. 127.
- 25 – www.cossackdom.com/book.
- 26 – Переписка и другие бумаги Шведского Короля Карла XII, Польского Станислава Лещинского, Татарского Хана, Турецкого Султана, Генерального Писаря П. Орлика и Киевского Воеводы Юсифа Потоцкого на латинскомъ и польскомъ языках. Москва. Въ Университетской Типографіи. 1847.
- 27 – Ю. Касяненко. З історії села Синява. Комуністичний шлях. №118. 2 жовтня 1990.
- 28 – Сборник Имп. Русского Исторического общества. Т. XI. 1873. С.104.
- 29 – Архив Юго-Западной Росси. Киев: 1886 г. Ч. VII. Т. I. С. 500, 504.
- 30 – Архив Юго-Западной России. Ч. 7. Т. I. С. 486-505.
- 31 – Записки Одесского общества истории и древностей. 1850. Т. II. С. 568, 590-591, 594, 614, 623, 658.
- 32 – Лучицкий И. Сябры и сябренное землевладение в Малороссии. Северный вестник. 1889. № 1-2. С. 49.
- 33 – В. Кривошея. Актуальні питання цивілізаційної характеристики Гетьманщини. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К., 2006. Вип. 32.
- 34 – ЦДА. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 8.
- 35 – Є. Чернецький. Рокитнянська волость (XVI – XVIII ст.). Біла Церква: видавець Пшонківський О. В., 2015.
- 36 – З Люстрації староства Київського воеводства і повітів 1765 року. Діяльність від в. Карвіцького, регента коронного.
- 37 – ЦДА. Ф. 49. Оп. 1. Од. зб. 2150. Документи к спорному делу между графами Станиславом Потоцким, Криштофом Дуниным-Карвицким и Браницким о разграничении Белоцерковских, Рокитнянских и Уманских имений.
- 38 – ЦДА. Ф. 250. Оп. 3. Од. зб. 10.
- 39 – ЦДА. Ф. 49. Оп. 1. Од. зб. 1936. Арк. 16-33. Семейный фонд графов Потоцких.
- 40 – Фонд польських поміщиків Мишеків. Ф. 250. Оп. 3. Од. зб. 10
- 41 – Фонд Потоцьких. Ф. 49. Оп.1 Од. зб. 1932.
- 42 – А. Андриевский. Исторические материалы из Архива Киевского Губернского Правления. Киев. Выпуск 8.
- 43 – Гайдамацький рух на Україні в XVIII столітті. С. 65, 66.
- 44 – Антонович В. Про козацькі часи в Україні. Київ: Дніпро, 1991.
- 45 – Историчний нарис «Рокитнянина». Київ: 2008.
- 46 – Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Київ: 1970. С. 427.
- 47 – Мірчук П. Колівищина. Гайдамацьке повстання 1768 р. www.spas.net.ua.
- 48 – Колівищина. «За святу правду-волю розбийник не стане». www.br.com.ua. На стор. 64 використано фрагмент карти Київського воеводства 1662 р. Автор Г. Л. де Боплан.



ГРАФИ БРАНИЦЬКІ

Резиденція на Палацовій горі

Графи Браницькі добре відомі у світовій історії завдяки своїй підприємницькій та ще з середньовіччя – меценатській діяльності. До цього часу у Синяві стоять побудовані ними будівлі, подекуди у хатах місцевих жителів зберігаються картини, статуетки, посуд, інші речі з розграбованого після Жовтневого перевороту 1917 року маєтку, що височів на Палацовій горі, а в садах плодоносять яблуні і груші, щеплені від фруктових дерев із панських садів.

А скільки переказів, пов'язаних із життям аристократичної родини, закарбувалися у народній пам'яті! Найпоширеніший із них про те, як графиня Браницька забажала влітку прокататися на саях із Палацової гори і за її наказом селяни посипали цукром дорогу від маєтку до луків.

За словами уродженця Синяви Павла Миколайовича Соколюка (1951 р. н.), фрагменти викладеного цеглою звивистого шляху, зберігалися подекуди ще до 60-х років ХХ століття. Малим, разом із батьком Миколою та бабою Одаркою, він ходив цією дорогою за опеньками, на які і в ті часи, як і тепер, були багаті синявські ліси. Недалеко від колишнього маєтку на той час росли екзотичні для нашої місцевості тюльпанові дерева, обгороджені штахетником. Їх рештки, що осиротіло стояли посеред здичавілого лісу, можна було бачити ще на початку ХХІ століття.

Уродженка сусіднього села Ольшаниця Тетяна Володимирівна Рисаченко оповідала зворушливу історію кохання одного з управителів Браницьких до її бабці, походженням зі збіднілих польських дворян. Молодята таємно взяли шлюб у синявській церкві.

Як згадував виходець з Синяви Яків Назарович Касяненко, на одному з художніх полотен Браницьких у роки окупації фашисти багнетом намалювали свастику...

Але найбільше залишилося спогадів про панський маєток та екзотичний сад поблизу нього.

...Резиденцію на Палацовій горі нащадки Франциска-Ксаверія Браницького почали споруджувати після того, коли, за словами родички Анни Браницької-Вольської, зі шлюбом третього брата – Владислава Браницького – життя трьох родин в «Олександрії» стало неможливим. Австрійський підданий Йосип Штиха *«рассказывал, что когда произошел дележ имения между тремя сыновьями графа Браницкого, то средний брат, граф А. Браницкий, положил намерение в части своего имения построить замок и завести при нем значительный сад, зверинец и т. п. Для сего пригласил он сего иностранца и поручил ему для местоположений всего своего имения избрать самое лучшее место, в коем было бы наиболее естественных удобств к приведению предложенной цели. Иностранец Штиха, как ученый физиолог и ботаник, избрал место, называемое, по предположению старожилов, Божа гора. Здесь он построил первоначально жилой дом и немногя службы и пестует над тою горою уже два года.*

Божа гора весьма возвышена. Она подобна Арарату; окружена со всех сторон лесом. Несмотря, впрочем, на возвышенность самого леса, с нея во все стороны видно очень далеко. В северную сторону видно, как на ладони, местечко Рокитна, в пяти верстах, село Синява и далее село Житнегоры и далее их обширные равнины так далеко, сколько самый быстрый глаз может унести. Пределы небосклона останавливают на себе взор. Св. храма с. Узина, отстоящий от Божей горы в 25 верстах, в ясный день, представляется былинкой. В восточную сторону с Божей горы видны все села, расположенные на обширных равнинах до м. Кагорлыка. Самая местность сего местечка, отстоящая в 35 верстах, отчетливо видна для всякаго глаза. В южную же сторону (поелику от подошвы Божей горы простирается высокий лес до г. Тараща, отстоящего в 10 верстах) взор останавливается на оконечностях высоких дубов, вязов, клена, граба, березы, орешника и т. д.

С сей горы видно несколько гористых скатов и низменных ущелій, внутри коих г. Штиха открыл несколько ключевых источников, для образования в одном из ущелій возможной речки. Ключевая вода здесь самая легкая, вкусная и здоровая. В западную сторону, вверх по течению Роси, с Божей горы видны все возвышенности прибрежных гор и лесов до самой Белой-Церкви, отстоящей в 35 верстах».¹

КІЄВСЬКІ

ГУБЕРНСЬКІ ВІДОМОСТІ

№ 8.

СУББОТА, ФЕВРАЛЯ 25-го ДНЯ 1856 ГОДА.

ОТДІЛЪ ВТОРОЙ.

Часть неофициальная.

ОДЕРЖАНІЕ: Божа гора.—Общая статистика земнаго шара.—О орудіахъ иъ вылазкахъ.—Метеорологическая ча.

I.

БОЖА ГОРА.

Ідти выше изученія природы. Книга при- для всякаго понятія, ее одинаково могутъ та образованный и дикарь и поучаться ейшей любви къ Творцу вселенной. Прозные ландшафты, разбросанные по землѣ, и самыя урныносятъ спокойствіе душъ, съеменой часто страсти въ житейской. Но прекрасные виды природа рисуетъ дляъ особенно съ возвышенностей, изъ числаъ выхъ боже всѣхъ въ Васильковскомъ уездѣ жидаетъ вниманіе Божья гора. Она находится рамой стороной р. Роси, въ дѣсу, принадле- къ экономіи села Прусъ, графа А. якаго.

имѣнній обыватель Божей горы.—инострани-
(?) Іосифъ Штиха, рассказывалъ, что когда зошелъ дѣлать вишня между тремя сыновья- рава Браницкаго, то средній братъ, графъ раницкій положилъ намѣреніе въ части сво- мѣнія построить замокъ и загнати при немъ телный садъ, зброищецъ и т. п. Для сего таскалъ онъ сего иностранца и поручилъ ему Меторологической своего своего вишня набрать л лучше мѣсто, въ коемъ былобы наиболее тивныхъ удобствъ къ приведенію пред- кельной цѣли. Иностранецъ Штиха, какъ ой физиологъ и ботаникъ, избралъ мѣсто.

Австрійскій подданный.

называемое, по преданію старожитовъ, Божья гора. Здѣсь онъ построилъ первоначально жилой домъ и немногія службы и отступилъ надъ тою горою уже два года.

Божа гора весьма возвышенна. Она подобна Арарату; окружена со всѣхъ сторонъ лѣсомъ. Несмотря, впрочемъ, на возвышенность самаго дѣса, съ нея во всѣ стороны видно очень далеко. Въ сѣверную сторону видно, какъ на ладонѣ, мѣстечко Рокитна, въ пяти верстахъ село Се- ния и далѣе село Житинъ горы и далѣе нѣхъ обшир- нымъ равниной такъ далеко, сколько самый быст- рый глазъ можетъ уместитъ. Предѣлы небосклона останавливаютъ на себѣ взоръ. Съ зрѣніемъ с. Узи- на, отстоящей отъ Божей горы въ 25 верстахъ, въ ясный день, представляется былинной. Въ восточную сторону съ Божей горы видны всѣ села, расположенныя на обширныхъ равнинахъ, до м. Кагорына. Самая мѣстность сего мѣстечка, отстоящая въ 35 верстахъ, отчетливо видна для всякаго глаза. Въ южную же сторону, (поеланку отъ подношья Божей горы простирается высочій дѣсъ до г. Тараша, отстоящаго въ 10 верстахъ,) взоръ останавливается на оконечностяхъ высо- кихъ дубовъ, вязовъ, клена, граба, березы, орешника и т. д. Съ сей горы видно нѣсколько гористыхъ скатовъ и возвышенныхъ ущелій. Внутри конвѣ г. Штиха открыты нѣсколько ключевыхъ источниковъ, для образованія въ одномъ изъ ущелій возможной рѣчки. Ключевая вода здѣсь самая легкая, вкусная и здоровая. Въ западную сторону, вверхъ по теченію Роси, съ Божей горы

Фрагментъ статті «Божа гора». Київські губернські відомості №8. 25.02.1856 р.

Вибір Олександра Браницького був не випадковим. Село не тільки подобалося графу своїм розташуванням поблизу давніх торговельних шляхів і неповторними краєвидами, а й розгляда-лося, висловлюючись сучасною мовою, як досить привабливий інвестиційний проект. Неозорі ліси з мисливськими угіддями,

родючі ґрунти, поклади граніту і глини, на які так багаті синявські землі, при вмілому господарському підході, могли забезпечувати чималі прибутки.

Старший брат Олександра Браницького Костянтин мав намір збудувати власний палац у Житніх Горах. Передбачалося, що обидві резиденції завдяки паркам поблизу них прилягатимуть одна до одної і складатимуть єдине ціле. Проте повністю реалізувати цей намір не вдалося. Через якийсь час Костянтин згорнув розпочате в Житніх Горах будівництво і перебудував для себе економський будинок у Ставищі.

Натомість Олександр не тільки спорудив на своїй частині родинних маєтностей резиденцію, а й облаштував прекрасний парк.

Для втілення грандіозного плану графа Йосип Штих обрав Палацову гору. Так, саме Палацову, а не Божу, як вважали краєзнавці, а за ними й усі ті, хто цікавився і цікавиться минулим Поросся. Неточність вкралася внаслідок того, що жителі навколишніх поселень, зокрема, Синяви, Бушевого, Ольшаниці, Божою вже тривалий час називають одночасно три височини – Божу, Палацову та Чортову, що плавно переходять одна в одну за Синявою у напрямі Бушевого. Назва ж «Божа гора» настільки магічна, що, мабуть, заступає собою всі інші.

Детальних відомостей та зображень синявської резиденції не збереглося. Принаймні в Україні.

Як відомо з розповіді Йосипа Штихи, спочатку він побудував на Палацовій горі житловий будиночок і декілька підсобних приміщень. Згодом тут виріс невеликих розмірів маєток. До речі, під час будівництва не обійшлося без містики. За одним із переказів, нібито за таємним наказом графині, котра не хотіла переїзду до Синяви, робітники вночі розбирали те, що граф велів звести вдень. Селяни, не розуміючи намірів Браницької, вважали, що «*Бог, котрий володарює над горою, не хотів, аби графи Браницькі тут будувалися...*». Ці розмови ще більше посилюлися після вже відомих нам розкопок на Божій горі 1856 року.

За іншим переказом, граф Браницький спершу розпочав будівництво маєтку на Чортовій горі, але селяни, побоюючись подібного сусідства, потайки вночі розбирали змуровані будівельниками ряди цегли і ховали її².

Певне уявлення про первинну структуру синявської резиденції графа Браницького можна відтворити за описами майже 60-ти інших резиденцій, побудованих у XVIII столітті у Київському воеводстві.

Тогочасна магнатська резиденція налічувала чотири основні елементи: палацову частину, символічний сад (парк), мисливські угіддя і господарську частину³.

До палацу іноді прибудовувалися бічні павільйони та зимовий сад. Крім житлових приміщень, у маєтку розміщувалися домова каплиця, портретна галерея, збірка старожитніх пам'яток чи колекція творів мистецтва залежно від захоплень власників резиденції, бібліотека й архів, іноді – скарбниця та бальна зала, де збиралася повітова шляхта.

В окремому павільйоні могло міститися житло надвірного лікаря. Ще кілька флігелів виконували різноманітні функції, зокрема, мисливського павільйону. В оранжереях росли екзотичні плоди і фрукти, саджанці чи насіння котрих виписувалися з-за кордону.

Побутові зручності резиденції забезпечувалися підсобним господарством. До численних служб входили кухня, пекарня, комори з льодовнею та для посуду, льохи (зокрема, й для вина), ванна кімната, пральня, водогін, стайня.

Із палацових вікон зазвичай відкривалися вишукані краєвиди парку, безпосередньо за ним знаходилися ліси, де облаштовувалися мисливські угіддя. Парк або сад на той час був неодмінним елементом помешкань правобережної аристократії. У Синяві Браницькі мали змогу ще й милуватися Россю і відпочивати на її берегах.

Зі слів синявця Григорія Степановича Саєнка (1884-1978 рр.), який змалку і до розорення синявського маєтку працював на підсобних роботах в оранжереях, відомо, що це був невеликий будинок з оглядовою вежею і підземними приміщеннями, що правив Браницьким за літню резиденцію. Сюди переважно приїздили на полювання чи відпочинок їх діти, далекі родичі, гості⁴. Самі пани бували на Божій горі нечасто, – мали стільки маєтків, що в усіх навряд чи могли побувати.

За переказами, у палаці Браницьких знаходилося чимало мисливських трофеїв, зброї і спорядження, що прикрашали інтер'єри кімнат і кабінетів.

До маєтку вела викладена цеглою дорога, котра нагадувала чарівну алею через висаджені обабіч неї розкішні кущі бузку та барбарису.

Ліворуч від дороги на похилому прибережжі Йосип Штиха влаштував у ландшафтному стилі парк із великими галявинами і красивими групами дерев. Безпосередньо біля палацу парк мав регулярний план із великим квітковим партером, басейном, скульптурними групами, прямими алеями, що нагадувало добре відому білоцерківську резиденцію «Олександрія».

Наприкінці 80-х років XIX століття у синявському ботанічному саду росли близько 100 видів і форм дерев переважно листяних порід, серед яких найчастіше привертало до себе увагу деревце добра і зла (*palma paradosis*) з Едемського саду. Ще більше росло декоративних чагарників.

Ботанічний сад викликав щире захоплення та подив у дослідників української флори. Ось що писав у своїй праці, «Флора України або опис дикоростучих рослин в передніпрянській Україні та в сусідніх із нею околицях Волині, Поділля і губернії Херсонської», присвяченій графу О. Браницькому, український природознавець А. Андржеївський: «...простір мого ознайомлення обмежується на схід річки Рось від Бережної до Білої Церкви, Синяви, Прус, Житніх Гір, Богуслава і Корсуня; на півдні до Умані, на заході до П'ятигір аж до Лінця, а середнім пунктом є Кривець та Ставище; але і на цьому невеликому шматку землі ряснота видів і сортів рослин перевершила мої сподівання, викликаючи подив, і надихнула мене на думку описання рослин України. Знавець, аматор та культиватор субтропічних скарбів та інших екзотичних рослин, посідач колекції високої наукової вартості ґрунтових і оранжерейних насаджень у своєму Синявському парку, Граф Александр Браницький знайшов мій задум гідний виконання, подав... допомогу, визначаючи місце садка для рослин цього краю».

Вже три роки як його закладено, містить у собі до шестисот живучих сортів рослин, більшістю своєю довготривалих, поміж яких бур'янів дуже небагато, дворічних мало, а однорічних ані жодного немає». Дослідник детально описав рослини, що росли на Божій горі протягом 25-ти років (із 1869 до 1895 рік), та склав детальний список рослин в околиці і, зокрема, на «холме, называеомою Божією горою, около дер. Синява»⁶.

1856 року насадження були ще молоді. З роками вони розросталися, міцніли, щоб через десятиліття викликати здивування у сучасного покоління. Серед листяного й мішаного лісів і тепер поблизу Синяви зустрічаються 110-140-річні сосни Веймутові, окружністю стовбура у 2 обхвати та приблизно такого ж віку 40-метрові модрини – у три обхвати, бук, бундук канадський, горіх сірий, сосна чорна...⁷.

У кам'яних будівлях двох оранжерей, які опалювалися знизу заготовленими колодами зрізаних дерев⁸, розводили квіти, із завезеного зі Сходу насіння, рідкісні плоді дерева та овочі.

Зі спогадів БОНДАРЕНКА Миколи Григоровича (1929 р. н.):

– Батько моєї матері Меланки Улянівни Бондаренко – Улян Турський служив на Божій горі козаком (лісником) і запевняв свого часу, що перші помідори, які з'явилися у Синяві, теж були завезені Браницькими.

Після смерті власника Божої гори ботанічний сад скоротили у розмірах, а частину оранжерейних і ґрунтових рослин перевезли до Ставища, а потім і взагалі знищили⁹.

Сьогодні пам'ятки природи «Божа гора» та «Палацова гора» входять до складу державного заповідника місцевого значення «Бушевський», розташованого на території Бушевського лісництва Богуславського держлісгоспу. Це ділянка, площею 148 гектарів, на системі терас річки Рось, вкрита переважно грабовим лісом, що сам по собі має значну наукову цінність, особливо у старій частині з двоярусним деревостаном. Перший ярус цього лісу утворюють 80-90-річні дуби, висотою 26-28 метрів і діаметром 38-44 сантиметри. Другий ярус – граби, висотою 16-17 метрів.

Надзвичайно багатий травостій дубово-грабового лісу, де переважають види, які лише подекуди збереглися у лісах Київщини – ряст порожнистий, зубниця бульбиста, проліска дволиста. Присутній дуже рідкісний для Київщини рівноплідник рутцевидний. Підсніжник білосніжний, цибуля ведмежа (левурда) занесені до Червоної книги України. Серед малопоширених видів флори – омфолодес завійковий, первоцвіт весняний, пухирник ламкий¹⁰.

...Господарством на Божій горі завідував управитель. Він же управляв дрібними чиновниками, слугами й робітниками. Відомі прізвища двох із них – Ефрем Салатинський, Станіслав Снежко.

Поблизу панських покоїв у кількох приміщеннях мешкала челядь. Домогосподарства останніх розміщувалися безпосередньо в урочищах «Парк», «Божа гора» та «Середні курені».



Модрина європейська – окраса навколишніх лісів

Зі спогадів вчительки-пенсіонерки ЛІСНЯК Ольги Іванівни, 1937 р. н.:

– Мій дід Улас Аврамович Сізик (1873-1943 рр.) в молоді роки працював у панській економії Браницьких на Божій горі спочатку на різних господарчих роботах, а, зарекомендувавши себе сумлінним працівником, здобув панську милість і був призначений завідуючим господарством. Згодом молодого і кмітливого Уласа забрали до Білої Церкви до генерального управління маєтками Браницьких для здобуття фаху ветеринара. У Синяву Улас Сізик повернувся дипломованим спеціалістом.

У цій же економії поруч з Уласом спершу прибиральницею, а згодом ключницею працювала красива сільська дівчина Приська Тимофіївна Коваль (1878-1956 рр.). До речі, сестра керівника Синявсько-го збройного повстання 1918 року Олексі Тимофійовича Коваля.

Графиня Браницька рідко бувала на Божій горі, але під час одного з приїздів після ретельного контролю господарських справ звернулася до дівчини: «Прісю, не шкодуй людям страви, годуй їх добре і смачно, щоб трудилися добре...».

Улас і Приська покохали одне одного і, отримавши благословення від самої графині, під її патронатом, поїхали в Білу Церкву на базар, де Браницька розщедрилася на покупки. Майбутній молодій було куплено сім разків коралового намиста, сорочку «на тонкому полотні», а нареченому – костюм і чоботи.

На заручинах, як пригадувала бабуся, з панської милості розпили пляшку «вина з бульбашками» (мабуть, шампанського?). Браницька вкинула у фужери по золотій монеті і порадила зберігати їх як пам'ять про заручини і для нащадків.

Після весілля за вказівкою Браницьких із Білої Церкви до Синяви приїхав «плановик», котрий накреслив на ґрунті проєкт майбутньої хати. Молодцям виділили для будівництва лісу. На той час це була перша селянська хата в Синяві, побудована за новим проєктом – під одним дахом розташовувалися сіни, комора, вітальня, світлиця і дві спальні для батьків і дітей. Із часом у ній народяться і виростуть дві дочки і четверо синів Сізіків...

*«У подошвы Божей горы чрез лес проложена ровная дорога до с. Прусы. Эта дорога нечто иное, как очаровательная аллея, искусно насажденная рукою самой природы. По левую сторону сей дороги на отлогом прибережном просторном месте над протоком р. Роси заводится ботанический огород, также еще молодой и неусовершенствованный».*¹¹ У 1857 році тут вирощували овочі для потреб власників маєтку та їх гостей.

Внизу на узліссі між лісом та Россію також знаходилася псарня для 150-ти гончих псів різних порід для ловів звіра й вигонки пернатих. Цей куточок природи місцеві жителі і дотепер називають «Псарнею». Поблизу горбистої місцевості, що тягнеться уздовж дороги на Бушево і називається «Глобус», розташовувалася пасіка Браницьких. Із тих пір за цією територією закріпилася назва «Пасічна».¹² Справді, дуже гарне місце для медозбору – тут і луки з їх багатством трав, і поля, де культивуються різні сільськогосподарські культури-медоноси. Луки теж мають назву – «СТИШЕНІ». Походить вона від прізвища Й. Штихи. Присутність у Синяві австрійського підданого залишила по собі ще й такий слід.

За горою серед лісу знаходилася криниця для господарських потреб. Воду до маєтку доставляли в запряженій волами 50-відерній бочці і з прусяньської криниці на Парні, де виготовляли ободи для коліс. Холодну джерельну воду прибулим до палацу, особливо у спеку, приносили з кринички «Вирякової». Вона збереглася й дотепер. Розташовується криничка у притерасній частині річки Рось серед заплавного ландшафту з луками, болотами та вільшняками поблизу Карпинського (частина Синяви)¹³. У наші дні вона має дерев'яний зруб і накриття, а тоді це була звичайнісінька копанка зі смачною водою.

Резиденція графів Браницьких у Синяві постійно зазнавала тих чи інших змін.

...Після 1917 року жителі Синяви, Рокитного, Кривої, Салихи, Таращі перейшли до активних дій проти поміщиків, у тому числі і Браницьких. Вони відбирали їх помістя, млини, рубали ліс, випасали худобу на графських полях. Нещадно було пограбовано і графський маєток на Божій горі. Брали все, що можна було вивезти і винести, а згодом ще й спалили та розібрали споруди по цеглині, згадував Яків Назарович Касяненко.

Ставленики Тимчасового Уряду на Київщині вдавалися до відчайдушних спроб врятувати помістя Браницьких. Для придушення селянських виступів начальник повітової Васильківської міліції телеграмою від 18 липня 1917 року просив Київського губерньського комісара *«негайно вислати в Рокитне взвод козаків для супутнього виконання судового рішення про вилучення у селян млина і захопленого лісу графині Браницької в Прусах»*. Але зарадити ситуації так і не вдалося.

Чотири покоління Браницьких

Усіма маєтками Браницьких та прилеглими землями володіли чотири покоління Браницьких із роду Корчак.

Засновником династії був граф, магнат, відомий військовий і державний діяч Речі Посполитої, генерал-аншеф (1793) і генерал від інфантерії (1798) Російської імперії, кавалер орденів святого Станіслава та Білого орла Франциск-Ксаверій Браницький (прибл. 1730-1819) – один із двох синів брацлавського каштеляна і покровителя львівських кармелітів Петра Браницького та Валерії з роду Шамбеків¹⁴.



Родовий герб Корчак

Жалуваною грамотою польського короля Станіслава Понятовського від 13 грудня 1774 року Ф.-К. Браницький одержав

у спадок одне з найбагатших староств Польщі – Білоцерківське. Синява, котра на той час вважалася містечком, входила до староства з приналежними до неї 12 селами.

Жалованная грамота гр. Ф. К. Браницкому на Білоцерковное староство (1774 дек. 13).

«Станиславъ Августъ В. М. Король Польскій, Великій Князь Литовскій, Русскій, Пруссійскій, Мазовецкій, Сandomierskій, Кіевскій, Волинскій, Подольскій, Подляскій, Лявоискій, Смоленскій, Сѣверскій и Черниговскій—объявляемъ настоящею нашею грамотою всѣмъ и каждому въ особенности, кому о семъ звать сѣдуетъ, что по еяму ми, обративъ вниманіе на заслуги Великаго Короннаго Гетмана Франца Ксаверія Браницкаго съ молодыхъ лѣтъ въ разныхъ случаяхъ какъ в Республцкѣ оказавшаго съ охотою жизни и потерю Польску, Косяковку, Толсторого, Березенку, Журманку, мѣстечко Славнице, селскіе Новоружу, Федюховку, Станиславчикъ, Гейсеху, Рогачку, Мшишкову, Скибиску Греблю, Городище, Спжисъ, Войнарилку, Братчину Греблю, Остру Могилу, Яшишкову, Ериловку, Ядлуховку, Хлеспору, Щербилку, Фастовку, Сорочотыги, Бокали, Гурбоку, Плявну, Малюю Ольшанку, Борковку, Черкасъ, Озерну, Бехову Греблю, Городище другое, и новопоселенія, свободныя называемыя: Чуняру, Ружану, Тетереву, Рачки, Нагорну, Бистечку, Красилку, Криповоладъ, Ваноградъ, Велюку, Поповку, Вотыласку, Чаланку, Волжанку, Ясіоновку, Веселый Куръ, и также селскія на подобіе мѣстечка Синяву (syn wiosk: Szepiawa, quondam oppidum, Galassobivka etc), Нугачовку, Сухоцку или Сухолевъ, Сиротыци, Остроу, Пруси, Самру, Кривъ, Улашовку, Буди, Седку, Червину, Троцкое и новопоселенія, свободныя называемыя: Явковку, Антоновку, Камбіку, Ченедювку, Слуповъ, Юзефовку, Городище и Сельскій Хуторъ—со всѣмъ того вышля правами, владѣльчествомъ, собственностью, принадлежностью и правами наследства,

«Киевская старина», квітень 1893 р.

садівництва, конярства, вівчарства, розгорнули підприємницьку діяльність, заснували відомий у світі парк «Олександрія», виводили нові породи дерев, у тому числі канадську тополь. Як покаже час, господарські нововведення Браницьких так чи інакше позначилися на перетворенні Синяви в один із сільських індустріальних центрів Київщини.

Містечком Синява у складі нерозділених маєтків володіли перше і друге покоління Браницьких, – відповідно, коронний гетьман Ксаверій Петрович Браницький із Олександрою з Енгельгардтів (Олександрою Васи́лівною) – протягом 1778-1838 років (із 1821 року Олександра Васи́лівна володіла Синявою, як і іншими маєтностями одноосібно) та Владислав-Григорій із Розою з Потоцьких – протягом 1838-1843 років.

Саме В. Браницький передав своє прізвище і графський титул наступному поколінню. Четверо синів з-поміж семи його дітей – Францішек-Ксаверій-молодший (1817(?)–1879 рр.), Олександр (1819–1877 рр.), Владислав (1822–1884 рр.), Костянтин (1824–1884 рр.) – продовжили чоловічу лінію графського роду.

Зокрема, у документі зазначалося: «...означеному Великому Коронному Гетману Ф. К. Браницкому и его наследникам наследственным вотчинным, земским и никогда не нарушаемым правом во всей самоточнейшей форме Статута даем, дарим и на вечныя времена уступам...»¹⁵.

За час свого правління Ксаверій Петрович та Олександра Васи́лівна Браницькі у власницьких поселеннях сприяли розвитку сільського господарства, зокрема, рослинництва,

Після смерті Владислава Ксаверійовича у 1843 році розпочалося розгалуження графської родини. Спадщину було розділено головним чином між трьома синами – Владиславом, Костянтином і Олександром¹⁹. Власником білоцерківської резиденції та прилеглих до неї сіл, у тому числі і Синяви, став Владислав-Міхал Браницький. На той час населення містечка нараховувало 865 осіб чоловічої статі, до речі, на 127 осіб більше, ніж у Рокитному²⁰.

Поступово Владислав, як найхазяйновитіший із братів, приєднав до своїх володінь значну частину поселень, котрі вважалися спільним володінням усіх трьох братів. Сучасники не втомлювалися повторювати, що саме Владиславу Владиславовичу передався хист до господарювання його бабусі Олександри Браницької. За доби, що характеризувалася боротьбою старих економічних форм із новими, він не тільки «не втратив жодної п'яді родинної землі»²¹, а й зумів примножити і зміцнити економіку маєтків, розвивав сільське господарство і переробну промисловість.

Третє і четверте покоління – граф Владислав (Владислав Владиславович) та Марія із Сапег (Марія Євстафіївна) з дочками Марією-Розалією і Софією – володіли частиною маєтків із резиденцією в Білій Церкві з 1843 до 1918 року. Мова про якогось конкретного



Родина Браницьких: (сидять) Катарина з Браницьких, Ксаверій Браницький (банк'єр у Парижі); (стоять) Ядвіга з Потоцьких (Браницька), Костянтин Браницький (Житні Гори, Рокитне, ботанік, природознавець), Роза Браницька, Еліза з Браницьких (у зам'їжі Красинська) Владислав Браницький (Біла Церква), Олександр Браницький (той, хто заклав Божу гору і Ставище), Софія з Браницьких (Одеськольскі)

власника Синяви не йде, оскільки після смерті Владислава Владиславовича з 1884 року управління родинними маєтками здійснювала дружина Марія Сапега-Браницька, розділивши спадщину між двома дочками – Марією Радзивілл та Софією Хальперт і віддаючи їм лише частину прибутків.

Сьогодні представники роду Браницьких мешкають у США, Канаді, ПАР, Японії, Франції, Польщі, Англії... Родинне дерево продовжилося тільки по жіночій лінії, тож у нащадків аристократів тепер інші прізвища. Більше десяти років тому вони приїздили у ролі туристів до Білої Церкви. Оглянули музейні експозиції, відвідали парк «Олександрія». Можливо, колись у когось із них виникне бажання відвідати і Синаву, де залишилося чимало згадок про присутність тут аристократичного роду.

За фільварковою системою

До індустріалізації, яка стала можливою після запровадження Селянської реформи 1861 року, українські маєтності графів Браницьких, а серед них містечко «*guondam*» Синава²³, були фактично сільськогосподарськими. У кінці XVIII – на початку XIX століття аристократичній родині належало 485 тисяч десятин землі і 108 тисяч кріпосних ревільських душ чоловічої статі. Для ефективного господарювання у таких величезних землеволодіннях зі значною кількістю селян діяла ціла система управління графськими маєтками. У підпорядкуванні головного управління у Білій Церкві знаходилися групи сіл або ключі, що у свою чергу дробилися на фільварки. Залежно від розвитку чи занепаду населеного пункту кількість ключів і фільварків постійно змінювалася.

Синявський ключ згадується у 1769²⁴, як складова Васильківського повіту Київської губернії – у 1794-1798²⁵ та 1847 роках. Зберігся він і після нового переділу Браницькими своїх маєтків, що передбачалося зв'язком територій із цукроварнями, у 1852-1853 роках. Востаннє Синявський ключ згадується у 1918 році²⁶. З 1854 року село Синава входило до 1 стану Васильківського повіту Київської області.

Згідно з Альбомом планів «*Kluch Rokitnanski* (Ключ Рокитнянський)» у 1823 році Синявський фільварок із селами Синава, Пруси, Бовкун входив до складу Рокитнянського ключа, який у свою чергу нараховував у цілому 15 фільварків²⁷.

Управителями в Браницьких служили небагаті шляхтичі або збіднілі дворяни. Так, після смерті Ксаверія Браницького у 1820 році Синявським ключем управляв Тимофій Петрович Касацький із дворян Таращанського повіту, у 1851 році – поміщик Мохлинський

(Моклинський), а з квітня того року – дворянин Кряжчковський²⁸. Економом із 1843 року служив Іван Степанович Радомський, котрий теж походив із дворян Таращанського повіту²⁹.

Серед сільськогосподарських занять у Синявському фільварку переважало землеробство. Здебільшого вирощувалися зернові культури – озима і яра пшениці, жито, ячмінь, овес, гречка, просо, горох, у міру потреби – льон, коноплі та ріпак.

Із побудовою у Синяві цукроварні Браницькі розширили посіви цукрових буряків. У 1885 році під цю культуру вже було відведено 230 десятин землі – найбільше в околиці. Разом із тим зросли посіви пшениці та олійних культур. Поля засівалися добірним насінням, придбаним за кордоном. У свою чергу елітне насіння з маєтків часто закупували для власних потреб інші поміщики Київської губернії. Господарюючи на своїх численних латифундіях, графи Браницькі наслідували Олександру Браницьку, котра вкладала чимало власних коштів у розвиток сільського господарства.

Одержуючи за рахунок впровадження передових землеробських технологій непогані врожаї сільськогосподарських культур, Браницькі експортували зерно не тільки до Росії, а й за її межі. Хлібні склади Браницьких у Білій Церкві, Києві вражали своїми розмірами, а їх хлібні контори знаходилися у визнаних центрах хліботорівлі – Марселі та Ліоні.

Так звані запасні хлібні магазини для зберігання запасів збіжжя, зібраного у Синявському ключі, були побудовані у Кам'янці, де розташовувався економічний фільварок із винокуреним заводом.

Із хліборобськими латифундіями тісно пов'язувалося млинарство. Вже у XVIII столітті у Синяві нараховувалося 6 млинів, побудованих на Росі.

Розподіл населених пунктів за ключами аж ніяк не ототожнювався з адміністративним підпорядкуванням. Після другого поділу Польщі у 1793 році село Синява увійшло до Російської імперії і належало до Острівської волості Васильківського повіту Київської губернії.

У 1866-1872 роках село вже згадується як волосний центр Синявської волості. До цієї волості також входили села Салиха й Пруси із загальною кількістю населення 3850 мешканців³⁰. Ці зміни в адміністративно-територіальному поділі пов'язувалися з Селянською реформою 1861 року та впровадженням системи селянського самоврядування: сільські громади об'єднувалися у волості, а нагляд за сільськими та волосними управами здійснювали мирові посередники, тимчасово призначені губернатором. Мирові посередники забезпечували документальне оформлення нових відносин між поміщиками та селянами.

У 1876 році разом з Островом, Бирюками, Троцьким (сучасна назва – Троїцьке), Насташкою, хутором Фраймовим поблизу цього села, Пугачівкою, Прусами (сучасна назва – Бушево) та селом сучасного Таращанського району Салихою, фермами Гребеник, Калинка, Тарган село Синява знову перебувало у складі Острівської волості Васильківського повіту³¹.

Із 1 січня 1880 року за новим розподілом волостей Васильківського повіту на дві мирові дільниці Синява у складі Острівської волості входила до 2-ої дільниці. На той час у селі мешкало 832 особи, а в самій волості – 4432³².

«Свободонька панщиноньку перед собою гнала, загнала її в ліси-дебра, щоб там пропадала...»

До 1861 року на синявські землях, як і в усіх маєтках Браницьких, була поширена панщина. Селяни староства не знали її хіба що тоді, коли Ф.-К. Браницький прагнув збільшити чисельність населення у нових володіннях і надавав пільги і слободи, звільняючи жителів своїх населених пунктів на 20-25 років від виконання повинностей, обмежуючись чиншем і натуральними податками. Проте з організацією фільваркового господарства на початку XIX століття майже всі кріпаки були переведені з оброку на панщину, що становила по три дні з двору, а з першого квітня по перше жовтня – з кожної робочої душі. У ці півроку доводилося працювати і малолітнім – віком від 10-ти до 16-ти років. Найбільше потерпали від панщини найнижчі категорії селян – піші, парові, комірні, адже їм доводилося сплачувати Браницьким не лише за землю, на якій господарювали, а й за ту, що перебувала під будівлями і городами.

У результаті проведеної Браницькими інвентарної реформи 1847-1848 років селяни позбулися значного відсотка інвентарної землі. Наділи, що залишалися в користуванні селян, закріплювалися за ними і регулювали повинності на користь поміщика. Скасовувалися натуральні данини. Усі селяни відбували додаткові повинності з оплатою.

У 1860-му – нові обмеження. Синявців позбавили права, наданого їм як компенсацію за зменшення наділів щосуботи привозити для власних потреб хуру дров, випасати у лісі худобу, збирати гриби і ягоди. Село належало до території цукрової промисловості і ліс, як паливо для цукроварень, дуже цінувався. Лісові насадження Борсукове, Гребеник, Таганча, Чорний ліс, Середні курені та інші ліси (ще на карті Київської губернії 1797 року село Синява позначалося в оточенні лісів) Браницькі ретельно облікували, що забезпечувало їм значні прибутки. Селян витісняли із луків, потреба на які зростала з розвитком тваринництва.

Щоправда, у дещо кращому становищі перебувала та частина кріпаків, яка працювала у фільварках Браницьких, – за свою працю вони звільнялися від панщини. Середні і заможні селяни, які мали коней і волів і працювали ними у фільварку, одержували гроші, продукти і земельні наділи.

Із розпочатим у селі незадовго до реформи 1861 року будівництвом цукроварні селяни також могли відбувати панщину на цьому промисловому підприємстві та винокурні, де щороку виготовлялося 500 відер вина³³. Працюючи на промислових підприємствах, селяни-кріпаки вважали себе вільними, оскільки могли користуватися садибами, сіножатями й одержували певну грошову винагороду. За день праці малярів платили 20 копійок сріблом, теслі і ковалю – по 15 копійок, за випал вапна – 15 копійок.

Із розвитком оренди Браницькі надавали селянам можливість працювати шинкарями. Від кожного проданого ока горілки можна було заробити по $\frac{1}{2}$ копійки сріблом. В оренді заможних селян перебували синявські млини, $\frac{2}{3}$ прибутків яких теж йшли поміщикам.

Підневільне становище селян, неврожаї, стихійні лиха (у 1860 році хмари саранчі знищили посіви на 100 десятинах орної землі³⁴) та нові капіталістичні відносини, що поступово зароджувалися Синяві, як і в усій російській імперії наприкінці XVIII – першій половині XIX століть, наполегливо вимагали ліквідації кріпосного права, посилюючи у селян прагнення до соціальної рівності та почуття власної гідності.

Дізнавшись на початку 1826 року від служниці вдови Петровської – Катерини – про виступ у грудні 1825 року солдатів і офіцерів Чернігівського піхотного полку, синявські селяни разом із мешканцями сіл Ольшаниця, Черкас, Бикова Гребля, Матяші, Пищики, Яблунівка, Сорокотяги та інших сіл Васильківського повіту Київської губернії підтримали декабристів сільськими бунтами у їх намірах³⁵.

Приводом для нових селянських заворушень під назвою «Київська козаччина» послужив імператорський маніфест від 25 січня 1855 року з повелінням «розпочати всенародне державне ополчення», виданий у розпал Кримської війни 1853-1856 років. Війна, що суттєво погіршила становище населення, стала поштовхом до початку антикріпосницького руху. Заклик до ополчення селяни зрозуміли по-своєму – цар скасовує кріпацьку неволю й закликає до відродження козацтва...

Приєднавшись у березні 1855 року до жителів сусідніх сіл Ольшаниця, Житні Гори, Острів, Вінцентівка (нині Запруддя) та Саварка, синявці відмовлялися виконувати панщину та розпорядження фільваркових управителів, вимагали «привести их к присяге и записать в казаки», у черговий раз доводячи вірність козацьким

традиціям. «...За отказ роптали, а священник с. Саварки, чтобы отделаться, переписал всех, что Саварцы и Олишанцы вразумились, а Синявцы одно твердят: «желаем служить Богу и Государю; надоело нам работать».

До кривавих сутичок із регулярними військами, які російський уряд кинув для придушення «козаччини», не дійшло, як це сталося у сусідніх Биковій Греблі та Яблунівці, але були вжиті всі заходи для «вразумлення заблуждающихся» – «Синявцев вразумить, жалобы крестьян на экономию разобрать»³⁶. До Синяви приїхав справник і оголосив впливовим у громаді селянам, «что они должны спокойно заниматься своим хозяйством и работами владельцев и если последует повеление царя идти на защиту Святой церкви, то им будет о сем объявлено и тут же они попадут в козаки...». Лише тоді селяни відповіли, що погоджуються виконувати панщину. Після цих подій граф Владислав Браницький змушений був 1856 року записати синявських селян у козацький полк³⁷.

Добре розуміючи, до чого може призвести невдоволення кріпаків та прагнучи зберегти своє панівне становище великого землевласника, В. Браницький схилився до ідеї звільнення селян від оброків та закликав шляхтичів до добродійності на їх користь. Незадовго до реформ 1861 року він обмежив у своїх маєтках панщину до трьох днів.

Разом з іншими представниками польської шляхти у січні 1858 року В. Браницький звернувся до російського царя Олександра II з проханням покращення добробуту селян. А вже у червні, як делегат Васильківського повіту, а згодом – маршалок польської шляхти Васильківського і Таращанського повітів, працював у Селянському комітеті та в Комісії з облаштування селянського побуту з критикою прихильників розкріпачення селян, вважаючи його революційним і шкідливим, та докладаючи зусиль для того, аби селянам відійшло найменше землі й за найвищу ціну³⁸.

Відповідно до «Местного положения», за поміщицькими селянами залишилася вся інвентарна земля, облікована у ході реформаторської діяльності, проведеної царським урядом на Правобережній Україні у 1847-1848 роках. Орна селянська земля ділилася на корінний і додатковий наділи, причому викуп першого був обов'язковим, а від другого можна було відмовитися. Зменшувалися наділи тільки за добровільною згодою.

За два роки до реформи 1861 року із загальної кількості землі – 5490 десятин 2044 сажнів синявські селяни володіли 710 десятинами 335 сажнями. На них працювали 739 чоловіків та 834 жінки, котрі мешкали у 236 дворах.

Для причту церкви Миколаївської парафії відводилося 35 десятин 608 сажнів землі.

У статусі вільних людей

Проголошення 19 лютого 1861 року «Маніфесту» про скасування кріпосного права та «Положення про селян, що виходять з кріпосної залежності», сколихнуло село. Селяни і дворові люди невимовно раділи своєму новому статусу вільних людей та прагнули помститися тим, хто знущався над ними.

**Зі спогадів В. І. МАЛИКА, К. П. КЛИМЕНКА, О. С. КОВАЛЕНКА,
Г. В. ГОРОДНЬОГО, старожилів Синяви:**

– У Синяві мешкають Сасенки, котрих по-вуличному називають Отаманенки. Розповідають, що це прізвисько за ними збереглося ще з часів кріпацчини. Хтось із прадідів Сасенків служив у Браницьких отаманом і нещадно знущався над селянами, які відробляли панщину. Коли до села дійшла звістка про звільнення від кріпацтва, селяни вчинили самосуд над Отаманенком – посадили його на гостру палю. Три дні був на палі Отаманенко.

Зі скасуванням кріпосного права селяни могли купувати, володіти і продавати рухоме і нерухоме майно, вільно торгувати, записуватися в цехи і гільдії, займатися підприємництвом, найматися на різні роботи, без дозволу поміщика одружуватися, віддавати дітей у навчальні заклади, переходити в інші стани.

Разом із тим діяли обмеження. Селяни отримували паспорт лише на рік, платили подушну подать, несли рекрутську повинність, їх могли карати різками. Царський маніфест відображав інтереси поміщиків і щодо земельного питання.

Зі спогадів М. А. КАСЯНЕНКА:

– Як і в інших своїх маєтках, Браницькі залишили за собою кращі землі, а під селянські наділи відвели гори – Вовчу, Бадулю, Дряпану, схили, зарослянські супіски, провалля, та й то по кілька десятин на сім'ю. Графські землі вклинювалися у саме село і межували з селянськими городами. Значна частина селян була приречена на роботу у фільварку (економії), на бурякових плантаціях, підчистці лісу, заготівлі дрів, цукроварні та інших промислах і роботах.

Були в Синяві родини, котрі ще за панщини стали робітничими, – Дяченки, Викупці, Троцани, Дідики, Голоти, Годлевські.

У пошуках кращого життя дехто подався в міста, на Південь України – до Херсонської і Таврійської губерній, а то й за океан – Гарбарка, Чугай. Окремі ж господарі, навпаки, міцнішали і збагачувалися – Павло Сатур, Яків Шпичка.

Сільський староста і волосний старшина стягали з людей податки, вершили суд і розправу.

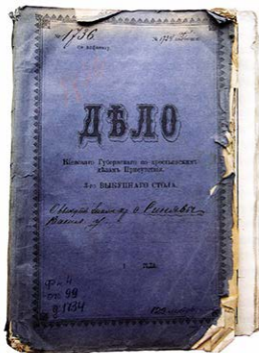
В особисте користування селяни одержали землі, на яких знаходилися їх садиби з господарськими будівлями. Польові наділи у Браницьких необхідно було викупити лише за їх згодою. Головна викупна установа при С.-Петербурзькій охоронній казни надала 831 ревізькій душі чоловічої статі маєткових селян поселення Синява викупну позику в розмірі 41 тисяча 7 карбованців 50 копійок сріблом під викупувану землю у кількості 2141 десятина 701 сажень із 1 вересня 1863 року.

На погашення позики селяни зобов'язувалися щорічно вносити до Васильківського повітового казначейства викупний платіж у сумі 2460 карбованців 45 копійок протягом 49-ти років³⁹.

Мирська земля або дача орних полів складалася з двох окремих частин. Перша за річкою Россю межувала із заходу з полями економії, з півночі – з орними полями селян містечка Рокитне, зі сходу – частиною селянських полів сіл Ольшаниця і Пруси, з півдня – з власницьким лісом «Решітки».

Друга частина дачі сусідила з півночі – з садибами села Синява, зі сходу – лісом економії «Решітки», з півдня – Шеметовим лісом, із заходу – полями економії від лісу Гребеник до кам'янського ставка по прямій лінії, далі – урочищем «Подoliaки» і до коловороту садиби поселення Синяви.

Вся ця земля викупувалася селянами у тому складі, в якому вона була визнана вже згадуваними інвентарними правилами, затвердженими у 1847-1848 роках. Дворові люди і ті, хто працював на підприємствах Браницьких, разом з особистою свободою землі не отримали, оскільки не мали наділів до реформи.



Справа Київського губерньського по селянських справах присутствія 3-го викупного стола

У межах села Синява знаходилася також земля під Синявською волосною управою, двома церквами, лікарнею або «лазаретом», садибами дворянства і, зокрема, садибами будинків із садами, городами і підсобними будівлями посадових осіб при маєтку, двома будинками з городами для польових сторожів і будинком для господарської прислуги, власницька (у користуванні поміщика), під вулицями, вигонами і лісними «усадьбами», двома каменоломнями, під кладовищем, 5-а островами на річці Рось і під Россю, що не перебували у користуванні селян.

Згідно з викупним актом, садиби селян Івана Сидоровича Романчука, Никифора і Леонтія Самойленків, котрі розміщувалися ближче 30-ти сажнів від панського маєтку, а також садибу селянина Павла Івановича Клименка, що знаходилася поза межами села без польового наділу, поміщик залишав за собою, перенісши їх наділи на інші місця за добровільною згодою та рішенням мирового з'їзду.

Водопій на річці Рось залишався у спільному користуванні поміщика і селян.

Оскільки замочування льону й конопель «псувало» воду, для селян вводилося правило замочувати їх у місцях, вказаних панськими управителями.

Вилів риби у синявських водах, знищення на мирській землі птиці і звірів, полювання в лісних угіддях Браницькі залишали виключно за собою. До вотчинного права поміщика належали і винокуріння, варіння пива і меду, ввезення гарячого вина для продажу, облаштування питних будинків і реалізація в них напоїв, а також добування в «градах» каменю, піску, глини, вивезення копалин. За винятком власних городів і левад, селянам заборонялося ламати очерет на панських землях, ставах, озерах і болотах.

Щодо пасовищ, то селяни зобов'язувалися випасати тварин на відведених їм землях, а поміщик – виключно на власницьких.

До укладання викупної угоди селяни вважалися тимчасово зобов'язаними і залишалися у поміщика, а після її оформлення – селянами-власниками. За користування садибою вони платили оброк, за користування польовим наділом – або оброк, або відбували панщину, як і до 1861 року. Розміри повинностей і польового наділу визначались уставною грамотою.

При розгляді в Головній викупній установі документів викупного акта села Синява з'ясувалося, що частина інвентарного селянського наділу була замінена фільварковими угіддями. Землевласники замінили кращі селянські землі на гірші, утворивши при розмежуванні черезсужжя.

Сходка сільської громади за участю 175 домогосподарств вже й дала згоду на мирове рішення. Однак майже 40 селян, мотивую-

чи тим, що під час сходки були присутні менше двох третин всієї громади, повідомили мировому посереднику про своє небажання доповнювати власними підписами мирове рішення з обміну землі і вимагали додаткового⁴⁰.

Мировому посереднику доведеться розглядати не одну справу за позовом синявських селян, котрі з отриманням нового для себе статусу вільних людей все ж не позбулися утисків із боку поміщика. Зважаючи на численні спірні питання, що з'являлися у ході звільнення кріпаків, селянами і головним управителем Браницьких Олександром Раковським протягом тривалого часу до викупного акта вносилися численні узгоджені доповнення і зауваження. 1 липня 1871 року викупний акт селяни нарешті визнали «правильним».

Для більшості селянських родин високий розмір викупних платежів – загальна сума викупу для синявців нараховувала понад 51 тисячу карбованців – був просто непосильним⁴².

Польське повстання на землях Браницьких

Нову хвилю невдоволення українських селян Правобережної України намагалися використати організатори польського повстання, що вибухнуло у січні 1863 року і знайшло відгук у більшості маєтків Браницьких у Васильківському повіті.

Щоб повернути на свій бік українських селян, учасники повстання, а до їх складу входили вихідці із заможних польських родин, із поваленням російської імперської влади та відтворенням Польської держави у межах 1772 року з українським Правобережжям включно проголосили ліквідацію кріпацтва. У виданій у квітні 1863 року, так званій, «Золотій Грамоті до сільського народу» тимчасовий Національний Уряд обіцяв українським селянам свободу, рівність та всі громадянські права включно зі свободою віровизнання, вживанням рідної мови в школах і судах, а також наділом землі без викупу.

Незважаючи на щедрі обіцянки, ставлення до поляків серед населення було неоднозначним. Місцеві священники відмовлялися читати «золоті грамоти» із закликами селян до бунту та обіцяними реформами, а селяни – слухати їх. У сусідній Насташці за прийняття «золотих грамот» повстанці платили селянам по 2 карбованці кожному⁴³.

Фактично повстанців підтримала лише та частина жителів Синяви і навколишніх сіл, яка мала польські корені. Озброєну групу повсталих поляків, котра рухалася через Насташку, Острів та Синяву у напрямі Рокитного, зустрічали «все служащие-официалисты, за исключением директоров» Озірнянського й Синявського цукро-

вих заводів. До них приєдналися синявський писар («он не сам. В Ставищах проживает граф Лубянский»⁴⁴), польські бунтівники із Житніх Гір та Ольшаниці⁴⁵. За декілька годин до виступу «шайки» повстанців 26 квітня в Ставищах відбувся екстрений з'їзд офіціалів, у якому брали участь і «содействовавшие мятежу» брати Браницькі. Їх роль у цьому зібранні була далеко не останньою⁴⁶. Зокрема, Олександр Браницький «проявил самую горячую активность» і виділив для потреб повстанців 30 тисяч карбованців⁴⁷. Ксаверій Браницький, котрий емігрував до Франції, входив до складу Паризького загального комітету сприяння революції і пожертвував 400 тисяч франків на морську експедицію. Поляки-емігранти найняли на ці кошти судно, закупили зброю, амуніцію та відправили їх та інші припаси із 200 легіонерами. Експедиція ставила собі за мету підняття морального і бойового духу повстанців⁴⁸.

Після дводенного переслідування царськими солдатами повстанці зазнали поразки і перехувалися у синявських лісах.

Випереджаючи події, скажемо, що польські бунтівники, і в тому числі з Синяви, ще довго тривожили свідомість місцевого населення⁴⁹. «Войска и крестьяне» постійно переслідували «мятежников»⁵⁰. У цілому ліквідацією польських повстанських загонів у Київській окрузі займалися 45 тисяч російських військових, на допомогу котрим приходило місцеве населення.

«Киевские Губернские Ведомости» у №39 за 1863 рік⁵¹ опублікували список тимчасовозобов'язаних селян Синявської волості, яким за участь у придушенні бунтівників були подаровані 2 срібні медалі на Анненській стрічці для носіння в петлиці. До списку увійшли Омелян Дерієнко (волосний старшина), синявський сільський староста Феодосій Билима, сотський Прокопій Стінко – за затримання одного з повстанців, Каленик Черненко.

Російський уряд застосував проти польських поміщиків карні адміністративні й законодавчі розпорядження, спрямовані на обмеження їх культурних і політичних впливів. На підставі цілком таємної записки від 2-5 травня 1863 року Олександра Браницького було вислано до Саратова. «На прежнее место жительства» граф повернувся 10 березня 1866 року. «А возвращен он по великой просьбе статс-дамы графини Воронцовой и жены»⁵².

Як і інших польських землевласників-учасників повстання 1863 року, царський уряд обклав Браницьких 10-відсотковим збором, з якого на 50 відсотків зростало утримання урядовців російського походження, що мало сприяти «обрусению края». Київський генерал-губернатор видав розпорядження, яким застерігав чітко контролювати можливі зближення поміщиків-поляків із селянами, зокрема, закликав спостерігати за можливими поступками в отри-

манні земельних ділянок селянами, а разом з тим навідріз забороняв людям польського походження, а також духовенству створювати школи для навчання селян грамоті⁵³.

Незважаючи на економічні утиски Браницьких, Синявський фільварок разом із Рокитнянським й Ольшаницьким продовжував залишатися на той час заможним і забезпечував своїм власникам пристойний прибуток. Протягом 1856-1866 років Браницькі мали з нього у середньому 48760 карбованців щорічно. У фільварку нараховувалося 466 десятин землі, 348 – лісу, 41 десятина – незручної землі⁵⁴. Це був «унікальний рівень прибутку не лише для сільського фільварку, але й для містечкового панського господарства»⁵⁵. Для порівняння: того ж року містечко Рокитне забезпечило своїм власникам учетверо менше прибутків (11484 карбованці), а білоцерківська резиденція – на 20 відсотків (до 40000 карбованців)⁵⁶.

Не увінчавшись успіхом, польське повстання проте прискорило проведення селянської реформи: згідно з указом царського уряду від 30 липня 1863 року, з 1 вересня припинялися всі «обов'язкові» відносини, селян перевели на обов'язковий викуп, земельні наділи було збільшено, а викупні платежі зменшено на 20 відсотків.

За мірками того часу синявський цукровий завод був великим і потужним підприємством

Перші невеликі промислові підприємства з'явилися у маєтках графів Браницьких ще до реформи 1861 року. Зокрема, у 1840-у році ця аристократична родина володіла 10-ма гуральнями, 9-ма ливарнями, 7-ма цегельнями, грабарнею і серветковою фабрикою.

Та все ж найбільші прибутки Браницьким, у тому числі і за рахунок експорту, приносив цукор. Маючи цукрові заводи у багатьох повітах Київщини, вони разом з іншими правобережними поміщиками – Бобринськими, Четвертинськими, Потоцькими, Яхненками – з середини XIX століття суттєво розвинули цукрову промисловість на Правобережжі України⁵⁷.

Головна заслуга в розвитку цукрової промисловості належала Владиславу Браницькому. За його активної діяльності лише в Білоцерківському ключі було побудовано чотири підприємства – у Рудні, Кожениках, Саливонках та Озірному.

Стосовно Синявського цукрового заводу, засновником якого були Олександр Владиславович і Владислав Олександрович Браницькі, називають кілька дат його побудови – 1847, 1859 та 1860 роки⁵⁸. Як зазначали «Киевские губерские ведомости»⁵⁹, у 1859 році у селі розміщувалися лише цегляний і винокурний заводи. Наймовірніше перша дата – 1847 рік – це початок будівництва піскової

цукроварні⁶⁰. А в 1859-1860 роках завдяки використанню державних кредитів, наданих Браницьким під заставу маєтків, відбувся пуск рафінадного виробництва за паровою системою⁶¹. Нова на той час технологія дозволяла виробляти з однакової кількості сировини більше цукру-піску, а поряд із деревиною у якості палива використовувати ще й торф, хмиз і вугілля⁶².

...Будівництво цукрового заводу відбувалося у Синяві на правому березі річки Рось і стало можливим завдяки родючим ґрунтам, придатними для вирощування цукрових буряків, численним лісовим угіддям, що забезпечували паливом виробництво цукру, та значній кількості безземельних селян, а отже, дешевій робочій силі. За мірками того часу це було велике і потужне підприємство, розташоване на 70 десятинах 1800 сажнях землі.

Побудоване виключно приватно-підрядним способом із каменю і цегли, вкрите залізом двоповерхове приміщення заводу з п'ятиповерховою напірною баштою складалося з кількох великих відділень – бурякового, сокодобувного, фільтраційного, пробілочного, клярочного та інших, де з допомогою апаратів забезпечувався процес виробництва цукру-піску. Також діяли апаратне, газове відділення та відділення для квашення, промивки і обпалювання кісток. У 14-ти кам'яних ямах тривала закваска тваринного вугілля⁶³.

Основу виробничого процесу складала вертикальна парова машина потужністю 35 кінських сил⁶⁴ з 30-ма обертами на хвилину. Із часом було придбано новий паровий агрегат німецького виробництва з 54-ма обертами на хвилину. Паровики опалювалися дровами, а водою завод постачався з Росії. Із 1880 року на виробництві застосовували дифузійні процеси.

Завдяки застосуванню нових обладнання і техніки виробництво цукру постійно зростало, а його якість поліпшувалася. Синявський цукровий завод приносив своїм власникам понад 38 тисяч карбованців щорічного прибутку⁶⁵.

Протягом сезону, що розпочинався з 12 вересня і тривав 120 днів, для виробництва цукру на заводі використовувалося 45000 пудів цукрових буряків, на придбання котрих витрачалося 45900 карбованців. Сировина доставлялася з навколишніх маєтків, матеріали – з Києва та Одеси. Готова продукція постачалася на рафінадний завод міста Києва⁶⁶.

1887 року це був другий (після рафінадного заводу у Вільшаній Звенигородського повіту на Черкащині) за потужністю цукровий завод у маєтках Браницьких, який виробляв у середньому 132000 пудів цукру.

На той час власники семи потужних цукрових заводів Браницькі входили до утвореного у березні 1884 року цукрового синдикату

і здійснювали керівництво останнім із поміщиками Потоцькими, Терещенком, Бобринським, Бродським, Хрящовим, Фішманом.

На синявському цукровому заводі працювали 500 робітників, з них: 20 майстрів, 400 строкових дорослих робітників, неповнолітніх 50 хлопців і 30 дівчат, а також 50 дорослих поденних, неповнолітніх поденних 10 хлопців і 10 дівчат⁶⁷. За 12-годинний робочий день майстрам платили від 25 до 35 карбованців, строковим дорослим робітникам – від 5,5 до 7,5 карбованця, неповнолітнім хлопцям – від 4 до 4,5 карбованця, дівчатам – від 3 до 3,50 карбованця, дорослим поденним – по 30 копійок на день, неповнолітнім поденним – 20 копійок. Річна оплата іноземця-механіка становила 600 карбованців сріблом, іншого іноземного фахівця – 30 карбованців сріблом на місяць⁶⁸. За умови добросовісної роботи, крім заробітної плати, робітникам щомісячно видавалося у середньому по 2 карбованці преміальних⁶⁹. До ноу-хау належало те, що адміністрація цукрового заводу одержувала платню у залежності від виробленої продукції.

Цікаво ознайомитися, говорячи сучасною мовою, з соціальним пакетом працюючих. Найнятим немісцевим робітникам надавалося опалюване і освітлюване житло у великій кам'яній казармі, розташованій за 15 сажнів від заводу, або окремі сімейні квартири. Поряд знаходилася лазня, а неподалік – квартира акцизного контролера і лікарня. У разі відмови від роботи робітники протягом двох тижнів звільняли службове житло.

Працюючі на підприємстві безкоштовно користувалися басейнами для купання (брудна вода стікала прямо в Рось) та медичною допомогою⁷⁰. У разі хвороби робітника власник заводу лікував його своїм коштом не більше 6-ти днів, але зарплату не платив.

За порушення умов контракту щодо своєчасної виплати заробітної плати та надання продовольчого пайка робітники мали право скаржитися Браницьким або розірвати договір за умови виплати коштів за відпрацьований час.

У 1891-1892 роках продуктивність Синявського цукрового заводу становила: цукру-піску білого – 191 200 пудів, патоки – 86100 пудів, жому – 1 400 000 пудів⁷¹. Цей цукор був вироблений із 1726000 пудів буряків із заводських плантацій та $\frac{2}{3}$ придбаних у сусідніх землевласників за ціною 11 копійок за пуд.

Незважаючи на свої переваги, цукровий завод Браницьких у 1891-1892 роках мав і мінуси. «Завод старий и довольно темный. Машинное отделение находится внизу в ямах, тесное и крайне темное. Большинство машин огорожено, также зубчатые колеса», читаємо в «Путевом журнале фабричного инспектора о техническом состоянии, составе и числе рабочих на предприятиях Волынской и Киевской губернии»⁷².

Пожежею 18 травня 1893 року підприємству було завдано збитків на 55000 карбованців. Але за рахунок одержаної страховки⁷³ від Київського товариства взаємного страхування цукрових і рафінадних заводів Браницькі відбудували підприємство з нарощуванням поверхів (їх стало 4) і модернізацією у технічному відношенні. Зросла кількість відділень. Приміщення, котре освітлювалося гасом, електрифікували.

До цього часу серед місцевого населення збереглася назва частини території, прилеглої до колишнього заводу, – «Вапнярка», яка свідчить, що у технології виробництва цукру використовується вапно. Місце для його зберігання знаходилося неподалік річки, звідки вапно доставлялося безпосередньо до заводського цеху. Нині тут розташовані будинки з присадибними ділянками мешканців вулиці Малика селища Рокитне, котрі і в наші дні ходять купатися на «Вапнярку».

У 1868 році у Синяві було відкрито потужніший винокурений завод із картопляним, розварочним, заквасочним, солодовим, машинним, паровим та іншими відділеннями. Його початкова вартість становила 31955 карбованців 78 копійок.

Підприємство орендував єврейський купець 2-ої гільдії Шулим Егідіс. У 1806 році Браницькі дали офіційний дозвіл на поселення у Білій Церкві єврейській релігійній громаді та виділили їй будівельний матеріал і безпроцентну позику на 15-20 років. Досить швидко євреї розселилися не тільки в цьому місті і його передмістях, а й у навколишніх селах і містечках, у тому числі і в Синяві, активно розвиваючи комерцію, підсобні промисли, орендуючи невеличкі підприємства.



Олексій Миколайович Радюков з братом Миколою за куллем пива, виготовленого на пивоварному заводі Браницьких



Пивні пляшки Браницьких ще й досі зберігаються в деяких сім'ях

Протягом лише одного виробничого сезону, що тривав із 1 листопада по 1 травня, 17 робітників та 3 майстри винокурного заводу виготовляли і продавали 855950 відер безводного спирту, вартістю 21787 карбованців.

Сировина надходила на переробку з навколишніх сіл. Туди ж збувалася і продукція.

Широку географію реалізації продукції мав цегляний водяний вальцевий млин Владислава Браницького, а з 1887 року – Марії Євстафіївни Браницької – окрім навколишніх сіл, вона надходила до Таращі, Білої Церкви, Києва та інших міст через станцію «Ольшаниця». Щоденно на роботу до млина на шість жорнових постав, орендованого, як і у сусідніх Прусах, Нахманом Бяліком, виходили 10 чоловіків із місцевих селян⁷⁴.

Розвитком млинарства пояснюється побудова у 1892 року в Синяві греблі та в 1885-1893 роках – трьох мостів. З архівних джерел відомо, що синявська гребля у XIX столітті майже щорічно потерпала від повені і потребувала постійних ремонтів.

Зосередження у Синяві великого цукрового виробництва, залучення до нього поряд із місцевими мешканцями виходців із навколишніх сіл і містечок і навіть сусідніх губерній, приватних службовців із найму переважно польського і єврейського походження, котрі приїздили у комерційних справах на завод, розвиток торгівлі спричинили справжнісінький переворот у свідомості місцевого населення, розширивши його світогляд, внісши у розмірений сільський побут свої особливості.

Чимало синявців працювали на підприємстві і знали слюсарне, токарне, ковальське ремесла⁷⁵, займалися перевезенням дров, кам'яного вугілля, вапна для цукрового заводу, доставкою цукру на залізничну станцію.

Розвивалися й інші виробництва, зокрема тваринництво, вівчарство. Взимку 1880-1881 років Синявська сільська громада доглядала 450 простих російських овець⁷⁶. Окремі селяни вирощували тютюн і досягали у цій справі успіху. У 1883 році синявський селянин Андрій Коваленко був нагороджений Похвальним листом сільськогосподарської виставки⁷⁷.

У другій половині XIX століття, зважаючи на наявність промислових підприємств та розвинутого сільського господарства, жителі Синяви активно вступили у товаро-грошові відносини. Помітними осередками ярмаркування на той час були Біла Церква, інші власницькі містечка Браницьких – Тараща, Богуслав, Васильків, Ставище. Раз на два тижні ярмарки відбувалися у Рокитному. Синявці головним чином реалізували сільськогосподарську сировину – зерно, худобу, горілку, купували товари місцевих

ремісників і товари домашнього вжитку, одяг, бакалію. Чумаки доставляли сіль і рибу з Криму і Дону.

Ще більшого розвитку торгівля набула з появою залізниць. Як і інші найбагатші польські роди, графи Браницькі ще до відміни кріпацтва і вибуху польського повстання шукали можливості для вкладання коштів у будівництво залізниць з Києва до Одеси. У 1858 році Ксаверій Браницький, який мешкав у Франції, запропонував створити товариство на 50 тисяч акцій по 500 франків кожна⁷⁸. Трохи згодом до цієї справи долучився Владислав Браницький. Кошти товариства взаємного страхування цукрових фабрик, головним акціонером якого він виступав, було вкладено в п'ять ліній Козятин-Цибулів-Біла Церква, Монастирище-Умань-Ольвіополь-Вербове, Умань-Шпола, Дашів-Ямпіль аж до Дністра, Проскурів-Кам'янець-Вороновиці, що відповідало економічним інтересам великих маєтків, через які залізниця проходила або межувала з ними⁷⁹. У регіоні своїх маєтностей Браницькі безкоштовно надавали для будівництва залізниці власну землю.

Вагоме значення як для Браницьких, так і місцевого населення мало будівництво 1865 року залізниці Київ-Балта та будівництво 1873 року залізничної гілки від Фастова до Білої Церкви; територія краю ще більше втягувалася у систему загальноросійського ринку. Перші потяги між Білою Церквою, Фастовом та Одесою почали курсувати у 1876 році. Відстань від Синяви до найближчої залізничної станції «Сухоліси» (на той час станції «Рокитне» ще не існувало) сягала 10 верст, і місцеві селяни використовували цю можливість, активно реалізуючи на ярмарках сільськогосподарську продукцію. Тим більше, що ціна на неї зростала.

У Сухолісах знаходилася й телеграфна станція, поштові – казенна і земська – у Рокитному.

Поряд з позитивом, який принесла залізниця, відбувалися і негативні прояви в поведінці місцевого люду. Ось що з цього приводу писала газета «Селянська думка» – орган Таращанської української селянської повітової спілки, щоправда дещо пізніше від подій, про які йдеться, – у 1917 році, але, як видається, ця характеристика певною мірою відображає стан речей і того часу.

«Єсть в нас гарний і близький сусіда, село Синява і якби його не було, то було б лучше. В цьому селі, як в Англії, сила заводів, а заробляють там, як в Америці. Одна яка-небудь баба заробить за один день, викурюючи самогонки до 500 крб. Село Синява дає мало не на всю губернію горілочки-самогонки. Из с. Синяви возами вивозять горілку на різні ярмарки. В цьому селі скрутили своє гарне гніздечко злодії, розбійники-дезертири штирьох повітів (Васильківського, Таращанського, Канівського, Сквирського). Ці добрі

люде роблять в селі, що знають, і ніхто не сміє їм слова сказати. Населення там тероризоване. Розбійник або дезертир може зайти в яку йому хочеться хату, брати, що бачить, гвалтувати жінку на очах чоловіка, а дочок – на очах батька. І всі мовчать, і всі терплять...

Хай же росте самогонка! Хай шириться вона!

Хай міліція і комісари сплять собі спокійно!

Хай люде добрі покривають фабрикантів-самогонщиків!

(Без підпису).

І школа, і церква, і лікарня

Із побудовою у західній частині Синяви цукрового заводу, адміністративного та житлових приміщень для робітників тут поряд з історичним було започатковано ще один, повноцінний і в багатьох відношеннях самостійний, центр населеного пункту. Поруч із переробним підприємством, каменоломнями із часом вирости будівлі однокласного парафіяльного училища, лікарні, працювала крамниця, діяла церква, що слугували і для робітників винокурного заводу та їх дітей. До цього часу на Росі збереглися опори, що залишилися від старого мосту, котрим доставляли у Синяву граніт, видобутий на території сусіднього Рокитного.

Головний управитель місцевим маєтком Олександр Раковський ще 1878 року звернувся до попечителя Київського навчального округу Платона Антоновича з проханням надати дозвіл на відкриття при цукровому заводі на кошти Браницького навчального закладу: «однокласного частного приходского училища для обучения детей приказчиков, мастеровых и рабочих, служащих при свеклосахарном заводе»⁸⁰. З розширенням цукрового виробництва у Синяві з кожним днем зростала потреба в освічених працівниках, а рівень парафіяльної освіти бажав бути значно вищим. Не було в Синяві і народної школи. До свого прохання управитель додав проект майбутнього приміщення училища та навчальний план.

Проте, здавалося б, невинне клопотання не на жарт налякало чиновника. У свою чергу він надіслав «таємного» листа Київському генерал-губернатору, у якому повідомляв, що граф Браницький, управитель Раковський, завідуючий цукровим заводом є особами римсько-католицького сповідання і викладання в училищі пануватиме у польському дусі⁸¹. Така обережність Антоновича пояснювалася недавнім польським повстанням, у якому польське населення Синяви брало активну участь, і попечитель остерігався бодай найменших натяків на польські інтереси в Російській імперії.

Синявське однокласне парафіяльне училище за Уставом від 8 грудня 1828 року на кошти В. О. Браницького відкрили аж 1901 року, коли дізналися, що до викладання у ньому Закону Божого мають запросити місцевого священика, а, отже, у закладі поряд із поляками-католиками навчатимуться й діти іншого віросповідання⁸². Приміщення нараховувало чотири кімнати. Завідував училищем Леонтій Никифорович Радченко. До речі, його брат Іван Никифорович Радченко у 1914 році працював фельдшером лікарні при Синявському цукровому заводі⁸³. Закон Божий в училищі викладав священник Петро Клименко⁸⁴.

Училище, а згодом школа «в заводі», як кажуть і нині місцеві жителі, функціонувала до Жовтневого перевороту 1917 року, конкуруючи з церковно-парафіяльними закладами. У радянський час це був культурний і освітній осередок західної частини села, а з включенням останньої у 1972 році до смуги селища міського типу Рокитного – частини Рокитне-2 – по цей день. Приміщення ж зведеної Браницькими будівлі збереглося до наших днів. Частина колишньої шкільної будівлі з початком другого тисячоліття була переобладнана під кафе. У 2017 році приміщення виставлене на продаж.

Через десять років у Синяві діяло двокласне парафіяльне земське училище⁸⁵.

Лікарня, що відкрилася у Синяві орієнтовно у 50-х роках XIX століття, була першою не тільки для села, а й усієї околиці. У закладі працювали два фельдшери, один з яких обслуговував робітників цукрового заводу. Тоді ж з'явився вислів: «Довіряємо лікувати нас»⁸⁶. Хоча фельдшер «из кассированных польских полков Иосиф Вернер» надавав медичну допомогу в Синяві ще з 1796 року⁸⁷. У своєму лазареті в Синяві граф В. О. Браницький взяв на себе витрати на утримання 12-ти поранених і хворих воїнів-учасників турецько-російської війни⁸⁸, облаштувавши «приют для выздоравливающих»⁸⁹. На потреби російської армії поміщик пожертвував 100, а службовці Синявського маєтку – 10 карбованців⁹⁰.

У 1890-1891 роках лікарня знаходилася у новому «прекрасно облаштованому й обладнаному» кам'яному приміщенні, що складалося з жіночого і чоловічого відділень. Пацієнтів лікували лікарі і фельдшери⁹¹. «Вольнопрактикующим врачом» у 1891-1910 роках працював Болеслав Вікторович Влощевський⁹². Це був справжній прогрес у медичному обслуговуванні місцевого населення.

При Синявському цукровому заводі була відкрита і церква Святого Воскресіння⁹³.

«УКРАЇНА – край багатий, має гарне розташування, чудовий клімат, лише очікує на людей, які могли б посісти належне їм

у Європі місце...», – писав 1783 року пруський інженер – учасник другої російсько-турецької війни К. Гаммард. Українські містечка і села Правобережжя, за його словами, потопали в зелені, а біля кожної хати були фруктовий сад і яриновий город.

Такими людьми, які виявили тогочасне європейське мислення, підприємливість, поставили на європейські рейки економіку нашого краю, стали поляки Браницькі. Важкою була доля українських селян в умовах становлення капіталістичних відносин та жорстокої експлуатації. Та все-таки у Синяві ще й досі від старих людей можна почути перекази про те, що граф Браницький нібито говорив селянам: «Все, що тут побудував, – завод, лікарню, школу, млин – колись вам залишу».

Чи було це насправді, чи хтось видумав ці слова, вже ніхто не скаже, а того, що залишилося наяву і в пам'яті людей про рід Браницьких на українських землях, не відняти.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Киевские губернские ведомости. №8. Суббота, февраля 25 дня 1856 года. Отдел второй. Часть неофициальная.
- 2 – Волосоижар О. І. Топоніми Синявщини. Відділ освіти Рокитнянської районної державної адміністрації. Районний методичний кабінет. 2009.
- 3 – С. Галкув, О. Гурковська, Є. Чернецький. Структура та символіка старовинного парку «Олександрія» в білоцерківській резиденції графів Браницьких. Видавець О. В. Пшонківський. Біла Церква, 2007.
- 4 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк. 2008.
- 5 – А. Андржейовський. Флора України або опис дикоростучих рослин в передніпріянській Україні та в сусідніх з нею околицях Волині, Поділля і губернії Херсонської (Варшава, 1869).
- 6 – Список растений, собранных в Киевском Учебном Округе. Киев, 1898. С. 19.
- 7 – За матеріалами Богуславського державного лісового господарства. Ландшафтний заказник місцевого значення «Бушевський».
- 8 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк. 2008.

- 9 – Труды отдела ботаники Императорского общества акклиматизации животных и растений. Т. 1. 1899. Список древесных и кустарных пород растений, акклиматизированных в саду графа А. Браницкого близ Киева. С. 121-123.
- 10 – П. Зелінський. А. Шелест. Міра всіх речей – Людина... Фотовидання. ТОВ «Офсет»: Біла Церква, 2004.
- 11 – Киевские губерские ведомости. №8. Суббота, февраля 25 дня 1856 года. Отдел второй. Часть неофициальная.
- 12 – Волосожар О. І. Топоніми Снявщини. Відділ освіти Рокитнянської районної державної адміністрації. Районний методичний кабінет. 2009.
- 13 – П. Зелінський. А. Шелест. Міра всіх речей – Людина... Фотовидання. ТОВ «Офсет», Біла Церква.
- 14 – Лихач Е. Браницкий, граф Франц Ксаверий. В кн.: Русский биографический словарь. СПб. 1908; RuszczyM/ DziejeroduiFortunyBranickih. Warsawa, 1991.
- 15 – Щербина В. Жалованная грамота гр. Ф. К. Браницкому на Белоцерковское староство (1774 дек. 13). Киевская Старина. 04.1893. С. 161-165.
- 16 – Репринцев В.В. Розвиток економіки у маєтках графів Браницьких у 1774-1918 роках. Юрївський літопис. Біла Церква. №1. 1996.
- 17 – Лазанська Т. Життєписи. Гетьманша Білоцерківщини та її нащадки (з історії роду Браницьких).
- 18 – Степанишина О. Господарство графів Браницьких на Київщині і реформа 1861 р. в їх маєтках. Студії з історії України. Т. 3. Київ, 1930.
- 19 – ЦДІА. Ф. 486. Оп. 1. Од. зб. 9178.
- 20 – Там же. Арк. 67.
- 21 – Bobrowski T. Pamietnik mojego zycia. Warszawa, 1979.
- 22 – Вольська А. Хочу записати, що знаю про родину Корчаків-Браницьких.
- 23 – Киевская Старина, 1893, апрель. С. 163; Г. Г. Павлуцкий. Деревяные и каменные храмы. Старые церкви села Снявы Васильковского уезда.
- 24 – ЦДІА. Ф. 49. Оп. 1. Од. зб. 1936. Арк 16-33.
- 25 – ЦДІА. Ф. 2. Оп. 1. Од. зб. 72 (1772). Ч. II. Арк. 239.
- 26 – Державний архів Черкаської області. Ф. 884.
- 27 – В. Коломієць. Геометричні плани як джерело дослідження економічного потенціалу Правобережної Київщини у середині XIX століття. www.history.org.ua/index.php?article-geo.2012-12-110.
- 28 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 442, Оп. 1. Спр. 8522. Арк. 30.
- 29 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 442. Оп. 435. Спр. 36. Книга об економах, приказчиках и управляющих помещичьими именьями Киевской губернии. Арк. 157-158.
- 30 – Киевские Губерские Ведомости. 1872. №42. С. 184.
- 31 – Список населенных мест Киевской губернии. Издательство Киевского Губернского Статистического Комитета. К.:1990 г.
- 32 – ЦДІА. Ф. 707. Оп. 225. Спр. 54. Арк. 16.
- 33 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 2889. Арк. 37-39.
- 34 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 442. Оп. 36. Спр. 840. Ч. III. О сараиче. 4 сентября 1860 г.
- 35 – В. С. Исконников. Крестьянское движение в Киевской губернии в 1826-1827 гг. в связи с событиями того времени (по архивным материалам. Киев). 39 – Записки прот. П. Г. Лебединцева о козатцине. 1855 г. Киевская старина, 1900, №7.
- 36 – Там же.
- 37 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 442. Оп. 361а. Спр. 317. Сведения о записи крестьян с. Снявы в казачий полк. 1855 г.

- 38 – Репрінцев В. В. Розвиток економіки у маєтках графів Браницьких у 1774-1918 роках. Юрїївський літопис. Біла Церква. №1. 1996 р.
- 39 – ЦДІАу у м. Києві Ф. 4. Оп. 99. Спр. 1734. Арк.
- 40 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 4. Оп. 99, Спр. 17. Арк. 34.
- 41 – ЦДІАу у м. Києві Ф. 4. Оп. 99. Спр. 1734. Арк. 98.
- 42 – ЦДІАУ – Ф. 250. Оп. 36, спр. 840, ч. III.
- 43 – Орлов Н. Усмирение польского восстания в 1831 и 1863 гг. Москва, 1912.
- 44 – ЦДІА. Ф. 489. Оп. 1. Од. зб. 97. Арк. 2.
- 45 – Там же. Арк. 19.
- 46 – ЦДІА. Ф. 489. Оп. 1. Спр. 33.
- 47 – Там же.
- 48 – Лазанська Т. Життєписи. Гетьманша Білоцерківщини та її нащадки (З історії роду Браницьких).
- 49 – ЦДІА. Ф. 489. Оп. 1. Од. зб. 96. Арк. 9).
- 50 – ЦДІА. Ф. 489. Оп. 1. Од. зб. 90.
- 51 – Киевские Губернские Ведомости. №39. 1863 рік (Приложение к части неофициальной).
- 52 – ЦДІА. Ф. 489. Оп. 1. Од. зб. 111.
- 53 – Державний архів Хмельницької області. Ф. 228. Оп. 1. Спр. 3307. Арк. 85.
- 54 – ДІАУ у м. Києві. Ф. 442. Оп. 99. Спр. 243. Арк. 500-508.
- 55 – Перерва В. Графи Браницькі: підприємці та меценати. Біла Церква, видавець Пшонківський О. В., 2010.
- 56 – Там же.
- 57 – Воблий К. Г. Нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловості. Київ, 1930. Т.2. С.196.
- 58 – Перерва В. С. Графи Браницькі: підприємці та меценати. Біла Церква, видавець Пшонківський О. В., 2010.
- 59 – Киевские губернские ведомости. 1859. 20 июня. №25. Отд. 2. Ч. неоф. С. 194-199.
- 60 – Степанишина О. Господарство графів Браницьких на Київщині і реформа 1861 р. в їхніх маєтках. Київ, 1930. С. 117-233. Студії з історії України. Т. III. 1930. С. 139.
- 61 – Фабричная и заводская промышленность в районе Юго-Западных железных дорог. Киев, 1894. Вып.1. Семенов П. Географическо-статистический словарь Российской империи. Т.IV. Санкт-Петербург, 1873. С. 613.
- 62 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 730. Оп.1. Спр. 190. Киевское отделение Императорского Русского технического общества. Сведения об устройстве и приборах сахарных заводов. Синьва. Арк. 1.
- 63 – Там само. Арк. 2.
- 64 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 730. Оп.1. Спр. 190. Киевское отделение Императорского русского технического общества. Описание Синьвского свекло-сахарного зпвода, принадлежащего графу Владиславу Олександровичу Браницкому и находящегося в Васильковском уезде Киевской губернии. Арк. – 12-35.
- 65 – Там само. Арк. 505-506.
- 66 – ЦДІАК у м. Києві. Ф. 442. Оп. 102. Спр. 229. Сведения о фабриках и заводах Киевской губернии. Арк. 93-94.
- 67 – Там само. Арк. 103-104.
- 68 – Історичний нарис «Рокитянщина». Київ: Новий друк. 2008.
- 69 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 575. Оп. 1. Спр. 6.
- 70 – ЦДІАу у м. Києві. Ф. 575. Оп. 1. Спр. 39.
- 71 – Фабричная и заводская промышленность в районе Юго-Западных железных дорог. Киев, 1894. Вып.1. Арк. 43.

- 72 – Т. 2. Нач. 21.II.1890 – окончено 12.12.1891. С.173. ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 575. Оп.1. Спр.6.
- 73 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 442, Оп. 622, Спр. 2. О случившихся происшествиях 1893 г. Л. 52, 68 об.
- 74 – О. Жам. Історіографічний аналіз джерел про борошномельне виробництво в маєтках польського шляхетського роду графів Браницьких. [intermarum.zu.edu.ua > article > download](http://intermarum.zu.edu.ua/article/download)
- 75 – Дроздов Л. Опитувальні листи. БКМ. НДМ – 939/2.
- 76 – Труды Киевского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности. 1882. Т. I. Март (№3). Овцеводство в Киевской губернии за последние 10 лет. С. 201).
- 77 – Труды Киевского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности. 1883. Т. III. Список награжденных I-й сельскохозяйственной выставки Киевского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности с 26.VIII. – 18.IX.1883. С. 28.
- 78 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 575. Оп. 1. Спр. 39. Правила затвержені управителем млина 9 листопада 1899 року. Фабричний інспектор Київської губернії Н. Левтонов).
- 79 – Мельник Л. Г. Технічний переворот на Україні у XIX ст. Київ, 1972. С. 164-171.
- 80 – Витте С. Ю. Воспоминания. Т. 3. Ленинград, 1924 (переизд.); Girault R. Emprunts russes et investissements français en Russie 1887-1914. Paris; Publ. de la Sorbonne. A. Colin, 1973; Витте С. Ю. Ук. соч.
- 81 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 707. Оп. 225. Спр. 30. 1878 г.
- 82 – Там само. Арк. 2.
- 83 – Там само. Арк. 6.
- 84 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 575. Оп.1. Спр. 6.
- 85 – Бочилов П. Освіта в дореволюційній Рокитнянщині (за архівними документами). Комуністичний шлях. №100, 20 серпня 1987 р.
- 86 – По раппорту Васильковського земського суда о смерти крестьянина Кудлы. 1860 г. ЦДІАУ у м. Києві. Ф. 442. Оп. 444. Спр. 86. Арк. 1-4, 5, 6, 7 обр., 9-11).
- 87 – Васильев П. «Довіряємо лікувати нас». Комуністичний шлях, №102, 25 серпня 1988 р.
- 88 – А. Андриевский. Исторические материалы из Архива Киевского губернского правления. Вып. 10. Киев, 1886. С. 229.
- 89 – Киевлянин. 1877. №№70, 84.
- 90 – Киевлянин. 1877. №109.
- 91 – Киевлянин. 1877. №140.
- 92 – ЦДІАУ у м. Києві. Ф.575. Оп. 1. Спр. 6.
- 93 – Памятная книжка Киевской Губернии на 1892 г. Киев, 1892. Памятная книжка Киевской Губернии на 1909 г. Киев, 1909. С. 130. Памятная книжка Киевской губернии на 1910 г. Киев, 1910.



УНИВЕРСАЛЬНЫЙ
ДИЗАЙН-ПРОЕКТОР

**ПАМЯТНИК
АРХИТЕКТУРЫ**

УНИВЕРСАЛЬНЫЙ
ДИЗАЙН-ПРОЕКТОР

ОБЪЕКТЫ ПРОЕКТА
ПРОЕКТИРОВАНЫ И
ПОСТРОЕНЫ
В 2008 г.

БОЖІ ХРАМИ СЕЛА СИНЯВА

П'ять куполів Миколаївської церкви символізують Ісуса Христа і чотирьох євангелістів

Коли дивишся на спрямовані в небесну вись золоті куполи майже трьохсотрічного Миколаївського храму в суголосному обрамленні старих сосон, пригадуються слова Володимира Висоцького:

*В синем небе, колокольнями проколотом,
Медный колокол, медный колокол.
Толь возрадовался, то ли осерчал?
Купола на Руси кроют золотом, чистым золотом,
чтобы чаще Господь замечал.*

Можна було б ще додати: аби частіше помічали й люди.

Місце під Миколаївську церкву старовинні майстри вибирали дуже ретельно – на захищеному з кількох сторін підвищенні. Церковні куполи добре проглядаються з протилежного берега зарослої очеретами і вербами річки Рось, як їхати до Синяви зі сторони Ступника – села, що тепер є частиною селища Рокитне.

Переїжджаєте через сучасний міст, минаєте старий млин і перед центром Синяви повертаєте ліворуч. За кілька десятків метрів перед вами – одна з найстаріших пам'яток дерев'яного зодчества Правобережної України першої половини XVIII століття. Сьогодні без її зображення важко уявити підручники і посібники з традиційного храмобудівництва.

Гармонійна, як і назва села, Миколаївська п'ятизрубна дерев'яна з п'ятьма банями церква за планом уособлює собою рівнораменний

пластичний хрест, центральний, північний і південний зруби якого мають форму восьмикутників, а східний і західний – шестикутників. До прибудови 1878 року дзвіниця і притвору церква виглядала цілком симетричною¹.

Використання восьмикутних зрубів у церковному будівництві XVIII століття відносить споруду до найцікавіших пам'яток дерев'яного зодчества Київщини.

«Бічні зруби храму поставлено навколо центрального так, що між ними утворюються глибокі западини, внаслідок чого чіткими світлотіньовими контрастами виділяється кожний зруб зокрема. Завдяки навісові над підвалинами оригінально здійснено плавний перехід від землі до стін, які мають помітний нахил до центра. Церква стоїть на грубих дубових підвалинах із великими залишками, що виступають на площини стін. Підвалини захищені від дощу невеликим дашком, схожим на низеньке опасання. В інтер'єрі церкви звертає на себе увагу надзвичайна пластичність стін, наметів та надбанників. Вони не мають геометрично чітких окреслень, бо кожний вінець зроблено по-своєму, з різним нахилом. Багатство пластики посилюється кількома різьбленими скобами, які виступають із площини стіни, та клинцями, що закріплюють верхні зарубини бічних прибудов із центральним зрубом...»

У Миколаївській церкві гранчасті масиви всіх п'ятьох зрубів, що виростають прямо з землі, відокремлені один від одного глибокими западинами. Вони,

як окремі об'єми, композиційно групуються навколо центрального об'єму, створюючи виразну пірамідальну композицію. В цьому полягає одна з найістотніших рис дерев'яної архітектури Придніпров'я, яка червоною ниткою проходить через усе будівництво XVIII століття...», – зазначав про особливості будови храму П. Г. Юрченко у книзі «Дерев'яна архітектура України».

На думку фахівців, світлові ефекти у поєднанні з пластичністю об'ємів, присутні у синявському храмі, характерні для українського барок-



Свято-Миколаївська церква с. Синява. 2008 р.

кового напрямку. Цей унікальний стиль, що народився з дерев'яної архітектури, стилістично близької західному барокко, увібрив у себе культурні здобутки Київської Русі, а, проникши у житлову, громадську і культову забудову Правобережної України, проявив себе найяскравіше.

Дивовижно, але грубезні колоди-фундаменти Миколаївської церкви, укладені прямо на ґрунт, майже за три століття анітрохи не підгнили. За переказами, вони з гори Божа. І сьогодні товщина стовбура окремих дубів із синявських лісів – 2-3,5 обхвата. Серед цих велетів найбільше вражає дуб, орієнтовним віком 400-450 років.

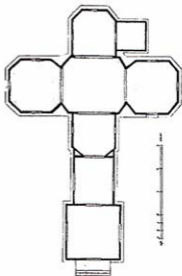
Від XVIII століття в інтер'єрі церкви залишилися позолочені рами іконостасу і царські врата з наївним іконописом, а також зрушліві народні розписи склепінь бабинця й бічних приділів. Особливо вирізняється Агнець Апокаліпсису. У наші дні його можна докладно роздивитися хіба що з допомогою оптики.

Із XIX століттям церкву єднають прибудована у 60-х роках до вівтаря ризниця та бабінець, побудований, як і дзвіниця, 1878 року. Її, до слова, вважають недоречною і псевдоросійською².

П'ятизрубні церкви (п'ять верхів Миколаївської церкви символізують Христа і чотирьох євангелістів) у давнину зводили в тих поселеннях, котрі відігравали значну військову чи адміністративну роль або де розташовувалися монастирі. Зокрема, у Ходорові, Білій Церкві, Лисянці.

Синява увійшла до цього переліку, очевидно, з усіх трьох причин. За переказами, поселення було городом ще до татарського нашествия, а в Козацько-гетьманській державі XVII-XVIII століття – військовим центром із заснованою на його території адміністративно-територіальною й судовою одиницею у складі Білоцерківського полку. Ще ж раніше орієнтовно на схід від села в урочищі «Монастирище» існувало вже відоме нам місто-монастир Синелець³. Рештки оточуючого його валу з ворітьми – за дві версти від Воскресенської церкви в лісі – зберігалися і в XIX столітті⁴.

Цю думку підкріплює зображення Синяви (як і Насташки, П'ятигір, Кочова, Острога тощо) давнім християнським городом



План Миколаївської церкви в с. Синяві Васильківського повіту Київської губернії. Опубліковано: Г. Г. Павлуцький. Дерев'яні і кам'яні храми. К.: 1905 р., с. 109

на Генеральній карті України Боплана за 1648 рік, надрукованій 1651 року, та на Спеціальній карті України Г. де Боплана 1650 року (Київське воєводство).

Хоча первісно Миколаївський храм був все ж тризрубним, триверхим з трьома восьмигранними зрубами в плані, а також з піддашшям на кронштейнах: *«З дерева дубового, частково соснового, трьома верхами і хрестами, пристойними зверху, гонтом покрита, засклена ще й досі без опасання, не обшальована чи дошками не оббита, з помостом вибудована...»*.

П'ятизрубного, п'ятибанного з піддашшям вигляду Миколаївський храм набув після перебудови в другій половині XVIII століття. Доказом цього є Візитація 21 лютого 1792 року, у котрій читаємо наступне: *«Церква ... побудована за хрестоподібною формою з п'ятьма дахами та банями, бані та дахи оббиті гонтом»*.

Із праць Л. Похилевича та Г. Павлуцького, а їм, у свою чергу, – з надпису на одній зі старовинних ікон, що колись зберігалася у храмі, відомо, що Миколаївська церква була відбудована орієнтовно у 1730 році на місці спаленої татарами, яка була тут вже 1665 року. Як соборна, церква згадувалася і в ревізії Білоцерківського полку 1664 року.



Воскресенська церква в с. Синяві Васильківського повіту Київської губернії. Оpubліковано: Г. Г. Павлуцький. Дерев'яні і кам'яні храми. К.: 1905р., альбом, № 34

Однак за результатами, проведеного у 1980 році Львівською комплексною архітектурно-реставраційною майстернею обстеження храму, у ньому були знайдені старіші зруби та інші деталі, які дозволяють віднести її першу побудову до 1649 року⁵.

Неподалік від Миколаївської в історичному центрі Синяви до 1 грудня 1964 року розташовувалася ще одна, не менш давня і цінна в архітектурному відношенні будова Правобережної України XVII-XVIII століть – *Воскресенська церква*. Вона, як і Миколаївська, теж належала до культових споруд, властивих саме цій місцевості.

На плані дерев'яного трикупольного храму його се-

редня частина зображувалася у вигляді восьмикутника, а вітвар мав зрізані кути. Поблизу церкви знаходилася дерев'яна двох'ярусна дзвіниця 1794 року забудови з обшальованими дошками боками.

В описі, складеному у 1823 році, сказано, що Воскресенську церкву, яка, за свідченнями синявських старожилів, мала ще назву «Карпинська», оскільки її відвідували парафіяни з Карпинського, була зведена на кошти громади у 1649 році серед валів колишньої козацької фортеці.

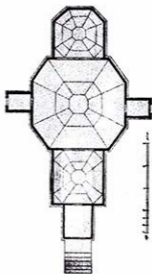
Обидві синявські церкви приваблювали помірним орнаментом і природними формами⁶. Завдяки відсутності чітко вираженого головного фасаду складалося враження, що вони ніби відкриті з усіх сторін світу. Внутрішній простір теж позбавлявся чітких меж. Стіни у ньому створювали враження нескінченності.

Окрім Київщини, церкви з такими ознаками майже ніде не зустрічаються, тому існує припущення, що їх створили народні майстри однієї школи, сформованої на стародавніх народних традиціях Києва та його околиць.

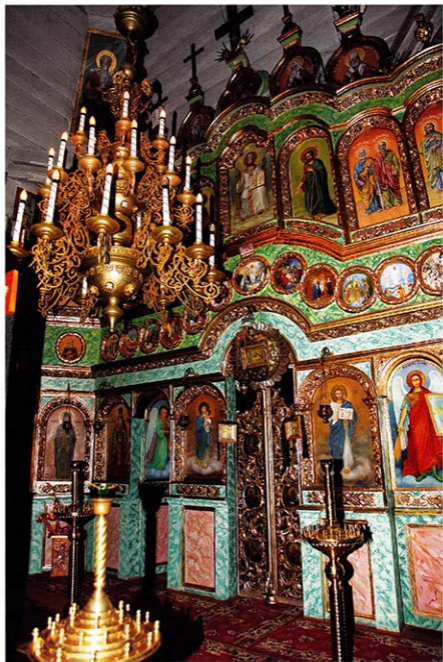
Взагалі, коли мова заходить про церкви села Синява, хочеться вжити прикметник «козацькі». Власне, українське барокко XVII століття теж так нерідко називали – козацьким. Глибоко релігійні люди, запорожці свято захищали віру предків і православну церкву у боротьбі з католицизмом і ополячуванням української нації.

Суворо дотримуючись православ'я, шануючи головні запорозькі ікони – Покрови Божої Матері і святого Миколи – козацтво виступало багатим замовником будівництва церков. Водночас воно було носієм нового художнього смаку та творцем самобутніх художніх цінностей культурної розбудови держави в період першого українського культурного відродження XVII століття.

У нашому випадку згадаймо гетьмана Петра Дорошенка, ім'я котрого тісно пов'язане з синявськими церквами. Ще будучи гарматним писарем, Петро Дорошенко разом із Богданом Хмельницьким побував у Воскресенській церкві, а вже «як віз новий рятівник розтерзаної після Богдана України гетьмана-невдахи



План Воскресенської церкви в с. Синяві Васильківського повіту Київської губернії. Опубліковано: Г. Г. Павлуцький. Дерев'яні і кам'яні храми. К.: 1905 р., с. 107



У Свято-Миколаївській церкві с. Синява



У Свято-Миколаївській церкві с. Синява

Опару для ув'язнення до Білої Церкви, то, зупинившись у Синяві (1665 року – від авт.), дав синявцям кошти і повелів, щоб до Миколи зимнього була споруджена ще краща церква, аніж Воскресенська...»⁷. Синявці виконали наказ гетьмана і за півроку спорудили Миколаївський храм.

За переказами, гетьман Богдан Хмельницький, який неодноразово бував у Воскресенському храмі, обвинчав у ньому чотири пари молодих і освятив шаблі свого війська на битву з поляками⁸ та особисто подарував церкві ікону, котра зберігалася тут тривалий час.

«Від батьківської віри насильно відторгнуті – до істинної матері церкви благочестивої в обійми повернуті»

За візитами церков села Синява, складеними головним офіціалом львівської єпископії М. Примовичем (1746-1750 рр.), відомо, що у XVIII столітті вони входили до складу Богуславського деканату (церковно-адміністративного округу київської архієпископії) і належали до 5-го класу.

Про Воскресенську церкву зазначалося: *«Від давніх часів на честь Воскресіння Христового поставлена, з дерева соснового, всуміш, дубового і кленового, висока, гарна, заклена, гонтом покрита, тесом обшита, з трьома куполами і хрестами, з помостом вибудована. Закладена 1706 року священиком цієї ж церкви Петром Навроцьким замість постарілої, розібраної (можливо, і тієї, що споруджена 1649 року на початку козацько-польської війни 1648-1654 рр. – прим. авт.) ще до найзду Орлика і ним освячена (весною 1711 року, а влаштована церква 1710 року). З людських показань жодних письмових дозволів духовної влади на її збудування не мається. Цвинтар... частоколом огорожений, сильно дірявий, дзвіниця... добра з двома стільцями, з дерева брусками тесаного поставлена, дзвонів на ній три».*

За даними Г. Г. Павлуцького, а він у свою чергу посилався на візит Білоцерківського деканату 1740 року, Воскресенська церква замість старої була зведена 1710 року. Про давнє походження храму свідчив надпис на приналежній йому срібній чаші: *«Сий келех соружил раб Божий Пилип Алексеєвич из женою своею Устинию Федоровною до града Синяви до храма стаго Воскресения 1742 года марта 31 дня».*

У приміщенні церкви знаходилися образи, церковні убори, священні і богослужбові книги, посуд із срібла, мосяжу, цини, інше начиння, трєбник учнівського друку.

Із записів відомо, що 1746 року священиком Воскресенської церкви служив Симеон Колтарович, а в 1750-му – Симеон Візерський – представник уніатського священницького роду Візерських

із Рокитного. У той період колишні православні і новоутворені парафії на Правобережній Україні у значній кількості займали уніатські приходські священники – парохі.

Серед документів, складених головним офіціалом львівської єпископії, був і такий запис: «...однак священнику, де хоче, орати і сіно косити. Крім того, дається нива на 4 дні оранки, що за давньою фундацією є священницькою; і хоч би священник її не орав, то люди з його відома орють і десятину дають. Братство має пасіку, на цей раз (1750 р.) виставило 7 пнів, перед парохом з податків рахунки чинить. А ще й той ситий мед не дає, здорово за це по 10 рублів дере. З того невдоволення в людей ще більше викликає. Парохіян до церкви – 100. Душ до сповіді (старших від 15 років) – 849».

До Воскресенської церкви належав виселок Улашівка. Як свідчать документи 1740 року, Воскресенська церква володіла 47-а десятинами землі.

«Друга синявська церква багато років тому в ім'я Святителя Миколая поставлена». Проте у візиті 1750 року назву церкви було змінено на Михайлівську – архангел Михаїл не менше шанувався козацтвом, ніж Микола-чудотворець. Між іншим, Воскресенська церква у XVIII столітті згадувалася як церква Покрови. Не виключено, що її назву, як і назву Миколаївської церкви, теж змінювали.

Церква «закладена у 1730 році білоцерківським намісником Михайлом Журахівським, ним же освячена, жодного письмового дозволу не мала. Цвинтар коло неї частоколом огорожений, дзвіниця з дерева брусками тесаного збудована, гонтом покрита, на ній хрест пристойний. Дзвонів п'ять, три – давніх і два – нових».

Продовжуємо цитувати Візитацію 21 лютого 1792 року: «Сама ж обшальована, хоча й не до кінця, усередині підлога з тертиць. Деїсус столярно-різьбярської роботи з п'ятьма намісними іконами, весь розписаний. Церковні речі, що перераховані в Генеральній Ревізії, є в повній кількості й перебувають у гарному стані. Потрібні до богослужіння книги всі є. Кладовище обгороджене навколо частоколом, на ньому чотириповерхова дзвіниця з дуба, оббита гонтом, на ній п'ять бронзових дзвонів. Поля які і раніше використовували, то і нинішній парох використовує. Садиба священника з належною забудівлею недалеко на схід від церкви. Парох цієї церкви превел. о. Іван Жураковський висвячений ЯВ-м св. п. Гедеоном Горбацьким у Пінську 5 липня 1780 року. Життя бездоганне, проповіді посередні, дбає про порядок у церкві. Титар Андрій Ройко з шістьма братчиками мають грошей готівкою 27 рублів мідною монетою, решта розійшлася на ремонт церкви. Парафіян цієї церкви – 82 хати. У Декреті Виправлень порекомендовано місцевому парохові, щоб кожної неділі та у святкові дні проповідував скільки має сил, затвердив

титаря і зобов'язав, щоб охайніше утримував реєстри церковних доходів і витрат, наказано зробити ґрати до церковних вікон, на які вже й готове залізо»⁹.

Миколаївська церква була обставлена краще і багатше за Воскресенську. «В бабинці образів 4: два – Спасителя, Пресвятої Диви, на кожному 19 різних разків коралів, і св. Миколая. В центрі церкви – Деїсус. Цілий, пристойно роблений і мальований, вгорі перед архієреєм – срібна лямка.

Намісних образів 4: Спасителя, на кожному корона срібна і ланцюг срібний із серцем і базилікою срібною, Пресвятої Диви, на котрій дві срібні корони; на Пресвякій Диві – позолочена, на Ісусі – менша, ланцюг срібний з двома хрестиками і 7 шнурків з коралі; св. Миколая, на якому корона срібна і ланцюг срібний, з 3 хрестиками і двома дароносицями, сріблом обкладена; св. Варвари, Трьох святих, по боках три образи: два – Спасителя; св. Миколая, образків 5, хрест процесійний, корогов 4 старих, посеред церкви – високий мосяжний свічник, царські двері сні царським різьблені. Один вітвар великий, пристойно вбраний, на ньому дарохранительниця ще не мальована, в котрій ковчег срібний позолочений із срібною накривкою, антими́на А. Шептицького з реліквіями, срібний келих з реквізитом іззовні...

Книги львівського (видання) – 6, серед яких два «Євангелія» по оксамиту червоному і зеленому сріблом (один – вкритий сріблом) оправлені, і київського друку – 3. Тільки служебник і требник – з уніатської друкарні».

Миколаївська церква мала 39 десятин землі. До неї також належали землі поселення Розгребене.

За документами 1740 року, церкву відвідували 1000 парафіян, сповідалися – 820.

У на той час мешкали 1845 православних та 33 католики.

За візитами 1750 року, 200 з 1669 осіб правоздатного до сповіді населення містечка визнавали греко-католицьку віру. Інші 1469 осіб сповідували свою старожитню греко-руську віру.

У 1775 році в Синяві нараховувалося три дими (господарства) священників грецького обряду.

Оскільки православні і новоутворені парафії на Правобережжі, в тому числі у Синяві, займали уніатські парафіяльні священники, православне населення змушене було задовольняти свої релігійні потреби деінде і мати для себе священника без парафії. Щоправда, траплялися випадки, коли окремі уніатські священники під прикриттям унії все ж відправляли православну службу божу і обряди. Зрештою все залежало від політичної ситуації, що складалася на Правобережжі України.

Про співіснування в Синяві віруючих громад достеменно не відомо. Проте неприязнь одних до інших проглядається вже в узагальнених назвах представників тих чи інших релігійних течій. За прикладом тодішньої Польщі прихильників унії синявці називали унітами, а православних – дизунітами, схизматиками і навіть дисидентами. Уніатські священники перебували в постійному страху перед гайдамаками та мали клопіт із латинниками і місцевими володарями.

Хвиля переходу уніатських священників 1766 року у православ'я докотилася й до Білоцерківського староства. Під час Коліївщини вони тікали світ за очі й ховалися по лісах. Дехто залишав унію і на вертався у православ'я. Так, за списком парафіяльних священників, у 1772 році такі кроки зробили Михайло Журахівський та ще один синявський парох Михайловський¹⁰.

Після придушення гайдамацького руху знову прийшли уніатські священники: *«Ми вже перебули своє, теперичка вам слід тікати»*, – казали вони православним і переходили в наступ.

У 80-ті роки XVIII століття в усій білоцерківській маєтності прихильника унії К.-Ф. Браницького, що налічувала десь 140 населених пунктів, була всього одна православна парафія.

Відродження православної церкви на новоприєднаних територіях після воз'єднання українських земель по обидва боки Дніпра у складі Російської імперії розпочалося 1793 року в результаті II поділу Польщі під гаслом *«Від батьківської віри насильно відторгнуті – до істинної матері церкви благочестивої в обійми повернуті»*.

Незважаючи на пристрасті між православними і католиками, процес виявився досить швидким і безболісним. Пастирською грамотою архієпископа Віктора Менського від 22 квітня 1794 року усі уніати запрошувалися до вільного навернення у лоно православної грецької церкви. За священниками, які присягнули на вірність підданства Росії і навернулися до православної віри, залишалися їх парафії.

Уніатську митрополичу кафедру єпархії на Правобережжі було закрито у 1795 році, а остаточне скасування унії в царській Росії відбулося 1839 року.

ЧЕРНЕЦЬКИЙ Євген Анатолійович:

– Відомо, що на початку XVIII ст. настоятелем церкви св. Миколая був православний священник Михайло Джураковський. Близько 1710 року у родині о. Михайла і його дружини Марії народився син Михайло. Останній отримав домашню освіту, «обучаясь русской граммати». З 16-ти років Михайло став при батькові дяком і служив у тій же церкві св. Миколая.

1732 року білоцерківський уніатський протопіп Йосип Руденко почав переведення парафій з православного на уніатський обряд. Священник Михайло Джураковський не погодився на особистий перехід під юрисдикцію київського уніатського митрополита і залишив для цього на парафії свого сина.

Тим часом його син, дячок Михайло Джураковський звернувся до уніатської консисторії щодо висвячення у священники до церкви св. Миколая в Синяві. Для цього отримав звідти дозвіл, а пізніше – згоду від білоцерківського старости, равського воєводи Станіслава Яблоновського. На підставі цих документів уніатський владика Атанасій Шептицький 1740 року висвятив Михайла Джураковського у священники та видав йому грамоту на парафію св. Миколая у Синяві.

Під час Коліївщини частина уніатських священників перейшла до православ'я. Серед них був і о. Михайло – Джураковський із Синяви. Цікаво, що уніатську грамоту на парафію він далекоглядно вирішив зберегти, а в клопотанні до Гервасія, єпископа переяславського і бориспільського, написав, що надішле її пізніше, бо «тепереча за нападеніем от гайдамак незаспособно било явить».

Згодом парафію св. Миколая посів син Михайла – Іван. У 1794 році на окупованій Російською імперією Правобережній Україні розпочалося масове переведення уніатських парафій на православ'я. Отець Іван також став православним. У 1799 році він був вдівцем, записаний з прізвищем Жураковський і згадується як «в слабости находящийся». Тоді він якраз видав свою 16-річну доньку Єву за Данила Пахоловича та подбав про передачу посади настоятеля зятю.

Дячком у 1799 р. згадується Роман Залеський, син Трохима.

Попри свою чисельність впродовж першої половини XIX ст. Жураковські втратили посади при церкві св. Миколая.

На початку 1730 років до Церкви Воскресіння Господнього у Синяві архієпископом київським Рафаїлом Забровським був висвячений у священники Іван Штидельський, одружений на дочці настоятеля церкви святого Миколая Михайла Джураковського.

Після смерті Івана Штидельського та його дружини залишився десятилітній син Павло. Сироту забрав до себе Михайло Джураковський-молодший, настоятель церкви св. Миколая у Синяві. Наступні сім років Павло жив «при дядюшке моем родном» і, вочевидь, довчися у нього. Потім ще п'ять років Павло Штидельський «в показанном местечку дяковал». За своїм походженням Павло був пов'язаний з обома синявськими парафіями. Павло одружився на Марії, доньці синявського мешканця Тихона Коваленка і з 1753 р. був настоятелем церкви св. Миколая у містечку Медвин.

Ще за життя Івана чи одразу після смерті його донька Марія вийшла заміж за місцевого дячка Прокопа Явнецького (інколи

записаний як Яснецький). Останній був сином посполитих Тимофія і Євдокії Явнецьких і народився у м. Васильків Київського полку. До 18 років Прокіп жив при батьках «и меж ду (!) оними руского писма совершенно обучился». Тим часом Тимофій Явнецький разом із родиною переїхав із Гетьманщини до Речі Посполитої, а саме «в полскую область в воеводство Киевское староство Белоцерковское село Стриняву». Там його син Прокіп і став дячком при церкві Воскресіння Господнього і дякував упродовж п'яти років.

Після свого одруження Прокіп Явнецький отримав від білоцерківського старости, равського воєводи князя Станіслава Яблоновського згоду і завдяки цьому 2 березня 1738 року був висвячений у священники до церкви Воскресіння Господнього у Синяві київським уніатським митрополитом Атанасієм Шептицьким, а також отримав грамоту на посаду тамтешнього настоятеля. Впродовж наступних трьох років Прокіп був настоятелем цієї церкви, а потім «взбредивши унеятскими обрядами уехал от парохвии той в богоспасаемый град Киев и тамо виконав присягу на верность Ея Императорского Величества».

Настоятелем Воскресенської парафії згодом був Іван Джураковський, одружений із Єфросинією Іванівною. Остання у 1799 році була вдовою, а парафію «тримали» двоє її синів. На той час усі вони і їх родичі писалися вже не Джураковськими, а Жураковськими.

Настоятелем у 1799 році був Степан, син Івана. Молодший брат Степана Василь був при церкві Воскресіння Господнього другим священником. Указним дячком на цій парафії 1799 року служив Степан Жураковський, син Михайла.

Як і у випадку парафії св. Миколая, впродовж першої половини XIX ст. Жураковські втратили посади при церкві Воскресіння Господнього...

Церква як осередок духовного і культурного життя

Насиченою церковна діяльність у селі Синява була і в XIX столітті. Церква як осередок духовного і культурного життя відгукувалася на всі події і процеси, що відбувалися у тогочасному суспільстві. Саме в церкві під час проповідей священника селяни дізнавалися про урядові рішення, правила життя, місцеві новини й елементарні заходи гігієни під час епідемічних спалахів.

У 1831 році сім синявців захворіли на холеру і священники обох церков розповіли селянам про цю хворобу та як вберегтися від неї. Таким же чином на початку XIX століття місцеві жителі довідалися про їстівні властивості картоплі і почали вирощувати нову для себе культуру.

Церкви вели метричні записи про дати народжень і смертей, взяття шлюбів (в цілому священники заповнювали на той час до 30-и державних записів) і їх інспектували на цей рахунок. В «Журнале обозрения церквей и монастырей Киевской епархии» за червень-липень 1848 року зазначалося, що у Воскресенській церкві метрична, «обыскная и приходная» книги «ведуться как должно»¹². «Николаевская метрическая справна; в обысках за неграмотных жениха и невесту росписывается Константин Дабижа без означения своего звания»¹³.

Під час богослужінь на початку XIX століття найчастіше згадувалася французько-російська війна 1812 року. На честь звитяжних російських перемог протягом завершального періоду вітчизняної війни в обох синявських церквах щоденно дзвонили дзвони та відбувалися урочисті молебні. Присутні під час богослужіння парафіяни стояли на колінах¹⁴.

У той же час священники застерігали селян від протиправних дій. Під час «Київської козаччини» священник синявської парафії Павло Завадський, який користувався неабияким авторитетом і повагою серед селян, «при возникшем было там волнении к козачеству ... благоразумными своими наставлениями и убеждениями удержал их от оногo»¹⁵.

На богомілья до Синяви, що славилася своїми храмами, приходили богомольці з інших місць. Багатьох людей поряд із молитвою Божою приваблювали архітектурна досконалість храмів та їх багате убранство. Зокрема, дві ікони в Воскресенській церкві в цінних кіотах – Миколи Чудотворця та Олександра Невського. Їх парафіяни придбали за власні кошти у 1879 році з нагоди скасування Олександром II кріпацтва¹⁶. Оскільки ікони були дуже великі, перевозили їх на окремих підводах.

Були тут й датовані ікони. Зі звіту археологічної експедиції у Бердичівський, Васильківський і Уманський повіти влітку 1901 року дізнаємося, що Воскресенська церква мала ікону (Деїсус), на котрій Христос зображувався в архієрейському одязі та короні. Образ Ісуса 1700 року створили жителі сусіднього села Салиха.

У Миколавській церкві знаходилася тонкої роботи ікона архангела Михаїла у дуже красивому кіоті. За переказами, у часи Гайдамаччини її створив уже відомий нам із попереднього розділу місцевий селянин, колишній отаман надвірної міліції Сахно, який врятував від гайдамаків п'ятдесят панів і водночас допомагав гайдамакам.

На іконах святих Варвари і Параскеви були зображені національні українські костюми, що вважалося великою рідкістю.

Як цікавий побутовий пам'ятник, у Миколаївській церкві знаходилися дві ікони, намальовані на рибі (камбалі). Їх пожертвували місцеві чумаки, які їздили до Криму, як вдячність за вцілілих від падежу волів¹⁷. Одну з цих ікон місцевий священник Павло Вол-

ков, який був настоятелем церкви святого Миколая з 1877 року і до початку ХХ століття, згодом пожертвував музею Товариства Нестора-літописця¹⁸.

До речі, в Інвентарній книзі Білоцерківського окружного музею за 1924-1935 роки теж є згадка про ікону на рибі камбалі в рамці під склом, приналежну орієнтовно XVII-XVIII століттям, що надійшла з Синяви. Цілком можливо, що вона походить з уже згаданої колекції ікон, пожертвованої синявському храму чумаками. Ще одна ікона на камбалі була надана Білоцерківському окружному музею селянином с. Пруси (нині с. Бушево) Антоном Осиповичем Грабовським.

Іконопис на рибі був досить поширеним у середньовіччя та XVI-XVIII століттях, адже риба – один з перших символів Христа. Орнаментальне зображення риби й тепер використовується при розписах православних храмів. Зустрічається воно і в українських вишиванках та писанках.

У 1924-1935 роках до Білоцерківського краєзнавчого музею з Миколаївського храму надійшли й інші речі – підрізок білий полотняний з вишитим низом, риза та церковний дзвін, приналежний періоду Гетьманщини.

На початок ХХ століття у Синяві ще зберігалася старовинна книга «Апостол» 1695 року видання. А до цього часу у Миколаївській церкві знаходиться кіот, виготовлений на замовлення графів Браницьких.

Люди постійно жертвували на синявські храми. Найщедрішими з них були пожертви самих синявців¹⁹. Разом із тим грошові надходження на утримання сільських церков Синяви надходили з державної казни²⁰.

У 1882 році Воскресенський і Миколаївський храми села Синява належали до 4-го благочинного округу і 5-го класу, володіли, відповідно, 48 і 41 десятинами землі. До Воскресенської парафії належало 1258 парафіян, з яких 621 чоловік та 637 жінок, до Синявської – 1255 парафіян, з яких 608 чоловіків та 647 жінок.

У селі також проживали 27 католиків і лютеранів, 249 євреїв²¹. Проте власного церковного приміщення вони не мали. Граф О. Браницький із дружиною, які відмовилися від православ'я, за три десятиліття до цього мали намір побудувати у селі кам'яну церкву, але далі листування щодо надання дозволу справа не просунулася.

Наприкінці ХІХ століття у Синяві нараховувалося 4 церковні парафії з 1434 особами.

Церковно-парафіяльна освіта

При обох стародавніх храмах села діяли церковно-парафіяльні школи. З архівних джерел відомо, що при Воскресенському храмі початкову школу було відкрито 1860 року, а при Миколаївському – на рік пізніше.

Ймовірно, початкові школи існували в селі й раніше, оскільки імператорський указ від 1805 року передбачав відкриття сільських парафіяльних шкіл у всіх без винятку парафіях Росії. Це могли бути так звані «дяківські» школи для всіх учнів, починаючи з восьми років, без обмежень за віком та соціальним походженням, де діти вчилися читати та вивчали молитви і богослужбові книги Часослов і Псалтир. Ще раніше, у XVI-XVII століттях, освіту з 14-и років сини синявських козаків могли здобути безпосередньо на Січі. Школярі, серед яких були підлітки і дорослі, вчилися читанню, співам, письму, молитвам і Закону Божому.

При Миколаївській парафії до 1861 року діяло «домове» училище. Його хазяїн відставний унтер-офіцер Луктан Іосіфов Складенко *«навчав десятьох учнів російському букварю, Часослову, Псалтирю...»*²².

Церковно-парафіальною школою при Воскресенській церкві, що розташовувалася в приміщенні волосного управління, завідував священник Павло Григорович Завадський. У 1864 році тут навчалось більше 20 хлопчиків і дівчаток²³. За рахунок парафіян щорічний бюджет закладу становив 50 карбованців.

1866 року для закладу спорудили окреме приміщення²⁴. У тому ж році до церковно-парафіальної школи при Воскресенській церкві, де був організований дитячий шкільний хор, завітав генерал-губернатор Олександр Безак. Як зазначав у своєму звіті протоієрей Василій Фоменков, гість *«слушал пение учеников церковно-приходской школы и похвалил оное, сказал священнику Завадскому: «Ваши мальчики очень хорошо поют!» и эту похвалу Его Высокопревосходительство повторил, выходя из церкви»*²⁵. Павло Завадський, як ніхто інший, вмів навчав дітей системі гласового і двоголосового співу. Здобуті на практиці навички учні реалізували під час співу за богослужінням.

Згодом церковно-парафіальна школа Воскресенської парафії почала одержувати щорічні асигнування з капіталу графині О. В. Браницької. Тривалий час мільйон карбованців, які відповідно до заповіту поміщиці спрямовувалися на поліпшення добробуту селян у маєтках Браницьких і в тому числі на розвиток шкільництва, не використовувався²⁶. Та в 80-х роках XIX століття київський митрополит Платон (Городецький) порушив питання перед Київським генерал-губернатором О. П. Ігнат'євим про використання відсотків із цього капіталу на потреби найбільш необхідних шкіл Київщини. В результаті домовленостей кожній церковно-парафіальній школі бідніших місцевостей і сіл було визначено суму щорічного асигнування у межах 50-200 карбованців. До переліку 42 обраних шкіл у тогочасній Київщині з метою надання допомоги входила і парафіальна школа села Синява²⁷.

Про розвиток навчального закладу протягом двох наступних десятиліть плідно турбувався настоятель храму Феофілакт Федорович Григорович. До прийняття духовного сану він працював сільським вчителем при Воскресенській парафії села²⁸.

1882 року в школі навчалися 30 хлопчиків і 5 дівчаток, допомога громади становила 50 карбованців²⁹.

Долю Григоровича певною мірою повторив Микола Миколайович Сікачинський. Він спершу теж вчителював, а з 1894 року керував церковно-парафіальною школою як священник. На той час у ній навчалось 116 хлопчиків та 24 дівчинки³⁰.

Матеріальне забезпечення школи при Воскресенській парафії значно поліпшилося під час завідування закладом у 1900-1908 роках священником Григорієм Іоанновичем Черняховським, удостоєного золотого нагрудного хреста від імені Священного Синоду Російської Православної Церкви. До свого призначення у Синяву Черняховський майже 40 років очолював школу в селі Мазепинці. Цікаво, що семеро дітей Г. Черняховського здобули вищу освіту, а дочка вийшла заміж за управителя рокитнянським мастком Браницьких.

ЧЕРНЕЦЬКИЙ Євген Анатолійович:

– Священник Григорій Черняховський належить до найбільш цікавих постатей Синяви кінця XIX – початку XX століть. Родина Черняховських була унікальною не лише за рівнем освіти, але й за своїми родинними зв'язками.

Григорій Черняховський мав рідного брата Михайла (1841 р. н.). Останній у 1864 році був учителем Києво-Подільського повітового духовного училища і 23 серпня того ж року одружився з донькою колезького секретаря Параскевою Хрисанфівною Лісовецькою (1847 р. н.). Вінчання відбулося на київському Подолі у Притиско-Миколаївській церкві.

Проте найцікавіша, мабуть, подія в родинній історії Черняховських відбулася у Києво-Либідській Благовіщенській церкві 26 січня 1896 року. Того дня «сверхштатный лаборант при кафедре медицинской химии», лікар Олександр Черняховський, син о. Григорія (1870 р. н.), одружився з дворянкою Людмилою Михайлівною Старицькою, дочкою Михайла Старицького – відомого українського письменника, поета, перекладача, театрального і культурно-громадського діяча.

Людмила Михайлівна (1868-1941рр.) відома як письменниця, перекладачка, прозаїк, драматург, громадський діяч та член Центральної Ради.

Відтак, коли Григорій Черняховський був переведений із Мазепинців до Синяви, то до цього села на гостини могли приїжджати і Лисенки, і Драгоманови, і Антоновичі, не кажучи вже про його сина Олександра зі знаменитою дружиною.

До речі, чоловік Л. М. Старицької-Черняхівської лаборант кафедри медичної хімії Олександр Григорович Черняхівський згодом став відомим неврогістологом, професором, доктором медицини, автором численних праць у цій галузі, упорядником словника медичних термінів українською мовою.

Школу при Миколаївській парафії заснував священник Кирило Михайловський. Через рік заклад, як і саму парафію, очолив його син – Ксенофонт Кирилович Михайловський.

Із 1877 року протягом третини століття настоятелем Миколаївської парафії служив Павло Григорович Волков. За успішну педагогічну діяльність священник був нагороджений набедренником, скуфією та камілавкою³¹. У школі вже навчалися понад 70 учнів³².

На кінець XIX століття Миколаївська церква вважалася однією з найбідніших протопопій. При ній рахувалося всього 73 двори і 39 десятин землі. Вчителю, котрий працював при школі, парафіяни платили 200 карбованців сріблом на рік і забезпечували квартируо³³.

Із відкриттям у Синяві державної школи при цукровому заводі, а напередодні першої світової війни – земської школи, побудованої з дозволу графів Браницьких у 1912 році³⁴, парафіяльна освіта занепала.

Дітей у земській школі навчав Яків Тодосійович Верескун, згодом до нього приєдналися ще 3 вчителі, адже заклад відвідували близько 70 учнів різного віку. При закладі знаходився будинок для вчителів³⁵.

При Синявському училищі з чотирьох класних кімнат працювали вечірні класи, при Синявській початковій школі влаштувалися народні читання та діяла народна бібліотека³⁶. У 1913 році вона була однією із найбільших по видатках на утримання.

Дехто з освічених синявців продовжував в індивідуальному порядку навчати своїх дітей грамоті.

Зі спогадів вчителя МОСКАЛЕНКА Сергія Петровича (вчительський стаж 54 роки):

– Церковно-парафіяльна школа у Синяві розміщувалася у невеличкій хаті, що стояла на тому місці, де пізніше побудували приміщення сільської управи (у радянські часи тут був сільський клуб). Цю школу пощастило закінчити і мені, а потім – і Рокитнянську двокласну. Далі вчитися не було можливості.

Аж тут синявська школа згоріла. Селяни, котрі хотіли вивести своїх дітей у люди, почали звертатися до грамотних людей навчити їх читати і писати. Звернулися і до мене. Я погодився. Збирав учнів із дозволу батька у нашій хаті за столом і вчив. По десять-п'ятнадцять школярів ходили до мене.

За навчання державна казна не платила нічого, кожен батько за домовленістю платив мені карбованець на місяць. Та й той карбованець мали не всі.

Чотири роки ось так навчав я дітей і сам навчався. А в 1914 році витримав екзамен на звання вчителя і пішов працювати у справжню школу. За часів радянської влади заочно закінчив педагогічний інститут.

Під опікою громади

Після Жовтневого перевороту 1917 року церква стала одним із політичних опонентів більшовизму у боротьбі за суспільну свідомість, а антирелігійна пропаганда й агітація у 20-х роках ХХ століття – одним із головних напрямів агітаційно-масової роботи місцевих партійно-радянських органів.

Антирелігійна кампанія досягла свого апогею взимку 1929–1930 років. Служителів культу прирівняли до куркулів – їх обкладали податками і обмежували в громадянських правах, арештовували і відправляли у вигнання. За свідченнями старожилів, заарештували священників села Синява. Один із них потрапив на заслання до Сибіру, доля іншого – невідома й до сьогодні.

У той час у Синяві організується бюро Спілки воєвничих безвірників (СВБ)³⁸. СВБ перетворилась на ще один орган контролю за особистим життям місцевих жителів. Але віруючі продовжували дотримуватися християнських обрядів та традицій. Колгоспники й робітники не виходили на роботу у дні православних свят, хрестили своїх дітей, згідно з православним обрядом хоронили рідних тощо.

Пожвавлення церковного життя у Синяві відбулося у роки Другої світової війни. В синявських церквах було відновлене богослужіння, відбулася реєстрація православних парафій. 20 березня 1942 року київська церковна рада призначила настоятелем Воскресенської церкви семінариста Михайла Філатовича Григоровича.

У Свято-Миколаївській церкві правив Павло Олексійович Маздар³⁹. Новий священник нібито походив із Рокитного і до того працював на залізниці. Іоанн Ніколаєв став псаломником цього храму. Після закінчення курсів при Київській духовній семінарії він був посвячений у духовний сан⁴⁰.

За переказами, в одній із церков старостував Петро Сахно.

У селі також діяла євангелійська община, котру очолював Архип Дзюбенко⁴¹.

Після 1944 року ставлення до релігійних громад у СРСР стало по-блажливим і в Миколаївській церкві ще тривалий період правилося. Місцеві жителі пригадують, як у 1947-1948 роках тут вінчали

молодят. Позаду церкви вгадувалося кілька хрестів, мабуть, це були могили священників. Церква стояла на 4-кутних колодах і під ними лазили діти. В церкві були різні книги.

Воскресенська церква продовжувала стояти зачищеною – колгосп зберігав у ній зерно.

Після 1953 року Миколаївську церкву в Синяві закрили, а парафію скасували. Однак селяни, зберігаючи сильну прихильність до храму, який, як правило, відвідували з перших і до останніх днів свого земного буття, не могли змиритися з безбожжям. Нині вже важко сказати, скільки нервів було зіпсовано, скільки пооббито казенних порогів. Про кошти ніхто не думав. Синявська довгожителька Явдокія Дмитрівна Горovenко розповідала, що з проханням повернути їм церкву синявці навіть їздили до М. С. Хрущова. Та всі спроби віруючих закінчувалися безрезультатно.

Миколаївський храм, що поступово занепадав, стояв у селі як німий докір тим, хто не шанує свого минулого...

Із приходом 1986 року до влади в Радянському Союзі Михайла Горбачова разом зі змінами в економічному та соціальному житті держави відбулися суттєві зміни в ставленні офіційної влади до релігії. У ситуацію зі стародавнім Миколаївським храмом втрутилася Київська обласна організація Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Заступник голови обласного управління Н. І. Булаєвська побувала у Синяві і разом із головою та депутатами Синявської сільської ради відвідала пам'ятку старовини.

З опису про збереження і використання храму, зробленого у 1987 році консультантом цього управління О. А. Губаревичем, довідуємося про його ступінь занедбаності: *«...дах зіпсований і місцями протікав, колоди, з яких складено стіни, починали місцями гнити, скло у вікнах розбите, одні двері не зачинялися і через них до приміщення міг зайти будь-хто. На підлозі – бруд, сміття, уламки меблів, сліди постійного перебування голубів. Паркан і ворота у багатьох місцях... поламані»*. На час огляду пам'ятка архітектури дерев'яного зодчества була знята з обліку релігійних об'єднань.

Представники управління Київської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури запропонували сільській владі створити в приміщенні Миколаївської церкви музей історії села Синява. Проте у бесідах із керівництвом села, депутатами з'ясувалося, що у переважній більшості вони сприймали церкву не як витвір народної архітектури, а як осередок релігійного дурману і тому розглядали можливість облаштування у цьому приміщенні музею тільки за командою «зверху».

Через два роки про унікальний синявський храм написав журнал «Людина і світ»: *«...не гаючи часу, громадськість України, україн-*

ський фонд культури, релігійні установи мають звернути увагу на шедевр української архітектури початку XVIII століття».

Після цієї статті віруючі Синяви розпочали активну діяльність за повернення Миколаївського храму громаді. Серед учасників цього процесу жителі села називають Катерину Рухаленко, Ганну Касяненко, Катерину Супрун...

Громада села взяла Миколаївську церкву під свою опіку та збрала кошти на її реставрацію. А 1990 року стараннями протоієрея Петра Івановича Ковальчука (нині покійного) у храмі відновилося й богослужіння. Силами парафіян церкву відремонтували. Було поладжено покрівлю, утеплено саме приміщення.

Зі смертю священника Петра Ковальчука священнослужителем Синявської парафії, що тепер нараховує до тисячі парафіян, і настоятелем Свято-Миколаївського храму призначено Івана Петровича Смиченка. Він певною мірою піклується про опорядження храму по сей день.

Із розповіді РЕДЬКИ Ганни Степанівни, 1937-2018 рр.:

– Закрили церкву десь у 60-их роках. Людей до неї не допускали. Моя старша сестра Варвара працювала в колгоспі біля телят і на весняного Миколи разом з іншими жінками пішла до церкви – в неї син був неходячим. Тут приїхали начальники і закрили їх біля церкви. А Варварі ж порати телят, то вона вже якось вирвалася звідти, а жінки лишилися...

За тридцять років, що у церкві не правилось, її обібрали до нитки. Керувала сільська рада, ключі від замків були навіть у дітей, які там гралися, робили шкоду. Царські врата забрали в Рокитне (але потім повернули), старовинні ікони – по інших церквах. А років із десять тому з церкви украли плащаницю Спасителя. Після крадіжки одні з трьох церковних дверей замурували.

Знову Миколаївську церкву відкрили десь 1989 року завдяки священнику Петру Ковальчуку (він помер 1998 року на Михайла). Тямуций виявився чоловік. Службу гарно правив, умів організувати будь-яку справу. Навіть до рушників діло мав: там поправте, там перевісьте.

Люди все робили – полагодили покрівлю, мазали, фарбували. При батьющі Петру і газ до церкви підвели. А вже при батьющі Іванові Смиченку зробили опалення, ремонт, дзвони встановили. Їх придбав для храму наш, синявський чоловік, Михайло Горovenko. Один із дзвонів названий на честь його покійного брата Валентина, який передчасно пішов із життя через тяжку хворобу.

Але церкві все ж таки потрібен був ремонт. Все кругом так і світиться...

У Воскресенській церкві після війни колгосп тримав зерно. Я в ній була один раз, коли отримували кукурудзу. Пам'ятаю, у ній не було жодного залізного цвяха, бачила у вітварі – царські двері, ікона і рушники, більше нічого... Мій батько Степан Антонович Кузьменко, 1897 року народження, розказував, а йому його діди, що колись біля церков росли ліси. Поступово люди почали вирубувати дерева і розорювати тут землі.

У той день, коли церква горіла, я йшла на першу зміну. Робила тоді у швейній у Рокитному, була вже заміжня. Йду і чую: щось дзеленчить, шумить. Нічого не розберу. А це бляха так лупотіла від вогню. Поки дійшла до центру села, церква вже догоряла. У мене руки й ноги потерпли...

Із розповіді СУПРУН Катерини Прокопівни, 1951 р. н.:

– Як відкрилася Миколаївська церква, то збирали гроші на ремонт. Я отримала зарплату і вирішила теж занести якусь частину. Коли зайшла до храму, мене, очевидно, ангели зустріли. Обдало подихом теплого вітру і ніби хтось погладив обличчя пір'їнкою. Все моє серце і душа там й осталися...

Під час одного з наступних відвідин храму до мене підійшов батюшка Петро Ковальчук. Я – низенька, худа, а він – високий, статний. Завів до церковного двору, церкви, виніс требника, вчить як читати, показує старослов'янські літери. А староста й собі:

– Батюшко, вона ще й співає гарно.

Відтоді я почала частіше ходити до нашої сільської церкви, з Божою поміччю поступово освоїла церковне читання і спів... Разом із Раїсою Шпичкою ми перші, ніби дзвіночки, читали в церкві.

Минали роки, Ольга Мовчан, яка була дяком, захворіла і я зайняла місце одночасно дяка, регента і уставника – людини, котра проводить службу. Я й досі поєдную в собі всі ці почесні обов'язки. Церква – невелика і в нас немає можливості, аби їх виконували окремі люди.

Це дуже великий труд, який забирає багато часу. Найпершим моїм помічником є Ганна Миколаївна Цимбал. Читають молитви, співають у церковному хорі Катерина Іванівна Клименко, Наталя Станіславівна Семидубовська, Антоніна Дерій, Марія Іценко, Валентина Маркович...

Поміж хористами я – найстарша, на жаль, вже немає тих жінок, з якими я колись починала співати...

В останні роки до церкви почало ходити більше чоловіків. І старші, і молоді сповідуються, причащаються... Чимало чоловіків приїздять на храмове свято з Рокитного. Кілька років тому відвідували нашу церкву й вихідці з України, котрі мешкають тепер в Америці.

У Рокитному і тепер зберігається ікона святителя Миколая з нашої церкви – дуже стара, яку нам, на жаль, так і не повернули. А в Києво-Печерській – дві ікони з Воскресенської церкви. Ми теж хотіли їх повернути до храму, але нам не віддали, бо церква не охороняється і їх просто можуть викрасти. Сказали, що можуть зробити копії, але для нас це дорого.

Приходять до храму зовсім юні, діти, та їх не багато. Бо ще не призвав Господь. А призов обов'язково має бути. Особисто я усвідомлено прийшла до храму в 37-38 років. Але першу службу, перше мирування, великодні свічі під час всенічної, передзвін у подихах вітру бронзових хоругв (вони й тепер зберігаються в Рокитному), перше окроплення пасок у святкових корзинах пам'ятаю ще з п'яти років. Ці спомини зі мною весь час.

...Архітектура Миколаївської церкви, що і сьогодні залишається храмом живого Бога, приваблює багатьох. Щоб побачити на власні очі цей витвір давніх українських майстрів, до Синяви приїздить звідусіль немало людей. Роздивляються церкву ззовні і зсередини, доторкаються до старовинного дерева, фотографують. Де тепер ще зустрінеш храми з майже 300-літньою історією? А синявські парафіяни, серед котрих – представники місцевої влади, вихідці з села і його мешканці, перебувають у постійному пошуку меценатів для проведення повної реконструкції храму.

Праведні труди парафіян увінчалися успіхом у 2016 році. Реконструкцію Свято-Миколаївського храму розпочато за кошти спонсорів – Віктора Володимировича Білошицького та Михайла Олексійовича Горovenка у тісній співпраці зі священником Іваном Петровичем Смиченком, громадою села. У грудні того ж року після виготовлення необхідної документації було замінено центральний купол храму та хрест на ньому. Виготовлені хрести на інших чотирьох куполах. Виконуються роботи в середині храму, облаштовується трапезна.

На жаль, Миколаївська церква, яка є набутком держави, ще не отримала до себе з її боку належного ставлення. А могла б!..

На початку 2019 року завдяки пошуковій діяльності стали відомі нові факти з історії Миколаївського храму, котрі у черговий раз підтверджують його унікальність. Встановлено, що при відбудові церкви в 1730 році у вівтарному зрубі був розміщений живопис, виконаний на полотні. У восьмигранній бані, натягнуті на металевих каркасах і закріплені до брусів, дев'ять полотен повторювали трапецієподібну форму граней. Пропорційна будова постатей розраховувалась на їх сприйняття знизу. Все це свідчить, що картини замовлялись спеціально для Синявської церкви⁴².



Ікона-картина «Бог Саваоф», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2255 з фондів колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Спас Емануїл», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2256 з фондів колекцій Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Архангел», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2254 з фондів колекцій Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Архангел», середина XVIII ст., КПЛ-Ж -2248 з фондів колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Архангел», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2252 з фондів колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Архангел», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2251 з фондів колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Архангел Гавриїл», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2250 з фондів колекцій Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія



Ікона-картина «Архангел Михаїл», середина XVIII ст., КПЛ-Ж-2253 з фондів колекцій Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Передана на зберігання зі Свято-Миколаївської церкви села Синява Рокитнянського району Київської області. Полотно, олія

У 1982 році дев'ять ікон-картин: «Спас Емануїл», «Бог Саваоф», а також сім зображень архангелів зі Свято-Миколаївської церкви села Синява були вивезені до Києво-Печерського історико-культурного заповідника, де й тепер займають чільне місце у мистецькій колекції. Живопис присвячений свхаристичній темі викупної жертви Ісуса Христа. В ньому заслуговує на увагу вміння українських художників XVIII століття втілити в просту і дохідливу художню форму складні філософські поняття, вкласти в них певні емоції, наблизити їх до народного сприйняття.

22 травня 2019 року, на весняного Миколи – храмове свято в Синяві – копії ікон-картин були передані до храму. Не можна відвести очей від зображень, а що вже говорити про оригінали, котрі, за оцінкою мистецтвознавців, є неоціненними у культурному відношенні для сучасників.

Центральним образом живопису є композиція «Спас Емануїл», якою зображено маленького Ісуса Христа в оточенні символів євангелістів. Вона відображає жертвність Спасителя та його майбутнє воскресіння. Це полотно оточувалось архангелами, зображеними в повний зріст. Позбавлені масивності, витончені й стрункі постаті архангелів займають майже всю площу полотен. Вони зображені без дрібної деталізації.

Як зазначають фахівці, у синявському живописі передані риси урочистої монументальності, властиві українському мистецтву кінця XVI – початку XVIII століття. Прослідковується характерний чіткий, впевнений малюнок, то м'який, то напружений, що свідчить про високу техніку майстрів. Невідомі майстри цих полотен були видатними живописцями, які досконало оволоділи технікою олійного живопису. Колорит живопису вражає декоративною тонкістю кольорових поєднань. Постаті архангелів зображені на тлі насиченого багатьма кольорами блакитного неба: від блідо-рожевих хмар до яскраво-сонячної заграви.

В архангелів особливий, викристалізований у кінці XVII – на початку XVIII століть тип овальних облич з мигдалеподібними широко відкритими очима, високим чолом, характерними пухкими рожевими устами з легкою посмішкою, високими вигнутими дугами бровами та тонкими з горбинками носами.

На думку фахівців, за стилістичними ознаками живопис найближче стоїть до іконописної школи Києво-Печерської Лаври, що на початку XVIII століття досягла справжніх мистецьких вершин.

Мистецтвознавці стверджують, що лаврські художники, спираючись на український народний живопис, знайшли свій своєрідний стиль, який у подальшому вплинув на розвиток всього національного мистецтва⁶⁴.

Оригінально вирішене поєднання архітектури, живопису та декоративного мистецтва в найкращих зразках народної монументальної творчості в Синявському храмі — золотий фонд української національної культури.

Навряд чи вдасться отримати відповіді на запитання, хто є майстром ікон-картин та на чие замовлення вони виконані. Хоча... При детальному огляді ікон-картин знаходимо на плечі одного з архангелів портретне зображення чоловіка. У давнину майстрам не дозволялося ставити своє прізвище та дату на іконах, бо вважалося, що творцем ікон є Господь, але вони всерівно залишали пам'ять про себе. Не виключено, що таким чином іконописець зафіксував свою приналежність до написання ікони-картини.

Щодо можливого мецената ікон-картин, то зважаючи на те, що у синявський храм неодноразово відвідували козацькі гетьмани та інші відомі постаті тих часів, недалеко й до найсміливіших припущень. Не виключено, що нові обстеження храму можуть призвести до інших сенсаційних відкриттів.

Усе це вимагає невідкладної реставрації церкви відповідними фахівцями.

ЯК ТУТ ЗНОВУ не згадати промовисті слова
Володимира Висоцького:

*Душу, сбитую утратами да тратами,
Душу, стертую перекатами, —
Если до крови лоскут истончал, —
Залатаю золотыми я заплатами,
Чтобы чаще Господь замечал...*

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Деревянные и каменные храмы. Профессора Университета Св. Владимира Г. Г. Павлуцкого. Древности Украины, вып. I. Киев: Издание Императорского Московского Археологического общества. Тип. С. В. Кульженко. Пушкинская ул., соб. дом, № 4-й. 1905. С. 124.
- 2 – Г. Г. Павлуцкий. Деревянные и каменные храмы. К.: 1905 г. С. 107-110.
- 3 – Древности Украины. Издание Императорского Московского Археологического Общества. Выпуск I. Київ: Тип. С. В.Кульженко. Пушкинская ул., соб. дом. №4-й. 1905 г.
- 4 – Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. Киев, 1864. С. 522 .
- 5 – Український спеціальний науково-реставраційний проектний інститут «УКРПРОЕКТРЕСТАВРАЦІЯ». Львівська комплексно-реставраційна майстерня. Пам'ятка архітектури 1649-1730 р.р. Миколаївська церква в с. Синяві Рокитнянського району Київської області. Коротка мистецтвознавча характеристика. Керівник групи мистецтвознавців Н. І. Сліпченко. м. Львів, 1982 р.
- 6 – Всесвітня інтернет-енциклопедія.
- 7 – Скочок П. Видибай, Україно, видибай... Київ: 1998. Золоті ворота. Незалежний часопис в борні за незалежну Україну. С. 27-28.
- 8 – Скочок П. Видибай, Україно, видибай... Київ: 1998. Золоті ворота. Незалежний часопис в борні за незалежну Україну. С. 131-144.
- 9 – Визитація униатских церковей Белоцерковского деканата.1792 г. Дер- жархів м. Київ. Ф. 312. Оп. 1. Спр. 21-23.
- 10 – Описание документов Архива Западно-русских униатских митрополи- тов (1701-1839). Т. II. Санкт-Петербург, 1097. С. 276.
- 11 – Описание документов Архива Западно-русских униатских митрополи- тов (1701-1839). Т. II. Санкт-Петербург, 1097. С. 506.
- 12 – ЦДА. Ф. 190. Оп. 2. Од. зб. 14. Арк. 181.
- 13 – Там же. Арк. 182-183.
- 14 – Біла Церква: Шлях крізь віки. За ред. П. І. Юхименка. Біла Церква, 1994. С. 103-104.
- 15 – ЦДА. Ф. 190. Оп. 1. Спр. 39.
- 16 – ЦДАУ в м. Києві. Оп. 768. Спр. 421. Арк. 3-11.
- 17 – Киевская старина. 1901. №11. С.139-140.
- 18 – Щербина В. И. Отчет об археологической экскурсии в Бердичевский, Васильковский и Уманский уезды летом 1901 г. Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. 1901. Кн. 15. Вып. IV. Отд. I. С. 67-82.
- 19 – Статистика 1882 р. ЦДАУ в м.Києві. Оп. 768. Спр. 517. Арк. 13-16.
- 20 – Киевские Епархиальные ведомости, 1871 г., №11. С. 183.
- 21 – Памятная книжка Киевской епархии. Историко-статистические сведения об учреждениях духовного ведомства Киевской епархии, статистические списки церковей епархии и общие статистические сведения по всем сторонам епархиальной церковно-религиозной жизни. Киев: типография Г. Т. Корчак-Новицкого, Михайловская ул., собств. дом. 1882 г.
- 22 – Перерва В. С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини ХІХ – початку ХХ ст. Біла Церква. Видавець Олександр Пшонківський. 2008.
- 23 – ЦДАУ в м. Києві. Ф. 127. Оп. 1011. Спр. 366 а. Арк. 153.
- 24 – Перерва В. С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини ХІХ – початку ХХ ст. Біла Церква. Видавець Олександр Пшонківський. 2008.

- 25 – ЦДІАК в м. Києві. Ф. 127. Оп. 997. Спр. 51. Арк. 1.
- 26 – ЦДІАК в м. Києві. Ф. 707. Оп. 225. Спр. 213. Арк. 27 зв.
- 27 – Перерва В. С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини XIX – початку XX ст. Біла Церква. Видавець Олександр Пшонківський. 2008.
- 28 – ЦДІАУ в м. Києві. Ф. 127. Оп. 1011. Спр. 366а. Арк. 370).
- 29 – Памятная книжка Киевской епархии. Историко-статистические сведения об учреждениях духовного ведомства Киевской епархии, статистические списки церквей епархии и общие статистические сведения по всем сторонам епархиальной церковно-религиозной жизни. Киев: типография Г. Т. Корчак-Новицкого, Михайловская ул., собств. дом. 1882 г.
- 30 – ЦДІАУ в м. Києві. Ф. 127. Оп. 1011. Спр. 366а. Арк. 363-364.
- 31 – Там само. Ф. 127. Оп. 1011. Спр. 375. Арк. 394.
- 32 – Там само. Ф. 127. Оп. 1011. Спр. 377. Арк. 384.
- 33 – За матеріалами архівного відділу Рокитнянської райдержадміністрації.
- 34 – Там само. Ф. 127. Оп. 1011. Спр. 382а. Арк. 742.
- 35 – osvitark.at.ua/index/istorija
- 36 – Зі звіту Васильківського повіту земської управи за 1913 р.
- 37 – Ігнатуша О. Церква в умовах голодомору 1932–1933 років. Наша віра. 2008. Листопад.
- 38 – Колгоспник Рокитнянщини. 1937, №63.
- 39 – ДАКО. Ф. 292. Оп. 1. Спр. 10.
- 40 – Ф. 292. Оп. 1. Спр. 2.
- 41 – Там само. Ф. 292. Оп. 1. Спр. 10.
- 42 – Пам'ятка архітектури 1649-1730 р.р. Миколаївська церква в с. Синяві Рокитнянського району Київської області. Коротка мистецтвознавча характеристика. Український спеціальний науково-реставраційний проектний інститут «УКРПРОЕКТРЕСТАВРАЦІЯ» Львівська комплексно-реставраційна майстерня. Керівник групи мистецтвознавців Н. І. Сліпченко. м. Львів, 1982 р.



НА НОВЕ СТОЛІТТЯ

«Товариші синявські робітники і селяни!»

Двадцять століття мешканці колишнього «власницького» села Синява Острівської волості Васильківського повіту¹ зустрічали з новими сподіваннями і надіями – так як завжди буває на зорі часового рубежу. За станом на 1 січня 1900 року тут нараховувалося 637 дворів, у яких мешкали 3238 жителів (1610 чоловіків та 1628 жінок). На 107 жителів менше, ніж за результатами першого загального перепису населення 1897 року².

Село мало дві церкви, церковно-парафіяльну школу, цукровий завод (згаданий у «Малом енциклопедическом словаре Брокгауза и Эфрона»: «Синява, село Киев. г., Васильков. у., у реки Роси, 3345 ж., сахарн. завод»), водяний вальцевий млин, дві кузні, кілька приватних крамничок, корчму.

Запасний продовольчий капітал на 1 січня 1900 року нараховував 4601 карбованець 19 копійок. За рахунок громади, яка щороку виділяла з цією метою 5 карбованців, утримувалася пожежна частина.

Місцеве населення у переважній більшості займалося землеробством. З 2008 десятин землі селянам належали 1907, обом церквам – 101 десятина. Традиційно господарство велося за трипільною системою.

Селянам доводилося сплачувати значні податки на користь Російської імперії, великі викупні платежі поміщику за надані реформою 1861 року земельні наділи. Для підвищення власного добробуту вони підробляли у панській економії, наймалися на сезонну роботу на цукровий завод, вимушено від'їздили на заробітки до Херсонської і Таврійської губерній.

Внаслідок глибокої економічної кризи, котра охопила Україну та інші регіони царської Росії протягом трьох перших років нового століття, цукровий завод, очолюваний Станіславом Коперницьким³, скоротив обсяги виробництва продукції та суттєво зменшив кількість робочої сили. У 1900 році тут працювало 160 робітників, серед яких переважали заробітчани з Чернігівської губернії.

Життя робітників ускладнювалося 11,5-годинним робочим днем, невисокою платнею (її нерідко видавали продуктами замість грошей), штрафами, антисанітарними умовами проживання у заводських будинках. Тому з вибухом першої в Російській імперії революції, що розпочалася з «кривавої неділі» 9 січня 1905 року, хвиля протестів зачепила й Синяву. Страйкарі вимагали повалення самодержавства, запровадження 8-годинного робочого дня, скасування штрафів і зниження цін на товари в заводських крамницях.

Активною революційною діяльністю, спрямованою на повалення царизму, в селі займалися Володимир Малик, Гаврило Лява, Йосип Дзюбенко, Макар Наконечний, Сергій Дерій, Петро Носач, Андрій Сатир, Харитон Шамрай..., які входили до Української соціал-демократичної Спілки.

Члени синявського сільського комітету Спілки розповсюджували різного роду листівки й літературу⁴, закликали місцевих селян і робітників до повалення самодержавства. Лише в травні 1905 року в селі було знайдено 30 примірників прокламацій різного змісту. Як згадував Володимир Малик, до повстання не дійшло по тій причині, що пропагандистів арештували.

Із цього приводу цікавою є справа №1650 за 1907 рік Київського губернського жандармського управління «Об исследовании политической неблагонадежности группы лиц Макария Наконечного и Петра Носача».⁵ В товаристві членів сільських комітетів місцевих революційних організацій у складі РСДРП сіл Синява, Насташка, Ольшаниця вони були учасниками сходки в квартирі синявця Володимира Малика, скликаної 24 червня для виборів делегатів на повітову конференцію. Повітова сходка мала відбутися 17 серпня 1907 року в с. Лісовичі Таращанського повіту. Усі затримані утримувалися під вартою у Васильківській повітській тюрмі⁶, Макарій Наконечний та Петро Носач – у Київській. У зв'язку з хворобою дещо згодом за підозрою «у причетності до державного злочину» арештували Сергія Пилиповича Дерія⁷ та кондуктора Бобринських кондукторських бригад Федора Мефодійовича Ряднину⁸.

Серед вилучених в арештованих речових доказів переважала заборонена література. Одна з друкованих листівок, знайдених у Володимира Малика, розпочиналася словами: «Товарищи синявские рабочие и крестьяне!»⁹.

15 листопада 1907 року до київського генерал-губернатора надійшла заява і про політичну неблагонадійність сільського писаря – сина місцевого псаломщика Василя Євницького та сільського десяцького Тихона Клименка, які нібито розповсюджували прокламації серед місцевого населення¹⁰. У ході слідства було встановлено, що до Спільки входили Федір Ряднина, вчитель Трахтенберг, Сергій Дерій, Дмитро Гриб, Василь Євницький (Івницький), міщани з Рокитного євреї Мойсей Костовецький, Мордка Забарський, острівчанин Макар Наконечний. Вчителю Трахтенбергу вдалося уникнути арешту¹¹. Обвинувачення висунули й Ользі Арцимович, рокитнянському міщанину-єврею Аврааму Бендерському.

Стривожені таким розвитком подій «неграмотные» і «грамотные» синявські селяни звернулися до начальника Київського жандармського управління з «прошенням» про звільнення з-під варти Василя Євницького. Його сім'я «з 11 душ залишалася без усіляких засобів для існування». «Арешт Євницького без будь-якої вини здивував у селі всіх. Це підтверджують і жителі Синяви, а також місцева поліція. Може, хто зів наклеп... Євницькі горю стояли за уряд», – мовилося у «прошенні»¹². До представника влади звернулася і сім'я Євницьких.

У грудні 1907 року до Київської жандармерії надійшло повторне «прошення», підписане сільськими старостами Григорієм Коваленком, Олексієм Клименком, Романом Совою, Євстафієм Горовим, Тихоном Липовим, сільськими десятниками Тихоном Клименком, Іваном Сахном, селянами Іваном Самойленком, Феодосієм Сатирем, Якимом Крупкою, Вуколом Петренком та іншими¹³.

Зусиллями односельців 10 січня 1908 року Василя Євницького звільнили з-під варти¹⁴.

А ось термін перебування під арештом Федору Ряднині, затриманому 22 грудня 1907 року, був продовжений до 16 січня наступного року¹⁵. Під час обшуку в нього вилучили місцями зашифрований лист¹⁶, то ж під час допитів ретельно «выбивали показання» про приналежність до УСДП і Синявського сільського комітету; участь у сходках 11 червня 1907 року на квартирі Малика і 21 червня у саду в яру того ж Малика¹⁷. І лише зважаючи на подане братом Феодосієм Рядниною «прошення» на ім'я київського губернатора, 19 березня 1908 року Федора Ряднину перевели з Черкаської тюрми до пристанової квартири у Смілі¹⁸.

Після розгляду справи міністр внутрішніх справ царської Росії постановив вислати звинувачених до Вологодської губернії під гласний нагляд поліції на 2 роки¹⁹.

Майже паралельно з цією справою розслідувалася і справа «По обвинению крестьян Владимира Малика, Гавриила Лявы, Харитона Шамрая и Петра Носача».

«Арестанское. Секретно. Киевскому, Подольскому, Волынскому генералу-губернатору.

С сентября сего года (1907) за №4703 я с представлением дознания об ограблении 20 августа в селе Ольшаница казенной лавки, ходатайствовал перед Вашим Высокопревосходительством о передаче настоящего дела по окончании предварительного следствия на рассмотрение военно-окружного суда. В качестве виновных по этому делу были задержаны крестьяне села Синявы, Васильковского уезда, Владимир Иванов Малык и Гавриил Ефимов Лява...

...Имеются достоверные агентурные сведения о том, что Малык и Лява были главными организаторами и деятелями образовавшегося под руководством в Синяве местного отдела социал-демократической рабочей партии «Спилка». Деятельностью своей, в интересах этой партии, они вовлекли в преступное сообщество значительное число местных крестьян...

...Признавая Малыка и Ляву вредными для порядка и общественной безопасности, покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство не отказывать в распоряжении о высылке их из пределов губернии в отдаленную местность под надзор полиции... (Подпись)».

А далі – ухваля: «По рассмотрении... обстоятельств дела о содержащихся под стражей в Васильковской тюрьме крестьянах Владимире Иванове Малыке и Гаврииле Ефимове Ляве... Министр Внутренних дел постановил: выслать названных лиц в Вологодскую губернию под гласный надзор полиции на два года, считая срок с 1 февраля 1908 года».

У «столипінські» часи

Революція 1905-1907 років прискорила проведення на селі «столипінської реформи», покликаної стабілізувати становище в країні шляхом змін у земельно-аграрних відносинах. Передбачався відхід селян із громади, адже без її згоди вони не могли перебраться до іншого села.

Синявці, які потерпали від малоземелля, поспішили скористатися перспективами, що відкривалися, – закріплення за кожним домогосподарем, котрий володів надільною землею на основі громадського права, належної йому частини в особисту приватну власність, надання кредитів через Селянський земельний банк, переселення у малозаселені райони Сибіру, Північного Кавказу, Середньої Азії. У Державному архіві Томської області зберігаються документи про переселення жителів села Синява Федора і Дмитра Саєнків, Якова Дерія до села Корнілове Томського повіту²⁰, відстань від котрого лише до Москви нараховувала понад 3,5 тисячі кілометрів.

Аграрні реформи прискорили розвиток товарних відносин у сільськогосподарському виробництві. На той час у господарствах синявців утримувалося 430 голів великої рогатої худоби, 283 корови, 344 коней, 214 волів, 174 свиней²¹.

Окрему статтю доходів приносило садівництво. Селянські сади займали 4 десятини на присадибних землях і 10 десятин – на неудобах. Хоча кращі сади все ж знаходилися у сусідніх Прусах, синявські теж забезпечували своїм власникам непогані прибутки²².

Розвивалися кустарні промисли, артілі і кооперативні товариства. Ткацьким промислом займалися у 10-ти синявських дворах, кухарством – у 14-ти, бондарним, корзинним, столярним, екіпажним – більше ніж у 12-ти дворах. Найбільше (у 17-ти дворах) займалися чоботарством. Селяни також знали токарну, слюсарно-ковальську, шорну справи. Вміли вичиняти овечі шкіри й працювати з ними²³.

Зросла продуктивність цукрового заводу, очолюваного в 1908-1915 роках Казимиром Генріховичем Домбровським²⁴. На підприємстві працювали 743 чоловіки, 20 жінок і 10 малолітніх. За кількістю працюючих це був чи не найбільший на той час бурякозавод Київської губернії²⁵. Його продукція та необхідні для виробництва матеріали вже надходили на залізничну станцію «Рокитне»²⁶.

Російсько-бельгійське акціонерне товариство з успіхом проводило роботи в Синявському родовищі гранітів. Видобутий камінь використовувався для будівництва доріг.

У дусі часу господарював і Владислав Олександрович Браницький, котрому у 1910-их роках належала Синявська маєтність. Фундатор благочинних закладів і католицьких костелів в Україні та в Польщі займався розведенням великої рогатої худоби, коней, птахівництвом, розвивав рослинницьку галузь, борошномельне і цукрове виробництво.



Яків Свистіянович та Явдоха Спиридонівна Липові. 1910 р.

У 1904 році (про це датування свідчить викладена цеглою дата на фронтоні східного фасаду) в Синяві на місці старого млина – за сто метрів від основного русла річки Рось – розпочалося будівництво нового кільцевого парового млина. На зламі XIX-XX століть ця будівля ілюструвала собою перехідний етап у створенні парового млина високого помелу, що прийшов на зміну 2-3-поверховим млинам. Об'ємне вирішення дозволяло обробляти сировину горизонтальною технологією.

В основному приміщенні розташовувалися оббивне, очищувальне та помельне відділення, що відділялися брандмауерними (*глухими вогнестійкими – від авт.*) стінами. З півночі до триповерхового помельного відділення було прибудовано одноповерхові – для водяного кільця та парового двигуна.

Борошно, крупи, олію отримували вже за допомогою прогресивної на той час енергії водного потоку. Основою механізму були жорна: нижні нерухомі – лежняк або нижняк і верхні рухомі – бігун або верхняк, які приводилися у рух силою води. Для цього у млині встановили потужне водяне колесо, випсане аж із Швейцарії. Вода на колесо падала зі штучного каналу, який обмивав млин з південно-західного фасаду і який дещо змінив русло річки у бік села на 100 метрів.

Синявський млин – не тільки прогресивне у ті часи виробництво (збіжжя перероблялося з усього ключа), а й цікавий зразок промислової архітектури до сьогоднішнього дня. Споруда вражала своєю величиною, товстими стінами – їх товщина на першому поверсі становила 960-1000 міліметрів, товщина фундаменту – не менше 1200-1500 мм. За визначенням фахівців, приміщення вирізнялося стилістично витриманою обробкою фасадів, що підкреслювало структуру та конструктивне вирішення будівлі. Щонайперше це проявлялося у декоративному оздобленні. Пілястри на стінах та у міжвіконних простінках; аркові завершення на північному та південному фасадах, котрі підсилювали ключову роль башти.

Застосований ритм членувань верхнього ярусу фасадів та характер декоративної обробки пілястр базувався на засадах доричного ордеру (*конструктивної системи на основі досконалої стійко-балкової конструкції – від авт.*). Класичні ордерні пропорції були трансформовані стилізацією в дусі модерн. Опорядження карнизів віконних прорізів з лучковою перемичкою отримувало більше навантаження зі зростанням висоти, в цьому ж напрямку зростала відстань між вікнами.

Подвійні вікна четвертого ярусу отримали характерне для модерну опорядження підвіконної частини. І тепер вражають торцеві фасади будівлі, увінчані розірваними трикутними фронтонами та завершеними прямокутними вставками.

Звісно, що в такій споруди мав би бути архітектор. Однак враховуючи те, що приміщення млина Браницької будували виключно приватно-підрядним способом, силами самих селян, говорити про чисьь безпосереднє архітектурне авторство не доводиться. Але якщо провести паралель з іншими будівлями млинів у маєтностях Браницьких та зважити на естетичні уподобання споруди, то будівничими могли бути й інженер-технолог І. Хряков, і цивільні інженери О. Вербицький, і В. Безсмертний. Оскільки Володимир Андріанович Безсмертний обіймав посаду київського губернського інженера в період спорудження синявського водяного млина, найімовірніша його участь у проектуванні та (або) будівництві споруди.

А ось що відомо про будівництво синявського млина безпосередньо від самих синявців.

**Із записів САМОЙЛЕНКА Віктора Прокоповича
(20.09.1936 р. н.):**

– На початку ХХ століття Браницькі запросили з Росії інженера-будівельника Філата Йосиповича Золотухіна для проектування та будівництва нового водяного млина в Синяві. Сам Золотухін і бригада будівельників поселилися на лівому березі річки Рось навпроти місця, де мав бути майбутній млин, у сім'ї робітника синявського цукрового заводу Костянтина Межицького і його дружини Одарки, котрі піклувалися про харчування працюючих.

У сім'ї Межицьких зростали три хлопці – Никипір, Семен і Федір та четверо дівчат – Юлія, Параска, Софія і Марія (мати моєї дружини Тамари). Дівчата були вродливі і роботящі. До Юлії, на той час їй виповнилося 19 років, почав залицятися сам Золотухін, який успішно керував будівництвом млина. Справа йшла до шлюбу, але батьки Юлії були проти такого заміжжя.

Після закінчення будівництва млина 1904 року Золотухін, скориставшись пропозицією застосувати своє уміння інженера-будівельника, від'їжджає до Америки, яка на той час мала велику потребу в таких фахівцях.

Через два роки Юлія, під приводом відвідати близького родича в Чернігівській губернії, і собі їде до Америки і 1907 року одружується з Золотухіним. У майбутньому від цього шлюбу народяться четверо дітей – Надія, Марія, Володимир, Лідія.

Молодій українці дуже важко було взитися в нові умови в незнайомій країні. Чоловік постійно зайнятий на роботі, а вона клопочеться дітьми і домашнім господарством. Переживаючи велику тугу за батьківщиною, Юлія часто пише листи до своїх рідних та сестер, просячи їх полегшити її становище своїм приїздом до Америки.



Синявський млин. Самодіяльний художник Ю. М. Штрикін

Безумовно, батьки були проти того, щоб дівчата від'їздили, але кордони на той час були відкриті для міграції у бік Канади і Америки. Крім того, в Росії назрівала революція. І от сестри Параска і Софія вирушають у далеку путь.

В Америці вони працювали на різних роботах – на швейній фабриці, у сім'ях американців та на інших інколи малооплачуваних роботах. Згодом, пристосувавшись до нового для себе укладу життя, дівчата познайомилися з емігрантами з Білорусії і вийшли заміж – Софія за Семена Мінкова, а Параска – за Леонтія Семеновича. У родині Софії народилося два сини і п'ять дочок, у родині Параски – три дочки і один син. На цей час майже всі живі, хоча й старенькі, є багато внуків і правнуків.

А Філат Золотухін в 20-х роках минулого століття побудував самотужки добротний будинок, де мені пощастило побувати і який і сьогодні у відмінному стані і майже через 90 років мало чим відрізняється від сучасних споруд, навіть децю перевершує їх.

Сьогодні від сім'ї Золотухіних залишилося декілька правнуків, які майже не мають уяви про власні українські корені.

Зі спогадів ВАКУЛЕНКА Миколи:

– Я часто згадую стару бабусину хату. Стояла вона там, де колись була корчма, при битому шляху, саме на роздоріжжі, поруч

і гребля з млином, а річка навпроти хати густо заросла зіллям і вкрилася ряскою – чим не болото...

Мій дід, що мав досить рідкісне ім'я Стратон Андрійович, був майстром від Бога. І тесля, і муляр, і колодязні круги міг із цементу відлити і сам колодязь викопати. Багато землі і худоби ніколи не мав – тому й обминула його хвиля розкуркулення, а от хату мав у селі найбільшу.

У хати така історія. До революції 1905 року на тому місці стояла велика корчма. Жид-корчмар добре знав свою справу. В ста кроках починалася гребля і дорога по ній через ріку Рось.

На протилежному боці млин, до якого звозили зерно з навколишніх сіл. Тож кожен бажачий потрапити на протилежний берег неодмінно проїжджав повз корчму. І при найменшій потребі звертав до цього готельно-ресторанного закладу. Була при корчмі і кузня – такий собі «шиноремонт». Справа процвітала.

У корчмі теж не бідували, але згадки про єврейські погроми не давали власнику спокою, а далека Америка на той час радо приймала всіх, обіцяючи рівні права і можливості. Отак і сталося, щодесьь сьомого чи восьмого року ХХ століття мій дід Стратон поприятельськи (він дійсно був у дружніх стосунках із корчмарем) купив стару будівлю за 500 карбованців.

Корчма, мабуть, була дуже великою, бо після перебудови з того ж матеріалу вийшла велика хата аж на дві окремі половини...

Наприкінці 1909 року в молодого подружжя народився первісток – мій батько Микола. Усього було семеро дітей. Вижило лише троє хлопчиків. Середнього з них – Петра – було розстріляно перед війною, бо навчався в Київському художньому інституті. Батьки казали: «Їдь, Петре, до Сибіру, до знайомих, перебудь лихі часи». «Ні, – каже, – я ні в чому не винний». Повернувся до Києва і більше його вже не побачили. Молодший Василь загинув під Смоленськом в 41-му. Кажуть, поховали його із гвинтівкою, бо не змогли видерти її з мертвих рук. Тоді зброї ще вистачало. Це вже пізніше давали одну гвинтівку на трьох і гнали в атаку.

Залишився тільки Микола. Оборона Києва, полон, німецька окупація, штрафний батальйон, поранення. Все пройшов. Війну скінчив під Кенігсбергом.

На жаль, не застав я діда Стратона. Не витримав він несправедливої смерті сина Петра. Занепав духом і невдовзі пішов із життя. Лишився в хаті його портрет, намальований улюбленим сином, а поруч портрет самого Петра – молодого, веселого. Баба Ольга Макарівна прожила 92 роки і я любив слухати її розповіді про життя, завжди такі реалістичні.

Відбувалися зміни у сфері місцевого самоврядування. Зокрема, розширювалися повноваження сільської сходки. А це – облаштування вулиць, криниць, мостів тощо; надання та позбавлення у межах села дозволів на відкриття алкогольних закладів; встановлення місцевих грошових та натуральних повинностей на громадські потреби. Зі звіту земської управи Васильківського повіту за 1913 рік відомо про відбудову в Синяві за рішенням сільської громади греблі. Це питання для синявців залишалося актуальним протягом досить тривалого періоду. Ще 1895 року селяни Потап Горовий, Митрофан Ковтун, Олексій Федоренко та інші *«ходатайствували о скорейшем исправлении, по случаю половодья р. Роси плотины, каковая по заявлению просителей будто бы ежегодно починается на счет казны»*²⁸.

Нові часи вимагали розвитку освіти. На той час у Синяві діяли училище та початкова школа, вечірні класи, утримувалася бібліотека. У 1912 році *«на вимоленому у графів Браницьких клаптику землі»* було побудовано нове приміщення трьохкласної земської школи. Крім священника, 70 дітей різного віку навчали три вчителі – Яків Тодосьович Верескун, Шпичак та Ковалевський. До 1920 року школою завідував вчитель Шматок. Тут же вчителювала і його дружина Марія Вікторівна.

Зі звіту земської управи Васильківського повіту за 1913 рік відомо про функціонування при Синявському училищі вечірніх класів та народної бібліотеки, де організовувалися народні читання.

І все ж до 1917 року у Синяві 5-7-класну освіту мали всього 12 осіб.

Зміна влади – справа буденна

Позитивні зміни, які полягали у зростанні промислового й сільськогосподарського виробництва в царській Росії перервала Перша Світова війна. Участь у ній стала непосильним тягарем для Російської імперії. 14-15 лютого 1917 року влада в країні перейшла до Тимчасового уряду, котрий проголосив всі демократичні права і свободи. Зіштовхнувшись з опозицією громадськості, цар Микола II був змушений зректися престолу. В умовах Лютневої революції виникли Ради робітничих і солдатських депутатів, абсолютну більшість у яких отримали представники загальноросійських партій меншовиків і есерів.

25 жовтня (7 листопада) 1917 року шляхом більшовицького перевороту в Петрограді Тимчасовий уряд був повалений. Безпосередніми учасниками тих подій стали синявці Михайло Остапович Дерій та В. Степанов²⁹.

Коли звістка про повалення самодержавства нарешті дійшла до Синяви, І. Д. Павліченко організував у селі виступи робітників

і селян на підтримку Жовтневого перевороту³⁰. У хаті робітника цукрозаводу Макара Наконечного відбулися збори за участю колишніх протестувальників Володимира Малика, Мошка Костовецького, Сергія Дерія, Петра Носача... Всі разом повстанці з червоним полотнищем організовано підійшли до сільської управи. Там вони зняли зі стіни портрет царя Миколи II і розбили його перед сільською сходкою.

Під час мітингу на вигоні, де лунали промови, чулися вигуки: «Геть царя!», «Волю – народу! Землю! Мир!». Синявці вирішили розділити поміщицьку і церковні землі між селянами. Тут же обрали делегатів до волосної управи в Острові.

Для розподілу панської землі в селі був організований комітет під керівництвом В. Малика. До його складу увійшли робітники Синявського цукрозаводу, безземельні і малоземельні селяни Федір Артемович Ковінька, Михайло Сатиренко, Макар Наконечний, Олекса Коваль, Йосип Дзюбенко, Тодось Глиняний, Панас Кравченко, Андрій Клименко, Дмитро Розколупа та інші.

Окрім землеволодінь графів Браницьких, синявці розділили між собою і землі дрібних поміщиків: на Корчівці – братів Троцьких, у центрі Синяви – садибу Раковського, а на Кам'янці – землі пана Зданевського.

Діяли синявці в унісон селянам із сусідніх Прусів, які створили сільський виконавчий комітет, що *«под влиянием большевистской пропаганды, систематически и постоянно возростающем масштабе...»* проводив *«...в жизнь политику самоуправления и захватов»*³¹.

До сільревкому, створеного у 1918 році в Синяві, увійшли Володимир Малик, Макар Наконечний, Сергій Дерій та моряк-балтієць Григорій Бондаренко. Головою сільревкому обрали Я. С. Супруна, секретарем – вчителя місцевої школи Я. Т. Верескуна, членом комітету – Ю. Г. Заїку³².

З націоналізацією великих підприємств «на синявском сахарном заводе кассы, магазины с сахаром и техническими материалами, мастерские, жилые помещения, живой и мертвый инвентарь, общественная лавка разгромлены 9-го января до основания. Погибло сахара около 50 000 пудов, осталось около 130 000 пудов в значительно поврежденных мешках.

Рабочие и служащие завода совершенно разграблены до рубашки, их домашний скарб, скот, птица, пищевые продукты расхищены; дети и жены терпят холод и голод...», – повідомляла адміністрація Синявського цукрового заводу³³.

...Російська революція мала важливе значення для утвердження національно-визвольного руху в Україні. Створена 17 березня 1917 року Центральна Рада 9 (22) січня 1918 року проголосила самостій-



Учасник Першої світової війни
Я. С. Липовий, 29 років.
Знімок 1917 р. Перебував
у полоні в Угорщині

ність Української Народної Республіки. У відповідь на це 26 січня 1918 року більшовицькі війська вступили до Києва. Центральна Рада з частиною прихильних до неї військ відступила на Правобережжя України. Це був перший спалах Громадянської війни в Україні 1917-1921 років, що започаткував боротьбу української нації на засадах самовизначення. Фактично Синява потрапила у самісінький вир цього протистояння, адже в основній масі населення переслідувало різні політичні погляди.

Із підписанням 27 січня (9 лютого) між Українською Народною Республікою, Німеччиною та її союзниками мирного договору Німеччина і Австро-Угорщина, ставши союзниками УНР, зобов'язалися сприяти Центральній Раді відновити контроль над усією територією держави та звільнити її від більшовиків. Оскільки Центральна Рада не могла забезпечити вивезення продовольства до Німеччини, кайзерівці почали активно «допомагати» українському уряду, співпрацюючи з консервативними українськими політичними групами, офіцерами українізованих частин та Вільним козацтвом.

Березневі події 1918 року

Із німецькими окупаційними військами на українські землі поверталися поміщики з каральними загонами. Загін вільних козаків (або гайдамак), очолюваний отаманом Войтовським, для відновлення прав графів Браницьких на цукровий завод, млини та землі на вимогу останніх прибув і до Синяви³⁵.

У селян почали відбирали поміщицьке майно, землю та розправлялися з непокірними. Як згадував Дмитро Радюков, *«гайдамаки гасали селом, стягували панське майно. Семен Кузьменко повертав до панського маєтку піаніно. Дорогою гайдамаки побили його мало не до смерті. Чоловік був ледве живий, лежав розпластаний на снігу. Піаніно довели сусіди... Подібна доля спіткала багатьох селян. Вони звозили панське майно у двір лісництва та цукроварні»*.

Каральний загін вільних козаків також мав налагодити вивезення цукру до Німеччини. Однак робітники Синявського цукрозаводу, котрі відмовлялися підтримувати Центральну Раду та її іноземного союзника, висунули перед дирекцією заводу, очолювану довіреними особами Браницьких – К. Кохановським та Р. Клецьким³⁶, вимогу припинити вивезення сировини.

Для придушення робітничого виступу прибулі вільні козаки на своєму шляху нападали на місцевих жителів і били їх нагайками. Накинулися вони і на озброєних шаблею та гвинтівкою Явтуха і Михайла Мовчанів, котрі йшли обороняти село вночі, і відібрали в чоловіків зброю. Для уникнення будь-яких нападів на каральний загін, отаман Войтовський вимагав від місцевої влади негайної конфіскації у населення зброї і передачі її козакам. Задля загального остраху козаки підпалили кілька хат на синявських кутках Новоселиця та Мочар.

Із записів ШЕВЧЕНКА Веніаміна Якимовича:

– Дійшовши до річки, гайдамаки раптово чомусь залягли. Пролезали майже півдня, а потім піднялися і пішли на цукроварню. Там заарештували робітників Пилипа Клименка, Романа Ванченка, Панаса Гніваченка, В. Глиняного, С. Липового.

– Як Синява складе зброю й поверне цукор, тоді ми вас випустимо. А як ні – розстріляємо, – заявив отаман Войтовський.

Потім наказав Роману Ванченку:

– На ось пакет і віднеси сільревкому й повертайся назад!

Інших заарештованих під штиками повели до складу й загнали в льох. Там вони і чекали смерті.

Отаман Войтовський і його помічники почали оглядати цукроварню. Залазили на найвищі заводські споруди, звідки добре проглядалася місцевість, і вибирали вигідні вогневі рубежі на випадок оборони. Найбільш підходящими були газові печі та сатурації. З першої точки було добре видно ліс, залізничний міст, шлях до залізничної станції та центр села. Тут гайдамаки встановили станковий кулемет. Із другої – поле, шлях на Острів, Кам'янку й праву частину села. Сюди поставили два станкові кулемети.

Подбали гайдамаки і про організацію застави навколо цукроварні, де встановили чотири кулемети. А на підступах до найнебезпечніших місць розклали борони догори зубками, колючий дріт тощо.

На всіх шляхах і вулицях, що вели до заводу, виставили дозорців. Визначили вихідні рубежі наступу на село. А з настанням ночі несподівано відкрили стрілянину. Село сполошилося. На церковній дзвіниці тривожно забемкали дзвони. Наполохані синявці поспішали до сільревкому. Коли зібралось чимало людей, голова сільревкому Яків Супрун звернувся до громади:

– Гайдамаки почали розправу з нашим селом за те, що ми вигнали своїх гнобителів. А тепер Центральна Рада хоче зробити нас рабами українських і німецьких панів. Нас немає кому захищати, як самі за себе не постоїмо. Закликаю вас взятися за зброю і вигнати гайдамаків із села.

Серед натовпу піднявся гамір і крик: «Вигнати падлюк із села! Ганьба гайдамакам! Не здавати зброю! Організуйте наш загін! Перестріляти їх!».

Наперед протиснувся Олексій Коваль:

– Здавати нічого не будемо! Краще цукор розсіяти по снігу або висипати у воду, ніж віддати ворогу. Треба організувати повстанський загін. У селі є люди, які були на фронті і знають, як воювати. Всі, хто хоче відстояти село, приходьте сюди зі зброєю.

До ранку селяни висипали цукор у криниці, річку Рось, закопували в землю та ховали в лісі. Кажуть, тоді в кожній криниці можна було напитись солодкої води. Виводили худобу в ліс...



Керівник Синявського збройного повстання
Олекса Тимофійович Коваль

Синявський сільський комітет із розподілу панської землі перетворився у військовий. Очолив його Олекса Коваль³⁷. До комітету також увійшли Йосип Дзюбенко, голова управи Ілько Сахно, Макар Наконечний, Федір Ряднина, колишній старший унтер-офіцер Мусій Хорунжий, Федір Ковінька. Найближчими помічниками були Сергій Дерій, Юхим Заїка, Петро Нечай, Сидір Лісняк, Андрій Сатир, Петро Сахно, Іларіон Коваленко, Григорій Бондаренко, Михайло Сатиренко, Тодось Глиняний, Іларіон Ванченко, Степан Дідик.

Комітет вирішив направити свого представника Савку Сову до дирекції заводу з ультиматумом. Козацький офіцер вислухав посланця і наказав кинути його в холодну. А в цей час у хаті Йосипа Дзюбенка повстанським комітетом було прийняте рішення про наступ на цукровий завод та вибиття звідти козаків. Зброї, хоча і різноманітної, у повстанців вистачало: пістолети, гвинтівки, мисливські рушніці, гранати, навіть кулемет.

Проти гайдамаків виступили майже 200 синявців та жителів Рокитного, Ольшаниці, Троцького, Острова, Насташки, інших сіл. В основному це були робітники цукрового заводу. В цілому першого дня до повстанців приєднались селяни навколишніх сіл³⁸.

План наступальних дій розробив підпоручик, повний георгіївський кавалер Йосип Дзюбенко. Під час російсько-японської війни



Федір Артемович Ковінька

він був розвідником і проявив виняткову хоробрість і винахідливість.

На завод, де засіли козаки, повстанці згідно з планом Йосипа Дзюбенка вирішили наступати двома загонами. Перший, очолюваний Олексою Ковалем, – від центра села великим шляхом. Його завдання полягало у штурмі головного входу на завод. Із центра села, але вздовж Росі, другий загін під керівництвом Мусія Хорунжого мав зайти в тил козакам. Організували заставу на млині – її очолив Федір Ковінька. Там же встановили кулемет.

Комітет сповістив про час виступу і 11-го (за деякими даними – 9-го) березня колона вирушила шляхом до заводу. Перші постріли козаків, котрі засіли за мурами, пролунали з наближенням до них повстанців. Опір виявився доволі сильним і з першого штурму ворота заводу селянам взяти не вдалося.

Нелегко доводилося і другому загону, котрий вів бій у тилу козаків. Повстанцям особливо дошкуляв встановлений за рогом пакугаза кулемет, що забрав життя не одного робітника.



Мусій Хорунжий



Охорона Синявського цукрового заводу

Завершився перший день збройної боротьби і повстанці зрозуміли, що ворожі сили можна перемогти лише хитрістю. Дзюбенко вирішив знищити ворожий кулемет і кулеметника вночі. На складне і небезпечне завдання відправили Йосипа Ряднину та Федора Ковіньку. Йосип Ряднина підкрався до ворожого кулеметника, убив його молотком, а кулемет повернув проти гайдамаків. Вдосвіта кулемет вже «не полоскав» повстанців. Це й стало кульмінацією збройного виступу. При допомозі партизанського загону Василя Баляси і Федора Гребенка, який на прохання синявської делегації прибув на допомогу з Таращі (згодом загін зріс до 800 чоловік і став складовою частиною Таращанського полку), жителі Синяви і навколишніх сіл вибили козаків із заводу³⁹.

Та святкувати перемогу було зарано. Гайдамаки телеграфом викликали на підмогу німецькі частини. За кілька годин 12 березня 1918 року на станцію «Рокитне» прибув ешелон кайзерівців. Проти повстанців кинули значні військові сили, артилерію і броньовик.

Зі спогадів БОНДАРЕНКА Миколи Григоровича, 1929 р. н.:

– Из розповідей свого батька Григорія Бондаренка знаю, що коли у 1918 році на станцію «Рокитне» прибув бронепоезд під командуванням Муравйова і той послав солдат у Синяву, щоб дали викуп, то батько зі ще двома односельцями ходив на переговори, аби село не розстріляли з гармат. Ще одна група смільчаків, очолюваних Маликом, вирушила, щоб зірвати рейки.

Розгорнувши жерла гармат на бронепоезді і зорієнтувавши їх на куполи Воскресенської та Миколаївської церков, окупанти почали обстрілювати повсталу Синяву. Частина німецьких вояків рухалася через Рокитне. Поблизу розібраного мосту через Рось німецька колона зупинилася. Повстанці ударили по ній із кулемета. Німці теж відповіли кулеметним вогнем. Засвистіли снаряди, розривалися бомби⁴⁰.

Сили вільних козаків із німцями та повстанців виявилися нерівними. Кайзерівці обійшли останніх із тилу, Цапової гори, кам'янського саду та почали гарматний розстріл цукроварні. Ряди повстанців рідшали, не вистачало патронів.

На третій день повстання смертельне поранення отримав Олекса Коваль. Його принесли до хати Йосипа Дзюбенка, де знаходився санітарний пункт повстанців, і дружина Дзюбенка – Ганна Захарівна – надавала бійцям посильну медичну допомогу. Смерть Ковалья виявився переломним моментом у повстанні. Ослаблені у триденному бою синявці змушені були відступати. Невеликими групами відхо-

дили вони у вечірній пітьмі до лісу, шукаючи тимчасового порятунку в Біленьких і Ведмежих ярах, Чагарі, Монастирищі, на Божій горі. Слідом за повстанцями потяглися підводи, навантажені селянським збіжжям. Сім'ї учасників повстання шукали порятунку в родичів та знайомих в Ольшаниці, Прусах, Рокитному, Салисі, Кривій. Дехто з учасників повстання влився у Таращанський партизанський загін.

Ті, хто залишився в селі, з острахом чекали прибуття німців. Боялися не стільки артилерії, як карального загону, який прибув до села цим же бронепоездом.

По трое, четверо ходили козакі і німці Синявою. Багнетами пороли стіни хат хрест-навхрест. Двісті хрестів – двісті спалених осель на каращуківському і мочарівському кутках. Зі стількох дворів селяни брали участь у збройному виступі. А, може, і не з цих... Повстанців у селі ніхто не видав. Зайнялася загравою і Боярщина.



Йосип Григорович Дзюбенко з дружиною

Із записів БИЛИМА Андрія Петровича:

– Всіх, хто не зумів чи не встиг заховатися в лісі, сигнали посеред села на вигін до сільської управи. У юрбі були в основному старі, немічні, хворі люди.

– На коліна, бидло! – пролунав наказ. – Всім на коліна.

Силу цього наказу підкріплював встановлений перед натовпом кулемет.

До вимог гайдамаків і німців видати повстанців, здати зброю, повернути поміщицьке майно, приєднався і голос священника Воскресенської церкви Ляшкевича. Він погрожував людям карою господньою і видав молодого повстанця Михайла Жуковського. Юнака, тут же, перед юрбою, розстріляли.

Пізніше відпустять найстаріших заручників, решту потягнуть до цукроварні, щоб звідти відправити до Рокитного, та жителі села вблагають німців відпустити заручників.

У цих боях з обох сторін загинули понад 100 чоловік, 25 з яких повстанці – організатор збройного повстання Олексій Коваль, розвідник Йосип Ряднина, Іларіон Коваленко, Петро Гаркуша, Левко Сатур... Багатьох поранило.

Наступного дня після придушення повстання на Синявській цукроварні командування німецького ешелону розіслало в навколишні села ультиматум про здачу зброї та явку більшовиків протягом 24 годин.

Так, із допомогою німецьких броньовиків і артилерії Центральна Рада, за спогадами місцевих жителів, розгромила повстання у Синяві⁴¹.

А ось що згадував про Синявське збройне повстання начальник штабу Таращанського партизанського загону Мозель: *«9 березня зчинилася сутичка між селянами й німецьким військом у Синяві. Німців було 3000 чол. з артилерією й кулеметами. Селян було більше, але, будиши кепсько організовані та озброєні, вони зазнали поразки й порозбігалися по хатах. Рештки загонів, зібравшись на мітинг, ухвалили – з огляду на чисельну перевагу німців, розійтись по домівках, заховати зброю й чекати слушного моменту для нового наступу»⁴².*

Виходячи з реалій сьогодення, цікавою є публікація у газеті «Нова рада» (1918, 13 березня) під заголовком «Соціалізація» на землі»: *«До нашої редакції надійшла така сумна звістка. 9-го березня (н. ст.) в с. Синява на Київщині місцеві селяни увійшли в контакт з 2-ма сусідніми селами й надумали грабувати місцеву цукроварню. Було їх коло 1500 чоловік, між ними баби та діти. Дізнавшись про це, туди було послано отряд Гореміки-Крупчинського (ймовірно, Васильківський кіш Вільного козацтва, організований на початку лютого 1918 року секретарем Українського генерального військового комітету, членом Української Центральної Ради Іваном Горемікою-Крупчинським – від авт.), але його розбито цілком, тоді поїхало туди 45 вільних козаків, озброєні і з двома кулеметами, але з них всього 12 повернулося додому, решта 32 чоловіки було вбито. Нарешті поїхало туди 200 чоловік німців та й вони нічого не вдіяли. Аж коли туди послали великий отряд з гарматами й коли села почали горіти – вдалося їх вгамувати. Між іншим цікаво зауважити, що селяне були з ніг до голови озброєні, мали кулемети, а баби добивали вилами та брачками (різновид сільськогосподарського знаряддя – від авт.) поранених вільних козаків.*

Вільні козаки прохають нас умістити список убитих під час цієї селянської війни: 1. Поручик Володимир Миколаєв[ич] Сергієв. 2. Підпор[учик] Євген Олекс[ійович] Григор'єв. 3. Козак Юрко Дубницький. 4. Романець. 5. Жеребк[?]. 6. Мороз. 7. Войко. 8. Білока. 9. Андрій Онищенко. 10. Гоголь. 11. Карцун. 12. Сухорукий. 13. Капраш. 14. Пилипчук. 15. Подтелек [?]. 16. Бубнов. 17. Петро Лозовенко. 18. Борис Лосицький. 19. Сирота. 20. Петро Петров. 21. Полянченко. 22. Долянницький. 23. Коваль. 24. Ткаченко. 25. Матвій Чуб.



Пам'ятник учасникам Синявського збройного повстання у центрі села

26. Степан Мельник. 27. Кириленко. 28. Карпій. 29. Олиниченко. 30. Япук [?]. 31. Євдокимов. 32. Безбородок. *Вільні козаки ласкаво прохають всі газети цей список передрукувати».*

Уже в наші дні вдалося встановити особу одного з вільних козаків Юрія Дубницького⁴³. Він був учнем 8 класу Другої київської української гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства, учасником бою під Крутами 29 січня 1918 року. На відміну від Миколи Ганкевича, уродженця села Юзефівка (нині частини селища Рокитне), сина священника Георгія Автономовича Ганкевича⁴⁴ та ще 25 студентів, йому вдалося уникнути розстрілу на станції Крути з тим, щоб через півтора місяця полягти за утвердження української державності в Синяві.

29 квітня 1918 року республіканський режим в Україні був ліквідований.

Після придушення синявського збройного повстання у маєтках Синявського ключа графів Браницьких розпочалася організація сільськогосподарських робіт, відбулися домовленості з Васильківською земською управою, сільськими земельними комітетами про посів цукрових буряків, визначалися умови оренди землі, розрахунків з орендарями, на перспективу розглядалося питання виконання контрагентами заводу зобов'язань з виорювання і посіву озимих культур та інші.

Оскільки фільварок та цукровий завод зазнали численних пошкоджень, у головній конторі спадкоємців графа В. О. Браницького зайнялися пошуком фільваркового майна, встановленням розміру завданих пожежою збитків. Та тривало це недовго.

Влітку 1918 року у Синяві та навколишніх селах Троцькому, Прусах, Острові, Вінцентівці⁴⁵ прокотилася хвиля селянських виступів, що супроводжувалися звірячими єврейськими погромами. На боротьбу проти повсталих були кинуті великі сили, під тиском яких селянські загони перейшли до партизанських методів боротьби. На той час у Синяві та сусідніх селах Озірній, Рокитному, Кожанці, Рудій, Шамраївці вже діяли більшовицькі комітети⁴⁶. У революційних настроях спостерігалася то «более спокойная планомерно-подпольная работа революционной агитации», то «признаки явного восстания и буйного протеста»⁴⁷.

У вирі Громадянської війни

Подальша Громадянська війна 1917-1921 років в Україні відбувалася в гострій протидії російських та польських інтересів. У цих проектах Україна чи певна її частина розглядалися як власна територія відповідних країн, що становило головну загрозу української державності. Довкола цього точилася надзвичайно жорстока й кровопролитна боротьба.

Відновлення УНР та її законів відбулося 15 листопада 1918 року з приходом до влади Директорії. Новому уряду вдалося підняти селян, обурених діями гетьмана Павла Скоропадського, який спирався на великих землевласників, військових та окупаційні німецько-австрійські війська.

В умовах кризи гетьманського режиму у сусідній Білій Церкві Симон Петлюра проголосив себе «головним гетьманом республіканських військ». Із цього міста розпочалося збройне повстання проти гетьманського уряду.

Симона Петлюру активно підтримував відомий організатор повстанського руху на Київщині Зелений (Данило Терпило), який скористався закликem Директорії до боротьби проти «пана-гетьмана» і від імені УНР оголосив демобілізацію до лав партизанської Дніпровської дивізії. Селяни, котрі мріяли про власну землю, відгукнулися на ухвалений Директорією новий закон про передачу їм поміщицьких земель без викупу. За кілька тижнів на теренах Білоцерківського, Васильківського і південної частини Київського повітів уже діяло кількатисячне з'єднання.

Порадившись із чорнобильським отаманом Ільком Струком та іншими отаманами, Зелений вирішив звільнити Київ від більшови-

ків. Його метою була боротьба за самостійну Україну з Радами селянських і робітничих депутатів «без великоросів і жидів».

Але більшовицькі каральні загони змусили Зеленого відступити. Він розбив московський гарнізон у с. Горохуватці, вирушив на Вінцентівку (тепер Запруддя – *від авт.*). Більшовики кинулися навздогін. Бій у Карапишах, де зеленівців зустріли три бронепотяги – два з боку Миронівки та один – із боку Білої Церкви, тривав близько двох годин. Становище було загрозливим: у село Луб'янка уже прибула ворожа кіннота. Ситуацію врятував помічник Зеленого Самозванець. П'ятим пострілом із гармати він потрапив у паровик панцерника ім. Юрія Коцюбинського, який прибув із боку Миронівки. Ситуація рішуче змінилася. Того дня повстанці зупинилися на спочинок у кількох селах – у Синяві, Саварці та Синиці⁴⁸.

У березні 1919 року війська Директорії, очолювані С. Петлюрою, були повністю розбиті і відкинуті до румунського і польського кордонів.

Із перших днів денікінської влади, всіляко підтримуваної Антантою, місцеве населення стало жертвою різних поборів, реквізицій і пограбувань із боку білогвардійських військ⁴⁹. Денікінці грабували селян, гвалтували жінок, вчиняли підпали і єврейські погроми. Уникаючи смерті, більшість єврейського населення тікала в синявські, прусянські й ольшаницькі ліси, глухі села. Синявців рятувало те, що білогвардійці в основному розташовувалися і діяли поблизу залізничних станцій «Рокитне» і «Ольшаниця»⁵⁰. Однак від оголошеної мобілізації в денікінську армію і їм доводилося ховатися в лісах, очеретах, на луках, річках, переховувати коней.

Ніде правди діти, ініціаторами єврейських погромів у період Громадянської війни в Україні були не тільки військові підрозділи Білого руху, а й Червоної армії та Армії Української Народної Армії

Антиденікінські настрої зростали. Ситуація, що склалася на Поліссі наприкінці вересня 1919 року, найповніше охарактеризована в більшовицькому повідомленні: *«Настрій селянства в більшості петлюрівський, із Добрармією не миряться»*.

На той час на селі вже півроку відповідно до Декрету Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету «Про соціалістичний землеустрій та заходи переходу до соціалістичного землеробства» від 14 лютого 1919 року тривала продовольча диктатура із продовольчою розкладкою – примусовим вилученням надлишків продовольства (в основному хліба) в селянських господарствах із допомогою продзагонів. Жителям Синяви, до того ж, заборонялося самовільно вирубувати ліс, продавати продукти харчування. Це призводило до нових виступів селян.

Використовуючи протиборотство більшовиків і денікінців, Симон Петлюра намагався поновити існування незалежної УНР. Та цей

намір провалився. Очолований С. Петлюрою уряд прийняв рішення про перехід до партизанських форм боротьби. Денікін змушений був кинути проти них значні сили Добровольчої армії.

Опір білогвардійцям чинили місцеві жителі, різні політичні сили, які об'єднувалися між собою у партизанські загони. *«Проте навіть після того, як у листопаді 1920 р. був вигнаний останній солдат української та Білої армії, більшовикам було ще далеко до повного контролю над українським селом. Велика кількість селянства, особливо куркулі, що залишалася запеклим ворогом комунізму, продовжувала вперту, хоч і неузгоджену партизанську війну з більшовиками»⁵¹.*

Після остаточної поразки Армії Української Народної республіки та Російської армії генерал-лейтенанта Врангеля масовий повстанський рух став своєрідною формою продовження масового опору більшовицькому режимові.

Після падіння Західно-Народної Української Республіки 21 квітня 1920 року Симон Петлюра від імені УНР уклав договір із Польщею про спільний похід на Київ для визволення столиці України від радянських військ. Проти білополяків на території нашого краю боролися фастівська група під командуванням Йони Якіра та кавалерійська бригада під командуванням Григорія Котовського. Безпосередньо у Синяві котовці готували обоз перед наступом на зайняту білополяками Білу Церкву. Синявці Я. Н. Касяненко та П. І. Годлевський пригадували, що штаб кавалерійської бригади розміщувався у центрі Синяви в будинку Т. М. Шарієвської, котра свого часу працювала секретарем школи. На Синявському цукровому заводі Григорій Котовський наказав виготовити з міді і бронзи букси замість відсутніх чавунних. Ті з синявців, хто підтримував нову владу, записувався у кавалеристи.

Для придушення антибільшовицьких настроїв до волостей Васильківського повіту прибули частини 6-го Московського полку окремої Московської бригади ВОХР, Перша кінна армія під командуванням Михайла Будьонного і Климента Ворошилова, червоні козаки з корпусу Віталія Примакова.

На початку жовтня бійці Першої кінної армії зіткнулися у районі Синяви з повстанською групою із 40-а осіб та знешкодили її основну частину. Згодом будьонівський загін повністю знищив угруповання повстанців Прища-Сука, Красулі та інші, що діяли на території Синяви, Острівської та сусідніх волостей. За переказами, безпосередньо в Синяві будьонівці розправилися з шістьма мародерами, які грабували місцеве населення. Та ліквідовуючи загони і групи повстанців, бійці Першої кінної армії Семена Будьонного своїми варварськими набігами завдавали не менших страждань

населенню. Поширення погромів, коли захоплені у ворога міста, містечка і села віддавалися військам на грабежі стало характерною особливістю Громадянської війни в Україні. Жертвами погромів було мирне населення.

Тривале і вимушене перебування Першої кінної армії на території Синяви та інших сіл пояснювалося очищенням і зміцненням її рядів, оскільки чимало червоноармійців не підтримували ідеї більшовизму і відкрито саботували накази командування.

Частини Першої кінної армії безпосередньо розквартирувалися у Синяві, а штаб М. Будьонного розміщувався у приміщенні колишньої пошти у Рокитному. На сільському вигоні, де з часом розташовувалася садиба колгоспу імені Будьонного, бійці-будьонівці навчали молоде поповнення володіти шашкою.

Разом із революційно налаштованою профспілкою, що діяла на Синявському цукровому заводі, будьонівці створили при заводському колбуді духовий оркестр. За допомоги в культмасовій роботі профспілкова організація виділяла військовим цукор. За цукор профком вимінював у населення сало і теж передавав його військовим.

У центрі села, в приміщенні синявського млина, в блоказі, перебували вершники-червінці. Так у роки Громадянської війни народ називав бійців Віталія Примакова. Тут же, в млині, червінці демонстрували для жителів села кінофільми, а коли залишали село, то, за переказами місцевих жителів, подарували селянам кіноапаратуру.

Бійці Віталія Примакова охороняли Синявський цукровий завод, склади, хлібні комори, заготовляли лісоматеріал, необхідний залізниці і промисловим підприємствам, допомагали біднякам в обробітку землі для посіву ярих культур.

У нове життя – на тракторі

Опорою більшовиків у встановленні радянської влади в сільській місцевості стали комітети незаможників (комнезами). Це була своєрідна альтернатива радам, над якими більшовикам не відразу вдалося встановити контроль.

Під керівництвом Грицька Сахна, а пізніше – Григорія Сізика виник комнезам і в Синяві. До його складу входили селяни, земельний наділ котрих не перевищував 3 десятин. Синявські комнезамівці брали участь у перевиборах до місцевих рад, очищенні їх від «куркульсько-націоналістичних елементів», репресіях проти заможних селян і викачуванні у них зерна.

1921 року в околиці лютував голод. Він був настільки загрозливим, що робітникам і службовцям Синявської цукроварні почали надавати одноразову допомогу грішми і продуктами, спецодягом. Однак селян

це не стосувалося. Після відміни у березні 1921 року продрозкладки та після сплати запровадженого помірнього податку вони могли продавати залишки зерна й іншої сільськогосподарської продукції за ринковими цінами, а отже, самотужки забезпечити свої сім'ї.

Знову посилювалися заворушення. То тут, то там про себе заявляли повстанські угруповання Шпака, Билима, Павліченка переважно пропетлюрівської орієнтації⁵².

Дуже тяжко велося аж до літа 1922 року, коли новий урожай дозволив перевести подих. Життя синявців жвавішало з кожним днем. З поступовим утвердженням радянської влади почав формуватися новий суспільний лад, нові стосунки у виробничій сфері й серед людей.

Восени відновилося навчання в школах. Освіту в двох початкових синявських школах відповідно до виданого 1921 року Декрету про ліквідацію неписьменності здобували і діти (вдень), і дорослі (вечері). Через два роки в селі запрацювало масове добровільне товариство «Геть неписьменність!». Вечорами до лікнепів вчитися писати й читати йшли десятки неписьменних людей. Синявські активісти Михайло Коляда, Степан Романчук, Микола Коляда, очолювані Іваном Городнім, розділивши між собою по 10-15 дворів, систематично ходили в хати односельців і навчали їх грамоті⁵³.

У 1922-1925 роках у Синяві виникають перші товариства – бурякове та сільськогосподарської кооперації. Бурякове товариство очолив Данило Автомонович Касяненко. Маючи у своєму розпорядженні



Родина Дмитра Романовича Яретика. 1926 р.

двигуни, молотарки, січкарию, віялки, плуги, культиватори, борони та млини, товариство допомагало селянам в обробітку землі, обмолоті та очищенні збіжжя, нарізанні січки худобі; постачало насіння цукрових буряків, мінеральні добрива, будівельні матеріали. Першочергове право купити чи взяти у кредит техніку, посівний чи будівельний матеріал надавалося тим селянам, котрі здавали сільськогосподарську продукцію.

При бажанні синявці користувалися послугами Рокитнянського товариства сільськогосподарської кредитної кооперації, котре займалося заготівлею серед сільського населення зерна, овочів, коней для армії, великої рогатої худоби, м'яса і молока.

До перших сільськогосподарських кооперативів належали товариства спільного обробітку землі «Захист» і «Вільний хлібороб». Перше очолив Михайло Григорович Сатиренко. Він згуртував навколо себе родичів Миколу, Євдокима, Данила, Сергія, Степана Клименків.

Керівником «Вільного хлібороба» його члени Антон Дідик, Андрій Іщенко, Ілько Заїка, Пилип Сахно, Василь Крячковський, Андрій Сахно обрали Сергія Талимоновича Коляду.

Члени сільськогосподарських кооперативів колективно обробляли землю. Частину зерна вони здавали на потреби держави, а решту ділили між обою.

1929 року в Синяві вже діяли чотири колгоспи – «Згода» (перші голови правління – Федір Сергійович Романчук, Андрій Сова та Тодось Сахно, член правління – перша жінка-активістка Текля Артемівна Билим), «Промінь» (перші голови правління – Олександр Юхимович Фещенко, Прокіп Григорович Липовий, Василь Павлович Бондаренко), «Захист», у який об'єдналися ТСОЗи «Захист» і «Вільний хлібороб» (перші голови правління – Федір Герасимович Коваленко, учасник Жовтне-



Федір Дмитрович Липовий



Фросина Олексіївна Радкова з подругою

вого перевороту 1917 року у Петрограді Михайло Остапович Дерій), «Серп» (голова правління – Федір Панасович Карашук).

Зі спогадів ЗАЇКИ Лариси Михайлівни:

– Перетворення, котрих зазнало село, дали можливість таким сім'ям, як сім'я мого батька Михайла Заїки, жити далеко не в достатку, але не впасти в злидні.

Дід по матері Яків Сахно мав вісім дочок і, щоб стягтися їм на посаг, на пару літ одну за одною віддавав у найми до синявського попа. То був не тільки заробіток для піддівка, а й непогана школа ведення домашнього господарства. Як пізніше висловилася одна з онук баби Одарки: «Наша баба поки по двору пройдуть, то всю роботу зроблять».

Вийшовши в шістнадцять літ заміж за старшого на десять років високого й дужого Ілька Заїку-Коваленка, Одарка сподівалася на міцну опору в житті. Та не так сталося, як гадалося. Під час заготівлі лісу на нову хату Ілька привалило стовбуром дерева, перебило обидві ноги. Одну вдалося скласти зі шматків кісток...

Вся нелегка селянська праця лягла на молоду господиню і малолітніх дітей. Сім'я однією з перших вступила до товариства зі спільного обробітку землі. На той час їх у Синяві в 20-ті роки було кілька. ТСОЗ, до якого входила сім'я Ілька Заїки, влився у колгосп імені Будьонного.

У ТСОЗі усупільнено колективною була праця, а власність на землю, реманент, худобу залишалася індивідуальною. Скоріше за все це можна порівняти із традиційною селянською толокою, коли ставили хату, викидали верх, мазали всім селом.

У ТСОЗі все робилося разом – від підготовки зерна до посівної та збору врожаю. Пізніше Михайло Ілліч, згадуючи ТСОЗ і порівнюючи його з роботою в колгоспах, говорив, що то був справжній соціалізм. То була не наймана, а добровільна праця, взаємодопомога. Ніхто не отримував заробіток. Винагородою був урожай на твоєму полі. Те, чого комусь не вистачало, компенсував гурт, колектив.

Від весни до осені життя ТСОЗу проходило на польових станах. Тут молодіці готували на всіх нехитрі харчі, тут на ніч випрягали коней і спочивали самі.

Не залишались осторонь батьківських турбот діти. Дитинство сільських хлопчаків було невіддільним від праці. Це вони, найменші, в коротких штанцях до колін на одній шлейці з хворостоною у руках, босоніж відганяли на пасовисько аж до Рогозянки (куток сусіднього села Ольшаниця – від авт.) гусей, а ледь підрісши, ставали до коней.

Нові віяння позначилися і на громадському житті синявців. У селі почали діяти комсомольська і партійна організації. Перший



Комсомольці с. Синява. У центрі першого ряду – колишній секретар комсомольського осередку Іван Денисович Городній

комсомольський осередок виник у кінці 1920 – на початку 1921 років. Якось Антон Дідик прочитав в одній із центральних газет інформацію про діяльність у деяких містах спілок комуністичної молоді і запропонував створити таку ж у Синяві. Скликали збори, на яких Антона Дідика й Якова Касяненка обрали посланцями до Білоцерківського окружкому. Там вирішили, що спілка комуністичної молоді діятиме на базі Синявського цукрового заводу. Очолив осередок Антон Дідик.

Наставниками місцевих комсомольців стали комуністи Синявського цукрового заводу. Першим секретарем сільської партійної організації обрали працівника млина, колишнього червоного козака Колосова.

Головами Синявської сільської ради у ті роки обиралися Тодось Липовий, Ілько Хіцький, Дмитро Саєнко.

Дитяча піонерська організація при чотирирічній Синявській школі, організована М. А. Касяненком, виникла весною 1923 року.

**Зі спогадів КРАВЧЕНКА М. Т.,
делегата першого Всесоюзного піонерського зльоту
(запис 1982 р.):**

– У 1929 році піонерська організація Синявської школи нараховувала близько тридцяти членів – учнів четвертого і п'ятого класів. Головою ради загону обрали мене.

Юні піонери в хаті-читальні проводили читання антирелігійної літератури, у сільському клубі влаштовували виставки, концерти художньої самодіяльності, навчали грамоти неписьменних дорослих. Наш піонерський загін вважався одним із кращих у Рокитнянському районі.

У липні 1929 року на районному піонерському зльоті мене у числі семи піонерів обрали делегатом окружного зльоту. Доповідаючи там про діяльність районної організації, я й гадки не мав, що невдовзі братиму участь у Всеукраїнському піонерському зльоті.

15 серпня всі делегати від піонерії України зібралися у Харкові, де нам видали єдину піонерську форму і безкозирки з написом на стрічці «УРСР». Після багатолюдного мітингу на привокзальній площі до Москви ми вирушали у спеціальному пасажирському потязі з червоними полотнищами і транспарантом: «Привіт делегатам першого Всесоюзного піонерського зльоту!»

Нас розмістили по квартирах московських робітників. Потім були екскурсії на заводи і фабрики столиці. Відкриття зльоту відбулося 18 серпня на стадіоні «Динамо». Пам'ятаю парад делегатів зльоту футбольним полем під звуки духового оркестру.

Довелося побувати й на відкритті Всесоюзної піонерської спартакіади, й на огляді дитячої художньої самодіяльності, у Кремлі – на Всесоюзній конференції піонерів.

Під час закриття зльоту пощастило побачити і почути Володимира Маяковського. Поет уперше прочитав для піонерів свій вірш «Песня-молния».

А рівно через п'ятдесят років, 17 серпня 1979 року, я побував у Москві на зустрічі з колишніми учасниками першого Всесоюзного зльоту.

Село жваво тягнулося до нової культури, поряд з існуючими започатковувалися нові традиції і звичаї. За одностайним рішенням сільської громади у центрі Синяви було споруджено пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку.

У «гамазеї» – вільному відсіці зернового складу водяного млина, що став першим сільським клубом, влітку відбувалися постановки невеличких п'єс на народну тематику. Для показу вистав сільська молодь змайструвала дерев'яні лавки і підмостки, котрі нагадували сцену. Там же зрідка демонструвалися «живі картинки». Так синявці називали німі кінофільми. Але в люті морози було не до німого кіно. Тому орієнтовно в 1924 році в селі вирішили створити справжній клуб і хату-читальню.

За клопотанням молоді і підтримки селян було дозволено використовувати під клуб стару дерев'яну попівську хату, що пустувала в невеличкому парку неподалік церкви. У кількох кімнатах

знайшлося місце і для читальні, книги для якої зібрали в Рокитному, привозили з Білої Церкви і Києва, і для роботи гуртків художньої самодіяльності.

За ініціативи сільських активістів у хаті-читальні, якою завідував Григорій Сахно, у майбутньому заступник директора Харківського інституту «Гіпроград», була встановлена одна з перших у Білоцерківському окрузі радіостанція. В хаті-читальні щовечора збиралися бажаючі послухати радіо. Саме завдяки радіостанції синявці дізналися про смерть Леніна. Ця звістка миттєво облетіла все село.

При Синявському цукрозаводі з ініціативи місцевого лікаря Ріделя, німця за національністю, діяла бібліотека, що пропагувала боротьбу з хворобами і, зокрема, з холерою, закликала до відсічі інтервентів, використовуючи звернення губревкому. На сцені заводського клубу лікар Рідель разом з молодими синявськими активістами навіть ставив п'єси Антона Чехова⁵⁴.

У той час відповідно до проголошених у січні-квітні 1919 року основних принципів радянської системи освіти й виховання – загальності, доступності для всіх, безплатності і обов'язковості шкільної освіти – розпочинається реорганізація Синявської школи з чотирирічної на семирічну. П'ятий клас було організовано у 1929 році. Перший випуск сьомого класу відбувся у 1931 році. Серед випускників були Микола Трохимович Кравченко, Надія Олександрівна Сатиренко, Валентина Володимирівна Малик, Василь Вікторович Романчук, Михайло Іванович Сізик, Панас Іванович Сахно та інші.

Школою, у якій вчителювали Лаврін Корнійович Присяжний, Фросина Семенівна Присяжна, Михайло Автономович Касяненко, Андрій Костьович Сахно, Юрко Якович Верескун, завідував Григорій Гнатович Барабаш. Він приїхав до Синяви десь у 1922-1924 роках і відразу припав до душі місцевим жителям і їх дітям. Організував співочий гурток, бо гарно грав на скрипці, знався на нотах, хоровавому співі. Хор під керівництвом завідувача школою Г. Г. Барабаша добре знали не тільки в селі, а й у районі.

А як раділи в Синяві, коли в кількох хатах центральної вулиці загорілися електричні лампочки. Зусилля до цього доклав Володимир Дісковський, який працював механіком встановленого у млині генератора та електриком.

Згідно зі списком заселених місць Білоцерківської округи за переписом населення 1926 року на території Синявської сільської ради мешкали 4875 жителів. Безпосередньо у селі Синява у 1045 господарствах – 2056 жінок і 2285 чоловіків, на Синявській цукроварні – у 56 господарствах 108 чоловік і 11 жінок. Решта населення – на хуторах Дзюбенка, Кам'янка, Карпинському, Подоляки, Сахна, Хоменка, у лісових сторожках Вільшаницького та Прусяньського підлісництва.

Національний склад населення був представлений в основному українцями, росіянами, євреями, поляками. Кількість останніх була однією з найвищих⁵⁵.

Приблизно у 1927-1928 роках у Синяві з'явився перший трактор. Тоді на нього вийшло подивитися мало не все село. Старі люди не вірили, що машиною можна обробляти землю. Поруч із трактористом стояла піонерка Валентина Малик із червоною краваткою на шиї. У руках дівчинка тримала невеличкий сніп золотої пшениці.

БЕЗ ПОСПІХУ, гордо і величаво проїхав трактор синявськими вулицями до центру, де тепер височить пам'ятник Тарасу Шевченку. Сотні пар очей дивилися на юнку і машину – одні з захопленням, інші – з недовірою і острахом. Із трактором для села починалася нова сторінка вже соціалістичного життя...

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Список населенных мест Киевской губернии. Издательство Киевского Губернского Статистического Комитета. Киев: 1990 г. С. 550-552.
- 2 – Памятная книжка Киевской губернии на 1915 г. Киев: К. Г. С. У. 1915. С. 198.
- 3 – Там же. С. 551.
- 4 – Підкова І. З. Шуст Р. М. Довідник з історії України. У 3-х т. <http://history.Franko.Iviv.ua>.
- 5 – ЦДІА в м. Києві. Ф. 274. Оп. 1. Спр. 1859.
- 6 – ЦДІА в м. Києві. Ф. 274. Оп. 1. Спр. 1650. Арк. 10.
- 7 – ЦДІА в м. Києві. Ф. 274. Оп. 1. Спр. 2041.
- 8 – Там же. Арк. 5.
- 9 – Там же. Арк. 117а.
- 10 – Там же. Арк. 32.
- 11 – ЦДІА в м. Києві. Ф. 274. Оп. 1. Д. 2041.
- 12 – Там же. Арк. 10.
- 13 – Там же. Арк. 107.
- 14 – Там же. Арк. 57.
- 15 – Там же. Арк. 114.
- 16 – Там же. Арк. 114.
- 17 – Там же. Арк. 113.
- 18 – Там же. Арк. 114.
- 19 – Там же. Арк. 128.
- 20 – ГАТО Росії. Ф. 239. Оп. 1. Д. 136. Л. 2-2 об.
- 21 – Итоги переписи скота у сельского крестьянского населения Киевской губернии в 1912 году. Киев, 1914. С. 75.
- 22 – Кичунов Н. И. Плодоводство в России. Вып. VIII. Киевская губерния. СПб, 1906. С. 50-51.
- 23 – Кустарная промышленность в Киевской губернии. Киев, 1912. Т. II. Итоги анкеты о кустарной промышленности в Киевской губернии Киевского Губернского Земства.
- 24 – Памятная книжка Киевской губернии на 1915 г. Киев: К. Г. С. У. 1915. С. 122.
- 25 – Весь Юго-Западный край на 1906 г. Справочная книга. Киев, 1906. С. 639.
- 26 – Памятная книжка Киевской губернии на 1910 г. Киев, 1910.

- 27 – Вестник Юго-Западной и Западной России. Май, изд. I. Т. IV. Киев, 1863. Кн. XI. С. 59.
- 28 – ЦДА. Ф. 442. Оп. 694. Спр. 9. Арк. 44. Дело по прошениям и заявлениям крестьян и разных других лиц по Васильковскому уезду Киевской губернии от 19.IV.1895 г.
- 29 – Колгоспник Рокитнянщини. №99. 03.12.1953.
- 30 – Міста і села України. Київщина: історико-краєзнавчі нариси. Київ: Український видавничий консорціум, 2001. Т. 2. С. 226. 431.
- 31 – Борьба за власть Советов на Киевщине (март 1917 г. – февраль 1918 г.). Сборник документов и материалов. Киев: Госполитиздат УССР. 1957. С. 223-225, 228.
- 32 – Міста і села України. Київщина: історико-краєзнавчі нариси. Київ: Український видавничий консорціум, 2001. Т. 2. С. 226, 431.
- 33 – Киевская мысль. 1918. Марта 10. Утренний выпуск. (25 февраля).
- 34 – Україна у Першій світовій війні. Восні дії на території України. www.mestectvo.com.
- 35 – ДАЧО. Ф. 884. Синявський цукровий завод, с. Синява Васильківського повіту Київської губернії. Оп. 1. Накази представників української національної Ради та німецького військового командування про розпущення Рад робітничих і солдатських депутатів, припинення їх повноважень, здавання населенням холодної і вогнепальної зброї, захопленого майна Синявського цукрового заводу (1918).
- 36 – Міста і села України. Київщина: історико-краєзнавчі нариси. Київ: Український видавничий консорціум, 2001. Т.2. С. 226.431.
- 37 – Там же.
- 38 – Історія міст і сіл Української РСР. Київська область. Київ, 1971. С. 563.
- 39 – Великий Жовтень і Громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. Київ, УРЕ. 1987. С. 51.
- 40 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ: Новий друк. 2008.
- 41 – Історія міст і сіл Української РСР. Київська область. Ф. М. Рудич (голова ред. колегії та ін.). Київ: Гол. Ред. УРЕ, 1971. С. 562-563.
- 42 – Під гнітом німецького імперіалізму. 1918 рік на Київщині. Статті. Спогади. Документи. Хроніка. Київ, Держвидав України, 1927.
- 43 – Український історичний збірник. Випуск 16, 2013.
- 44 – В. Скальський. Дворянин, попович і селянин (три біографії загиблих під Крутами). Українська правда. 29.01.2012.
- 45 – В. Манілов. Повстанський рух на Київщині за Гетьманщини. Матеріали та документи. Київ, 1937. С. 110-112, 289, 291.
- 46 – Ф. «МВС», департамент державної варти, справа №78 «По переписке о социал-демократической рабочей партии большевиков по Киевской губ.». С. 1055.
- 47 – Там же.
- 48 – Київ – Вінниця: Державна картографічна фабрика. 2008. ukrlife.org
- 49 – С. И. Гусев-Оренбургский. Багровая книга. Погромы 1919-1920 гг. на Украине. Харбин, Издание Дальневосточного Еврейского общественного
- 50 – Історичний нарис «Рокитнянщина», Київ: Новий друк, 2008.
- 51 – studentbooks.com.ua > content > view Перемога більшовиків. Історія України. Субтельний Орест.
- 52 – www.zsu.zp.ua/ru/uk/articles.
- 53 – Комуністичний шлях. №26. 1.03.1983 р.
- 54 – За матеріалами архівного відділу Рокитнянської районної державної адміністрації.
- 55 – За даними Статистичного бюлетеня Білоцерківського окрстатбюро за січень-лютий 1927 року.



«ГОЛОДНИЙ РІК, МОВ ЧОРНА ПТИЦЯ, НАД КРАЄМ ЗМОРЕНИМ ЛІТАВ...»

Так було насправді

Коли в надвечір'я листопадової суботи у вікнах горять свічі пам'яті по жертвах Голодоморів, стискається серце і підсвідомо починаєш відчувати біль за тих, хто безвинно пішов із життя...

Про голодомор 1932-1933 років пам'ятатимуть ще багато поколінь українців. Відкривши через 85 років завісу над власною історією, вони по сей день продовжують по крупинках дізнаватися гірку правду про ті трагічні роки.

...Курс на колективізацію радянська влада взяла з 1927 року. Спочатку селян закликали добровільно вступати в колгоспи, яким виділялися безвідсоткові кредити і надавалася нова техніка. Але століттями не маючи власної землі і ще вволю не скуштувавши власного хліба, ті не поспішали віддавати свої наділи, худобу, посівний матеріал і реманент і масово відмовлялися йти в колгоспи. Дехто з заможних селян спеціально знищував зерно й худобу, щоб не віддавати надбане добро більшовикам. Тому наприкінці грудня 1929 року на Всесоюзній конференції аграрників-марксистів пролунав заклик до переходу від політики обмеження до політики ліквідації куркульства як класу.

Установку на посилення темпів колективізації дав і пленум Білоцерківського окружного виконавчого комітету. До 1 жовтня 1930 року в окрузі, до складу якої входило село Синява, передбачалося сколективізувати 44,9 відсотка селянських земель, а до 1 жовтня 1931 року – 100 відсотків за виключенням куркульських господарств.

«Ударне сталінське» проведення суцільної колективізації з одночасним розкуркуленням селян призвело до того, що у 1929 році

в Синяві з числа найбідніших селян було організовано п'ять колективних господарств – «Захист», «Згода», «Промінь», «Серп», імені Чубаря.

**Зі спогадів ЛІСНЯК Марії Федорівни,
1919 р. н.:**

– У 1929-му році заснували в селі колгосп на дворищі нашого батька Федора Сатиренка. На той час сім'я наша жила непогано. Мали землю, держали хазяйство. Та приїхало в село районне начальство – Герзон та Пелих і почали все забирати в людей в колгосп: землю, коней, корів...

**Зі спогадів ГОРОВЕНКО Явдокії Дмитрівни (дівооче прізвище Крупка),
1918-2016 рр.:**

– У нашої матері Агафії Григорівни Крупки (дівооче прізвище Клименко) було троє дітей. Катерина, 1915 року народження, за нею я – Явдокія, 1918 року народження, брат Микола, 1921 року народження. Ми змалечку жили у горі й непосильному труді. Наш батько Дмитро Степанович, за якого мати вийшла заміж 26 травня 1914 року, зарані помер від хвороби. Щоб якось вижити, мати наймалася возити власними кіньми дрова на продаж у село Стави Кагарлицького району. Я навіть три класи не закінчила, бо не було за що взуття купити. У школу брала окрайчик хліба з цукром, а то – й без цукру...

Коли оголосили про вступ до колгоспу, мати навідріз відмовилася. На той час у нас у дворі була клуня на дві брами, де ми зберігали снопи. Як активісти зняли брами з клуні і почали викидати снопи, мати билася з ними. А тоді один каже:

– Засудимо! Куди ви подінетеся?!

Всі в колгосп пішли. І мати. Забрали в нас пару коней, вози, землю...

Штучне насадження колективних господарств набувало системного характеру, тому повсюдно спостерігалися ворожі настрої односібників до влади, поширювалися заклики до збройної боротьби.

8 березня 1930 року працівники органів ДПУ заганяли розкуркулених селян Білоцерківської округи у холодні товарні вагони для відправки зі станцій «Рокитне», «Біла Церква», «Миронівка», «Фастів» та ін. до Сибіру. На початку 1931 року з допомогою органів ДПУ і регулярних військових частин розгорнувся новий наступ на куркуля і селянство, який тривав до 1933 року включно.

Січень 1932 року влада оголосила ударним для завершення плану хлібозаготівлі будь-якою ціною.

7 січня 1932 року в другому номері щойно заснованої газети «Колгоспник Рокитнянщини» село Синява критикувалося за «явний

самоплив у хлібозаготівлі». Для виправлення ситуації на пленумі Синявської сільської ради комсомольський осередок, весь вчительський колектив та 18 активістів села оголосили себе ударниками вивершення хлібозаготівлі. Було засуджено «шкідницьку» практику голови КНС П. Савенка, скеровану на зрив хлібозаготівлі¹.

До цієї теми «Колгоспник Рокитнянщини» не раз повертатиметься у своїх публікаціях. «Синява: ще не розгорнули рейду щодо вивершення хлібозаготівлі в січні. Кравчук Матвій та Ковінька Демко весь час по куркульському скиглили – «нема хліба». Але бригадою по хлібозаготівлі в них виявлено до 3-х цнт. хліба...»².

За підсумками січня 1932 року село здало державі всього 30 центнерів збіжжя і вважалося «злочинно-відстаючим»³.

У лютому хлібозаготівлю «злочинно ігнорували місцеві колгоспи «Захист» та «Серп»⁴. У березні за станом утворення насінневих фондів Синява перебувала на 35 місці із 37-и – 2,6 відсотка. Колгоспу «Захист» рекомендувалося «негайно закінчити засипку насіння»⁵. «У Синяві холодком готуються до зустрічі весни. Синявська артілі ім. Чубаря. Замість 623 зібрано 120 цнт засівматеріалу»⁶.

Загони активістів, створені спеціальні бригади, прозвані «червоною мітлою», розпочали обшуки кожної хати у пошуках хліба, котрого не вистачало до плану. «Гнідко Яків у хлібозаготівельній бригаді робить наперекір усяким настановам сільради, адміністрації: «дайш хліб, а то змету з лиця землі»⁷.

Силові методи привели до певного результату. Вже в квітневому номері «Колгоспника Рокитнянщини» розповідалося про те, що «колгоспи ім. Чубаря та «Захист» підготовлено зустріли весну». Повідомлялося і про занесення на «Червону дошку» синявської артілі «Захист», котра закінчила сівбу цукрових буряків. Але це були поодинокі факти «трудового героїзму». Фізично ослабленим, охопленим апатією селянам, які майже нічого не отримували за свою працю, важко працювалося в полі.

Посівна кампанія 1932 року в Синяві затягнулася до кінця червня зі значним недосівом. Площі, відведені під чорний пар, заростали. Восени 1932 року стало зрозуміло, що не буде виконаний план хлібозаготівель. На кінець жовтня у Синяві було заготовлено всього 37,8 відсотка зерна від планового завдання: «зокрема артілі ім. Чубаря – 48,8, «Захист» – 26 відсотків, твердоздавці – 55,2 відсотка, а одноосібні господарства – 8,2 відсотка».

Взявши на озброєння лінію партії, яка полягала у рузкуркулєнні заможних селян, у Синяві, як і в усій державі, почали списувати на куркулів всі невдачі колективізації, агітацію проти радянської влади і соціалістичних перетворень на селі. Невдовзі до цієї категорії селян потрапили середняки.

Зі спогадів СІЗИК Ганни Захарівни:

– Мій батько Лісняк Захарко Зінович – селянин-хлібороб, проживав у Синяві; сім'я складалася з семи душ – батько, мати, п'ятеро дітей. Він мав хату під залізом, дві повітки (одна під залізом, друга – під соломою), клуні, худобу: корову, теличку, коні, свиноматку з поросятами, курей; реманент: плуг із теліжкою, культиватор, борони, дряпанці, воза, сани, упряж для коней.

У 1932 проходила колективізація. Одного разу батька викликали в сільраду ввечері і він додому на ніч не повернувся. Пізніше виявилось, що його посадили в тюрму як куркуля.

Зранку проводили розкуркулення. Актив села на підводах із колгоспу, комсомольці, учні всієї школи, всі прийшли до нас у двір. Повідкивали всі будівлі, все розкидали, склали на підводи і повезли в колгосп, а з хати зняли дах і також повезли в колгосп.

Надвечір зайшов актив у хату і вигнав нас на шлях із хати, і наказав сусідам, щоб не пускали нас до себе. Надворі – сніг, холод...

Наступного дня з хати, повіток, погребів повикидали все надвір: хліб, зерно, майно, яке було в хаті, картоплю й інші продукти харчування. Все це повантажили на підводи і вивозили з двору в колгосп. Нас вигнали на вулицю, а хату закрили на висячий замок.

Три мої брати вчилися грати в духовому оркестрі на цукровому заводі. Керівник духового оркестру виїхав на Почапінський цукровий завод. Там він і зміг пристроїти трьох братів у гуртожиток.

Сестра після закінчення 7-ми класів поїхала в Смілу учитися, але з села написали, що вона дочка куркуля і її виключили з технікуму. Не маючи куди подітися, вона поїхала до братів у Почапінці і влаштувалась на прохідній цукрового заводу телефоністкою.

У Синяві zostались я й мати. Мати найняла маленьку хатинку з двома віконцями і ми вдвох з нею там жили. А в нашій рідній хаті поселили сім'ю з семи душ, родом із Синяви. Батько їх виїхав у Сибір і там довго проживав. Вони в ній жили і хазяйнували до 1936 року.

1936 року наш батько з тюрми написав у Москву прохання розібратися у його справі. Після перегляду справи з Москви прийшов папірець, в якому було сказано: «До класу куркуля не належить..., міцний середняк..., розкуркулено неправильно, все повернути». Незабаром його і з тюрми випустили. Він пішов із цим папірцем у сільраду, але вже не було чого повертати.

Люди, які жили в нашій хаті 5 років (хата була велика, на два ходи, в одній хаті жив дід, а в другій – ми), в одній частині тримали кролів, свиней, курей, а в другій жили самі.

Батьки попрохали у хворої на туберкульоз сусідки дозволу добудувати до її хати кімнату. За це пообіцяли її доглядати. Сусідка

дозволила. Батько добудував трістінка до хатини і жив там із матір'ю до смерті...».

**Зі спогадів БОНДАРЕНКА Миколи Григоровича,
1929 р. н.,
сина матроса-балтійця Бондаренка Григорія,
брата Героя Радянського Союзу Бондаренка Михайла Григоровича,
кандидата технічних наук,
доцента Білоцерківського національного аграрного університету:**

– У 60-их роках минулого століття моя мати Меланка Ульянівна Бондаренко (дівоче прізвище Турська), 1891 року народження, часто згадувала трудолюбивих, хазяйновитих і співучих синявців, котрі мешкали в селі до війни. А де ж вони тепер? У 1932-1933 роки багато здорових чоловіків, жінок, дітей не витримали голоду і повимирали. А що робилося у 1937-у?.. Хватали грамотних вчителів, хто щось не так сказав – донесуть – і в Сибір!.. Ось наші найближчі сусіди – дві сім'ї Горових (Шамів): хазяїв забрали, хату – під школу (я теж до 5-го класу навчався у Шаминій школі), діти – хто куди... Оксень Олійник – кращий столяр села – і теж куркуль. І його до Сибіру. А Гапка Дикарова? Щоб не платить податки, оселилася на острові...

Із розповіді батьків відомо, що після революції, десь після 1924 року, селянам дали землю. У нас за залізницею був наділ у дві ризи, а біля хати – 0,15 гектара. Батько Григорій Іванович, 1879 року народження, був дужим, мати – теж кріпка, та ще дочка 1898 року народження, та два сини – Михайло, 1912 року народження, і Олександр, 1913 року народження. У 1928 році наша міцна і дружна працююча сім'я стягнулася своєю працею на пару коней, пару волів, корову, свині, 300 качок. Коли в 1928 році вродило 80 кіп пшениці, найняли молотарку. Вже закінчували молотьбу, як біля машини зайнялась солома. Літо було спекотним. Згоріла хата, клуня, повітка і три сусідські хати... Після цього батько запис і хазяйство взяла у руки мати.

Батько був на той час грамотним, бо закінчив 4 класи церковно-парафіяльної школи. Та й був свідком революційних подій у Петрограді 1905 року. Він служив на флоті з 1899 по 1908 роки. Кочегар на пароплаві, старший унтер-офіцер. У морфлоті з села тоді не було нікого. Був один із Насташки, один – із Василькова і Тараці. Тоді підбирали для служби у морі дуже міцних.

Після повернення в Синяву батька обрали старостою, він побув рік, не виконав якесь завдання і через рік Герзон (начальник міліції у Рокитному) посадив його в каталажку. Якимось чином матері вдалося витягнути батька з тюрми, у якій він просидів тиждень.

У колгосп ні батько, ні ніхто з нашої сім'ї не пішов (за, це, мабуть, його і посадили), але здав коні, воза, плуга, борони й інший реманент. Пізніше батько працював на цукровому заводі – копав рови для миття буряків.

Брат мій Михайло, 1912 р. н., втікаючи від голоду, вступив 1932 року до військового училища підводників, яке закінчив у 1937 році. За рік до цього він вчителював у Прусах. Уже тоді дякував батькові за те, що врятувався від голоду. У голодовку вижили ті, хто пішов в армію або виїхав на Полтавщину.

Ще один епізод, який розповідала мати. Під час колективізації заходять у хату трос, один із «лушнею» (рушницю – від авт.), ще один із них позаду ховається, бо кум Третьяк, часто з батьком випивав по чарці, але дуже полюбив нову владу. Як умер Ленін, то на мітингу 21 січня 1924 року виступав і сильно плакав.

– Давайте все, що в мішках.

– Беріть, – сказала мати. – Уже все забрали раніше.

Але в запічку було 5 чи 6 мішків сухих лушпайок із картоплі. Дуже запаслива мати нічого не викидала. Зайшли зраділи, що багато наберуть, але боялись батька, хоч він і вийшов із хати. Моряк, колишній голова сільради. Мати однією рукою з запічка кидала на комісію, яка крутилась поблизу вхідних дверей, мішки з лушпайками. Комнезамівці не могли зрозуміти, що за сила в матері, а коли розібрали, що то сухі лушпайки, повтікали з хати. А мати навздогін слала і слала їм прокльони...

І так не було щастя, то нещастя допомогло. Якби не згоріло 80 кіп пшениці, то були б нас розкуркулили, як це було з Шамами та Розколупами. А як би не лушпайки, то, може, і мене не було б на світі – вмер би з голоду...

Брат Олександр у 16 років пішов до млина вантажником. Мені було чотири роки, але я добре пам'ятаю, як він приносив у чоботях зерно, вдома у ступі його перебували на борошно. Ставив сітки і ловив горобців. Так, як ми, жила більшість односельців у ті голодні роки.

Згодом я, п'ятикласник, не раз запитував батька: як так сталося, що ви, моряк, і таких смільчаків у селі було немало, у вас все забирали і ви не опиралися?.. Як в багатому селі (ліс, річка, завод, млин) люди їли людей?.. А це факт. Людоїдів у селі було три сім'ї. Один – на прізвисько Енкель – жив біля церкви. Я малим його дуже боявся...

Батько не відповідав, але мати не мовчала: «Кому ми каблучки і сережки віддали за кілька кілограмів борошна? Віднесли євреям у «Торгсін»...

Діставалося і Герзону, який керував районом і посадив батька до тюрми. Брала нова влада голодом і страхом...

Страх перед виселенням та вірною смертю обернувся ще однією трагедією. Люди зрікалися своїх батьків. «Я, гр. с. Синяви Сахно Микита Романів, зрікаюся свого батька Сахна Романа Вас. як куркуля». ¹⁷ «Ми, гр. с. Синяви Коваленко І. В. та Коваленко М. В., зрікаємося своєї матері Коваленко М. Г. як розкуркуленої», «Зінченко Григорій Д – батька, Мазур Григорій Павлів – матері, Пасічний Микола Іванів – батька Івана, Гандзієвський В. Л. – батька Левка» ⁸.

За підрахунками жителів села, у часи колективізації в Синяві розкуркулили понад 20 сімей, за межі України також виселили Петра Ковалю, Гаврила Ляву, Андрія Омельяна, Петра Омельяна... Але це далеко не повні дані.

А голод продовжував лютувати, забираючи у березні-квітні 1933-го все нові і нові жертви...

У синявських колгоспах, котрі не виконали плани хлібоздачі, було припинено видачу натуравансів, застосовувались натуральні штрафи у розмірі 15-ти місячних поставок м'яса. При молотарках призначили контролерів, а при сільраді – спеціальну трійку.

Село Синява потрапило на «чорну дошку». Це означало економічну та фізичну блокаду. До Синяви припинили завозити предмети першої необхідності – сіль, гас, мило, сірники тощо, закрили медпункт. Люди не мали права виїздити за межі району.

Щоправда, у дещо кращих умовах перебували працівники місцевого лісництва, Держмлина, Синявського цукрокомбінату. Вони менше голодували і навіть отримували невеличкі нагороди за працю. У 1933 році передовиків лісовозки – синявських одноосібників Григорія Супруна та Василя Городнього було премійовано парою підшв та парою підметок ⁹.

У пресі почали активно з'являтися повідомлення про затримання «антирадянських елементів», «націоналістів», «контрреволюціонерів», «саботажників», «куркулів», «ошуканців».

«Підкуркульники та ледарі, які пролізли до Синявської артілі ім. Чубаря, докладали всіх зусиль, щоб зривати сівбу і нанести велику шкоду артілі, – повідомляв 4.10.1932 року «Колгоспник Рокитнянщини». – Використовуючи те, що їм доручили сіяти на полі, вони навмисно зволікали темпи сівби та крали насіння. Рокитнянський нарсуд розглянув цю справу й засудив: Кибенка Павла – до позбавлення волі на 1 1/2 року; Кравченка Ничипора – позбавлення волі на 2 роки; Рухаленка Петра й Сатурена Грицька – позбавлення волі в загальних місцях ув'язнення на 3 роки кожного без поразики в правах та Сатуренка Панаса – на 1 рік примпраці» ¹⁰.

«Рахівник Синявської сільради – Рябчик М. – бюрократ у радянській установі. Грубо поводить з селянами. Вигонить із сільради. Бувший жандарм, сидів у Бунрі. Робітників таких нам не потрібно» ¹¹.

«Односібники с. Синява мають 31,45 га засіву цукрових буряків. Із цієї площі вони повинні здати на цукрозавод не менше 3100 центнерів, а здано всього 695,16 цнт. Куди ж поділась решта буряків? Досі голова Синявської сільради т. Коваль цим питанням не поцікавився. А факти підтверджують, що буряки розікрадено. Так, у односібника Розколуни Василя А. було виявлено 10 центнерів цукрових буряків. Судово-слідчі органи повинні негайно притягнути до права розкрадачів, як і всіх, хто їм потурає»¹².

«Керівництво в артіль ім. Чубаря довело артіль до ганебних проривів... Такі члени управи, як Саєнко Андрій, Розколуна та Заїка, зовсім не борються самі й не організують колгоспників на негайне завершення усіх с.г. робіт, н'янствують, тиняються і тільки дискредитують своєю поведінкою колгоспне керівництво. Для них все байдуже.»¹³.

Чи сталися після цієї публікації в районній газеті зміни в керівництві артілі, невідомо, але план хлібозаготівлі артіль імені Чубаря виконала повністю¹⁴ за рахунок практично всього відібраного у людей хліба.

На допомогу селянам для проведення посівної кампанії було залучено частини Червоної Армії. Перебуваючи в Синяві, червоні бійці примушували «розкрадачів» здавати хліб «на насіння».

Незважаючи на це, питання хлібозаготівель гостро стояло і в зимовий період 1933 року. Синява знову потрапила на «чорну дошку».

У наступних повідомленнях «Колгоспника Рокитнянщини» читаємо про заходи впливу до тих, хто не виконував плану заготівлі хліба, буряків: «голові колгоспу «Захист» Барченку оголосити догану, а колгосп занести на «чорну» дошку»¹⁵; «голову Синявського колгоспу «Захист» Барченка за невиконання плану здачі буряків передати справу слідчим органам для притягнення до відповідальності»¹⁶. І жодного слова про голод...

Іншим способом виправдати економічну політику того періоду влада просто не могла. А ось яку другу, неофіційну, сторону закарбувала на пересторогу нащадкам людська пам'ять.

ЛІСНЯК Марія Федорівна, 1919 р. н.:

– На той час мені було чотирнадцять років. Наша сім'я нараховувала вісім душ – батько, мати і ми – діти.

На моєму 18-му році життя почали валяти старі хати і будувати конюшню, а на садибі Падалки організували кухню. Позамуровували котли, варили затірку. Хто працював у колгоспі, отримували талони і з макітрами приходили до кухні за своїм пайком. Хто міг терпіти голод, доносив додому затірку дітям, а хто не витримував, з'їдав її зразу дорогою додому.

Триста рублів коштував пуд муки. У людей, звичайно, не було таких грошей, щоб її купити.

Почався страшний голод. «Червона мітла» забирала все, що було в хатах. Били стіни, кругом шукали зерно. У хаті зоставались хіба що сіль і вода. В нашій сім'ї першими почали пухнуть і вмирати від голоду діти – Ваня, Петя, Павло, Катя, Оля. Касяненко, сусід, поробив домовинки. Викопали одну яму і в ній поховали всіх дітей. А трохи пізніше померли батько і мати – Федір Гаврилович і Ганна Ларіонівна. З усієї сім'ї залишилася в живих одна я...

**САХНО Микола Олексійович,
1926 р. н.:**

– Мені було на той час п'ять років, але я добре пам'ятаю, який то був страшний час. Мої батьки працювали в колгоспі. Для колгоспників варили тюру – це борошно з водою. Хто виконував норму на буряках (п'ять соток), давали 500 грамів хліба і тюру, хто не виконував норму, то хліб не давали, а тільки тюру.

Люди почали пухнуть із голоду, помирали прямо на дорозі. Ходили просити попід хатами, але ніхто їм не подавав їжі. Їли горобців, котів, собак. Хто жив біля річки – їли жаб і черепашок. Були такі сім'ї, які їли своїх дітей.

У матері був золотий хрест. Коли батько спух, мати у білоцерківському Торгсіні за хреста наміняла хліба і борошна. Отак наша сім'я і вижила.

Люди крали колоски у полі, м'яли їх і варили юшку. А коли вже з'явився хліб, чимало людей повмирали від того, що об'їлися.

Сусідські сім'ї покидали свої хати і виїхали в Москву, а потім повернулися після 33-го.

**ЛІСНЯК Ольга Григорівна,
1921-2019 рр.:**

– Страшний був голод... Тяжко було людям. Крали – їх судили. А що робити, у ТСОЗі нічого ж не платили. Паличку на трудовдень поставлять та й усе.

Але ми вижили... Вся сім'я залишилася живою – мати, батько, два брати...

Мій батько Сізик Григорій Іванович такий старательний був, він не допустив, щоб ми повмирали. У голодовку він робив столяром в Узині. Щось заробить, крупи якоїсь достане. А картопля в нас була своя, то бур'яну ще туди, та наварять такого густого супу. Так і пережили...

А воно ще ж і не везло. Була в нас корова, а в повітці лежала капуста. Ця корова одірвалася, капусту поїла та й лопнула. Так наче й треба було...

Знаю, батько отримав мішок муки, поклав на лавку, брат наївся та й чуть не вмер. Батько тоді мене бив, брата бив: «Нащо ви так робите?.. Я ж вас спасав, а ви оце так робите?..». А ми суху муку – рукою...

Отак нас і спас батько. Такий хазяїн був, розумний. У Москві вчився на зоотехніка від відгодівельного пункту.

Після війни батько став головою колгоспу – люди вибрали. Але він довго не був. Боліла нога перебита на відгодівельному бичком. Батько через те й на фронт не потрапив.

Трохи побув головою, тоді – завфермою. Просили: тож побудь хоч зоотехніком, ти ж зоотехнік! Але ж куди йти, як нога болить, якщо не можна ходити... Він так не хотів, щоб ногу одрізали! У 53 роки від цього й помер. Якраз 5 грудня – на День Конституції.

**ЩЕРБАНЬ Софія Іванівна,
1924 р. н.:**

– Була дитиною, хотіла їсти, пішла у поле, назбирала жменю колосків. Мене зловили і забрали ті колоски. Судили, дали два роки тюрми. Дуже захворіла, то відсиділа тільки вісім місяців.

**РАТУШНЯ Настя Федорівна,
1928 р. н.:**

– Батько їздив у Москву на заробітки. Поки він привіз хліба, то двоє дітей і баба померли з голоду. Батько забрав сім'ю і виїхав у Росію. Покинули все – і добро, і хату, і біля хати...

**ЮРЧЕНКО Михайло Панасович,
21.11.1920-8.10.2012 рр.:**

– Була в нас гарна хата, хотіли забрати її під сільську раду. Якось сидимо ми втрьох на лаві і їмо луп'яники. Заходять два чоловіки, сіли біля нас і радяться, що забрати, – хату чи повітку. А один і каже: «Ти ж бачиш, що тут троє дітей, як вони одягнуті і що вони їдять, а ми ще й хату заберемо. Давай заберемо клуню»...

**ЗЕЛЕНА Надія Миколаївна,
1921 р. н.:**

– Я хоч тоді і мала була, але пам'ятаю одну сім'ю, яка жила у нас на кутку. Батька, здається, звали Іваном Сізіком. Діти 12 душ – самі хлопці і лише дві дівчини майже дорослі – померли... Ще один сусід – Василь Сізик – став мертвоїдом. Він і kota нашого з'їв. Мама ходила лягтися, а він – пухлий, страшний – плаче: «Мелашко, я хочу їсти...».

Я теж пухла була, як склянка з водою, ніхто не думав, що й

житиму. Батько у заводі працював, директор іноді його підкличе: «Миколо Федоровичу, зайди», то макухи, то пшона дасть. Ми «чуреків» із хрону напечемо, мама, тато, брат їх у мелясу вмочають і їдять, а я не можу – в горло не лізуть. Але, хвалити Господа, не вмерла, не вмер ніхто ні в сім'ї, ні в роду. Мамина сестра корівку тримала, то між усіма родичами той літр молока ділила.

Рятували душу й тим, що з хати все продавали. Образи, самовар, замки, лантухи... Яюсь пішли мама з батьком на базар і там останню хустку за дві склянки пшона і десяток картоплин виміняли. Як зараз бачу – чорна, квітчаста, з китицями. Додому мама прийшла закутана у ганчірку.

**СОКОЛЮК Микола Лаврентійович,
1919 р. н.:**

– Моя мати Одарка мала золоті сережки. Як голод терпіти стало не сила, батько узяв ті сережки, приношений кожушок, ще щось з одягу і поїхав із двома сусідами до Західної України міняти пожитки на хліб. Сусіди невдовзі додому повернулися, але без батька.

– Не ждїть, – кажуть, – Лаврентій хліба уволю з'їв і вже не приїде...

Мати не раз бігала до сусідів й розпитувала про батька, але ті відводили очі:

– Може, іще повернеться...

І лише через кілька років один із сусідів напідпитку проговорився, що з напарником відправили Лаврентія на той світ.

Щоб не вмерти, їли з матір'ю кукурудзиння. Брала осередка, розминали, розмочували водою і на воску (замість жиру) млинці пекли... Лободу ще їли, листя з дерев... Боялися тільки їсти луну з проса, бо шлунок її не перетравлював...

А вижила наша сім'я завдяки ягодам. Випадково натрапили у лісі на суніці. Самі наїлися, а потім ще й виміняли на борошно.

**ПЕТРЕНКО Марія Василівна,
1930 р. н.:**

– Я була ще маленькою, але пам'ятаю голодомор добре. Батько, щоб полегшити життя родини, поїхав на заробітки в Москву і час від часу висилав посилку з сухарями. Мати ховала її і видавала нам по куснику до тієї бурди, що варила. Це була вода, лобода і трішки в когось виміняної макухи.

Пам'ятаю: у селі було двоє ясел, куди ввозили діток. Одні ясла – на території дворища Садовник Ольги, що поблизу школи, другі знаходилися за річкою. У тих зарослянських яслах завідуючою була Омелян – бездітна жінка і вона стежила за тим, щоб всі дітки їли

і не крали один в одного. А в центральних яслах діти дуже мерли. Працівники розбирали по кишенях те, що видавали дітям. Кожного дня з цих ясел вивозили повну підводу діток на цвинтар. Яму викопували і відразу ж закопували, бо, якщо залишити не заритою, то вона за день заповнювалася.

Якщо я не ходила в ясла кілька днів, то моя баба Явдоха Ряднина, яка працювала там нянькою, приносила мою порцію затірки в кишені і я її вихлюбувала звідти, або густу галушку із затірки їла. Щоб я не плакала, вдома мати давала мені суху макуху і я гризла її цілісінький день. А мати проживала за тим, що злузувала стакан насіння.

Якщо хтось із людей зміг сховати кусник хліба чи проса якогось, то активісти села Бондаренко і Хрущ вишукували і забирали все, що знаходили. Відбивали замуровані запічки.

Маленька моя сестричка Надя дуже страждала від голоду. Бо я, старша, з'їдала першою, що мені давала мати, ще й від сестрички відбирала. Якось мати продала свою одягу на базарі і купила два шматочки хліба і передала нам із Надею дядьком Олексієм. Він приніс хліб і подав мені у вікно, а сам узяв велику лозину і у відчинене вікно махав нею, щоб я не забрала від сестри пайку.

Одного вечора мати прийшла додому пізно і якась злякана. Вже з часом вона розповіла, що на Мочарі Кобці заманили її в хату і були б убили і з'їли, та нагодився хтось із сусідів. Так мати зосталася у живих. Кобців пізніше міліція заарештувала, бо при обшуку в них були знайдені кістки людей. З тих пір їх у селі ніхто більше не бачив.

Коли в садах з'явилися черешні, мати лазила на дерева і рвала їх мені і дядькові Олексієві. Сестричка на той час вже померла. Ноги у дядька Олексія спухли і він не вставав. Якось ми з мамою принесли йому черешень, але дядько був мертвий. А йому виповнилося тільки 16 років...

Дід і баба теж спухли, з них аж вода бігла. Але їм не велося на смерть, завдяки черешням вижили.

Баба мала хату під бляхою, то у 1932-му її з хати вигнали, бляху з хати зняли, вкрили її кулями і поселили там колгоспну контору. У 1933 році весною хату бабі повернули, але це вже була не хата, а розваляха. Всі запаси позабирали. Навіть прикопану у ямі картоплю.

На той час господарства у людей не було. Все позабирали в колгосп – худобу, реманент, хліб, крупи... Всіх гнали на буряки і давали за це пайку хліба.

**САТИРЕНКО Ганна Данилівна,
1919 р. н.:**

– Наша сім'я дуже голодувала. Батько був у Москві, а ми перебивалися чим могли. Рвали бур'ян, горобиний щавель, варили кормові буряки. Мати звідкись принесла конину, але їсти її я не могла...

Добре, що тітка мала корову. Дасть мені трохи молока, а я ще й сестрі хочу принести.

Заради затірки ходила в колгосп полоти буряки. Їжу варили прямо в полі. На роботу добиралася через цвинтар. Ішла рано – яма була порожня, поверталася ввечері додому – вже повна трупів. У наших сусідів було четверо дітей і всі вони померли від голоду.

**ХОЛОДНЯК Ганна Олександрівна,
1928 р. н.:**

– У голодовку батько десь поїхав рятувати душу, бо попухли ноги, залишивши п'ятеро дітей на матір. Старший брат працював біля малих лошат і приносив додому трохи січки. Бувало, поставить на фронтоні у повітці сітку, туди налітається багато горобців. Ми їх шпарили і їли. Мати мала трохи золота, то їздила у Білу Церкву міняти на дерть і січку.

У наших сусідів померло четверо душ, то їх поховали прямо в садку біля хати, бо не здужали відвезти на кладовище. Всі сусіди навкруги нас вимерли.

**ЮРЧЕНКО Галина Панасівна,
1928 р. н.:**

– Мій батько працював у колгоспі на фермі і ми, його трое дітей, ходили з котелками на колгоспну кухню просити тюру.

Там, де живе Надя Курченкова, стояла хата, куди звозили голодних дітей помирати... Потім із тієї хати, мертвих і напівживих, дітей везли на кладовище. Помирало стільки людей, що не було сили їх хоронити. Поки людина викопав півметрову яму, піде за покійником додому, привезе його, яма вже заповнена жертвами.

**ПРОЦЕНКО Надія Омелянівна,
1923 р. н.:**

– Наша сім'я мала конячку, лотки із сітями. Батько ловив рибу, а мати продавала її і купувала крупи, щоб прогодувати шестеро дітей.

Сусідами у нас були мамині сестри. Вони сиділи на порозі з пухлими ногами, як колоди, і просили їсти... Баба наша вижила, бо ходила до євреїв у Рокитну на заробітки. Мати дасть у пазуху якогось коржа, то я віднесу бабі, щоб батько не побачив і не бив мене за те, що я з дому несучарчі.

**ОЛІЙНИК Григорій Овксентійович,
1924 р. н.:**

– Мені виповнилося сім років на той час. Не було чого їсти, люди пухли від голоду й падали прямо на дорогах. Мертвих підбирали

спеціально виділені для цього їздові на підводах. Траплялося, і живих кидали до ям разом із мертвими.

Щоб врятуватися від голодної смерті, багато хто збирав колоски в полі, але їздовий із нагайкою забороняв робити це і гонив людей. Дехто рятувався тим, що ходив до дубового лісу і збирав жолуді. Їх сушили на печі, товкли, а з того борошна пекли хлібець.

У центрі Синяви біля Воскресенської церкви від шляху ріс ряд акацій. Коли дерева зацвітали, всі діти їли цвіт. На вулиці, де знаходиться Миколаївська церква, жив чоловік, котрий їв людей. Селом ходило чимало прохачів. Одна така жінка, вже пухла, зайшла до нас просить. А коли вийшла від нас, ми бачили, як вона пішла до того чоловіка в хату. Більше вона звідти не повернулася.

ГОРОДНІЙ Микола Петрович, 1923 р. н.:

– Я опух від голоду і батьки подумали, що вже помираю, відвезли мене в садки, зробили напинало і покинули мене там помирати. Пастух, який нас череду за коржа, ненароком знайшов мене і щодня ділився зі мною тим коржем. А потім я почав їсти достигаючі черешні. Так я трохи піддужав. Коли звівся на ноги, то пішов додому надвечір. Батьки не повірили своїм очам...

По сусідству від нас жила сім'я на прізвисько Шукишти. Раніше вони жили зажиточно, мали свій магазин, а в 1933-му вся сім'я померла з голоду.

Їздовий нашого села Тихон відвозив на кладовище мертвих людей. За віз мертвих йому видавали черпак затірки. Вивезе два вози – два черпаки затірки. Під кладовищем знаходилася канава, куди він і висипав людей.

БОНДАРЕНКО Іван Романович, 1929 р. н.:

– Під час голодовки мені було чотири роки. Сім'я наша складалася з чотирьох осіб – батько, мати, двоє дітей. Мати ходила на роботу на цукровий завод. Нас із братом зачиняли в хаті голодних. За те, що мати працювала, їй давали 300 грамів хліба і баланду. Іде вона додому, їсти хочеться, відкусить шматочок, знову іде. Поки додому, то й з'їсть увесь шматок. Нам зварить якоїсь похльобки. Так і виживали.

Бувало, біжу дорогою, а кругом лежать мертві люди. Прибіжу додому і питаю в матері, чому так. А вона відповідає:

– Не бійся, це з усіма нами таке буде, тому що голод.

А ще пам'ятаю: біля тину сидить жінка і руки гризе...

Якось приїхала до нас тітка Олена, мамина сестра, і просить у матері, щоб мене віддали їй. Мати погодилася. Саме почали

вишні спить, то ми й вижили. А батько Роман Степанович Бондаренко лежав пухлий, швидко й помер.

По вулиці Шкільній, в хаті, де тепер проживає сім'я Ковальських, жили люди́ди на прізвисько Кобці. Коли про це дійшли чутки в Білоцерківський округ, приїхали міліціонери, забрали Кобців і бочки з людським м'ясом.

**ЗАЙКА Катерина Петрівна,
1929 р. н.:**

– Нас, дітей, у сім'ї було п'ятеро, ми відвідували ясла. Мати вже була пухла, але ходила в колгосп. Там давали тюру – це юшка, зварена з борошна і кропиви.

Якось заїхала до нас на вулицю підводою бригада уповноважених комуністів і почала забирати все з двору. У нас ще було півклумака кукурудзи. Забрали до останньої насінини. А коли під'їхали до тітки Горпини, якраз мати поверталася з колгоспу. Підбігла до воза, розсипала все, що було на ньому, а ми, діти, хватили із землі ту кукурудзу розсипану. Удома так немиту і з'їли...

**ДЯДЕНКО Ганна Василівна,
1921 р. н.:**

– Там, де тепер вулиця Заводська, жили моєї матері двоюрідний брат і Крупка Семен. У них сім'ї були великі. Вони їли своїх дітей. У дядька з усіх дітей залишилася жити одна дочка Антося.

А неподалік жив руський, Семен, то він щодня носив своїх дітей на кладовище і хоронив.

Із сусідніх сіл ходили люди просить. Бували вападки, як нікого не було вдома, то обкрадали.

Якось прийшов до нас Шамрай (він був польоводом) загадати матері вийти на буряки. Мати саме пекла чуреки. Шамрай сів і з'їв усі, а ми, діти, залишилися голодні...

Хоронили людей, як могли. Хто у сінях, хто на кладовищі. Одна одинока баба, коли вже зовсім знемогла, пішла на кладовище, викопала собі маленьку яму, бо глибоку не подужала, лягла і померла.

А батько мій був в армії. Назбирає грудочок цукру, навідається додому і нам привезе, бо ми їли лободу й осоку.

**МУДРИЙ Іван Васильович,
1930 р. н.:**

– У 1933-му мені виповнилося три роки, але я пам'ятаю, як ходив у колгоспні ясла. Там давали їсти, але після тієї їжі всі діти виходили на подвір'я і паслися, мов скотина, на калачиках, пасльоні.

Мати варила нам луп'яники, баланду з картопляних лушпайок. Ми все це їли, аби був повним живіт. Мати ходила на роботу в колгосп за пайок – 220 грамів хліба і трошки пшеничних чи гречаних висівок. Бувало, їздила на заробітки в синявський радгосп на буряки. У кінці тижня робітникам видавали 400 грамів хліба, пшеничні крупи і оселедець.

САЄНКО Любов Петрівна,

1930 р. н.:

– Наша сім'я з шести чоловік – батько, мати і четверо дітей – харчувалися тим, що перетирала з проса муку і пекла хліб. Мати ходила на роботу в колгосп імені Кірова. Якось полола, схотілося їй їсти і пити, пішла до кринички, напилася води і впала непритомна. Коли геть знесилилися від голоду, пішла на Подоляки до дядини (вона жила зажиточно) попросити нам щось поїсти. Дядина саме напекла хліба, але нам так нічого і не дала...

Менший брат ходив у поле красти колоски. Ми їх перетирали і варили куліш. Ці колоски і врятували. А ще в нас жили квартиранти, які працювали в колгоспі. Дітей своїх не мали, тому ділилися всім, що в них було.

Від голоду померли мої дід і баба..

РОЗКОЛУПА Ганна Григорівна,

1925 р. н.:

– Коли в матеріної сестри Домахи попухли ноги і вона помирала, то наша мати поїхала до брата на Кавказ у Чокмак. Він дав дві хлібини по вісім кілограмів і пуд риби. Так мати і спасла сім'ю – свого чоловіка, мене, діда і бабу. А ще мололи в Миронівці з лупи муку і варили юшку. Муку спочатку запарювали, чекали, щоб вона заграла, – тоді юшка буде кисленька.

Пам'ятаю, що в колгосп усе чисто забирали. В клуні шукали зерно, довбали стіни. У скрині знайшли трохи хліба і той відібрали.

САМОЙЛЕНКО Ганна Іванівна,

1920 р. н.:

– Батько не дозволяв нам їсти полову, бо остюки забивали животи. А сім'я була велика, хліба не мали. Ходила з сестрою в ліс шморгати липу. Її потім сушили в печі, товкли у ступі. До тієї муки додавали жменю дерті, варили. Багато значила для нас корова.

Поміняли гарну хату на гіршу, зате з більшим городом. Сіяли жито, товкли колоски, сушили ще зеленим. З нього варили тюру.

Хто здужав, ходив полоти буряки. За день роботи в полі давали горщик затірки і шматочок хліба. Хліб їла сама, а затірку несла додому опухлій матері, боялася, щоб вона не вмерла.

РОЗКОЛУПА Марія Дмитрівна,

1922 р. н.:

– У нашій сім'ї було дев'ятеро дітей, батько і мати. У 1933-му народилася ще одна дівчинка і сусіди казали матері, щоб вона не давала немовляті грудей, тоді воно швидко помре. Та мати не стала нікого слухати і годувала дитину.

Батько якось ухитрився посіяти трохи жита, зібрав зерно і засипав його в обкладену соломкою яму. Вночі мати піде до ями, візьме жита, натре до лави з нього круп і варить тюру. Їмо ми її, бо ж їсти хочеться, животи – великі.

Були в нас такі сусіди Кобці, котрі їли людей, – чоловік і жінка. Мати наказувала, щоб не ходили крізь них. Запримітивши таке, люди викликали міліцію. Та знайшла у людодів у погребі діжки з солоним людським м'ясом. Ми бігали дивитися. Там валялися ноги і руки з обрізаним м'якишем.

Весною знесилені люди виходили на сонечко та так і помирали. Мертвих і напівживих збирали підводою і везли на цвинтар до спільної ями. Не раз, бувало, земля над нею ворушилася...

Один наш сусід вивіз на кладовище свою напівживу матір. Дорогою вона й питає:

– А куди ти мене везеш?

– У лікарню, – відповідає.

На цвинтарі вкинув її, бідну, до ями та й усе...

КРАВЧЕНКО Василь Омелькович,

1925 р. н.:

– Мої тато і мама мали шестеро дітей. Незважаючи на це, у нас забрали воли, корову і позвозили до сільської ради все добро, а потім забрали хліб і їстівне в глечиках. Бригада перевіряла залізними штирями все подвір'я.

Мати пішла на базар щось купити, бо в неї був рубль, але дорогою померла... Батько найвся кропиви, цвіту акації і в хаті коло порогу помер... Менший брат помер... А я лазив до людей через тин по ягоди – шпуришки, агрус. Сяду в кущах та й їм собі...

Два брати старші ходили на роботу, а я соломкою топив лежанку, а вона все холодна. Сяду і чекаю, коли нагріється.

Материн брат зарізав коня і нам дав тільки самої крові, то ми варили її, добавляли полову і їли...

У 1932-1933 роках у Синяві померли 439 місцевих жителів. Людська пам'ять зберегла імена 179-ти з них. Але, за свідченнями старожилів, ці дані не об'єктивні. По лінії ДПУ у квітні 1933 року до всіх сільських рад була доведена директива не писати в книгах реєстрації

актів про смерть як її причину слово «голод». Наступного 1934 року надійшла ще жорсткіша вимога – знищити всі такі книги за 1932 і 1933 роки. Тільки й маємо, що спогади очевидців, та обережні поодинокі згадки в пресі. У №10 «Більшовицької зміни» йшлося про незначну кількість класів у вересні 1934 року в синявських школах.

Для знесилених і немічних дітей, які часто хворіли «на заразні пошесті», у заводській лікарні села Синява Рокитнянським здоровідділом було відкрито будинок для дітей.

«Ворогом Радянської влади» міг стати будь-хто

Вцілілі синявці тяжко відходили від голоду. Та влада підготувала для них нове випробовування. Розгорнулося полювання на «ворогів народу», «націоналістів», «шкідників», яке особливо посилилося після листопадового об'єднаного пленуму ЦК КП(б)У 1933 року.

Знову звернімося до публікацій у «Колгоспнику Рокитнянщини»:

«Голова колгоспу Бондаренко на поле не вийшов, посилаючись на те, що хворий. 30 травня треба було скласти звіт РЗВ на врожай озимини. Відомості давали неточні, «зі стелі». На зауваження рядового колгоспника Клименка Бондаренко... відповідь: «Напишемо стільки, скільки державі потрібно, а вам, ледачим, – що залишиться.» Такі слова на руку лише класовому ворогу»¹⁷.

«Кубло спекулянтів розкрадає мірчук на Синявському млині. В минулому хазяїн великого млина в Рокитно, а зараз вагар на млині в Синяві – Красник. Судити їх, розкрадачів по закону від 7 серпня (1932)»¹⁸.

«... на току під час молотьби в Синявському колгоспі ім. Чубаря... згоріло 130 кіп пшениці і жита, загинуло 1300 пудів зерна. Машиністом у молотарки працював гр. Сахно Степан, який у 1933 році за саботаж, н'янку... був арештований ДПУ. ... доручити прокурору і слідчим органам не пізніше 3-х днів закінчити слідство»¹⁹.

«Звинувачені машиніст Сахно Степан, бригадир Лісняк Микита, токовий Сахно Іван недбайливо поставилися до охорони соціалістичної власності... Суд розглянув справу і визнав винними їх та позбавив їх волі терміном на три роки кожного»²⁰.

Наприкінці 1934 року репресії почали набирати ознак масовості.

«Бондаренку оголосити догану з попередженням про виключення з партії»²¹.

«Бондаренку винести сувору догану за невиконання графіка вивозки цукрових буряків»²².

«У колгоспі Чубаря у копальниці Липової Оксани контролером цукрозаводу на плантації виявлено 10 буряків. Уповноваженого Синявського цукрозаводу по с. Синява Шамрая Романа за бездіяльність і крадіжку буряків – віддати до суду»²³.

«Ворожі елементи – як Юрченко Кузьма, Кузьменко Кирило намагаються зірвати контрактацію»²⁴.

«За що скасовано перевибори до Синявської сільради. Синява – найбільший робітничий центр у Рокитнянському районі. Уповноваженим був присланий заступник секретаря РКП Амдур. Пленумом сільради головою одностайно обрано т. Куца. Але раптом як грім з ясного неба: представники комісії радянського контролю... Тоді з'ясувалося, що випробуваний голова Синявської сільради Куц – є учасник петлюрівських банд, брав з обрізом у руках участь у повстанні в с. Узині проти Червоної Армії. З'ясувалось, що за це був виключений із партії... З'ясувалось, що не тільки бандит-петлюрівець Куц проліз до сільради, а проліз туди по рекомендації парторга Бондаренка і голова споживчої кооперації Рухаленко, петлюрівець, активний учасник контрреволюційних банд у минулому. Вибори з Куцем – це шахрайство. Президія РВК скасувала перевибори сільради і зняла з роботи Куца й запропонувала притягти його до суворої відповідальності за шахрайство (дописували на дільницях по 100, 200 голосів) за допущені помилки в рекомендації (недогляд зауважити Йонасу та Клименку), до партійної відповідальності – Бондаренка»²⁵.

На той час Синява вважалася відсталим селом.

«Суд над Блощаневичем В. В. 10 серпня, коли треба було на завод прийняти прийомщика бурякового насіння і старшим агрономом заводу висунули кандидатуру т. Заріцького, Блощаневич категорично заперечував, додаючи: «Нащо нам барахло. Ви знаєте, що жидів я не переварюю. Він ще склад засмердить». У Блощаневича кожний єврей має кличку «Сруль». Суд виявив у ньому запеклого антисеміста (він визнав себе винним), класово-ворожого елемента. Суд засудив його до позбавлення волі в загальних місцях ув'язнення на 2 роки та позбавив прав після відбуття кари на 3 роки. Відбувався суд у клубі Синявського цукрозаводу»²⁶.

Своєрідними репресіями стали масові чистки партії і обміни партквитків. «За тісні зв'язки з ворогами народу, загублений квиток...» у 1938 році виключили з лав партії директора Синявського цукрозаводу Тихона Івановича Черкасова²⁷, заступника директора Рокитнянської МТС В. П. Бондаренка²⁸.

Суворого покарання зазнали ті синявці, котрі відверто ігнорували колгоспний лад і не бажали працювати в колективних господарствах. «Дружина бригадира рільничої бригади Городнього Ф. – Городня Параска (колгосп Чубаря) систематично займалася самогонварінням та продажем його. Зараз притягнута до кримінальної відповідальності за жакет у заставу у Городньої Варки за 0,5 л. самогону»²⁹. «Громадянка с. Синяви Омелян Ганка займалась систематично спекуляцією готовим одягом та різною ману-

фактурую. Засуджено до чотирьох років ув'язнення»³⁰. За порушення статуту сільськогосподарської артілі було виключено з колгоспу «лжеколгоспника» С. А. Сахна та В. М. Федоренка³¹.

Війна проти «ворогів народу» досягла свого апогею в 1937–1938 роках.

В умовах беззаконня і сваволі, які творили місцеві партійні і державні органи, «ворогом Радянської влади» міг стати будь-хто з тих, хто сказав «не те слово» голові сільради чи колгоспу, комуністу, комсомольцю, а тим більше працівнику НКВС. Часом вистачало навіть звичайнісінької неприязні, щоб заgrimіти за ґрати чи опинитися у віддалених місцях.

Зі спогадів ЗАЇКИ Лариси Михайлівни:

– У батька Гната Хоменка – Степана Яковича Хоменка, 1895 р. н., – окрім городу, землі не було. Сім'я жила з того, що хата стояла під лісом. Степан разом зі старшими синами корчував пеньки, рубав їх на дрова і продавав у містечку своїм клієнтам-євреям. Чоловік він був гоноровитим, незалежним і на одному з сільських сходів не змовчав котромусь із новоспечених сільських начальників, зачепивши його «глибоко шкурний інтерес», за що й поплатився. Нагодою стало «розкуркулення» і «куркуля» з дружиною Оксаною Яківною, 1878 р. н., і малолітніми дітьми – Олексієм, 1909 р. н., Гнатом, 1914 р. н., Горпиною, 1912 р. н., в 1928 році після конфіскації майна вислали на північ Росії в Кіровську область (реабілітований 2.09.1992 року). Гнат, змалечку відчайдух і розбишака, довго не втримався у тих лісових болотах, втік і правдами й неправдами спочатку добрався до брата на Донбас, а вже звідти – на будівництво до Комсомольська-на-Амурі. Влада не дуже доскіпувалася до того, хто звідки взявся. Потрібні були робочі руки, сила, здоров'я...

Одночасно з розгортанням масових репресій готувались репресивні акції проти польського населення. За підозрою в шпигунській діяльності заарештували місцевих поляків – завідувачу дитячим садком Синявського цукрозаводу Галину Змечаровську, мешканців села – рахівника Шарківського радгоспу Віктора Новицького, десятника на будівництві Синявського цукрозаводу Михайла Шалинського...

У жорна «німецької» і «латиської» операції потрапили жителі Синяви німець Бертольд Штейнке та директор Шарківського бурякорадгоспу з березня 1937 року Еварест Андрійович Ладер.

Уродженця Ліфляндської губернії Е. Ладера засудили до розстрілу 5 січня 1938 року, а виконали вирок 1 лютого того ж року. Лише у 1960-му військовий трибунал Київського військового округу реабілітував Е. Ладера посмертно і припинив справу на нього за відсутністю складу злочину. 1989 року він був реабілітований і як комуніст.

З досліджень Л. ОСТРОУШКО:

– Його заарештували 6 грудня 1937 року. Певна незвичайність ситуації з цим заарештованим пояснювалась тим, що Еварест Андрійович Ладер сам свого часу кілька років працював в органах НКВС.

Зі справи № 50207ВФП, ф. 263, що зберігається в архіві СБУ, неможливо дізнатися, звідки і які саме матеріали надійшли до Київського обласного управління НКВС про те, що Е. А. Ладер підозрюється у шпигунстві.

Під час допитів оперативний уповноважений III відділу УДБ Київського обласного управління НКВС молодший лейтенант Держбезпеки Фальковський примушував Ладера, який довго мовчав, відкидаючи навіть нагадування про шпіонаж на користь однієї з іноземних держав, «доповнити» свої зізнання. Той «пригадав», що був завербований до шпигунської діяльності і дав згоду працювати на латишську розвідку.

Були й «речові» докази шпигунства. Під час арешту у Ладера вилучили патрони до малокаліберної гвинтівки і нагана, мисливську рушницю. Інформуючи про це обласне управління НКВС, тимчасово виконуючий обов'язки начальника Рокитнянського районного відділу НКВС Ковтунюк додавав, що «матеріали компрометуючого характеру на Ладера будуть вислані... додатково». Проте їх слідів у справі виявити так і не вдалося.

І все ж зізнання в Евареста Ладера вдалося вибити: «У пред'явлених звинуваченнях винним себе визнав повністю». А тому відповідно до наказу НКВС за № 00485 справа була включена до особливого списку для направлення на розгляд в ГУ ДБ НКВС СРСР.

Із протоколу № 20 НКВС СРСР і прокурора СРСР від 5 січня 1938 року дізнаємося: «Слухали: Матеріали на осіб, що звинувачуються у шпигунській і диверсійній діяльності на користь Латвії, представлені Управлінням НКВС УРСР по Київській області. Постановили: Ладера Евареста Андрійовича, 1888 року народження, уродженця Вальського повіту Ліфляндської губернії (Латвія) – розстріляти».

Активно проводилися відкриті судові процеси над «шкідниками» в системі «Заготзерно» і в сільському господарстві. У список «ворогів народу» потрапили бригадири – тваринники Снявського радгоспу Петро Піскун та Василь Хоменко.

Тривала боротьба проти релігії і священнослужителів. Трійкою при УНКВС по Київській області 31 серпня 1937 року був засуджений до розстрілу снявський священник, виходець із Воронежської області 54-річний Митрофан Тимофійович Ядров. Вирок виконаний 23 вересня 1937 року.

У другій половині 1939 року хвиля провокацій, судових процесів, пошуків «ворогів народу» почала поступово спадати.

Про Синяву, яка пережила голод, дізнаємося

**Зі спогадів КАРПЕНКА Віктора Степановича,
доктора медичних наук, професора, заслуженого діяча науки,
лауреата Державної премії України:**

– Навесні 1934 року тато... влаштувався працювати в конторі Шарківського бурякорадгоспу в с. Синява Рокитнянського району Київської області. У листі він запрошував нас приїхати до нього на літо...

Восени я пішов в 4 клас синявської 7-річної школи. Юрко (брат) – в перший. У Рокитному ми залишилися жити на зиму. По гудку цукрового заводу ми вставали, збиралися – тато в контору, а ми – до школи. Школа була недалеко від татової контори, тому туди йшли разом...

...У синявській неповній середній школі в 5-6 класах викладання проходило з великими перебоями, не так, як у Києві. Учителів – неповний штат. Учителі поєднували посади. Учнів було мало. Зошити видавали в дуже обмеженій кількості. Були прохідні класи. Учень, який запізнився, порушував роботу двох класів. Школа працювала у дві зміни. Наочних посібників ніяких. Зимом в класах було холодно. Учні сиділи в пальтах, кожушках, а іноді навіть у рукавичках. Особливо холодно було в школі після канікул, під час яких класи не опалювалися. Учителі часто мінялися, тому запам'ятав небагатьох.

Директор школи Гуртовенко тулився з сім'єю в шкільній будівлі, в квартирі, що складалася з кухні і кімнати. Квартира мала окремих хід. Його син, Миша, займався зі мною в одному класі. Він перехворів туберкульозом хребта, був горбатим і вчився добре. Гуртовенко був цікавою, ініціативною і доступною людиною. Грав на скрипці, вірніше, керував драматичним гуртком при клубі цукрового заводу. Зрідка ми бачили його, загримованого до невпізнання, в любительських спектаклях. Він весь час піклувався про школу. Коли я вчився в 5 класі, в школі був організований піонерський табір, де нас стерпно годували, влаштовували «екскурсії» в поле на прополювання проса від бур'янів і збирання зернових колосків після скошування косарками. За це, мабуть, і годували...

Запам'ятався вчитель німецької мови... Він був глухий, говорив голосно, учнів, які відповідали урок, погано чув. Щоб приховати свою глухоту, ніколи не виправляв, не робив зауважень і не перепитував учнів. Була у нього дочка дошкільного віку, яку він приводив із собою до школи. Вона тихенько сиділа на задній парті, щось малювала. Час від часу вона підходила до батька, щось шепотіла йому на вухо і поверталася на своє місце. Батько обожавав свою дочку.

Здавалося, це єдине, що у нього є на світі. Від цього ставало до болю шкода цього старого вчителя і ще більше шкода його донечку...

Вчителька російської і української мов і її чоловік, учитель математики і фізики, тільки цього року приїхали працювати в школу. Їм було до 30 років, дітей у них не було, грошей теж. Жили вони на квартирі і жили... у борг до зарплати. Вони намагалися донести свої предмети до учнів. Учитель математики влаштовував олімпіади і готував математичні номери для вечора художньої самодіяльності на свята...

Добре запам'ятався учитель географії... У той час йшла колективізація. При радгоспі був політвідділ, який стежив за політроботою серед населення. А вчитель географії дуже яскраво й образно розповідав про фермерське сільське господарство Франції. Про сільськогосподарську техніку, комбайни, доїльні апарати. У нас був учень Іван Іваненко, який вважав, що селянинові грамота не потрібна..., що селянин повинен уміти орати, сіяти і збирати те, що виростив на землі, ручним способом... Слова учителя його не переконували.

Намагаючись довести учневі, що комбайном зернові можна одночасно косити і обмолочувати, учитель ще барвистіше описував фермерські господарства, вважаючи, що вони кращі і ефективніші, ніж колективне господарство, до якого прагнуть у нас. Погляди учителя розходилися з поглядами партії на розвиток сільського господарства. Ризикував учитель у ті роки, і неабияк. З його уроків я майже все забув, а ось про фермерське сільське господарство Франції пам'ятаю досі.

Зимою вечори довгі. Електричного світла не було. Іноді ми у кого-небудь збиралися. Сусідський хлопчик Левко грав на балалайці, хлопці йому підспівували. У ту зиму я навчився грати в шахи... Своїх шахів не було. З ініціатив батька ми почали самі вирізати шахові фігурки з дерева...

Зі шкільних товаришів запам'яталися Коля Саєнко і Петро Римбецький. Петро працював у ТСОЗі (спільний обробіток землі). Він під час косовиці впав із косарки і йому відрізало руку на рівні правого передпліччя. Після цього він відновив навчання в школі. Він був на 2 роки старшим за нас, вчився добре. Краще за усіх займався Коля Саєнко. Він завжди тримався з гідністю, був заповзятливим заводієм, сміливим і фізично міцним...

...Одного разу до початку уроків в клас зайшов директор школи Гуртовенко і капельмейстер духового оркестру при клубі цукрового заводу. Директор запитав, хто з хлопчиків хоче записатися в духовий оркестр. Піднялося багато рук... Після уроків нас, учнів 5-7 класів, капельмейстер повів у лікарню на перевірку до лікаря. Черга дійшла до мене. Старий сивий лікар Рідер довго слухав моє серце. Нарешті сказав своїй помічниці: «Акцент II тону (це я добре

запам'ятав на все життя). Запишіть, що йому на трубі грати не можна». Я рознервувався і не міг стримати сліз. Бачачи мій стан, капельмейстер Роботніков звернувся до мене:

– Хлопчику, а на барабані гратимеш?

– Буду...

Двічі на тиждень до початку уроків в школі (займалися в другу зміну) я ходив вчитися грати на барабані. Організації дитячого духового оркестру передував розпад духового оркестру клубу заводу. Старий капельмейстер був невиправним: часто відвозив оркестр грати на весіллях або похоронах. Тому зривалися репетиції. Оркестр дорослих розпустили і набрали школярів. Капельмейстер Роботніков прагнув до 1 Травня, до урочистих зборів на заводі, навчити нас грати «Інтернаціонал» і туш.

На урочистих зборах дитячий духовий оркестр зіграв «Інтернаціонал» і багаторазово туш, коли працівникам заводу вручали премії і подарунки. Нам аплодували, а ми були у нестямі від радості.

У радгосп іноді приїжджала кінопересувка. Електрики не було. Кіномеханіки залучали нас, хлопчент, крутити динамо-машину. Справа нелегка. Тому ми часто змінювали один одного. При такому прокаті не завжди виходило цілісне уявлення про фільм. Зазвичай показували наполегливу працю на будівництвах, на колгоспних і радгоспних полях, героїв перших п'ятирічок...

Першого січня 1934 р. нас уразило вбивство С. М. Кірова в Ленінграді. Тоді про це вбивство багато писали в газетах, говорили по радіо. Із засобів масової інформації ми дізналися, що є шкідники, вороги народу, які намагаються зруйнувати країну робітників і селян, що треба відповісти ударом на удар – до суду ворогів народу і їх посібників... У селі ми тільки і чули про те, що твориться в Москві, Ленінграді, Києві.

Колективізація створила багато проблем у селах. Куркулів знищували як клас. Порожніли будинки, розорялися солом'яні стріхи, забивалися дошками вікна. Багато людей відправляли на Соловки, в Сибір... А тих селян, хто залишався в селі, кожен ранок бригадири виганяли в колгосп на роботу. Замість плати – трудовні. Ніхто не міг сказати, що на них дадуть. Тому люди не квапилися на роботу. У 1933 році вони нічого не отримали в колгоспах – все вивезли державі.

Влітку завод купив планер. Ми, хлопчачки, усі бігали на нього подивитися. Літак У-2 ми бачили часто. По неділях з Києва прилітав літак і катав колгоспників-ударників... Тепер цукровий завод придбав планер...

На все життя я запам'ятав дикторський текст фільму: «Немає таких фортець, які не взяли б більшовики». У ці слова ми свято вірили, згадуючи, про що нам постійно говорили в школі і по радіо.

Колективно, усією школою, ми ходили дивитися фільм «Доповідь т. Сталіна Й. В. про реконструкцію СРСР». У задушливому залі... важко було висидіти 2 години і слухати не зовсім зрозумілу для дітей доповідь. Добре, що його трохи розділили вставками – радісна праця на соціалістичних будовах і натхненна праця на колгоспних полях. Ентузіазм у народі підтримувала Компартія. Народу обіцяли світле майбутнє – комунізм.

Люди жили в тяжких умовах. Голодомор 1933 року ще нагадував про себе... Тому багато хто щиро вірив у те, що обіцяла радянська влада, і віддавали усі свої сили, знання і досвід індустріалізації, електрифікації країни, пізніше – ... розвитку колективного господарства на селі. Життя все ж покращувалося, і це вселяло надію на кращі часи»³².

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Колгоспник Рокитнянщини. №9. 1932.
- 2 – Колгоспник Рокитнянщини. №10. 28.01.1932.
- 3 – Колгоспник Рокитнянщини. №12. 1932.
- 4 – Колгоспник Рокитнянщини. №16. 18.02.1932.
- 5 – Колгоспник Рокитнянщини. №24. 8.03.1932.
- 6 – Колгоспник Рокитнянщини. №28. 03.1932.
- 7 – Колгоспник Рокитнянщини, №16. 1932 рік.
- 8 – Колгоспник Рокитнянщини. №№70,79. 1933.
- 9 – Колгоспник Рокитнянщини. №13. 1933.
- 10 – Колгоспник Рокитнянщини. №91. 1932.
- 11 – Колгоспник Рокитнянщини. №98. 28.10.1933.
- 12 – Колгоспник Рокитнянщини. №86. 18.09.1932. №85.
- 13 – Колгоспник Рокитнянщини. №105. 3.12.1932.
- 14 – Колгоспник Рокитнянщини. №107. 3.12.1932.
- 15 – Колгоспник Рокитнянщини. №97. 25.10. 1933.
- 16 – Колгоспник Рокитнянщини. №102. 1933.
- 17 – Колгоспник Рокитнянщини, №55. 31.05.1934.
- 18 – Колгоспник Рокитнянщини, №68. 28.06.1934.
- 19 – Колгоспник Рокитнянщини, №86. 4.08.1933.
- 20 – Колгоспник Рокитнянщини, №97. 24.08.1934.
- 21 – Колгоспник Рокитнянщини, №111.
- 22 – Колгоспник Рокитнянщини, 113. 24.09.1934.
- 23 – Колгоспник Рокитнянщини», №99. 21.10.1934.
- 24 – Колгоспник Рокитнянщини, №149. 6.12.1934.
- 25 – Колгоспник Рокитнянщини, №152. 12.12.1934.
- 26 – Колгоспник Рокитнянщини, №112. 1935.
- 27 – Колгоспник Рокитнянщини, №130. 14.09.
- 28 – Колгоспник Рокитнянщини, №151, 26.10.
- 29 – Колгоспник Рокитнянщини, №29. 28. 2.1937.
- 30 – Колгоспник Рокитнянщини, №32. 6.03.1937.
- 31 – Колгоспник Рокитнянщини, №79. 1939.
- 32 – В. С. Карпенко. 55 лет в хирургии. Киев: Навчальна книга, 2002.



**Колгоспники! З баштанів, садів і городів
БАГАТИЙ УРОЖАЙ ГОТУЙТЕ ДЛЯ НАРОДУ!**

ХТО-КОГО?

Щоб виконувати нашу державну програму і працювати на благо Соціалістичної Батьківщини, ми всі повинні бути вільними господарями. Ми повинні бути господарями на всіх наших економічних фронтах. Ми повинні бути господарями в колгоспах.

ТІМНИ БОСІ ПЕРШОЦІТКА
« В КОЛГОСПАХ І ПОСІДКАХ СТАЛАХ »

Колгосп	1953	1954	1955	1956
1. КОЛГОСП	100%	110%	120%	130%
2. КОЛГОСП	100%	115%	125%	135%
3. КОЛГОСП	100%	112%	122%	132%
4. КОЛГОСП	100%	118%	128%	138%
5. КОЛГОСП	100%	114%	124%	134%
6. КОЛГОСП	100%	116%	126%	136%
7. КОЛГОСП	100%	113%	123%	133%
8. КОЛГОСП	100%	117%	127%	137%
9. КОЛГОСП	100%	111%	121%	131%
10. КОЛГОСП	100%	119%	129%	139%

Державні планові завдання виконано на 117 відсотків. Це велика перемога, яку ми досягнули завдяки активній участі всіх колгоспників. Ми повинні продовжити цю роботу і досягти нових успіхів. Ми повинні бути господарями на всіх наших економічних фронтах. Ми повинні бути господарями в колгоспах.

ДОГНАТИ І ПЕРЕГНАТИ

**ЧОМ ЖЕ ТИ
ЩЕ Й ДОСІ
НЕ В КОЛГОСПІ?**

«ВІРИЛИ ЛЕНІНУ, ВІРИЛИ СТАЛІНУ...»

Передвоєнні роки запам'яталися мешканцям Синяви масовим ентузіазмом з великою часткою примусу і страху. У роки другої (1933-1937) і третьої (1938-1942) п'ятирічок більшовицькою партією та урядом Радянського Союзу було поставлено завдання наздогнати розвинуті країни з виробництва промислової продукції на душу населення і почати поступовий перехід від соціалізму до комунізму. У життя синявців увійшли «соціалістичне змагання», зустрічні плани, рух новаторів, нагородження орденами й медалями, стаханівський рух тощо.

Переважна більшість місцевих мешканців працювали на Синявському цукровому заводі та Синявському бурякорадгоспі (з 1939 року – Синявському цукрокомбінаті), що розташовувався у Кам'янці і спеціалізувався на вирощуванні цукрових буряків для забезпечення сировиною цукрозаводу, кам'яному кар'єрі (там трудилися 300 робітників¹), у колгоспах, лісництві, Держмліні, кооперації, двох неповних середніх школах, лікарні.

Люди щиро вірили радянській пропаганді і досягали вагомих результатів у праці.

За трудові успіхи одним із перших у Синяві орденом «Знак Пошани» було нагороджено тракториста Синявського бурякорадгоспу, учасника Всесоюзної сільськогосподарської виставки Андрія Тимофійовича Бароніна².

У синявських колгоспах імені Чубаря та імені Кірова³ відбулися перші стахановські декади. У 1935 році це господарство, що навесні виділилося з колгоспу імені Чубаря, виконало завдання з хлібозаготівлі. На трудовень колгоспники авансом одержали по 1,5 кілограма хліба та по 50 копійок грішми⁴. Колектив тваринників молочно-варної ферми цього ж колгоспу, якою завідував Т. Сахно, виконував планове завдання на 200 відсотків⁴.

Серед стахановців колгоспу «Захист» згадуються бригадир тракторної бригади Хорунжий, П. Дерій, М. Саєнко, В. Розколу-па, В. Степаненко, С. Сатиренко, Коваль, Г. Сатир, Сова, С. Сах-но, Г. Городній, І. Клименко, Я. Стінка, М. Сатиренко, О. Рокицький⁵. Наприкінці 1935-го господарство вийшло у передовики і зобов'язувалося в наступному році домогтися врожаю зернових культур щонайменше 20 центнерів із гектара, цукрових буряків – 250 центнерів із гектара⁶. А буряківниці Хросина Марковська, Тетяна Липова, Настя Саєнко, Марія Шамрай (колгосп імені Чубаря), Ганна Сатир, Мотря Саєнко (колгосп «Захист»), Явдо-ха Билим, Ганна Лісняк, Олена Горова, Меланка Сізык, Ганна Припотень, Меланка Каращук, Лукія Павлівна Сова (колгосп імені Кірова) змагалися за вирощування 500-центнерних врожаїв цукрових буряків із гектара⁷.

Як і в усій країні, в Синяві був почутий заклик першої дівчи-ни-трактористки, зачинательки стаханівського руху в сільському господарстві Парасковії Ангеліної «Сто тисяч подруг – на трактор!».

За кермо трактора після закінчення курсів трактористів у Рокит-ному селі Явдокія Крупка (Горовенко)⁸, Ольга Кавецька⁹, інші ді-вчата. Разом із чоловіками-трактористами Романенком, Рядниною, Лісняком, Годлевським, бригадиром Олексієм Горовим вони у скла-ді створеної 1932 року Рокитнянської машинно-тракторної станції обслуговували поля колгоспу імені Кірова.

Зі спогадів ГОРОВЕНКО Явдокії Дмитрівни, 1918-2016 рр.:



Я. Д. Горовенко

– 18-20-річних синявських дівчат сісти за кермо трактора змусило життя. Трактористам тоді добре платили. У голодний рік дали безплатно по мішку муки, олію. Пізніше за роботу видавали по 3 кілограми хліба і 2,5 карбованця на трудовень. На зароблене зерно я купила телицю, хустку і капу. Бо раніше як спали?.. На рядні, а кривалися свиткою чи кожухом.

Механізаторську справу ми опановували зимовими вечорами в Рокитнянській МТС, а залік приймав наш, синявський механік Іван Ми-рець. Дехто проходив місячні курси в Тараці.

Ранньою весною, тільки-но розтанув сніг, вийшли в поле. Вночі орали, вдень – сіяли й культивували. Громіздкі ХТЗ не мали електроосвітлення і загінки освітлювали факелом – змоченим у гасі і намотаним на дрот ганчір'ям.

Немало кмітливості проявляли, аби забезпечити роботу газогенератора. Він був джерелом пального для двигуна трактора. Треба було постійно дбати, аби своєчасно закласти в установку дерев'яні цурки, часто шурувати ними для вироблення газу. Але ми не боялися труднощів, виконували норми. Марія Билим, Оксана Кравченко, Марія Лісняк, Антоніна Саєнко (дівоче прізвище Носач)...

Працювали дівчата-трактористки ще й після війни, аж поки не повернулися з фронтів чоловіки-механізатори. Я на тракторі робила два роки до війни і зо три після, а тоді перейшла у п'ятисотенну ланку.

1936 року в обробітку синявських колгоспників перебували 932 гектари землі у той час, як одноосібники обробляли 36 гектарів. Красномовнішими стали результати колективного господарювання. Середня урожайність зернових культур у синявських колгоспах становила 15 центнерів із гектара, цукрових буряків – 119 центнерів, а в 1940-му – 140 центнерів¹⁰.

У колгоспі імені Будьонного (голова правління І. Сахно) з кожного гектара почали одержували по 21 центнеру зернових культур¹¹, по 19,2 центнера пшениці при середньорайонній урожайності зернових 15,1 центнера з гектара¹². Займалися баштанництвом. Кожна ягода важила по 7-8 кілограмів.

Вагомі прибутки давала пасіка (доглядав Н. М. Однорог), яка зроста з 30-и до 100-а вуликів і з якої викачували щосезону по 210-240 пудів меду.

Завдяки отриманим прибуткам у колгоспі імені Будьонного побудували гараж, майстерню, свинарник, приміщення для реманенту. Завершувалося зведення просторого колгоспного клубу на 150 місць і контори. На гористій місцевості трудівники господарства заклали молодий ліс. На 4-х гектарах було висаджено 40 тисяч сононок і червоної лози¹³.

На землях колгоспу імені 18 Партз'їзду (голова правління Г. Шевченко), де переважав горбистий рельєф, розвивалися садівництво і городництво. Перед війною тут посадили 18 гектарів молодого саду, саджанці винограду і протягом 2-3 наступних років планували засадити фруктовими деревами всі гори під назвою «Садки» на площі 110 гектарів¹⁴.



Перші жінки-активістки села.
Текля Билим (праворуч).

Зміцнював свої позиції колгосп імені Кірова (голова колгоспу П. Липовий), дворище якого розташовувалося неподалік цукрового заводу. Урожайність жита в господарстві становила 16 центнерів із гектара¹⁵. Тут побудували зерносховище¹⁶, було переустатковано цегельний завод, на 1941-й планувалося зведення млина¹⁷. В 1940 році на збір бурякових шкідників щоденно на поля колгоспу виходили 400 трудівників¹⁸.

Перед війною на синявських ланах з'явилася нова для цих місць технічна культура для виробництва натурального каучуку – кок-сагиз¹⁹.

Постійно виконував виробничі завдання трудовий колектив Синявського цукрового заводу. У 1934 році підприємство рапортувало з'їзду Рад про перевиконання планового завдання з виробництва білого цукру²⁰. З проведенням у 1939 році капітального ремонту заводу²¹ робітники підприємства переробили до 500000 центнерів цукрових буряків із Рокитнянського району та 310000 – із сусідніх.

До числа стаханівців-ударників входили Григор Марковський, Трохим Данько, Іван Цупік, Роман Яретик, Устим Олефір, Хітченко, Ряднина, Вергелес, В. Данько.

Після проведення 1931 року на площі близько 10-ти гектарів геолого-розвідувальних робіт у Синявському родовищі та видання державного дозволу на початок промислового видобування граніту відкритим способом у селі не припинялося виробництво гранітної продукції.

Свою лепту у розвиток населеного пункту вносив Синявський млин (зав. млином Соболевський)²².

1940 року неподалік Синявського цукрозаводу розпочалося будівництво «Фабрики м'яса» — скотовідгодівельного комплексу. З його будівництвом планувалося закладання нового селища²³.

Великі надії на поліпшення якості життя сільських мешканців вселяло затвердження будівництва гідроелектростанції²⁴. Вирішувалося питання штучного зрошення. Вода на синявські поля мала надходити з водоймищ Узень, Рокитка, Салиха, Горохуватка²⁵.

Невдовзі у селі було відкрито першу зразково-культурну чайну, організовану Робкоопом Синявського цукрозаводу (голова Т. Федоренко)²⁶, новий універмаг. Вартість будівництва торговельного закладу становила 25 тисяч карбованців²⁷. Діяло сільське споживче товариство, котре очолював Т. Сахно, а продавцями працювали Олекса Маркович Ідинський, Павло Олексійович Билим²⁸.

Медичним обслуговуванням місцевого населення опікувалися працівники Синявської дільничної лікарні, котрою завідував головний лікар Трохим Сергійович Костюк²⁹, 1899 р. н., випускник Київського медичного інституту³⁰.

Поступово ліквідовувалася неписьменність. У 1936 році при Синявській сільраді налічувалося «117 неписьменних та малописьменних підлітків та до 1000 дорослих»³¹. Через рік їх кількість зменшилася до 280 осіб. Про освітній рівень жителів села дбали педагоги двох шкіл для дорослих.

Більшість вчителів були вмiлими фахівцями зі значним досвідом роботи з дітьми. Викладач російської мови Синявської школи №1 Лаврін Корнійович Присяжний, 1884 р. н., у 1905 році витримав іспит на звання вчителя, мав на той час 35 років вчительського стажу, був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Після утворення 1923 року Рокитнянського району Л. К. Присяжний очолив районний відділ народної освіти³².

1938 року в обох синявських школах навчалася до 1000 дітей колгоспників. Із дітьми працювали 26 вчителів³³.

Безпосередньо перед Другою світовою війною у Синявській неповній середній школі №1 функціонували 12 (з паралельними) класів, а в вересні було організовано восьмий³⁴. Діяли драматичний (керівник М. Н. Похилько), літературний (керівник Л. К. Присяжний), співочий (керівник К. Ю. Горова), музичний гуртки.

Поліпшуватися демографічна ситуація. Лише в колгоспі «Захист» 1935 року народилося 13 дітей. У селі було чимало багатодітних родин. Восьмеро дітей виховувала 44-річна Христя Якимівна Сатиренко³⁵.

Із великою радістю синявці сприйняли демонстрацію 1935 року перших звукових фільмів – «Нічний візник», «Дубровський», «Юність Максима»...

Через два роки при Синявському цукрозаводі було організовано планерну школу³⁶.

Продовжував працювати заводський духовий оркестр, активну участь у якому брав коваль підприємства Іван Андрійович Міус. Цей чоловік, у минулому спортсмен міжнародного рівня з боротьби, ще й умів грати на багатьох музичних інструментах і кожен репетицію розпочинав із гри на іншому.

Справжнім культурним центром став новозбудований колбуди при колгоспі імені Чубаря із залом на 200 осіб, читальнею. «При колбуді діяв драматичний гурток, який очолював В. А. Пустовий, а активну участь брали вчитель Жерновий, п'ятисотенниця Горова Оксана, голова колгоспу Клименко та голова сільради Скринський. Для другого кінофестивалю колгоспної молоді вони підготували п'єсу «Маруся Чурай»³⁷.

Ставили п'єси і в новому колбуді колгоспу імені Будьонного. Роль головної героїні у п'єсі «Наталка-Полтавка виконувала Маруся Цимбал, Петра – секретар комсомольської організації Сергій Коляда»³⁸.



Незадовго до війни

«24 січня 1937 року в День відкриття другого кінофестивалю колгоспної молоді бурхливими оплесками зустріли самого юного колгоспника з Синяви («Захист») Крупку Васю. Йому лише 5 років, виграв на гармонії польку, вальс і т. д., добре почувався на сцені, під гучні оплески»³⁹.

До послуг синявців були також Будинок відпочинку в урочищі «Піщане» та дитячий санаторій у Прусах⁴⁰.

Мешканці села з радістю сприйняли зобов'язання голови правління колгоспу імені 18-го Партз'їзду Шевченка своїми силами збудувати кілометр дороги в Синяві та півкілометра дороги-шлаківки у напрямку райцентру. До цього почину приєдналися ще два синявські колгоспи.

Вікном у світ синявці вважали організацію з 19 травня 1940 року пасажирського сполучення за маршрутом «Рокитне-Київ». Обладнана машина для пасажирів щоденно о 1 годині ночі виходила з Рокитного і прибувала до Києва о 6 годині ранку, а з Києва – о 7 годині вечора і прибувала в Рокитне о 24 годині⁴¹. Щоб потрапити на цей рейс, треба було ще з вечора добратися до Рокитного, але синявці невмовно раділи можливості відносно швидко потрапити до столиці.

...ПЕРЕД початком війни Синява з висілком Подоляки та станцією «Кам'янка» нагадувала невелике містечко. Недарма адвокати з юридичної консультації «Карпенко і Васильєв» у позовній заяві замість «село Синява» писали «місто Синява», за що їх змушували «відповісти перед громадськістю»⁴².

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Колгоспник Рокитнянщини, №137. На звороті – Більшовицька зміна, №11. 1935.
- 2 – Колгоспник Рокитнянщини, №116. 1939.
- 3 – Колгоспник Рокитнянщини. №27. 2. 03. 1936.
- 4 – Колгоспник Рокитнянщини, №6. 14.01.1936.
- 5 – Колгоспник Рокитнянщини. №44. 8.04.1936.
- 6 – Колгоспник Рокитнянщини, №2. 6.01.1936.
- 7 – Колгоспник Рокитнянщини, №13. 28.01.1936.
- 8 – Колгоспник Рокитнянщини, №57, 18.05.1941).
- 9 – Колгоспник Рокитнянщини, №46. 1940.
- 10 – Колгоспник Рокитнянщини, №131. 25.10.1940.
- 11 – Колгоспник Рокитнянщини, №107. 30.07.1938.
- 12 – Колгоспник Рокитнянщини, №130. 1940.
- 13 – Колгоспник Рокитнянщини, №52. 16.04.1939.
- 14 – Колгоспник Рокитнянщини, №115. 15.09.1940.
- 15 – Колгоспник Рокитнянщини, №40. 6.04.1941.
- 16 – Колгоспник Рокитнянщини, №63. 1.04.1941.
- 17 – Колгоспник Рокитнянщини, №179. 26.12.1938.
- 18 – Колгоспник Рокитнянщини, №19. 10.02.1939.
- 19 – Колгоспник Рокитнянщини, №30. 4.03.1939.
- 20 – Колгоспник Рокитнянщини, №70. 30.05.1940).
- 21 – Колгоспник Рокитнянщини, №39.
- 22 – Колгоспник Рокитнянщини, №123. 6.10. 1940.
- 23 – Колгоспник Рокитнянщини, №30. 2.03.
- 24 – Колгоспник Рокитнянщини, №147. 7.11.1935.
- 25 – Колгоспник Рокитнянщини, №81. 1936.
- 26 – Колгоспник Рокитнянщини, №107. 1934.
- 27 – Колгоспник Рокитнянщини, №146. 1937.
- 28 – Колгоспник Рокитнянщини, №95. 6.07.1938.
- 29 – Колгоспник Рокитнянщини, №7. 14.01.1939.
- 30 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 10. Оп. 1. Од. зберіг. 3.
- 31 – Колгоспник Рокитнянщини, №130. 4.10.1936.
- 32 – За матеріалами архівного відділу Рокитнянської РДА.
- 33 – Колгоспник Рокитнянщини, №152. 29.10.1938.
- 34 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 2. Годовые статистические отчеты о состоянии школ и состоянии учащихся за 1946-1947 год. Арк. 32. Колгоспник Рокитнянщини, №72. 22.06.1941.
- 35 – Колгоспник Рокитнянщини, №32. 1939.
- 36 – Колгоспник Рокитнянщини, №29. 28.02. 1938.
- 37 – Колгоспник Рокитнянщини, № 6. 12.01.1937.
- 38 – Колгоспник Рокитнянщини, 149. 1940.
- 39 – Колгоспник Рокитнянщини, №14. 1937.
- 40 – Колгоспник Рокитнянщини, №102. 04.08.1939.
- 41 – Колгоспник Рокитнянщини, №67. 24.05.1940.
- 42 – Колгоспник Рокитнянщини, №37. 30.03.1941.



«Вони пройшли, вони здолали той шлях, жорстоких ворогів...»

*Ішов солдат у повен зріст у бій,
Нелегко йшов землею Визволитель...
Сьогодні став спочити на горбі,
Із пам'яті вселюдської відлитий.*

«У боях за Синяву, річку Рось загинуло дуже багато бійців...»

...Звістка про війну прийшла в село у другій половині неділі 22 червня 1941 року. На території Синявського цукрового заводу в одну мить виник стихійний мітинг, на який зійшлися близько 400 робітників. Обуренню і гніву заводчан не було меж¹. Водночас люди не приховували власного страху перед бідою, що насувалася на село, на всю велику країну.

Через два дні розпочалася мобілізація, якій підлягали чоловіки з 1905 по 1918 рік народження. Їх забирали на Рокитнянський мобілізаційний пункт, де цілодобово формувалися загони для Червоної Армії.

Конкретно про події на фронті ніхто нічого не знав. Районна газета «Колгоспник Рокитнянщини» 26 червня востаннє повідомила про нальоти німецької авіації на Варшаву, Люблін, Данцінг. Інформацію про наступ ворожих військ ще можна було почути по радіо, але й те незабаром замовкло.

У повній невідомості Синява на початку липня 1941-го почала готуватися до евакуації. Робітникам і службовцям видали заробітну плату, профвідпускні та двотижневу допомогу, колгоспникам дозволялося забирати зерно з колгоспних комор, будівельні матеріали, худобу... Корів, волів, коней готували до відправлення за Дніпро,

матеріально-технічну базу Синявського цукрокомбінату – в Воронежську область². Те, що не можна було вивезти, – архіви, хліб, пальне – знищували. Люди працювали цілодобово.

Із прифронтових районів через Синяву пішли біженці, рухалися автомобілі, підводи, велика рогата худоба, коні...

Із кожним днем фронт все ближче підступав до села. У вогні палали Біла Церква, Тараща, Узин, фашисти з боями зайняли навколишні села Поправку, Насташку, Острів, Довгалівське (Троїцьке), Кам'янку і вринули підійшли до Синяви й Рокитного... Невдовзі ворожий чобіт ступив на синявський виселок Подоляки, запалали перші хати на Каращуках...

Опір ворогу чинила 26-а армія під командуванням генерал-лейтенанта Ф. Я. Костенка, що вела безперервні оборонні бої на дальніх підступах до Києва, у районах Фастова, Білої Церкви і Таращі.

У переважній більшості молодосвідченим бійцям під натиском переважаючого у кількості, озброєнні та бойовій техніці ворога доводилося неймовірно важко. Але вони стояли не на життя, а на смерть. Ворожа піхота, що сконцентрувалася на Подоляках, у Салисі і Кривій, піддавалася шаленому вогню з боку радянських військ. У радгоспному саду червоноармійцям вдалося знищити мінометну батарею ворога та «зняти» кулеметника, котрий «поливав» вогнем із труби Синявського цукрового заводу.

Фашисти ніяк не могли прорватися через Рось у Рокитне. Безперервні атаки німецьких танків та мотопіхоти на шляху ворога до містечка стримували понад 500 бійців 97-ої стрілецької дивізії та Харківського батальйону, утримуючи на цьому плацдармі оборону до 24 липня.

Представники 26-ї армії Південно-Західного фронту прийняли студентське поповнення 8 липня. За наказом командуючого армією студбатівці були розподілені на групи і ввійшли до бойових порядків 41-ї, 97-ї та 227-ї стрілецьких дивізій 6-го стрілецького корпусу і 94-го прикордонного загону. Перше бойове хрещення харківські студбатівці вже пройшли 9 липня 1941 року. Олесь Гончар, колишній студент третього курсу філологічного факультету Харківського державного університету, доброволець-студбативець, у біографічному романі «Людина і зброя» писав: *«Раз за разом налітають штурмовики, розганяють студбатівців по хлібах, по канавах. Носом в землю і слухай, як вивертають тобі душу, верещить над тобою сирена, як просто на тебе падає з дзвенячим пронизливим свистом металевий хижак. Томить гидке, примизливе почуття від власної безпомічності. Лежи і жди – судилось чи не судилось... А над тобою віє, віє, вимотує душу».*

...На підрозділи 26-ї армії наступало перше танкове угруповання німецько-фашистських військ у складі трьох танкових і однієї механізованої дивізії. Особливо кровопролитні бої відбулися на околицях Синяви й Рокитного, біля залізничного мосту через річку Рось, де червоноармійці не дали змоги фашистським танкам і мотопіхоті перебраться мостом на лівий берег річки і заволодіти дорогами до Білої Церкви й Києва.

І знову Олесь Гончар: *«Палає міст, горить залізо танків, і далеко стелиться понад Россю незвичний для цих місць запах горілого заліза, фарби, бензину... Студбат стікав кров'ю. На берегах понад Россю, в садках, в напівзавалених окопах – всюди чувся стогін поранених. Не від сонця, що зійшло із-за верб, а від крові студентської червоної цього ранку Рось».*

Архівні документи дають можливість простежити погодинний шлях пересування і боїв 97-ї стрілецької дивізії на території нашого краю.

14 липня 1941 року 97-а стрілецька дивізія перейшла за річку Рось. Дивізія мала 25 відсотків всього особового складу. Одержати поповнення не вдалося. Разом зі 159-ою стрілецькою дивізією, 6-м стрілецьким корпусом та загonom прикордонних військ 97-а стрілецька дивізія відбивала атаки 9-го танкового і 5-го моторизованого підрозділів дивізії СС «Вікінг», 14-го моторизованого корпусу танкової групи Клейста.

15 липня 1941 року ворогові вдається на окремих ділянках прорвати оборону Червоної Армії.

16 липня 1941 року ввечері ворог захопив Білу Церкву. 97-а стрілецька дивізія відійшла на рубіж Острійки-Пугачівка-Острів-Чернин і ввійшла до складу 26-ої Армії Південно-Західного фронту.

У ніч на 17 липня 1941 року 97-а стрілецька дивізія залишила Білу Церкву. Вранці цього ж дня дивізія контратакувала ворога західніше Острова, Пугачівки, Чернина. Фашистів вдалося відтіснити на 10 кілометрів.

19 липня 1941 року. Вранці після могутньої артпідготовки і нальоту авіації фашистська піхота і близько 50-ти танків атакували 97-у стрілецьку дивізію і о 12.00 витіснили наші війська на рубіж Острів-Синява. Однак наміри ворога з ходу форсувати річку в районі Острова не збулися. Контратаки 69-го та 136-го полків не лише зупинили ворога, а й повністю звільнили від нього Синяву.

У бою відзначились майор І. К. Сидорчук, політрук А. А. Іващенко, сержант О. С. Пельовін.

Політрук 7-ої батареї А. А. Іващенко вивів дві гармати на відкриті вогневі позиції. Вогонь вівся прямою наводкою. У результаті вдалося подавити вогневі точки ворога, розкидати його піхоту, яка під прикриттям бронемашин намагалася форсувати Рось зі східної сторони Острова.



Сержант О. Пельовін

Підрозділи 136-го полку, вибивши ворога з Синяви, вийшли на західну околицю села. Взвод сержанта О. С. Пельовіна, який вирвався вперед, зайняв рубіж. Фашисти відкрили по ньому вогонь із шести танкових кулеметів і розпочали атаку. Зрозумівши, що ворога не здолати, Пельовін наказав бійцям відходити, а сам зі ще одним червоноармійцем залишився прикривати відхід. У цьому бою, рятуючи життя інших, Пельовін загинув. Посмертно нагороджений орденом Червоної Зірки, похований у центрі села Синява.

1945 року синявець Йосип Михайлович Наконечний напише матері Олександра Сергійовича Пельовіна до міста Олександрівськ Івановської області: *«...поховав вашого сина біля своєї садиби над проїжджою дорогою. Помер він дуже легко, тому що ворожа куля вцілила прямо в голову і більше ніяких поранень не було. Могилку його ми доглядаємо і обсаджуємо квітами кожену весну. Ви повинні знати, чому у мене така повага до вашого сина. Тому що у мене теж був єдиний син і я не знаю, де він, і ніхто мені нічого не повідомляє.*

Парасковіє Василівно, просимо приїхати і переконатися, що ваш син, як захисник нашої Радянської Батьківщини, не обділений любов'ю батьків і матерів...».

П. В. Пельовіна приїздила на могилу свого сина, котрий перепохований у центрі Синяви.

Відбиваючись від переважаючого у силі ворога, у другій половині дня 97-а стрілецька дивізія змушена була залишити Острів і Синяву, відійти за річку Рось і закріпитися у селищі Рокитне і селі Юзефівці (нині – частина Рокитного). Було знищено п'ятнадцять танків, із них три – гарматним майстром Пондиніним, який змінив у бою навідника.

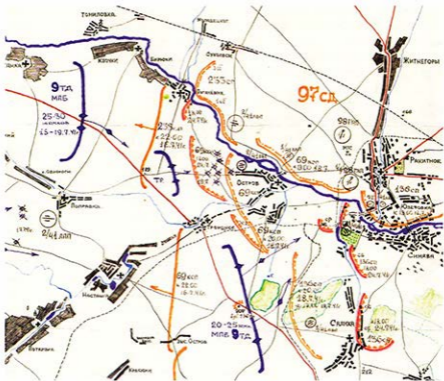
До 17.00 дивізія відійшла на рубіж Сухоліси-Рокитне-Юзефівка.

20 липня 1941 року ворог вів розвідку боєм. Взвод піхоти намагався захопити міст через річку Рось поблизу Юзефівки.

У районі Синяви оборону біля Росі тримала 7-а батарея старшого лейтенанта П. М. Захаряна. Вона й відбила атаку ворога.

До 23 липня дивізія відбивала безперервні танкові ворожі атаки й утримувала свій рубіж оборони. 24 липня з 5.00 дивізія перейшла в наступ і до 17.00 вела бої на східних околицях сіл Пугачівка й Салиха, визволила села Острів і Синява.

21 липня 1941 року бійці 159-ої, 41-ої, 97-ої стрілецьких дивізій до пізнього вечора відбивали атаки двох полків мотопіхоти ворога з танками і утримували зайняті рубежі. Ще батальйон ворожої



Карта бойових дій. Липень 1941 р.

мотопіхоти при підтримці авіації атакували того дня позиції 69-го і 135-ого стрілецьких полків у районі Синави. Стрількам вдалося відсікти мотопіхоту від танків, але самі танки утримати не змогли. Прорвавшись через оборону Червоної Армії, десять фашистських танків вийшли до колгоспного саду в район І-го дивізіону капітана Г. А. Бабенка. Перша і третя батареї старших лейтенантів С. К. Дубова та І. П. Гаубекова відкрили по них вогонь. У результаті було знищено сім машин ворога.

Атаку ще однієї групи німецьких танків відбила 4-а батарея старшого лейтенанта В. Костенка. Загорівся один танк, другий, третій, та це не зупинило ворога. Здавалося, загибель батареї неминуча. Становище врятував гарматний майстер, червоноармієць А. Полушкін, який прицільним пострілом влучив у два танки. Вже пораним, він кинув в'язку гранат під днище третього...

Багато фашистів і їх вогневих точок знищила батарея С. В. В'язнікова з 41-го артполку. Командир батареї обладнав свій спостережний пункт на давіниці церкви у Рокитному. Спостерігаючи за діями

ворога, він віддавав точні команди. Дев'ять ворожих пікерувальників намагалися розбити дзвіницю, та цим планам зашкоджував сержант Семирханов, котрий із зенітної установки вів вогонь по літаках.

Відбиваючи одну за одною атаки, дивізія міцно утримувала рубіж Синява-Юзефівка-Сухоліси до кінця дня...

22 та 23 липня 1941 року в розташуванні частин 97-ї стрілецької дивізії та інших з'єднань корпусу особливих змін не відбувалося. Ціною великих втрат війська Червоної Армії перешкождали ворогу розвинути наступ на Південний фронт.

24 липня 1941 року вранці з'єднання 6-го стрілецького корпусу перейшли в наступ. Частини 97-ої стрілецької дивізії атакували ворога у селах Пугачівка, Острів, Салиха. Підрозділи 60-го і частина 233-го стрілецького полків намагалися заволодіти Островом. З обиду до кінця дня бої тривали на флангах дивізії. Але і тут підрозділам 136-го і 233-го полків далі східних околиць сіл Пугачівка та Салиха просунулися не вдалося.

Їх сусіди справа – 41-а стрілецька дивізія – у першій половині дня зайняла села Острійки та Блощинці. У другій половині дня внаслідок прориву фронту півсотні фашистських танків поставили у критичне становище частини 97-ої та 159-ої дивізій. За рішенням командуючого армією обидва з'єднання відійшли на новий рубіж оборони.

У ніч на 25 липня 1941 року головні сили 97-ої стрілецької дивізії відійшли на вказаний у наказі рубіж – Телешівка-Шарки-хутір Михайлівський. Стрілецька рота 69-го полку з двома батареями 41-го артилерійського полку, що обороняли південно-західну околицю Синяви, одержали наказ про відступ лише на ранок 25 липня³.

Згадують ветерани 97-ої стрілецької дивізії:

ВОРОНОВ Кирило Васильович:

– Біля села Синява за наказом командування полку наш 3-ій батальйон зайняв оборону навпроти колишнього цукрового заводу. Лежали ми в окопах, очікуючи на відкриття вогню по фашистах, які готувалися до форсування річки Рось. Раптом на протилежному боці з'явилися ворожі танки й почали обстрілювати наші захисні позиції переважно вздовж залізниці. Незабаром через Рось почали переправлятися фашистські автоматники. Наші воїни відкрили по них вогонь із автоматів, кулеметів і протитанкових гармат. Спалахнув один ворожий танк, другий... Інші, бачачи безвихідь, змінили свій курс.

Нам вдалося відбити цю атаку й знищити чимало ворогів.

Дві доби захищали ми переправу через річку Рось, та у зв'язку з малочисельністю складу підрозділів 97-а стрілецька дивізія не змогла втримати бойові позиції. Фашисти кинули на ділянку

бою свіжі сили. Вони йшли на нас у повний зріст, хаотично стріляючи з автоматів. Тому командир нашого батальйону Єгоров дав наказ відступати.

Ми надавали першу медичну допомогу тяжкопораненим. За один раз у синявську лікарню «Берізка» перевезли 40 бійців.

**ГОРБ Григорій Пилипович,
інвалід Великої Вітчизняної війни I групи, тричі поранений
і двічі контужений:**

– Під Рокитним на підвищенні, недалеко від цукрового заводу, йшли жорстокі бої за село Синяву. Фашисти всіма силами намагались його захопити. Через це село (околиця його там, де був міст через річку Рось) відходили наші війська на інші позиції. Наша батарея прикривала їх відхід. Червоноармійців піхотних полків від оточення врятували, а самі в оточення потрапили.

Ось за це село, тобто при відбитті гітлерівських навал, і полягло дуже багато наших солдатів, сержантів і офіцерів. Це все десантники 204-ої повітряно-десантної бригади першого корпусу 5-ої Армії Південно-Західного фронту. З групи 136 осіб, тобто з артбатареї з повним прикриттям піхоти, кулеметного взводу і мінометного розрахунку в живих залишилося 22 солдати, в тому числі 7 тяжкопоранених і один контужений.

Тут під Синявою, недалеко від залізничного мосту, був і я поранений і контужений...

ЧАПІК Микола Петрович:

– У складі 136-го стрілецького полку 97-ої стрілецької дивізії воював у Синяві в липні 1941 року. Перебував на лінії зіткнення фашистських полчищ і військ Червоної Армії. Німці відстрілювались із-за селянських хат.

Брав участь у боях за висотку «Цапova гора». З території колишнього цегельного заводу вів обстріл цієї висотки. Нас бомбили дев'ять німецьких пікіруючих бомбардувальників. Вивіз через річку на човні пораненого лейтенанта Коваля в польовий госпіталь.

**МАТВІЄНКО Антоніна Афанасіївна,
колишній фельдшер 69-го стрілецького полку 97-ої стрілецької дивізії:**

– У боях за Синяву, Білу Церкву, Миронівку, річки Рось і Росаву загинуло дуже багато бійців. Поранених не встигали підбирати. Про трупи ніхто й не думав. Це вже, коли ми наступали, був порядок хоронити загиблих із допомогою спецкоманди і відправляти повідомлення. Можу сказати, що майже кожні 10 днів поступало поповнення в полк до 600 чоловік. Так, захищати ваше село

і цукровий завод прислали з Харкова 500 чоловік студентів 4-5 курсів. Залишились у живих 6 чоловік із тих, хто натер ноги, і хворі, котрі затримались у санчастині.

Це була страшна картина. Фашисти наступали танками, літаками, з автоматами на нашу піхоту. Наші стояли до останнього. «Виручали» гранати і пляшки із запалювальною сумішшю, якими ми закидали ворога. Кожен метр землі був политий кров'ю. Я не встигала надавати допомогу і відправляти поранених. Ледве трималася на ногах. Ще й доводилося відстрілюватися...

Вбитих ніхто не рахував, про них знали лише командири взводів, якщо залишалися живими... У кожного солдата в кишені був жетон із прізвищем і адресою.

Відступали ми на Кагарлик...⁴.

Близько 500 воїнів 97-ї стрілецької дивізії полягли в ті дні. Поховання під час оборони відбувалося, здебільшого, поспіхом як однополчанами, так і місцевими жителями після закінчення битви, без належної реєстрації та визначення місця. На думку студбатовця Ю. Бухалова, з боїв вийшло не більше 200 студбатовців. Така ціна оборонних боїв на одному з напрямків наступу німецьких військ.

У 1960-1980-х роках місцеві жителі з допомогою молодіжних груп слідопитів відшукали групі поховання майже 500 воїнів. Їх перезахоронили у братській могилі в центрі Синяви. На могилі височать стели з прізвищами полеглих у боях, які достеменно встановлені. Таких імен понад двісті.

Ще двісті похованих – безіменні. Виділити з числа відомих імена студентів-студбатовців важко, оскільки в пам'ятних «патронах-медальйонах» не вказувалося місце і час призову до армії, не збереглися й списки добровольців-студбатовців перших днів і тижнів у архівах райкомів комсомолу та військових комісаріатів, що формували ці підрозділи. Батьки, наречені, діти, дружини, а з десятиріччями і онуки, на запити в архіви Міністерства оборони СРСР у м. Подольськ (Росія) про долю рідних воїнів-студбатовців 1941 року одержували одну і ту ж відповідь: «Зник безвісти».

Наприкінці 1980-х років за ініціативи воєнрука О. В. Павленка та директора Синявської середньої школи В. М. Тимківа в приміщенні навчального закладу було створено музей бойової слави, експозиції котрого розповідають про героїчні подвиги воїнів в оборонних боях 1941 року та наступальних операціях Червоної Армії на Білоцерківщині в 1943-1944 роках.



Ветерани 97-ої стрілецької дивізії. смт Рокитне. 1984 р.

Одна з вулиць села, колишня Польова, за рішенням виконавчого комітету Синявської сільської ради народних депутатів має назву «Імені 97-ї стрілецької дивізії». Цим же рішенням було замовлено меморіальну плиту, на якій викарбувано імена загиблих воїнів, не занесених до меморіалу Слави.

1989 року на День Перемоги педагогічний колектив і пошуковці Синявської середньої школи, виконком Синявської сільської ради депутатів трудящих, правління колгоспу імені Кірова організували зустріч ветеранів 36-го гвардійського бомбардувального орденів Суворова і Кутузува Берлінського авіаполку, 97-ої стрілецької дивізії, Харківського студентського батальйону, сімей загиблих у роки війни воїнів із населенням Синяви. 8 травня відбулося перепоховання останків загиблих воїнів 97-ої стрілецької дивізії, Харківського студентського батальйону, урочисте відкриття у середній школі кімнат музею, що розповідали про історію цих військових формувань; 9 травня під час урочистого мітингу відбулося відкриття меморіальних плит загиблим воїнам у роки Другої світової війни.

У Вілоцерківському музеї зберігаються жетони загиблих харківських студбатівців, які було відкопано разом з останками загиблих на околиці Синяви. Із 10-ти капсул, знайдених у похованні, в 9-ох були вкладки. В кількох після експертизи відновлений текст: Абрамський Лев Соломонович (обривки студентського квитка), Комісаренко Андрій Якович, Чемерис Іван Леонтійович, Фатєєв Василь Іванович, Мотель Василь. Один із студбатівців, жетон якого було знайдено в землі, залишився живим. Він перев'язав своїм одягом тяжко пораненого друга і той був похований із чужим жетоном.

Серед студбатівців були і майбутні письменники – Олесь Гончар, Данило Бакуменко, Дмитро Білоус. Книга Олесь Гончара «Людина і зброя» – книга і про бої за Синяву.

Після війни синявські пошуківці написали листи Олесю Гончару та Данилу Бакуменку. Д. Бакуменко відповів: *«Шановні товариші! Щиро вітаю Вас із наступаючим Новим 1988-м роком! Хай буде він мирним і щасливим для всіх! Успіхів Вам!*

Відповідаю на листа. В районі Синяви справді героїчно воювали наші студбатівці й про це добре написано Олесем Гончарем, який був поранений в районі моста через Рось. Як воно там було, запитайте Гончара, Київ-30, Леніна, 68, кв. 65. Принаймні попросить, хай пришле свій роман з автографом».

Олесь Гончар теж відповів на лист пошуковців: *«с. Синява Рокитнянського району, середня школа: Дорогі друзі! Листа Вашого одержав і у відповідь можу сказати лише таке. Справді влітку 1941-го року нам, харківським студентам-добровольцям, довелося поповнити частини, які вели бої з ворогом на Росі. Це була далека лінія оборони Києва. Про села, які були в зоні фронту, нічого розповісти не можу, бо дні і ночі минали в окопах, десь числа 7-8-го липня мене було вже поранено в одній із атак і відправлено в госпіталь, як це було описано в «Людині і зброї», поранено мене було в самому Рокитному біля мосту через Рось, де ми стримували одну з ворожих атак. Це теж описано в книзі.*

Бої були дуже тяжкі, кровопролитні і з нас студентів, живих zostалися лише ті, кого було поранено і евакуйовано за Дніпро. Двоє колишніх студбатівців, крім автора цих рядків, теж стали письменниками, це Дмитро Білоус і Данило Бакуменко. Ви їм можете написати на Спільку письменників.

Користуюсь нагодою, щоб привітати колектив Вашої школи з Новим 1988 роком. Ол. ГОНЧАР».

Під ударами авіації гітлерівців, що посилювалися, безперервним артилерійським і мінометним обстрілами підрозділи 26-ї армії, які зазнали тяжких втрат, змушені були залишити позиції і відступати у напрямку Канева та Черкас, до Дніпра.

Синявці згадували, як відходили останні радянські солдати:

– Ідуть групами, обірвані, голодні. Виходимо їм назустріч, даємо хто, що має, що в кого є. Беруть солдати хліб, картоплю: «Дякуємо, дякуємо...». Дають взамін тютюн, бо нічого більше в них не було... І потяглися ці відступаючі у напрямку Бушевого...

Так закінчилася багатоденна оборона Синяви. Ворог захопив село.

Окупація

24 липня 1941 року після восьмиденних бойових дій у Синяву вступили фашисти. Запанував «новий» німецький порядок...

Всю повноту влади в селі, що у складі Київської області увійшло до генерального округу «Київ», здійснювало військове німецьке командування за допомогою новостворених місцевих громадянської і допоміжної адміністрацій.

У приміщенні Синявської сільської ради почала діяти сільська управа, котру очолював староста. Підтримували «новий порядок» численні каральні органи – гестапо, СС, СД, поліція, жандармерія. У поліцаї фашисти підбирали людей із кримінальним минулим і тих, хто зазнав утиску від радянської влади. Поліцаї відразу ж розпочали оголошене фашистами полювання за комуністами, комсомольцями, посадовцями радянської влади і євреями. Стіни сільської управи, деяких хат, паркани були заліплені німецькими відозвами до населення із закликами повідомляти про «політичних ворогів Райху».

Життя місцевого населення жорстоко регламентувалося наказами нової влади, за невиконання яких загрожувала смертна кара або каторжні роботи. Без відповідної перепустки заборонялося переміщення з одного району в інший.

Школа запрацювала під кінець 1941 року. Було запроваджено чотирикласну освіту, яку фашисти вважали достатньою для українського населення окупованих територій. Декому з синявських дітей вдалося ходити на уроки, але від тієї науки запам'яталася хіба що дубова лінійка в руках вчителя...

Не працювали фельдшерський пункт та дільнична лікарня. Приміщення останньої фашисти використовували під конюшню. Залишившись без медичної допомоги, спеціальних вакцин, синявці потерпали від дифтерії, спинального менінгіту, шлунково-кишкових і венеричних хвороб, дитячого педикульозу, внаслідок чого зростає смертність населення⁵.

Зі встановленням «нового порядку» розпочалися арешти. Серед перших восьми синявців-комуністів заарештували коваля цукрозаводу Івана Андрійовича Міуса. Латиш за національність, він брав найактивнішу участь в евакуації підприємства і не встиг виїхати на Схід. Дирекція заводу виділила йому підводу і пару коней, але чоловік не зміг прорватися на вільну від німців територію. Фашисти вивезли І. Міуса та інших комуністів до Білої Церкви і відтоді його ніхто не бачив⁶.

Фашисти залучали з місцевого середовища людей різних переконань і поведінки. Колишній начальник Білоцерківської районної поліції у своїх свідченнях зазначав, що «нам потрібні працівники, а їх політичні переконання нас не цікавлять».

...Сьогодні ми вже не дізнаємося, чи бралися до уваги фашистами політичні переконання уродженця Синяви Леоніда Сахна, коли він потрапив до 36-ої дивізії СС Оскара Дірлевангера. Кістяк цього військового підрозділу складали колишні дезертири, кримінальні елементи, а також комуністи і соціал-демократи, звільнені з концтаборів СРСР, які погодилися воювати проти Радянського Союзу. Вони носили темно-зелену форму, на лацканах – знак SS, на картузах – кокарду з черепом, на рукаві – з орлом. Спокутуючи свою провину, ці головорізи з кокардою з черепом на картузах втопили в крові Варшавське повстання. Попереду ж у них було білоруське село Хатинь...

Згодом Леоніду Сахну якимось чином вдалося перейти до партизанів, «потрапити в полон», втекти звідти, втертися у Радянську Армію і в 1945 році демобілізуватися. Він повернувся до рідних місць і влаштувався помічником лісничого Богуславського лісництва, потім оселився у Києві, придбав дачу.

Та справедлива кара, хай і через роки, всеодно настала. 13 жовтня 1961 року Верховний Суд Білоруської РСР засудив Л. Сахна та ще 12-ох фашистських катів до вищої міри покарання – розстрілу⁷. На жаль, Синява має і таку – не славу – сторінку в своїй історії.

На окупованій території розпочалися утиски й пограбування населення. З осені 1941 року синявці повинні були здавати теплі речі, продукти харчування для діючої німецької армії, їх зобов'язували сплачувати податки. Одноразовий сільськогосподарський податок встановлювався на всю громаду.

У лютого 1942 року на базі синявських колгоспів почали діяти громгоспи – громадські господарства, які фактично зберегли ті ж назви, що й до війни. Очолювали їх управителі з числа місцевих жителів.

На роботу окупанти зганяли чоловіків, яких радянська влада не встигла мобілізувати і відправити на фронт, жінок, дітей, стариків. Дехто пішов до громгоспу з власної ініціативи, бо, мовляв, потрібно годувати сім'ю.

Вироблена в громгоспах продукція надходила в розпорядження окупантів. Норми насильного постачання сільськогосподарських продуктів були досить високими. Із жовтня 1943 року синявці зобов'язувалися виплачувати натурою і грошми 12 видів податків. Так, подушний податок із кожної людини становив 100 карбованців, податок із коня – 300, з корови – 150, з kota – 100 карбованців⁸. З кожного двору на рокитнянський маслозавод, де було налагоджене виробництво твердих сирів для німецької армії, треба було відправити 850 літрів молока на рік, а ще в обов'язковому порядку здати в «Заготзерно», «Заготскот» та інші розподільні організації, інші сільськогосподарські продукти.

Селом поширювалися віршовані рядки проти німецької заготівлі:

*Жито і пшеницю
одвезли на Ольшаницю,
А проса і гороху,
може, в пайок дадуть потроху.*

Із липня 1942 року заборонялась реалізація сільськогосподарської продукції. Не дозволявся виїзд на базар підводою або машиною. Для виїзду за межі населеного пункту потрібен був дозвіл німецького керівництва.

Видушуючи з окупованих територій все, що можна, окупанти змушували селян працювати в громгоспах по 14-16 годин на добу. Нелегкими були умови праці для тієї частини синявців, котрі трудилися на відновлених місцевих кар'єрі і цукровому заводі (його фашисти намагалися переобладнати під виробництво каучуку), у Прусаянському лісництві, кооперації, млині. Останній був зруйнований під час тяжких оборонних боїв – один із снарядів влучив безпосередньо у приміщення. Немало шкоди в результаті попадання снаряда завдала пожежа. Німецька влада відремонтувала млин і відновила виробництво борошна. Потужний швейцарський водяний двигун, встановлений Браницькими ще на початку століття, працював, як годинниковий механізм, але не на повну силу. З шести робочими були лише два жорнових постови. Завідував млином на той час місцевий житель М. М. Клименко. Після війни його звільнили за «роботу на німців».

Тих, хто ухилявся від виконання будь-яких робіт, сплати податків, потрапляли в розряд саботажників і їх відправляли до в'язниць, застосовували тілесні покарання. Жертвами нацистів були жінки, діти, літні люди, військовополонені, підозрілі. Ще тяжче стало після того, як у Синявську сільську управу надійшло розпорядження про застосування смертної кари. В разі невиконання поставок худоби німці погрожували щотижня вішати п'ятьох сільчан. Розстріл чекав на тих, хто наважувався переховувати партизанів чи доставляв їм їжу.

***Зі спогадів ФЕЩЕНКА Віталія Олександровича,
колишнього заступника головного лікаря районної лікарні
м. Петровська-Забайкальського Читинської області, Росія:***

–У день війни мені було близько трьох із половиною років. Невдовзі прийшли чужі люди у військовій формі, незрозуміла мова, колони військової техніки, безперестанна стрілянина і бомбардування. Переїзд із мамою на тачці з нехитрим домашнім скарбом до села Синява, що на березі річки Рось. Роки окупації, голоду, холоду, сидіння у погребі під час бомбардувань, постійний страх за життя, життя матері, брата і зовсім крихітної сестри. Пам'ятаю шибеницю посеред села, на якій висіли зовсім ще молоді, майже діти – дівчина і четверо хлопців...

Зі спогадів ДОРЕДОРЕНКО (МИХАЛЬЧУК) Раїси Василівни:

– Глухої ночі в будинок жительки села Синява Ганни Іванівни Ряднини хтось тихенько постукав. Господиня дому зупинила доньок, котрі кинулися відчиняти двері, і сама вийшла в сіни. На порозі стояли двоє червоноармійців – виснажених, зморених, голодних. Ганна впустила до хати бійців.

– Тітонько, врятуйте дядю Ваню! – благально звернувся до господині молодший, видно, росіянин.

Тільки тоді Ганна Іванівна побачила, що другий боєць тяжко поранений. Він навіть сидіти не міг, так його лихоманило.

Господиня дістала зі скрині чисте простирадло, розірвала його на два шматки і наказала Надійці, своїй дочці, аби та обшпарила і випрасувала тканину.

А молодий солдат наполягав на своєму:

– Хазяечко, знайдіть лікаря. Допоможіть дяді Вані! Помирає...

Лікаря у селі не було, а тільки – фельдшер Степан Іванович Лісник. Із його допомогою дядю Ваню перев'язали і вклали на ліжко. А тим часом господиня вже поралася біля пораненої ноги молодого бійця. Через три доби, трохи набравшись сил, молодий солдат зібрався у дорогу, пообіцявши Ганні Іванівні згодом повернутися за своїм поранилим товаришем. Пішов він пізно вночі і до цього часу ніхто не знає ні його імені, ні подальшої долі.

А дядя Ваня залишився у Синяві. Він дещо розповідав про сім'ю, рідних, а про бої мовчав. Нічого не їв, а лише просив пити. 25 грудня 1941 року солдату стало зовсім погано і він назвав свою адресу – Сталінська область, Старо-Керменчинський район, село Старо-Майорське. Почав марити. Згадував сина Вітю... і замовк.

Ганна Іванівна пішла до сільського старости і довго його вмовляла, аби дозволив похоронити солдата, котрий начебто помер у її дворі. Староста погодився. Тоді Ганна Іванівна навіддирала дощок з якогось хліва і попросила сусіда зробити домовину. Дядю Ваню по тайки поховали на сільському кладовища майже біля входу.

Багато зусиль доклала Ганна Іванівна, щоб врятувати радянського бійця Івана Антоновича Зубатенка, але зашкодила смертельна рана. Якби про це довідалися фашисти, відразу розстріляли б усю сім'ю. А в Ряднини було сім дочок.

Могили І. А. Зубатенка (23.06.1909 – 1941 (1942?)) до цього часу доглядають у Синяві.

Вже в мирний час, грейдеруючи сільську вулицю, трактор вигорнув людські останки. Біля скелета знайшли патронтиш із радянськими патронами, залишки гвинтівки, запал від протитанкової гранати...

Ховали останки невідомого солдата всім селом поблизу могили Івана Зубатенка. Можливо, то був товариш, однополчанин дяді Вані...

Моя бабуся Ганна Іванівна Ряднина народилася 8 грудня 1885 року в багатодітній селянській сім'ї, де виховувалося дванадцятьоро дітей, у селі Салиха Васильківського повіту Київської губернії, а померла 13 жовтня 1952 року. Ганна була найстаршою. 17 травня 1904 року вона взяла шлюб з Іваном Вакуловичем Рядниною і переїхала до Синяви. З 1905-го по 1929 рік у Ряднин народилося восьмеро дітей – Григорій (загинув у роки Другої світової війни), Ярина, Маріка, Ганна (старша), Ганна (менша), Ольга, Надія, Катерина. Усіх називали «горошинками» за малий зріст. Це родина, яка важко працювала в колгоспі. Завдяки своїй невтомній повсякденній праці, взаємодопомозі вона вижила і не померла у злиденні 30-ті роки. Після розкуркулення Ганна Іванівна піднімала на ноги своїх менших дочок сама...

Моя мама Надія Іванівна Доредоренко, 1925 р. н., єдина, хто мав силу волі, бажання і наполегливість вивчитися. Тяжка праця була тоді і на старших, і на менших плечах. Маючи одні «деревики» (так називали черевики) в хаті, до школи йшов той, кому вони діставалися. Мама закінчила сім класів семирічки і вступила до Білоцерківського педучилища, але зашкодила війна. Тричі тікала з «вербовки» до Німеччини. З 1944-го по 1950-ий працювала головним бухгалтером колгоспу. В ті післявоєнні роки, коли в кожній родині хтось не повернувся з фронту, а хтось повернувся калікою, жінки тягнули на собі всю роботу. Цей неоціненний вклад не був непоміченим. І мама від Президії Верховної Ради СРСР від 10.05.1948 року була нагороджена медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні».

У сім'ї Івана Антоновича Зубатенка залишилося трое маленьких дітей. Завдяки тому, що був підтверджений факт смерті бійця, діти одержували від держави допомогу.

Протягом 65-ти років тривав нерозривний зв'язок між родинами Ряднин і Зубатенків із Донеччини. У 2012 році дружина Івана Зубатенка Марія Степанівна мала 97 років.

Зі спогадів ЛІСНЯК Ольги Григорівни, 1921-2019 рр.:

– Під час війни мене завербували на залізницю. Німці будували її до Таращі. А брата Олександра, 1925 р. н., забрали в Німеччину. Спочатку він переховувався, а тоді взяли батька. Брат почув, що батька зачинили, і вже не викрутився.

У Німеччині Олександра й розходили. Синявський чоловік, який був із ним, казав, що німці нацькували на брата собак. Він ударив собаку. Закували й забрали...

Із села тоді багато молоді забрали. Брат писав листи з Німеччини: «Ідем з роботи, де побачимо лушпайку з картоплі – хапаємо, нас б'ють.»

Ми йому за вказаною вагою висилали коржики. Не часто посилали, бо на пошти їх не завжди приймали. Доходили посилки.

Ще один брат Микола жив 18 років. Не ходив – каліка, то вмер. У голодовку вижив, в у війну – ні...

На залізниці ми возили рейки, вкладали шпали. А німці були начальниками, били нас. Я їм кажу одному: «Пане, не можна бити, бо вас Сталін покарає, а він мені: «Сталіну капут». А тоді вже як наші стали наступати, кажу: «Сталіну не капут, це Гітлеру капут». А німець відповідає: «Ольга – халєра, Ольга – халєра». Рік-два я робила на залізниці.

Якось батька у лікарню поклали, мати теж слаба, немає вдома нікого. Пішла мати до старости, той написав довідку, щоб дали мені хоч якусь відпустку. Приходить поліцай, каже: «Чого ти не йдеш на роботу?». «У мене довідка». Але він всеодно вигнав мене на роботу.

Німці по-різному ставилися до українців. Як робили гарно, то їй не зачіпали. Один такий, наче й нічого чоловік, а то такі, що не розбереться – й відразу пльоткою.

У нашому селі німців майже не було. Колись там прийдуть. Були поліцаї, староста – свій, синявський, Сасенко прізвище. Людський був чоловік, виручав односельців. Він разом із моїм батьком служив до війни в армії.

Чимало наших було в поліцаях. Ходили по хатах, забирали все те, що їм треба. Знущалися над людьми ще гірше німців. Вбивали, забирали з села. А що їм, хто питав із них?..

А того, кому я довідку показувала, судили після звільнення у Києві. Я їздила свідчити, мене викликали. А дехто втік, дехто здався...

Один сільський поліцай приходив до мене в сільраду скаржитися. Якась жінка назвала його поліцаєм. «Миколо, а що ж ти хочеш? А тепер вибачай».

...Коли прийшли наші, ми в погребі сиділи: «Матка, вилазь, вперьод, вилазь».

Із хронологічної довідки обласного архіву відомо, що в часи окупації фашисти розстріляли в Синяві 14 громадян, 3-х – замучили, 294-х – вивезли до Німеччини; спалили 109 будівель, 7 – зруйнували, відібрали 452 голови великої рогатої худоби.

«Ой, мамо-матусю, як важко в неволі...»

З квітня-травня 1942 року на окупованих територіях розпочалася депортація робочої сили на каторгу до Німеччини. Білоцер-

ківський гебіт став одним із перших у генеральній області Київ, де проводилися набори молоді⁹.

Спершу на дверях Синявської сільської управи з'явився кольоровий плакат із закликом до молоді їхати на роботу до Німеччини. Юнакам і дівчатам, які з власної волі погоджувалися на від'їзд, обіцяли хорошу роботу, високу зарплатню та достойні умови проживання.

У числі тих небагатьох добровольців, котрі зголосилися їхати до Німеччини, був синявець Олексій Довгань. Людина без певного роду занять, любитель поживитися на дурницю, злодій і пияк, як його згодом охарактеризують односельці. Однак добровольців можна було порахувати на пальцях і невдовзі німецька окупаційна влада довела селу щомісячну кількість робітників, віком від 16-ти до 55-ти років для відправлення на роботу до Німеччини.

Для отримання достовірних даних про трудові ресурси у Синяві, як і в інших окупованих населених пунктах, наприкінці 1941 року розпочався перепис населення. На основі цих даних було складено списки працездатних та завербованих осіб. Завербованих доставляли на Білоцерківську залізничну станцію, а згодом – і на збірний пункт у Києві¹⁰.

Із літа та осені 1942 року депортація населення до Німеччини стала обов'язковою. *«Українці! Тотальна війна проти більшовиків вимагає мобілізації всіх сил. Німецький солдат не щадить свого життя. Але він вимагає від української молоді, щоб вона зайняла безтурботне цілком спокійне робоче місце, яке залишив німецький солдат в Німеччині»*, – ці слова з наказу райкомісара України Е. Коха¹¹ були зачитані влітку 1942 року і перед зігнаними на майдан у центрі Синяви її жителями.

Як згадували очевидці тих подій, фашисти вибрали з натовпу молодих здорових чоловіків, молодь і вишикували їх по двоє в колону. На майданом знялися крики, зойки, плач, стогін. Боячись людського спротиву, німецький командир наказав кулеметнику стріляти в повітря. Коли люди вгамувалися, відібраних під дулами автоматів повели до цукрового заводу, де розмістили в одному зі складських приміщень. Наступного дня їх повезли на залізничну станцію, повантажили в вагони і відправили на чужину.

Депортація супроводжувалася вбивствами населення. Якщо хтось тікав чи переховувався, каралася вся сім'я. Влаштувалися облави. Поліцаї лютували, адже це вони повинні були зібрати необхідну кількість робітників для роботи в Німеччині. У разі невиконання «рознарядки» на допомогу синявським поліцаям приходили рокитнянські та білоцерківські. Депортовані до Німеччині люди опинялися у жахливих умовах.

**Із розповіді КРАВЧЕНКА Василя Омельковича,
1925 р. н.:**

– Нас спочатку завезли у Київ, дали їсти (їжу принесли офіціанти), грав духовий оркестр. Це в німців така політика була – ми, мовляв, хороші... А потім повезли у вагонах до Німеччини.

У кожен вагон посадили по полицяю. В руках у полицяїв були автомати і вони погрожували нам розстрілом. Везли із зупинками до міста Штеттіна на Одері. Спершу помістили в якісь казарми, а потім повезли до меншого містечка. Разом зі мною їхали Миша Павелків, Микола Макарович Хіцький, Ганя Копиченкова, Надя Боїнова, але потім вони даліше від мене робили. А за мною приїхав пожилий, високого росту німець. Перекладачка сказала: «Поїдете до цього хазяїна, він вас буде кормить...».

Їдемо ми конем, а попід Одером луки косять, німець показує мені: «Умієш косить?». Махаю головою: «Умію». Приїхали – двохповерховий дім, тільки не такого фасону, як у нас. Від дороги в дворі викладена соша (шосе – від авт.). Приміщення для худоби вкриті чорним толем.

Німець був якимось інженером, бо ми ще черепицю за його вказівкою робили. У нас – шифер, а в них черепиця в пошані.

Завели мене в курятник, я там посидів, та як розплакався... Утихомирився після того, як літня найманка-полячка сказала: «Це тимчасово. Побудеш там, тебе переодягнуть і дець прилаштують жить...». Правду сказала: мене помили, переодягнули в нормальний одяг, бо я поїхав із дому – латка на латці. Завели в приміщення – кухня, майстерня, диван поставили. Вже мені легше стало. І до роботи.

У німця була своя молотарка. Наказали мені снопи кидати, я кинув, та якось не так. Тоді німець взяв того снопа і кинув по мені. Ох я й розсердився. Але куди дітися. Знову подаю снопи. Вже я роблю, як треба. Пізніше німець мене питав: «Будеш зізнаватися, що я тебе бив?!». Дуже боявся, щоб я йому не помстився. Розказував мені, що воював із Росією в 1914 році.

За три роки, що я був у цього німця, багато чого навчився.

1945 року німецькі господарі пом'якшали, вимоги стали не такі жорстокі. У нас радіо було, я не розумів, що казали, тільки музику слухав. Пізніше, бачу, зняв радіо хазяїн. Уже наші гнали німця.

Земляки Мишко Сахно і Микола Макарович Хіцький працювали у великого бауера. У нього багато робило найманців – росіяни, українці, хорвати, латиші. Вони приходили до мене. Я теж до них у неділю пішов. Дощ іде, хазяїн каже, пішли сіно підгребемо, а хлопці не йдуть – вихідний.

Після приходу наших я був приписаний до військової частини і займався збором трофеїв. Їх звозили в одне місце і вагонами відправляли в Росію. У рідну домівку повернувся аж восени 1945 року.

Зі слів ОМЕЛЯНЧЕНКО Горпини Свиридівни:

– До Німеччини із такими ж страждальцями, як я, їхала у товарняку в супроводі німецьких солдатів. Потрапила до міста Мюнстерберг. Працювала по 12-18 годин на добу. За цю непосильну працю нам платили по 8 марок на місяць. Двічі на день давали по 300 грамів вареної їжі. Мешкала в бараку під охороною.

**Зі слів ФЕЩЕНКА Григорія Яковича,
до війни працював пожежником у Рокитному,
під час окупації – рахівником у Синявській кооперації:**

– До Німеччини мене відправили 7 вересня 1943 року. «Постаралися» німці, поліцаї Онищенко, Супрун.

Добиралися сім днів у закритих товарних вагонах. Протягом цієї тривалої дороги гестапівці ні разу не випустили нас на свіже повітря, майже не годували.

Після прибуття на розподільний пункт певний час жив там при станції. Потім потрапив до концтабору. Працював на будівництві бомбосховища. З часом – у м. Лебах на залізничній станції по 14-15 годин. Платили по 50-70 марок за місяць. Жив у таборі, харчування було поганим.

**Зі слів ОЛЕФІРА Петра Омеляновича,
до війни працював у колгоспі імені Кірова, під час окупації – громгоспі:**

– Гнали нас до кордону з Румунією пішки. Там посадили в закриті товарняки і під охороною німців привезли у Дрезден. Прибирав місто, жив у таборі для цивільних осіб. Робочий день – із 6-ої години ранку до 7-ї вечора. За роботу отримував 40 марок на місяць. З їжі мав трохи хліба. Німці били за те, що не мав сил працювати...

**Зі слів...САКА (прізвище прочитати не вдалося) Олексія Кириловича,
1911 р. н., до війни працював на Синявському цукровому заводі кочегаром,
під час окупації – у громгоспі (колишньому колгоспі імені Будьонного):**

– Був вивезений до Німеччини 27 квітня 1942 року. «Сприяли» від'їзду фашисти, начальник поліції Сукайло і його помічник Бульвінський. Місцеві поліцаї супроводжували на відправний пункт до Києва, а з Києва – німецька жандармерія.

У Німеччині потрапив під конвоєм до табору Бухенвальд. Потім – у с. Рагоштоф на сільськогосподарські роботи. Працювати доводилося по 10-17 годин на добу. Платили по 12-20 марок на місяць. З їжі давали трохи хліба і варені брукву, капусту, картоплю.

Господар бив мене за непокору і за те, що вимагав кращого харчування. Разом із групою інших хлопців мстив поміщику і, коли той йшов на раду з іншими поміщиками, вбив його. Фашисти довго потім мене допитували і перевели до концтабору, де відсидів 6 місяців. А там знову допити, знущання...¹⁵.

Записи про остарбайтерів, котрі зберігаються в архівному відділі Рокитнянської райдержадміністрації, зроблені відразу по війні на коричнево-сірому лущеному обгортковому папері, котрий зруйнувався від часу (подекуди випали цілі фрагменти тексту) або через нерозбірливий почерк «хімічним» олівцем чи розпливчатим чорнилом.

Зі спогадів КРИЖАНІВСЬКОЇ Любові Антонівни:



Л. А. Крижанівська.
Знімок 1943 р.

– Я була зовсім юною дівчиною, коли мене забрали у Німеччину завдяки запроданцям, котрі видали мене поліцаям.

Привезли нас під конвоєм на вокзал і завантажили у теплушки. У районі Польщі я і ще одна дівчина вирішили тікати. На ходу вистригнули з потяга. Але там теж були поліцаї. Одна сім'я дала мені притулок, але вирішувалося питання, кого відправити до Німеччини – мене чи їх дочку. І мене знову забрали.

Потрапила я на ливарний завод у місті Кноттинг. Годували погано, а робота була важкою. З 1943 по 1944 рік пропрацювала я на цьому заводі. Може, й не вижила б. Але нас, «чахликів», відібрали, приїхав власник млина і забрав у Дизенгоф. Найслабші на роботу взагалі не виходили. Нас вже краще годували, а у вихідний видавали по хлібині. Тут ми жили, тут нас і застала перемога.

Звільняли нас американські війська. Табір був у Франції. Звільнені багатьох національностей чекали відправлення на батьківщину. Із нами проводили політзаняття. Перед відправкою пропонували залишитися або поїхати до іншої країни. Ті, хто створив сім'ю з іноземцями, поїхали за чоловіками. Але більша частина прагнула повернутися додому.

Коли настав день відправки, ми плакали, раділи. І коли поїзд зупинився на рідній землі, всі повискакували з вагонів і, плачучи, цілували землю. Раділи, що залишилися живі. Адже нас не вважали за людей. Коли пригнали до Німеччини, всіх роздягли і почали стригти наголо. Лежали купи волосся. Напіводягнені, ходили на виснажливі роботи. Німці не щадили ні дітей, ні жінок...

Мобілізаційні заходи тривали аж до початку 1944 року. У списку жителів села Синява, вивезених в роки Другої світової війни до Німеччини, Австрії та інших країн, нараховується 204 особи¹². Він далеко неповний. Зважаючи на умови, в яких працювали примусові робітники в Німеччині, частина з них померла чи загинула, частина не змогла повернутися додому внаслідок мобілізації чоловіків призовного віку до Радянської армії, батальйонів НКО, відправки чоловіків і жінок на відбудову виробничих об'єктів СРСР. Із розповідей жителів Синяви відомо про жертв сексуальних домагань репатріантів-жінок як з боку фашистів, так і з боку радянських бійців. Деякі з жінок не повернулися у рідне село саме з цієї причини, дехто привіз із собою дітей, фактично протягом усього життя зберігаючи таємницю їх народження.

Із розповіді ЛІВІНСЬКОЇ Марії Гордіївни:

– Я два роки працювала на німецького господаря – порала худобу, обробляла город, гляділа хазяйських дітей. Не мирила я з ними. Але коли наші підходили (було чути вибухи бомб), мій хазяїн-бургомістр забрав сім'ю і виїхав, а на мене залишив 21 корову, свині, овечки, все майно...

Збираюся з такими ж, як я, запрягаємо коня і їдемо до коменданта. А де нам дітись? Знаємо, що наші в місті. Боїмося...

Комендант каже: – Ідіть додому.

Прийшли ми додому, а тут наші – забрали худобу. Військова частина йде, а ми за нею ту худобу женемо. А тоді нас відправили на роботу в авторемонтну базу, приписали до частини.

Після року роботи в військовій частині я вже була не німецька, а радянська. Познайомилася з одним чоловіком, Андрієм, думала заживемо разом, вже я була вагітна. Приїхала додому з ним – батьки сильно плачуть:

– Може, він жонатий?

А я й не знаю. Може, й жонатий, він старший від мене – з сімнадцятого року. Осталася я з батьками, а він поїхав додому. Латиш... Пізніше стало відомо, що він справді жонатий. Син Коля до нього потім їздив, бачив його жінку. Саша, внук, теж їздив...

Я писала йому «До запитання». Він просив – щоб ніхто не знав...

Про трагічну загибель нашого сина Андрій дізнався чисто випадково. Познайомився з чоловіком, почув, що той із Синяви і розповів йому, що має там жінку Марію, сина Колю.

– Помер твій син, похоронили, – сказав йому синявець.

Тоді Андрій написав мені, що хоче приїхати до сина на могилу. Я спочатку сердилася, а потім серце відійшло. Думаю, хай вже їде. Якраз були проводи. Приїхав, пішли ми на кладовище, він упав перед могилою на коліна, кричав: «Я негідник, я негідник...».

Через війну багато жінок не мали долі. Коли я поверталася з Німеччини додому, тоїхала з однією молодою жінкою. Вона народила в Німеччині без чоловіка дитинку, дитинка померла. Вона її не оставила там, бо ж мати. Поклала в чемодан і везла додому похоронити. А хтось, думаючи, що в тому чемодані мануфактура, вкрав його...

Немало принижень і поневірянь довелося зазнати оstarбайтерам після звільнення з полону чи концтабору – під час перевірок й фільтрації у фронтових та армійських таборах, збірно-пересильних пунктах й перевірко-фільтраційних пунктах, яку проводили співробітники НКВС, НКДБ і військової контррозвідки СМЕРШ¹³. Вони не церемонилися зі «зрадниками батьківщини» та людьми, які працювали на фашистів...

Безпосередньо прийомом, розподілом і транспортуванням до місця проживання репатріантів, які прибували на Київщину, займався обласний прийомно-розподільний пункт. Він почав діяти 18 лютого 1945 року в будівлях Миронівського цукрового заводу за три кілометри від залізничної станції з однойменною назвою. Цей пункт був останнім на шляху колишніх примусових робітників до рідної домівки в Синяві¹⁴. На жаль, перевірки тривали і безпосередньо за місцем проживання репатріантів.

«Жде тебе дорога до партизанів у ліс густий...»

...Вересневої ночі 1943 року неподалік від Синяви – над територію Прусянського лісу – було висаджено групу десантників у складі 14-ти радянських бійців різних національностей. Очолювали групу гвардії капітан Борис Купріянович Бабенко, комісар капітан В. Г. Тележко, начальник штабу С. П. Артамонов. За наказом штабу партизанського руху при Воронезькій Військовій Раді десантна група стала ядром майбутнього партизанського загону «Іскра», котрий одночасно діяв у Рокитнянському, Таращанському і Богуславському районах.

Завдання бійці мали звичайне, як на ті грізні роки, – збирати в тилу і передавати до центру дані про ворога, знищувати військові об'єкти, організувати диверсії в районі залізничних станцій «Пруси» (сучасна назва – «Бушево»), «Ольшаниця», «Рокитне», «Миронівка». Зокрема, в Синяві партизани відбили від колони два фургони з військовим спорядженням і трьох обозників. У своїй бойовій діяльності вони вдавалися до раптових атак, несподіваного навалного нападу на ворога.

Селами снували фашисти, але десантники все ж знаходили можливість, щоб зайти в село і розповісти про бойові дії Радянської Армії на фронтах. І місцеве населення з Синяви, Рокитного, Ольшаниці,

Прусів, Таращі, Салихи, Кривої, зі спогадів колишнього члена партизанської групи В. І. Соколової, незважаючи на погрози фашистів, потроху вливалася до партизанського загону «Іскра».

Командир розвідки Масаутов розповідав про підтримку місцевого населення – люди ділилися з партизанами останнім, жінки пекли ночами хліб і передавали його до загону.

Зі спогадів КУДРІЦЬКОЇ Ганни Степанівни:

– Наша городня бригада працювала недалеко від Божої гори. Я пішла до лісу і побачила там десять наших бійців, котрі відпочивали на галявині. Попросили їсти. Ми зібрали все, що мали з продуктів, і віддали їм. З того дня я разом зі ще однією жінкою почали заготовляти продукти, які потім передавали у партизанський загін.

Зі спогадів СОКОЛОВОЇ Валентини Іванівни, колишньої партизанки, учасниці партизанського загону «Іскра»:

– У війну в рокитнянському гестапо працював синявець Петренко. По можливості він допомагав партизанам, повідомляючи плани гестапівців. Якось Петренко повертався з чергової зустрічі з месниками, та хтось доніс на нього і чоловіка заарештували. Страшних мук зазнав Петренко – фашисти вимагали, щоб він видав партизанів. Але він мовчав до останнього...

Зі спогадів ДЕРІЯ Григорія Яковича, вихідця з села Синява, мешканця м. Мозилів-Подільський:

– Радянські війська відступали і ніяк не могли вивести з ладу синявський цукровий завод. Тоді командир і запитав одного з синявців: – А що найголовніше на заводі? – Цукроварня, – відповів той. От червоні бійці і знищили її. Коли ж фашисти захопили село, вони вирішили перестроювати Синявський цукровий завод на каучуковий. Роботами керував Микола Сізик. Як пізніше з'ясувалося, це був радянський офіцер.

Табельником працював я. Запропонували мені реєструвати у табелі 4-5 хлопців з Прусів. Проставляв я їм потихеньку виходи на роботу, а хлопці партизанили.

Коли село у січні 1944 року звільнили від загарбників, усіх чоловіків забрали до лав Радянської Армії. Хто працював на фашистів, взяли на особливий контроль – і тих хлопців, котрі партизанили, і мене.

І досі перед очима картина. Стоїмо у строю біля військкомату, чекаємо своєї долі. І тут біжить Сізик, наш заводський начальник в офіцерському кошуку.

– Гришо, виходь, у нас буде інше, особливе завдання.

І пішли ми до школи №1, де організовувався винищувальний батальйон. Доводилося охороняти тюрму, залізничний вокзал,

патрулювати на дорогах. Та недовго я пробув на Рокитнянщині. Забрали мене на курси військових керівників у Білу Церкву. Після того зустрів я Миколу Сізика ще раз на фронті і більше його не бачив.

Фашисти боялися «іскрівців» і прагнули за будь-яку ціну знищити загін. Вони навіть заслали до партизан двох своїх агентів. Але партизанам під командуванням Г. С. Кулагіна вдалося вчасно розпізнати шпигунів. 5 грудня 1943 року есесівський полк із допомогою поліцаїв оточив прусяньський ліс, де розташовувалася база партизанського загону. У ході кровопролитного бою загинув командир Бабенко, були поранені комісар Тележко і радист В. Давидов. Розставивши навколо бази посилені пости і засідки, фашисти сподівалися задушити партизан у кільці. Але тим вночі вдалося майже без втрат вийти з цієї пастки і відійти у тетіївські ліси.

Окремі синявці співпрацювали з партизанською групою «Воля», що діяла у сусідньому Таращанському районі під керівництвом О. Ф. Хватова.

**Із розповіді БОНДАРЕНКА Петра Гнатовича,
пошуковця з села Лісовичі Таращанського району:**

– Учасники групи «Воля» готували операцію з розгрому Таращанського гебітскомісаріату. Для її здійснення потрібна була вибухівка. У Синяві мешкав товариш Хватова – один з членів підпільної групи, з яким вони побували в полоні і втекли з концтабору «Уманська яма». Товариш працював на синявському кам'яному кар'єрі підривною і з його допомогою можна було придбати вибухівку, динаміт, бікфордів шнур та інше. Але як небезпечний вантаж доставити до Таращі?

Група «Воля» відрядила до Синяви Григорія Макаренка і його 15-річного брата Валентина. Перший мав проникнути туди під виглядом інваліда, котрий займається ремонтом різного кухонного начиння, а другий – як його поводитир. Такі люди менше контролювалися німцями і поліцаями.

Григорій Макаренко зібрав у лантух інструменти і вирушив із Валентином через Салиху, лісовий масив до Синяви. У селі біля церкви відшукали садибу резидента, зайшли на подвір'я і проказали господарю, котрий працював поблизу повітки, слова пароля:

– Мир цьому дому! Пропонуємо послуги з ремонту посуду.

Господар уважно придивився до незнайомих, переконавшись у правильності паролю, відповів:

– Дякую. Посуд є. Ремонт необхідний, – запросив зайти в хату.

Коли поверталися до Таращі, Валентин не знав, що в мішку брата. Але все обійшлося благополучно. Однак у зв'язку з арештом командирів і керівників підпільних груп, заплановану операцію, на жаль, здійснити не вдалося.

Наприкінці грудня 1943 – на початку січня 1944 років у селі, за садками та під сусіднім Бушевим фашисти наказали місцевим жителям рити окопи. Ворог робив там засаду. Синявські жінки, яких мобілізували працювати у лазареті, облаштованому в хаті Яська Орленка, чули від поранених фашистів, що радянські бійці були на підході до Острова і Салихи. Безпосередньо біля госпіталю стояли німецькі кулемети і гармати, своїми жерлами спрямовані у бік цих сіл.

Бої за звільнення Синяви виявилися не менш важкими. Лунали залпи гармат і кулеметні черги й місцеве населення – в основному жінки, діти, люди старшого віку – змушені були переховуватися у погребях у Карпинському.

Фашисти почали залишати Синяву 4-5 січня, а жадане визволення настало 6 січня 1944 року.

«В течение 6 января войска 1-го Украинского фронта продолжали наступление и овладели... районными центрами Киевской области Жашков, Узин, а также заняли более 80 других населённых пунктов и среди них крупные населённые пункты... Синява, Остров, Житнегоры, Савинцы... и железнодорожные станции... Томиловка, Сухолесы»¹⁵.

**Зі спогадів жительки села Синява
КАЛАШНИК-ПОГРІБНОЇ Ганни Олексіївни:**

– Радянські бійці зайшли в село вночі. Стомлені, голодні: «Дайте що-небудь перекусити, бо польова кухня відстала», – кажуть..

На столі почали з'являтися картопля в «мундирах», квашені капуста й огірки. Їжа так сподобалася, що сердешні синявські жінки дали її солдатам і в дорогу.

Цілу ніч бійці сушили онучі, бо в чоботи набрали води. А раненько знову в путь-дорогу...

**Із розповіді СТОЯНОВСЬКОГО Петра Мефодійовича,
1938 р. н.:**

– Ми колись жили біля колгоспу. Як бій іде, ми в погребі на картоплі сидимо. Світить немає чим, то мати увіллє трохи олії, запалить, а вона ледь блимає. День і ніч у погребі на куфайках. Їсти майже нічого. Хіба що квашені овочі в діжках, буряки.

Яка ж радість була, коли прийшли наші! «Вилазьте», – кажуть. Виходимо з погребу з матір'ю, в мене ще два брати було, тішимося. А тут знову німці. Потім знову наші... Вони тоді на Таращу, Корсунь йшли...

Солдати після бою, як дрова лежали. Жінки повиходять, позагорають їх землю. Не набагато, бо всіх хіба поховаєш? А ми, малі, ту землю згрібаємо назад, бо біля солдатів – гвинтівки, патрони. Сірників тоді не було, то вкрадемо з печі вогню у черепок і стріляємо. Котрийсь із хлопців каже: «Ось я підправляю». Тільки руку до вогню – полетіли пальці...

Два ящики патронів приховали, а матері вислідили нас та й забрали.

Як за німців бомбили, ми під ліс тікали, бо в хатах жодної шибки не було. А німці до лісу боялися потикатися. Вони, як і наші, різними були. Один дає їсти з котелка, а другий гонить.

Німці кілька разів спали у нашій хаті на соломі. Зайшли наші – мати прибрала велику кімнату, долівку земелькою при-трусилася, свіжої соломи наклала. Я й питаю: «Мамо, а чого ви німцям не прибирали?». Мати мене за вухо та по сідниці: «Іди, бо дам добре!»

Розказували старші люди, що німці на нашому кутку чоловіка з хати витягли, він комуністом був. Пішли по інших хатах. А в одній жінки на стіні висіли портрети Леніна і Сталіна. Вона ледве встигла їх сховати. Всім кутком просили німців, щоб хату не палили...

Ми, малі, дивилися на це все з дорослими, а потім взяли санки та й почали неподалік кататися. Німці сполошилися і до матері, набили її: «Де партізан?». Вона їм каже: «Це ж – кіндери на санках...».

А якось внесла дрів, натопила хату, а частину залишила на наступний раз. Німці дрова відібрали. Мати спересердя: «Немає на вас погуби, щоб подавила». А вони матір по губах, по обличчю.

Поряд у великій хаті знаходився німецький штаб. Один німець нишком, щоб інші не бачили, вгощав нас хлібом, мабуть, із джемом. Тонесенько так мастив. Ми були жадібні на такі ласощі, бо до того навіть не знали, що таке варення. Німцеві джем прислалі поштою з Німеччини родичі. То він сказав матері: «Матка, будь обережна. Есть немцы, которые понимают русский язык».

Німці вбили наше порося, обдерли на ньому шкуру і десь забрали. Мати падала на коліна, щоб не вбивали друге.

На звільненій території відразу ж розпочалася мобілізація дорослого чоловічого населення, котре, за заявами радянсько-

го командування, власною кров'ю повинне було *«змити сором перебування на окупованій території»*. Члени польового воєнкомату ходили по хатах у пошуках підрослої за два з половиною роки окупації молоді. Відбирали на око 17-18-річних хлопців, аби тільки були рослі на вигляд¹⁶. Забирали також колишніх солдатів Південно-Західного фронту, відпущених німцями з полону в 1941 році, мобілізованих у тому ж році, але не розподілених по військових частинах (вони повернулися додому), калік, хворих.

У народі цих людей називали «піджачниками», «чорносвітниками» або «чорною піхотою». Кожен, хто йшов воювати, як правило, одягав стару фуфайку («куфайку», як кажуть і дотепер у Синяві), сподіваючись, що нова ще пригодиться. Всі думали повернутися додому. З їжі брали буханець хліба і шматок старого сала. А через кілька днів у братських могилах ховали по кілька десятків і сотень непідготовлених і ненавчених бійців із тими ж торбинками і в тих же чорних фуфайках.

Повернути назад новобранці не могли, бо за їх спинами в окопах сиділи добре озброєні бійці військової контррозвідки СМЕРШ із націленими в спину кулеметами: *«Ви зрадники і повинні спокутувати своє зрадництво кров'ю. Зброю здобудете в бою!»*.

Ось як згадували велику бійню на Таращанщині жителі села Косяківки (саме на Таращу у складі військової частини вирушали мобілізовані з Синяві та навколишніх сіл):

«Оце тут, у цьому яру, так текла кров із тих солдатів, як весною тала вода...».

«Я бачила, як вони, беззбройні, ішли на німецькі автомати і кулемети. А їм кричали: «Вперед!»». А позаду їх ішли наші з автоматами. Тільки попробуй оглянуться...».

«На Корсунь-Шевченківській дузі, як плав плив, йшли необучені хлопці. Зброя було на десять чоловік одна гвинтівка. То їм давали в руки цеглину, а тоді – по півцеглини. Отаке діялось...»¹⁷.

Майже всі мобілізовані після звільнення Синяві польовим воєнкоматом у січні-лютому 1944-го новобранці, а це, за підрахунками пошуковців, близько 100 осіб, ненавчені, необмундировані, незброєні полягли у перших боях, Корсунь-Шевченківській битві. Вціліли хіба що ті, хто у середній школі проходив військову підготовку і знав, як підступитися до гвинтівки.

У боротьбі з фашистськими загарбниками загинуло понад 300 жителів села, за Синяву поклали голови 249 воїнів.

Солдати перемоги

Герой Радянського Союзу
БОНДАРЕНКО Михайло Григорович

Михайло Бондаренко народився 1912 року у селянській родині. Закінчив Сиявську початкову і Рокитнянську семирічну школи. З 1929 року працював у Сиявському державному млині. У 1932 році вступив на робітфак до Києва, згодом – до Ленінградського вищого військово-морського училища. На цей крок його надихнув приклад батька. Той сім років прослужив матросом на Балтійському флоті, а коли повернувся до Сияви, поставив хату над самісінькою Россю...

Михайло не раз хвалявся, що буде капітаном і здійснив свою мрію. Після навчання лейтенант Бондаренко служив військовим представником на заводі, а згодом розпочав військову службу безпосередньо на Чорноморському флоті сапером-підводником. Закінчив Вищі спеціальні курси командирського складу ВМФ. Мав намір продовжити навчання у військово-морській академії, та почалася війна.

Брав участь в обороні Одеси, Севастополя, Новоросійська, Туапсе, у Керченсько-Ельтигенській операції. Взагалі, у 1943 році жодна операція на Чорному морі не відбувалася без участі Михайла Бондаренка. Це кораблі його загону в ніч із 3 на 4 лютого висадили в Станичці перші підрозділи морської піхоти, поклавши початок прославленій Малій землі.

У листопаді 1943 року на Керченському півострові розгорілися жорстокі бої проти радянських військ. Ворог кидав свіжі стрілецькі дивізії, полки морської піхоти, військові кораблі, авіацію. По кілька ворожих атак торпедних катерів за добу доводилося відбивати десантним катерам, якими командував Михайло Бондаренко.

7 листопада загін катерів під час прориву до плацдарму в районі селища Ельтиген у черговий раз був атакований ворогом. Командир перебував на катері. Штормило, над водою стояв густий туман. Раптом – зустріч із ворожим торпедним катером.

– Вогонь, – подав команду Михайло Бондаренко.

Темну ніч розірвали спалахи гармат. Від розриву ворожого снаряду на катері виникла пожежа. Судно охопив вогонь. А моряки громили ворога до останньої хвилини. Ніхто не кинувся у воду, щоб врятуватися. Фашистський торпедний катер пішов на дно. Десантні кораблі продовжили свій шлях без командира...



ГЕРОЙ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ
БОНДАРЕНКО
 МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ

Чимало труднощів випало на долю дружини Михайла Бондаренка – Євдокії. Поки чоловік навчався у Ленінградському вищому воєнно-морському училищі, вона мешкала з двома дітьми у Феодосії. Весною 1941 року Євдокія вирішила навідати Михайла. Дворічну Євгенію відвезла до свекрухи в Синяву, а меншенького Валерія взяла з собою. Була вагітна третьою дитиною.

У Ленінграді її й застала війна. Михайла Бондаренка відправили на Чорноморський флот. У блокованому місті народився другий син, якого Євдокія Іванівна вже сама назвала Михайлом. Працювала в евакогоспіталі. Як не намагалася вберегти дітей від голоду, але обоє хлопчиків померли.

Знесилена і вбиту горем, як і сотні інших людей, Євдокію Бондаренко в травні 1942-го вивезли до Вологди. Звідси далекими об'їзними дорогами, поїздами і автомашинами, на баржах і пішки Євдокії вдалося добратися до Туапсе, на Кавказ. Тут розташовувалася база військових кораблів, до якої був приписаний загін катерів під командуванням капітан-лейтенанта Михайла Бондаренка.

У Сочі в сім'ї Бондаренків народився третій син – теж Михайло. 2 листопада зі своїм загonom капітан-лейтенант вийшов у море, а 7-го – загинув смертю хоробрих.

– Довго про це мені не казали, – згадувала пізніше Євдокія Іванівна. – Як і раніше, матроси приносили обід на двох – на мене і на Михайла. Говорили, що чоловік десь у якомусь засекреченому відрядженні. Про смерть Михайла дізналася через кілька місяців із виходом указу про присвоєння йому звання Героя Радянського Союзу посмертно.

Від горя себе не пам'ятала, а серце рвав біль ще й за дочку. З часу їх розставання минуло три роки...

... До Синяви приїхала з однорічним сином. Розраховувала побути в селі якийсь період, а згодом повернутися у квартиру до Феодосії. Але, як виявилось, від того житла нічого не залишилося...

Почала працювати в Синяві в системі торгівлі. Спочатку головувала у сільському споживчому товаристві, а потім очолила правління «Радгоспробкоопу», завідувала хлібним магазином. І виховувала дітей.



Обеліск радянським морякам
у м. Туапсе.

...У Туапсе і сьогодні височить обеліск морському офіцеру, капітан-лейтенанту, командирі загону військових кораблів Чорноморського флоту Герою Радянського Союзу, кавалеру орденів Леніна, Червоного Прапора, Червоної Зірки Бондаренку Михайлу Григоровичу. На його честь названо одну з вулиць цього міста.

**Герой Радянського Союзу
ХОМЕНКО Гнат Степанович**



Гнат Хоменко народився в селі Синява, тут минули його дитячі і юнацькі роки. Перша дитина у великій сім'ї. Змалечку пас корів. До школи прийшов у 9-річному віці. Мав 4-класну освіту. Учень слюсаря машинно-тракторної станції, він пізніше сів за кермо трактора.

У ремісничому училищі опанував фах токаря. Вчився в аероклубі, стрибав із парашутом, мріяв стати льотчиком, а став танкістом.

Згодом працював на Донбасі, був першобудівником міста Комсомольська-Амурі. Трудився на заводі.

Добровольцем пішов на фронт. Воював у складі бронетанкових військ. Загинув під Черкасами восени 1943 року. Похований у селі Геронимівка Черкаської області.

Ще на підступах до Черкас Гната Хоменка нагородили орденом Червоної Зірки. Особисто знищив 18 автомашин ворога. Був поранений у ногу.

**Зі спогадів ЧЕПЕЛЯ С.,
полковника, колишнього командира
1817-го самохідно-артилерійського полку:**

— Під час боїв за місто Черкаси бойова машина лейтенанта Петра Вернигора та механіка-водія Гната Хоменка першою переправлялася на правий берег Дніпра, надійно укріпленого німецькою дивізією СС «Вікінг». Вранці 20 жовтня 1943 року екіпаж із десантом автоматників ввійшов до Черкас. Йому вдалося зачепитися за околицю залізничної станції. Десантники застрибували у бойові машини і вступали у бій. За ними і вся рота артилерійських установок.

Ворожим осколком був убитий командир роти лейтенант Петро Вернигора. Залишалось мало снарядів. Ситуація ставала



Олекса Хоменко на могилі брата Гната Хоменка у селі Геронимівка. 1982 р.

загрозливою. Деякі екіпажі з роти запросили наказу про відступ. Та в цю мить по радіо прозвучало:

– Командир роти живий! Слухай мою команду!

Це старший сержант Гнат Хоменко взяв на себе командування. Та ось і йому ворожим осколком відірвало руку. Стікаючи кров'ю, він керував бойовою машиною і лише тоді, коли одержав наказ командування про відступ, залишив бойовий рубіж. Помер на руках товаришів.

За героїчний подвиг, виявлений при виконанні бойового завдання командування при форсуванні Дніпра, бойові успіхи на правому березі цієї річки Президія Верховної Ради СРСР Указом від 22 лютого 1944 року присвоїла Гнату Хоменку звання Героя Радянського Союзу.

На вшанування пам'яті про подвиг героя вулицю Дніпропетровську у селищі Майське поблизу Комсомольська-на-Амурі перейменовано на вулицю Гната Хоменка. У селі Геронимівка на Черкащині встановлено пам'ятник на могилі Героїв Радянського Союзу Гната Хоменка і Петра Вернигори.

За бойові заслуги і відвагу, виявлені на фронтах Другої світової війни в боротьбі проти гітлерівських загарбників, нагороджено орденами й медалями 200 жителів села Синява.

Своє завдання виконав

...Тривали тяжкі бої зі знищення Корсунь-Шевченківського угруповання фашистських військ. Німецьке командування відчайдушно намагалося прорвати оточення. На допомогу оточеним були кинуті танки і мотопіхота. У районі містечка Лисянка Черкаської області бої виявилися особливо жорстокими. Фашисти домоглися тимчасового успіху. Радянські наземні війська потребували повітряних атак...

17 лютого 1944 року екіпаж літака «ПЕ-2» 36-го гвардійського бомбардувального авіаполку у складі командира Андрія Джиоева, штурмана Вахтанга Хмаладзе і стрілка-радиста Бориса Глазиріна вилетів на бойове завдання. Льотчикам необхідно було знищити танки і живу силу ворога у північній частині Лисянки.

Зі спогадів колишнього однополчанина ОВСЯННИКОВА А. В.:

– Полетіли вони на бойове завдання не в складі ланки, а в одному літаку. Це у нас називалося – вийти на полювання. Погода була хмарна – низькі хмари, погана видимість. Ми подивилися на годинник – літак вже мав повернутися, а його все не було і не було. Яюсь тривожно стало на душі, але ми не втрачали надії на успішне повернення екіпажу. Стемніло, а вони так і не повернулися...

Як з'ясувалося згодом, літак під час виконання бойового завдання (бомбити довелося з невеликої висоти через погану видимість) сам потрапив під шквал зенітного вогню ворога і був підбитий. Упав він неподалік села Синява. Льотчики не залишили палаючий літак, вирішивши відвести

На знімку: пам'ятний знак екіпажу літака ПЕ-2, встановлений 9 травня 1984 року за рішенням зборів учнів Синявської середньої школи, загальних зборів колгоспників колгоспу імені Кірова, Синявської сільської ради, ветеранів полку на місці загибелі екіпажу бомбардувальника.

«На этом поле 17.02.1944 г. погиб летный экипаж бомбардировщика ПЭ-2 в составе командира Джиоева А. С., штурмана Хмаладзе В. П., стрелка-радиста Глазиріна В. Б.», зазначається у надписі.



його якомога далі від села, щоб не постраждали мирні жителі. Але не дотягли – машина зірвалася. Залишки літака згодом були знайдені водолазами у воді поблизу колишнього санаторію «Берізка».

Свідки загибелі екіпажу свого часу розповідали, що їм довелося побачити на місці катастрофи. Один льотчик так і продовжував сидіти в кабіні, прив'язаний ременями, у палаючому комбінезоні, двоє інших лежали неподалік. Всіх трьох похоронили на місці загибелі. Але точно його ніхто не пам'ятав.

1947 року льотчиків перепоховано в центрі села Синява біля обеліску синявцям, загиблим в роки Другої світової війни.

У жовтні 1982 року сестра Вахтанга Хмаладзе Анна Пантелеймонівна Хмаладзе отримала телеграму від синявських слідопитів, у якій повідомлялося про могилу її загиблого 17 лютого 1944 року брата. Школярі просили жінку побувати на могилі Вахтанга.

4 листопада А. Хмаладзе з дочкою Мананою приїхала до Синяви. Вона привезла пригорщу грузинської землі і висипала її на могилу брата. Анні Пантелеймонівні було важко згадувати все заново. Вахтанг загинув за день до свого 28-річчя. В одному з останніх своїх листів додому написав: «Будьте спокійні, мої дорогі! Пока я жив, немці Грузію не увидят!». Свій обов'язок він виконав.

Жителі села порушили перед виконкомом Синявської сільської ради, правлінням тодішнього колгоспу імені Кірова клопотання про встановлення загиблому екіпажу пам'ятника. Рішення громади підтримали і невдовзі за кошти місцевого сільгоспідприємства було споруджено монумент, що своїми обрисами нагадує крило літака. Воно ніби рветься у небесну вищу...



День Перемоги у с. Синява. Початок XXI століття.

Жителі села Синява, які воювали за Батьківщину у роки Другої світової війни



Барабаш
Анатолій Григорович



Басараб
Григорій Іванович



Басараб
Михайло Захарович



Билим
Андрій Петрович



Билим
Костянтин Мусійович



Билим
Микола Петрович



Бондаренко
Василь Павлович



Вакулечник
Василь Андрійович



Ванченко
Микола Олексійович



Ванченко
Олексій Олексійович



Ванченко
Володимир Андрійович



Гавенко
Михайло Йосипович



Герасименко
Григорій Петрович



Герасименко
Олександр Петрович



Горovenko
Олексій Григорович



Городній
Василь Дмитрович



Городній
Микола Прокопович



Городній
Прохор Осмелянович



Дірик
Іван Янович



Діковський
Володимир Васильович



Долженков
Іван Петрович



Жданов
Олександр Йосипович



Дінський
Леонтій Маркович



Іщенко
Федір Прокопович



Калайда
Андрій Мусійович



Калшук
Григорій Федорович



Карашук
Микола Іванович



Касяненко
Михайло Антонович



Кибенко
Олександр Аріонович



Кибенко
Павло Федорович



Клименко
Василь Васильович



Клименко
Дмитро Олексійович



Клименко
Іван Петрович



Клименко
Іван Харитонович



Коваленко
Михайло Васильович



Клименко
Михайло Петрович



Клименко
Олекса Петрович



Клишнія
Іван Аронівич



Кобильменко
Михайло Сергійович



Коваленко
Григорій Герасимович



Коваленко
Григорій Семенович



Коваленко
Микола Васильович



Коваленко
Микола Остапович



Коваленко
Федір Миколайович



Коваль
Василь Васильович



Коваль
Михайло Петрович



Ковінька
Степан Вакулович



Кольда
Михайло Сергійович



Кравченко
Іван Павлович



Кравченко
Микола Трохимович



Крутка
Петро Кирилович



Липовий
Прокіп Григорович



Липовий
Іван Федорович



Лівинський
Пилип Григорович



Лісняк
Іван Якович



Лісняк
Микола Михайлович



Лісняк
Олексій Степанович



Махав
Федір Михайлович



Марковський
Петро Хомович



Москаленко
Сергій Петрович



Нощч
Микола Петрович



Олексієнко
Надія Трохимівна



Писаренко
Михайло Іванович



Плігій
Григорій Іванович



Пліщановський
Григорій Михайлович



Поїда
Григорій Іванович



Поліак
Федір Костянтинівич



Порохівський
Григорій Андрійович



Пригетель
Микола Степанович



Притупень
Сергій Кузьмович



Прохоренко
Іван



Розвалута
Іван Назарович



Романенко
Микола Степанович



Романчук
Василь В.



Романчук
Яків Якович



Руженко
Микола Васильович



Саєнко
Микола Петрович



Саєнко
Петро Федорович



Саміленко
Іван Сидорович



Саттір
Іван Ілліч



Саттір
Іван Мінатович



Саттіренко
Микола Львович



Сазон
Григорій Іванович



Сазон
Йосиф Федорович



Сазон
Михайло Олексійович



Сахоно
Михайло Федорович



Сахоно
Степан Петрович



Сенік
Василь Власович



Сенік
Дмитро Іванович



Скритса
Ілько



Соколюк
Микола Ларесьйонвич



Хірязой
Андрій Іванович



Хірязой
Андрій Тимофійович



Хірязой
Йосип Іванович



Хоменко
Гнат Степанович



Хоменко
Олексій Степанович



Цимбал
Йосип Захарович



Червонобова
Олександр Григорович



Шуменко
Олександр



Яретник
Семен Григорович

Використано знімки фронтовиків с. Синява з особистого архіву краєзнавця А. П. Билима

Листи з фронту

2^{го} люта 1942. Востоків, Грузія.
Здравствуйте Аня Габюкова і ваші
дети. Пишати до нас фронтіві
привет і пиши до нас велико храни
в вашей жизни, ждали мнени лет
до і мило і робити.
Писали вам 60 днів донес і про
карткою вашого мунди. Коваленко
Григорі, поштового 12^{го} апрель 1942
в. борісе с фашистами завести
в Востоків Грузія Едуард
Коваленко. Увійти в війну
швидко великою тямлено спарже.
Деколи попили еду в групи і в ілюбу
после того он вояки умир. Ступили
он салитарам, вояки тямно рожити
краснодаровичів і каваирюв. Ми зна
это дит вас это велико утрата.
Ми боюи і вояки бржатили во
баликосе собелудовали в потері свої.
Мунди і стца воших детей.
Ми сталежни стали за смерти тав.

дорожи і Едуард товарищю пошвили
в боях за наш родину.
Мы поштели вояки і укрітили
мундеч в Востоків Грузія заглати
и в Балтийско море і скоро
скончателно рожити і воли мнени
фашистели ружити.
Аня по стца до вояки.
2. 05. 42. Едуард Коваленко
Старшина Коваленко В. М.
Міткино Томско Т.

Лист бойових побратимів родині загиблого
у роки Другої світової війни
Григорія Коваленка

зос. графинь запожнеть. пожно

НАГРАДНИЙ ЛИСТ

ОРДЕН
КРАСНАЯ ЗВЕЗДА

1. фамилия, имя и отчество Горовенко Алексей Григорьевич
2. звание Младший сержант з. должность, часть новобранец
120 отдельного Гумбиненского линейного батальона связи
- предоставляет в Правительственной награде ордену Красная Звезда
4. год рождения 1922 в. национальность украинец
6. партийность член ВКП(б)
7. участие в гражданской войне последующих боевых действиях по защите СССР и отечественной войне /где, когда/ Восточный фронт 1942 год
20.12.1943 г. по 20.4.1945г. в Велюбоск фр. 3.9.45г. Забайк. фр.
8. имеет ли ранения и контузии в отечественной войне Ранен 24.7.1942г.
9. с какого времени в Красной Армии с июля м-ца 1941 года
10. откуда призван Резиденция ГВК Киевской области.
11. чем ранее награжден/за какие отличия/ не награжден
12. постоянный домашний адрес представляющего к награждению и адрес его семьи

1. КРАСНОЕ, КОММУНИСТИЧЕСКОЕ ИЛИ ДРУГОЕ ВОЗВОЗМОЖНОСТИ ИЛИ ВОЗДУХ.

Младший сержант Горовенко Алексей Григорьевич участник Великой Отечественной войны 1941-1945 годов. В Бойх с немецкими захватчиками 24 июля 1942 года на Дону у станции Цыплянской в составе 201 стрелкового полка был тяжело ранен пулей в плечо.

В 120 отдельном Гумбиненском линейном батальоне связи с 20.12.43 года в должности повозочного. При прорыве обороны немцев в Восточной Суссоии в январе 1945 года на участке д.т. линии Шталупен-Гуминнен в условиях артиллерийского огня противника, работал на лошади по обустройству телефонного провода и маршрута полностью обеспечил подразделение телефонными материалами связи, чем способствовал восстановлению связи в Боек.

В войну с японскими империалистами при строительстве постоянной линии связи в районе Молоковки Горовенко работал старшим повозочным и обеспечил бесперебойную доставку строительных материалов и сохранение боевого состава в хорошем состоянии.

Достоин правительственной награды ордена
"Красная Звезда"



21, Ноябрь 1945

120 ОЛБС
/Министерство обороны СССР/

А. П. П. П.

Нагородний лист О. Г. Горовенка.

Про цю нагороду Олексія Григоровича родині Горовенко стало відомо буквально кілька років тому завдяки звичайній випадковості. Особисто Олексій Григорович за життя так і не дізнався про орден

...ПРИЙНЯТО ВВАЖАТИ, що війни закінчуються з похованням останнього загиблого солдата. Не для всіх нащадків воїнів Другої світової вона закінчилася і після 75-ти років по Перемозі. Багато хто з синявців і досі не знає напевне, чи десь у далекому краї є хоч би ледь примітний горбик землі, де покоїться прах рідної людини. І досі в Україні та за її межами знаходять останки загиблих під час бойових зіткнень. І досі пошуковці працюють над відновленням імен і прізвищ тих, хто не повернувся з війни.

Ось свіже повідомлення: *«Си...ко Григорій Григорович, 1914 г. р., д. Син..., Р... район, Киевская область. Сержант. Идентифицирован по находке: ЛОЗ. Обнаружен поисковой группой «Десант памяти» г. Новгород Новгородской области, Новгородский район, деревня Мясной Бор 16.08.2007. Захоронен 27.08.2007 г. в деревне Мясной Бор. Новгородский район».* Пошуки зі встановлення прізвища солдата тривають, але серце чомусь підказує: це ще один визволитель із Синяви. Як і те, що наша з вами пам'ять про солдатів Перемоги – вічна.

ПАВЛЕНКО Олександр Васильович

Розділ про Синяву у роки Другої світової війни був би незавершеним без розповіді про людину, з ім'ям котрої в селі тісно пов'язують краєзнавчі дослідження того періоду, – Олександра Васильовича Павленка (6.08.1939-5.12.2011 рр.).

Вчитель німецької мови та початкової військової підготовки, він запам'ятався односелям як незмінний наставник юних пошуковців Синявської середньої школи. Це з його ініціативи 1973 року було організовано групу юних слідопитів «Пошук». Учні під керівництвом вчителя активно листувалися з ветеранами 97-ої стрілецької дивізії, 36-го гвардійського бомбардувального авіаполку, Харківського студентського батальйону, партизанського загону «Іскра», відкриваючи нові сторінки героїчного минулого Синяви.

Безпосередньо для О. В. Павленка все починалося з Аркадія Гайдара. На тоді ще зовсім молодий вчитель іноземної мови, Олександр Павленко після закінчення Київського інституту іноземних мов працював на Хмельниччині і захопився творчістю письменника. Пізніше виникло цілком закономірне бажання більше знати про його життєвий шлях. Разом зі школярами розшукав чимало цікавих і маловідомих фактів із біографії Гайдара, навіть надсилали листи його сину Тимуру на Далекий Схід. На основі цих матеріалів був створений шкільний музей.



Коли доля закинула Павленка до Синяви, захоплення пошуковою роботою взяло гору і тут.

Із архівних документів О. Павленко дізнався, які бойові підрозділи брали участь у боях за Синяву і написав до газети «Сільські вісті» листа з проханням відгукнутися колишніх фронтовиків і відновити в пам'яті події воєнного часу. Невдовзі Олександр Василювичу стали відомі прізвища понад 200 бійців. Із допомогою школярів сотні листів було надіслано за адресами, що збереглися у сільвиконкомі, райвійськкоматі. Часто ці листи залишались без відповідей – адреси були довоєнними, а в грізний час людей розкидало по всій країні.

Діти також писали в архіви, до газет, журналів, вивчали воєнні документи, збирали відомості про бої. І як зворушливо було одержувати листи від рідних, котрі через багато років дізнавалися, де поховані їх сини, батьки, чоловіки, брати... Такі листи надходили з Вінницької, Сумської, Одеської, Володимирської, Білгородської областей, із Ленінграда, Грузії, Туркменії...

Таким чином, пошуковцям вдалося розшукати рідних 27-и загиблих воїнів за Синяву. До села почали приїжджати члени їх сімей, щоб схилити голову перед пам'яттю загиблих.

Юні слідопити та їх вчитель знайшли колишнього начальника розвідки партизанського загону «Іскра» Абрахмана Масаутова, ім'я якого було помилково викарбувано на надмогільній плиті в селі Кердани Таращанського району. Пізніше він приїздив до Синяви з міста Ульяновська на відкриття меморіальної плити синявцям-землякам Героям Раданського Союзу М. Г. Бондаренку та Г. С. Хоменку.

Червоним слідопитам також вдалося встановити імена 112-и синявців, які полягли за Батьківщину. Було відшукано не тільки могили загиблих, а й встановлено дату і місце їх захоронення (частина цих матеріалів і тепер зберігається у шкільному музеї). У селі ж було відкрито ще 6 меморіальних плит зі встановленими іменами визволителів.

Поступово вимальовувалася цілісна картина життя села в період Другої світової війни.

На урочисте відкриття залу бойової слави в Синявській середній школі прибули рідні загиблих у боях за Синяву воїнів з Вінниці, Харківської, Чернігівської, Сумської, Білгородської, Володимирської областей, Краснодарського краю...

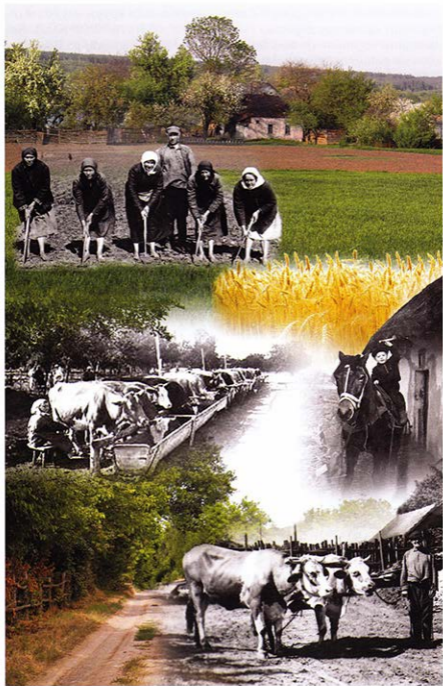
Олександр Василювич щиро пишався знайомством із письменником Олесем Гончарем, котрий пролив свою кров на рокитнянській землі. Коли пошуківці надсилали письменнику листа, допустили помилку – замість студбат написали слово «стройбат». Письменника це настільки вразило, що він ще довго згадував про описку.

Знайомство з виходцем із Синяви керівником групи наукової інформації Інституту держави і права Академії Наук УРСР Ю. Я. Касяненком сприяло ще більшому становленню Олександра Васильовича як пошуковця і дослідника історії села.

За плідну діяльність у справі військово-патріотичного виховання молодого покоління, багаторічну красназничу роботу Указом Президії Верховної Ради СРСР №699659 від 20 серпня 1986 року вчителя Синявської середньої школи О. В. Павленка було відзначено орденом Дружби народів.

ПОСИЛАННЯ

- 1 – Колгоспник Рокитянщини, №73. 24.06.1941.
- 2 – Комуністичний шлях. №84. 12.07.1980.
- 3 – ЦАМО РФ. Ф. 229. Оп. 161, Спр. 112, арк. 137-140. Оп. 178. Спр. 15. Арк. 142-144.
- 4 – За матеріалами шкільного музею Синявської загальноосвітньої школи III ступенів.
- 5 – Архівний відділ Рокитянської районної державної адміністрації. Ф. 10. Оп. 1. Од. зберіг. 2.
- 6 – Комуністичний шлях. №151. 18.12.1983.
- 7 – Советская Белоруссия. 5, 10, 14, 14.10.1961.
- 8 – Непокоренная земля Киевская. Из истории всенародной борьбы в тылу врага 1941-1944. Киев: Издательство политической литературы Украины, 1985.
- 9 – Пастушенко Т. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942-1953). Київ: 2009.
- 10 – Там же.
- 11 – ЦДАВО України. Ф. 3206. Оп. 2. Спр. 185. Арк. 4.: Наказ райхскомісара України Е. Коха про мобілізацію на роботу до Райху осіб 1923-1925 років
- 12 – За матеріалами архівного відділу Рокитянської райдержадміністрації.
- 13 – Державний галузевий архів МВД. Ф. 4. Оп. 1. Од. зб. 86. Директиви НКВС УРСР за 1945 рік з № 1 по № 152 (3 січня 1945 р. – 27 грудня 1945 р.). Арк. 76.
- 14 – Пастушенко Т. Остайбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942-1953). Київ: 2009.
- 15 – З оперативного зведення за 6 січня 1944 року.
- 15 – Факти. 28.10.2011.
- 17 – Танчик В. День незабутній. Вісник Рокитянщини. 8 травня 2015.



ТРУДИЛИСЯ ВІД ЗОРІ ДО ЗОРІ...

«Все для фронту, все для Перемоги»

Після відступу ворожих військ у Синяві відразу ж розпочалося відродження зруйнованого господарства. Поступово відновлювали діяльність колгоспи – імені Кірова (голова правління Г. Сізик), імені Будьонного (І. Хорунжий), імені 18-го Партз'їзду (А. Саєнко), радгосп «Кам'янка» Синявського цукрокомбінату.

Робітники цукрового заводу (директор С. Кобець, старший агроном П. Подолянець) розбирали зруйновані стіни і дерев'яне перекриття, звільняючи від уламків територію. Найстарішому серед них робітнику Ензелю Францовичу Куницькому, який віддав підприємству 50 років трудового життя, виповнилося на той час 76 років!

Буквально за лічені дні після визволення запрацювали обидві синявські неповні середні школи №1 та, як кажуть синявці і по сей



Синявський цукровий завод після фашистської окупації

день – «у заводі», №2. Списки учнів тих років свідчать про те, що навчальні заклади були переповнені. Хлопчики і дівчатка сиділи по 4-5 за однією партєю.

Не було на чому і чим писати. Зошити робили з залишених у поспіху фашистами паперових мішків сірого і коричневого

кольору, які різали за потрібними розмірами, прасували і зшивали. Для економії паперу список учнів у класних журналах записувався на одному аркуші двічі. Хімічний олівець вважався справжньою розкішшю. Графітовий стержень подрібнювали, розчиняли в воді і таким чином робили чорнило. Найчастіше ж писали чорнилом, виготовленим з бузини. Не вистачало книг.

Два перші післявоєнні випуски вражали відчутною різницею у віці школярів.

**Зі спогадів вчителя хімії Синявської неповної середньої школи №1
ЮРЧЕНКА Михайла Панасовича
(21.11.1920 – 8.10.2012 рр.):**

– Діти ходили на навчання у перешитому військовому одязі або в домотканому, пофарбованому цибулинням чи бузиною. Особливо дошкуляла нестача взуття. Іноді з сім'ї, де було 4-5 учнів, до школи взимку приходив той, кому давали єдині в хаті чоботи. А зими були суворими, тривалими, з заметілями.

Школа опалювалася дровами. На подвір'ї завше лежали грабові та дубові колоди, які учні розпилювали на уроках і на перервах, тут же колоди і складали в дров'ятні. Класи часто змагалися в заготівлі дров. Їх та сільськогосподарську продукцію для потреб школи виділяло лісництво і місцеві колгоспи, яким учні допомагали в роботах у лісі й на полях.

Незважаючи на труднощі воєнного часу, у 1945 році в школі було зроблено перший післявоєнний випуск. У наступному році у 12-ти класах навчалося 450 учнів, у 1947-му у 14-ти класах – 465 школярів¹.

Навчальні заклади, Синявський здоровпункт Рокитнянського здороввідділу, де працювали два працівники середнього медичного персоналу², клуб утримувалися за рахунок коштів бюджету сільської ради, який 1944 року нараховував 33695 карбованців³, та встановленого з другого кварталу того ж року самообкладання для прискореної зруйнованої загарбниками відбудови інфраструктури села.

**Зі спогадів Лісняк Ольги Григорівни,
(1921-2019 рр.)
секретаря Синявської сільської ради у 1944-1988 роках:**

– Я прийшла в Синявську сільську раду в 1944-ому – відразу після звільнення села від фашистів. Ще в Черкасах грім гримів... Мене лякали: «Куди ти пішла, а як німці повернуться? Повісять!». Кажу: «Нехай вішають».

У сільраді – вікна побиті, все потроцено, не можна зайти – у війну там знаходилася поліція, староста зі своїм штатом.

Ще весною під липою, що росте і по сей день біля приміщення сільради, ящики зі снарядами стояли...

Тяжко було, але старалася. Я тоді мало що знала, малограмотна. Перед війною закінчила Одеську дворічну бухгалтерську школу. А як голодовка була, то в школу не ходила...

А вимагають! Прокурор приїде: «Готов протоколи, буду перевірять, чи ти не порушуєш закон». Я аж у ліс втекла – які там протоколи!

Щоб щось взяти, в Рокитне двічі на день пішки ходила. Тоді ж не було ні телефону, ні машини. Піду в Рокитне, а там сидять такі, як я. А що вони знали, як вони після школи поступили на службу? Молоді діти.

А вже як стільки проробила, то вже новачки-секретарі з інших сіл зверталися за допомогою. А я рада! Я вже знала. Таки 45 років стажу мала.

Після війни село було бідним. Люди пішли в колгоспи, їм не платили. Ото що вкрадуть... А податки, а позика?.. По 150 карбованців на танки для армії збирали. Боже ж мій, по ночах тягали тих людей – давай плати.

Люди поганенько податки платили. Ні, не було такого, щоб зовсім не виконували завдань закупівлі – викручувалися.

Податок ще якимось виконували, а молоко, яйця здавати державі не хотіли. На той час у Синяві на 2,5 тисячі дворів було всього 260 корів. Своїм дітям молока не вистачало, а ще ж хотілося з матір'ю, братом, кумою поділитися. Чотирнадцять копійок за літр молока платили.

Якось на одній із районних нарад голова колгоспу з Луб'янки виступив: «Пожалійте. Хоч перегон людям взамін давайте». А директор маслозаводу: «Я гроші даю!». Це 14 копійок за літр молока – «гроші»...

Випереджаючи події, варто сказати, що поліпшення фінансової ситуації у селі Синява сталося аж у 1951 році, коли вперше було виконано план доходів сільського бюджету.

Працюючи у 1944-1945 роках під гаслом «Все для фронту, все для Перемоги», добре усвідомлюючи, що радянський тил – це той же фронт, переважна більшість синявців самовіддано трудилися за для допомоги радянським воїнам, яким було потрібне обмундирування, продовольство, зброя. У фонд армії з Синяви надходило зерно, м'ясо, картопля, позика минулих років, різні цінності окремих



О. Г. Лісняк

громадян, вносилися кошти на будівництво танкової колони «Колгоспник Київщини». Зокрема, члени колгоспу імені Будьонного в 1944 році здали у фонд Перемоги для потреб Радянської Армії 100 центнерів хліба – «з комори колгоспу, частину – з добросовісних колгоспників». Трудівники колгоспу імені 18-го Партз'їзду збирали кошти на 3-ю військову позику.

За ініціативи голови сільвиконкому Шклярєнка було взяте шефство над київським госпіталем та лікарнею. За активної участі Пріські Кривошеї, Ганни Бондаренко, Ганни Рухаленко, Степана Дідика, Тетяни Коваленко збиралися подарунки пораненим військовим. Працездатні колгоспники відрахували по одному трудові дню на сиріт-червоноармійців, сім'ям потерпілих від війни.

В умовах воєнного часу відбудовувати село, сільське господарство було надзвичайно важко, адже все робилося виключно за рахунок власних ресурсів.

Зберігся протокол перших у 1944 році загальних зборів колгоспу імені 18-го Партз'їзду від 12 березня. До порядку денного внесено найважливіше на той час питання – про підготовку до посівної. Перед колгоспникам стояло завдання засіяти 2009 гектарів ранніми зерновими культурами, 16 – цукровими буряками та городиною. Це була неабияка проблема, адже до Другої світової війни господарство вважалося середнім у районі і мало 96 коней, 82 корови, 43 овець, сільськогосподарський реманент, а після звільнення від фашистів – лише 9 коней, 15 корів, незначну кількість реманенту і жодної хлібної зернини. Для проведення посівної колгоспники зносили зерно з дому, самотужки ремонтували реманент і вози, запрягали у ярмо корів. Траплялися випадки, коли у ярмо запрягалися й люди. Самотужки колгоспники розтягували в полі гній, вручну орали і сіяли...

На загальних зборах колгоспу імені Будьонного, що відбулися 13 березня, кожній жінці-колгоспниці довели завдання зі здачі посівного матеріалу, тягла й упряжі, 8-ми яєць і 7-ми курчат.

Влада конфіскувала в селян шифер, худобу, реманент, роздані до окупації⁴.

Бракувало чоловічих рук, то ж посівну 1944-го було проведено фактично силами жінок, підлітків, дітей. На кінець року в колгоспі імені 18-го Партз'їзду серед працюючих нараховувалося 266 жінок, 66 підлітків і лише 34 чоловіки.

І до сьогодні в Синяві пам'ятають колишнього члена правління колгоспу імені Кірова Степана Отиченка. Навчаючись, п'ятнадцятирічний школяр одночасно працював в колгоспі і виробив 206 трудові днів, у 1945 році – 225. На той час сім'я Отиченків залишилася без чоловіка і батька, який загинув на фронті. У жнива Степан трудився їздовим біля жатки і виконував денні норми на 130-150 відсотків.

Протягом жнивної кампанії С. Отиченко жаткою скошив 70 гектарів озимих і ярих культур⁵. І таких прикладів можна назвати безмірну кількість.

Не менш гостро дефіцит робочої сили і техніки спостерігався під час збору урожаю 1944 року. В колгоспі імені 18-го Партз'їзду на косовицю людей збирали з усього села. Косити просили жінок, ремонтувати коси – старих дідів, котрі нездужали працювати в полі. Правління колгоспу домовлялося з державними установами про участь у косовиці чоловіків, працюючих поза колгоспом, – у лісництві, млині, на цукровому заводі.

Жінці-косарю доводилася норма викосити озимини 15 соток, чоловікам-косарям – 30 соток. У колгоспі було всього дві косарки, на обліку перебували кожен серп і коса, граблі і молотки, молотарка. Сіно для скиртування носили ряднами.

У надзвичайно важких умовах післявоєнного періоду важливим джерелом відбудови став героїчний ентузіазм колгоспників, підкріплений соціалістичним змаганням. Відразу ж після звільнення Рокитнянщини від окупантів відбувся районний зліт стаханівців, передовиків сільського господарства. Окремі колгоспники, ланки, бригади змагалися між собою у межах одного господарства, зі спорідненими виробничими підрозділами сусідніх колгоспів, господарства з господарствами. Зокрема, колгосп імені 18-го Партз'їзду в 1944 році викликав на змагання Йосипівський колгосп імені 12-річчя Жовтня.

Ланкові-ударниці колгоспу імені Будьонного М. Ю. Рухаленко, К. П. Заїка, Г. Я. Бачінська, Я. К. Абдулаєва, К. П. Горова, К. М. Дерій, К. О. Супрун зобов'язувалися вирощувати по 250-600 центнерів цукрових буряків. Водій-стахановець Синявської автоколони Іван Семенюта – «працювати на добу не менше 20-и годин і виробляти щодня по 800 тонно-кілометрів»⁶.

Трудівників в основному заохочували вирощеною в колгоспі продукцією. Ось один із показових тогочасних прикладів. За кращу роботу на косовиці трудівників колгоспу імені 18-го Партз'їзду Романа Коваленка та Якова Романчука преміювали 3-ма центнерами сіна кожного, Меланку Саєнко, Христю Сатиренко, Горпину Чореньку – 2-ма центнерами сіна кожному.

До першої річниці визволення колгоспу з-під окупації премії було виплачено П. Кривоший, Г. Москаленко, Н. Липовій, В. Шамрай, І. Кравченку, Т. Клименку, І. Крупці, Т. Кравченко, надано допомогу дітям-сиротам фронтовиків, потерпілим сім'ям червоноармійців.

У той же час колективні господарства потерпали через низьку трудову дисципліну. 7 липня 1944 року на загальних зборах колгоспу імені 18-го Партз'їзду вирували справжні пристрасті щодо тих, хто ігнорував спільну працю. Зокрема, сімей Ч. і К. (з етичних

міркувань прізвища не вказані): «Ч. сиділи із бургмістрами та вербували дітей в Німеччину, а тепер відмовляються працювати в рідному краї. Одарка на державну роботу їти відмовилася, за те засуджена на рік, а Любка втекла з села, невідомо де чекає повернення німців. Сам Василь Ч. заявив, «що я старий і з ними нічого не зроблю». К. Степан служив при німецьких окупантах об'їздчиком у Прусанській дачі, передавав у... гестапо дані про переховування партизанів та викривав членів ВКП (б)». Рішення загальних зборів було одностайним – виключити з колгоспу сім'ї Ч. і К. та одрізати їм присадибні ділянки.

22 серпня загальними зборами було притягнуто до суду дружин колишніх поліцаїв Пріську К. (виробила всього 10 трудоднів), Гапку К. («займалася розкладницькою агітацією»), дружину колишнього замісника старости при німецьких окупантах Оксану Л.

Виключили з колгоспу імені Будьонного членів сімей поліцаїв і старост, які не виробили жодного трудодня, – Ганну С., Надію П., Ганну О., Марію С., попередили Пріську С., Тетяну К., Горпину К., Оксану Д., Мотрю Д., Катерину П., Явдоху Л.⁷

Нелегкий 1944-й синявські господарства завершили з різними успіхами. Колгосп імені 18-го Партз'їзду повністю виконав поставки хліба державі за винятком бобових, посіяв озимі культури, викопав цукрові буряки, укомплектував тваринницьку ферму та птахоферму. Задля сплати хдбопоставки внаслідок надзвичайно низького урожаю культур колгоспникам довелося знести з присадибних ділянок зернові і картоплю та здати своїх телиць для поповнення тваринницької ферми.

А от колгосп імені Будьонного посів останнє місце в районі по всіх галузях. Найгірше тут розвивалося тваринництво, що стало предметом обговорення на засіданні виконкому Рокитнянської районної ради – правління колгоспу «було не на своєму місці, завелося кумівство».

Стомленим виснажливою працею у полі і на фермі, місцевим жителям нелегко доводилося у побуті. Не було чим обігріти взимку оселі. Зазвичай синявці використовували солому, очерет, осоку, рогузу. Дрова берегли. Ними розпалювали переважно тоді, коли в печав випікали житній хліб (борошно мололи на саморобних жорнах, стираючи до крові шкіру на руках). До того ж, за 2-3 в'язочки порубаних дров на базарі можна було придбати кілограм свинини.

У багатьох селянських родинах не було чим засмачити борщ, кашу, бо в підсобних господарствах утримувалося мало живності. Найбідніші селяни купували всього по «четвертушці» олії на тиждень.

Ласощами для дітей слугували печені цукрові буряки, узвар із сушених яблук і груш на цукрових буряках, кисіль із сушених ви-

шень, чай, заварений із гілочок вишні, малини або із зібраних влітку трав. Заможною вважалася та сім'я, котра могла купити кілька грудочок цукру.

Хати освітлювалися з допомогою каганця. Але й при гасовій лампі у Синяві читали. Художні читання для дітей організувала Ольга Олександрівна Жукова. Разом з чотирма дітьми жінка прибула в Синяву з евакуації. Її чоловік – фронтовий офіцер – загинув на фронті, а попереднє житло якимось чином було втрачене. Жукова з дітьми оселилася в порожній хаті, власники якої померли.

Розмістившись, хто на лежанці, хто – на лавах, діти, затамувавши подих, слухали твори Тараса Шевченка, Олександра Пушкіна, Льва Толстого, Конан Дойля, Марка Твена, інших авторів.

Згодом Ольгу Олександрівну призначили завідуючою клубом. У селі відновлювалася робота гуртків художньої самодіяльності, вечори для молоді. Охочі до кравецтва жінки вчилися шити на швейній машинці та в'язати крючком. А як ще можна було рятуватися з відсутністю елементарного одягу, взуття?

Щоб заробити хоч якусь копійку, синявці по війні масово виробляли на своїх городах тютюн і продавали його на базарах у Рокитному, Таращі, Білій Церкві, Києві. У кого й була корова, реалізовували молочні продукти, відмовляючи навіть дітям у пляшці молока, ложці сметани, грудочці масла.

Найтяжче доводилося сім'ям загиблих фронтовиків, вдовам, багатодітним. На допомогу приходила громада. 1945 року усім колгоспом імені Кірова допомагали Теклі Москалевській у будівництві спаленої під час війни хати. Два з трьох її синів, котрі перебували в діючій армії, загинули. Чоловік з 1941 року теж воював. Правління колгоспу відпустило 300 трудоднів будівельній бригаді, котра й звела жінці новий дім.

...7 січня 1945 року синявці, як і інші жителі району, святкували першу річницю визволення Радянською Армією Рокитнянщини. Представники села побували на районних урочистостях, де виступив перший секретар Рокитнянського райкому партії І. О. Гамаріс. 10 січня урочисті збори відбулися безпосередньо в Синяві. Доповідав вчитель С. Москаленко. З його вуст та інших жителів села звучали слова про швидке закінчення війни, надії на повернення з фронту чоловіків.

А з настанням весни й літа синявці відшукували полеглих у боях за село радянських бійців, розкопували їх поховання для наступного перезахоронення останків у братській могилі. Це особливо цікавило сільських дітей, адже деякі з них «розживалися» на випадковій атрибути воєнного часу – предмети солдатської амуніції, зброю, набої, які інколи потай використовували на власний розсуд.

Внаслідок необережного поводження з боєприпасами діти калічилися, а то й позбувалися життя. Зазнали поранень Василь Сахно, Петро Крупка, Микола Бондаренко, Євгеній Дісковський, Анатолій Сахно, Олександр Бондаренко. Борис Горовий та його брат Олександр загинули...

7 липня 1945 року у центрі села біля пам'ятника Тарасу Шевченку – це місце стало традиційним для збору синявців із нагоди найважливіших подій у житті села – зібралася більшість громади. Серед синявців було чимало фронтовиків, які вже потроху почали повертатися з війни.

За архівними даними, за станом на 1 липня 1946 року в Синяві нараховувалося 3 військові кладовища, 3 братські могили, в яких покоївся прах 71 воїна. Прах із 49-ти індивідуальних могил було перенесено з поля і поховано в братській могилі (імена бійців невідомі). Зроблено це було під урочисту мелодію траурного маршу⁸.

Рік Великої Перемоги у Другій світовій війні також запам'ятався прибуттям 16 липня на залізничну станцію «Рокитне» першого ешелону (55 вагонів) устаткування для відбудови Синявського цукрового заводу. Село тоді вдихнуло на повні груди, адже одержало ще одну можливість знайти застосування робочим рукам, а, отже, поліпшити власний добробут.

Вже в наступному році (згідно з наказом Міністерства харчової промисловості СРСР від 12 грудня) був затверджений проект відбудови заводу. На будівництво підприємства уряд виділив 28,5 мільйона карбованців. Одночасно з цим на основі рішення виконкому Рокитнянської районної ради депутатів трудящих для роботи в радгоспах Синявського цукрокомбінату був оголошений організаційний набір у кількості 140 осіб⁹.

У зв'язку з повною руйнацією підприємства на орендованій 5-ти гектарній земельній ділянці в артілі імені 12-річчя Жовтня налагоджував роботу пункт прийому цукрових буряків від рокитнянських колгоспів для їх переробки в районі Фастівської залізниці¹⁰.

Наприкінці травня-початку червня вперше за післявоєнний період у селі почали демонструвати звукове кіно. На перегляди кінострічок сходилися і малі, й старі. В листопаді синявці дивилися фільми у вже відремонтованому й устаткованому приміщенні клубу, яким завідував Ф. Сахно. Стільці – справжній дефіцит у післявоєнний час і для клубу придбали 36 лав¹¹. Кіноустановка приїздила до села раз у місяць.

У серпні 1945 року на стадіоні Синявського цукрового заводу відбулося перше районне свято фізкультури.

1945 рік – це і рік виборів до місцевих рад. На час виборів до Рокитнянської районної ради у Синяві діяло 5 виборчих округів.

За 23 копійки і 200 грамів хліба на день

Через нестачу трудових ресурсів селяни змушені були працювати весь світловий день та обов'язково виконувати денні норми. Ось яким був графік роботи колгоспників артiлі імені Будьонного під час збирання зернових культур 1946 року: для жінок вихід на роботу о 7-й годині ранку, відпочинок – з 13 до 14 години, повернення додому – о 20-й годині; для чоловіків вихід на роботу о 6 годині ранку, відпочинок – з 13 до 14 години, повернення додому – о 21 годині. Таким чином, селян позбавляли можливості працювати у власному присадибному господарстві, за рахунок якого вони фактично жили і частину доходів від якого повинні були віддавати державі. Ситуацію поглиблювали символічна оплата праці, відсутність соціального забезпечення, паспортів, обмежений виїзд до міста. Щоправда, деяке полегшення для синявських жінок настало зі створенням у 1947 році сезонних колгоспних ясел. Для цього в селі вивільнили приміщення, підібрали кадри та створили запаси харчів¹².

Ослаблені війною, голодом жінки, літні люди, підлітки фізично не могли виконувати денні норми виробітку. В 1946 році тільки в колгоспі імені Кірова нараховувалося понад 170 осіб із 532 працюючих, які виробили до 100 і більше 100 трудоводнів. За невиконання мінімуму трудоводнів колгоспників притягували до адміністративної відповідальності і позбавляли волі від 6-ти місяців до 3-х років¹³. Обмежувалися присадибні індивідуальні господарства.

«Хто з колгоспників... не вийде працювати, має мало трудоводнів, переорем городи і виключим з колгоспу. А хто буде хорошо працювати, будемо стимулювати, чим тільки можна», – говорив на одному із засідань правління колгоспу імені Будьонного представник від райкому КП (б)У Кучеренко.

У тому ж році тільки з членів колгоспу імені Кірова було виведено 82 особи (працювали робітниками і службовцями) і відрізано 21 гектар землі. В попередньому році 177-ти колгоспникам цього господарства, які не виробили мінімуму трудоводнів, значно обрізали городи¹⁴.

Внаслідок низької трудової дисципліни в 1946 році в синявських колгоспах із запізненням провели посівну кампанію і жнива. В колгоспі імені Будьонного під зривом виявилися не тільки посівна, а й проривання цукрових буряків, прополювання зернових і проса. Окремі колгоспники відмовлялися виводити власних корів для роботи в полі, із запізненням розпочинали трудовий день. Тому правління цього господарства в гарячу пору мобілізувало всіх членів господарства, людей на відхідництві, старшокласників.

Загрозлива ситуація склалася зі збором зернових культур. *«Багато людей сидять вдома, не косять, не в'яжуть, комбайн стоїть, молотарка простоє, бригадири погано ставляться до своєї роботи по обліку та прийомці площ, люди пізно виходять на роботу та зарані йдуть з роботи»*, – непокоївся на засіданні правління 11.06.1946 року голова колгоспу імені Будьонного І. П. Клименко. Внаслідок зриву хлібозаготівлі колгоспники не отримали на трудовні авансу зерна.

За провал комплексу сільськогосподарських робіт під час посівної 1946 року в колгоспі імені Кірова виконком Рокитнянської районної ради депутатів трудящих та Рокитнянський районний комітет КП(б)У прийняв рішення відібрати в господарства Перехідний червоний прапор, вручений господарству за кращу роботу під час зернозбиральної кампанії 1945 року¹⁵.

1947 року було зірвано посівну кампанію на першій бригаді колгоспу імені Кірова. В господарстві не працювала жодна пара коней. Голова правління Ф. М. Коваленко пояснював це тим, *«...що в нас на конюшні працюють не радянські люди. Такий, як Р. Гризир, який уганяв людей до Німеччини, ...працює біля тягла, що і привело його до істязанія. Окремі люди самоправно ушли з колгоспу. Такі, як К., якому треба працювати день і ніч в колгоспі. При німецьких окупантах він був головою громгоспу, а на сьогоднішній день пішов самовільно з колгоспу на ділянку «Кам'янка»*.

Як і в довоєнні роки, на першому плані перебувала хлібозаготівля та заготівля інших видів сільськогосподарської продукції. Треба було не тільки повністю виконувати доведені завдання, а й з перших партій зерна нового врожаю повертати державі борги за минулорічними позичками.

Для успішного завершення хлібозаготівлі вдавалися до перевірених у 30-х роках репресивних заходів. Невиконання планів хлібозаготівлі зараховувалося до злочинів перед державою. Знову запроваджувалися показові суди, процеси над «саботажниками», покарання членів партії, посадові пониження і звільнення з роботи.

Посилилися репресивні заходи стосовно голів колгоспів, які, навчені гірким досвідом 30-х років, почали приховувати частину зерна від заготівель.

«За проявленій саботаж, ... розбазарювання колгоспного майна...» слідчі органи порушили справу проти голови колгоспу імені Кірова Т. Ряднини¹⁶.

За порушення постанови Ради Міністрів СРСР та ЦК ВКП(б) про задачу хліба державі на засіданні виконкому Рокитнянської райради депутатів трудящих було вирішено зняти з роботи і віддати до суду голову колгоспу імені Будьонного І. П. Клименка. Його зви-

нувачували «в приступному розбазаренні державного хліба...». Не приступаючи до здачі хліба державі, І. П. Клименко «витратив на потреби колгоспу 8-го липня 123 кг, а 18-го липня – 4,52 цнт., що складає 46 % від зданого хліба державі колгоспом» у невиконанні «закону про поставки м'яса, молока і яєць і других поставок державі». Районному прокурору було доручено «негайно розслідувати справу тов. Клименко».

За відсутність керівництва та контролю за роботою колгоспу суворо догану було оголошено голові сільвиконкому села Синява М. С. Романенку. Голова райвиконкому І. І. Демущ попередив всіх голів сільвиконкомів та голів колгоспів, «що в разі порушення закону про поставку хліба державі та невиконання графіка хлібоздачі останні будуть притягнені до суворої відповідальності»¹⁷.

Невдовзі «шкідника і саботажника» І. П. Клименка за витрату на колгоспні потреби перших центнерів обмолоченого хліба було притягнуто до судової відповідальності. Рішенням загальних зборів колгоспників за безвідповідальне ставлення до виконання своїх обов'язків І. П. Клименка звільнили з роботи¹⁸.

Виконком Рокитнянської районної ради, за «незаконний продаж худоби, захоплення земельних ділянок, розбазарювання зерна, використання робочих коней для потреб колгоспників, дебіторську заборгованість» притягнув до відповідальності голів синявських колгоспів К. С. Кибенка (імені Кірова), Ф. Романчука (імені 18 Партз'їзду)¹⁹. Після цього не забарилися кадрові перестановки. А. І. Пелеха в колгоспі імені 18-го Партз'їзду змінив Василь Васильович Шопя.

1949 року Київський обласний суд за грубе порушення Статуту сільськогосподарської артілі й невиконання плану розвитку тваринництва засудив до 3-х років позбавлення волі голову колгоспу імені Будьонного П. Сізика²⁰.

Репресивна політика примусила голів колгоспів здавати державі весь урожай, у тому числі посівне зерно. У зв'язку з цим 10.08.1946 року було прийнято обов'язкову постанову виконкому Рокитнянської районної ради трудящих №9, якою колгоспникам, колгоспам і одноосібним господарствам заборонялося продавати і обмінювати зерно, борошно і печений хліб до виконання плану здачі зерна державі урожаю 1946 року²¹. 12 квітня 1947 року в колгоспі імені Будьонного розглядалася кримінальна справа на Юхима Ш., який украв 3 кілограми посівного ячменю. Чоловіка було засуджено на 5 років позбавлення волі з перебуванням у далеких таборах СРСР²².

14 вересня 1948 року Рокитнянський районний народний суд виніс ухвалу про засудження до п'яти років виправно-трудових таборів без обмеження в правах із конфіскацією майна сторожа колгоспу

імені Кірова інваліда Другої світової війни III групи Василя А. (прізвище з етичних міркувань не вказується). Як зазначається у кримінальній справі, Василь А., вкрав 35 кілограмів пшениці та ячменю. Вдома чоловік був затриманий головою колгоспу та членом правління²³.

**Із розповіді ЛІВІНСЬКОЇ Марії Григорівни,
1925 р. н.,
колишнього обліковця колгоспів
імені 18-го Партз'їзду та імені Кірова:**

– П'ять років за нібито вкрадені колгоспні буряки дали й мені. А я їх не брала. У нас в колгоспі працювали прислані шофери. Один із них жив й у мене в хаті – їсти давала, ночував. Я на той час була ланковою. Коли викопали буряки, він надумав, що заїде на поле і віддячить свою хазяйку. Взяв центнер буряків і привіз до нашої хати. Це помітив сторож. Шофер привіз ці буряки перед ранком, бо тоді буряки возили й вночі.

Батько як схопився: «Що ж ти мені привіз!». Я побігла по сусідах, щоб ці буряки розібрали. Дехто щось взяв. А той сторож пішов до Сиви Миколи, а той сусід хороший та пішов до голови колгоспу. Зразу міліція приїхала. Забрали буряки і мене. Зважили буряки – один центнер. І зразу забирають мене. А в мене ж Коля маленький був. Баба Соня Колю на руки – й одразу в контору, де сиділи ті, хто розбирав усі справи. Просить їх: «Дозвольте, щоб Коля хоч матір побачив». «Ніякого побачення, ніякого побачення». А потім уже другий раз пішла, впросила і дали побачення.

Я тоді сиділа в рокитнянському КПЗ майже місяць, поки назбирали чимало людей для відправки. Зразу завезли нас у Москву – будували якийсь інститут, а потім – у Сибір. Я в томських лісах будувала хлібозавод. Але там я була тільки рік.

Батько повіз до Ковпака листа, його Павло Басараб написав. Три дні сиділи, щоб потрапити на прийом, бо було багато затриманих. Їх влада злодіями поробила. Батькові сказали, що скоро ваша дочка буде вдома.

Через рік, яюсь сплю, заходить черговий: «Лівінська, на підйом!». Не знаю, що й думати, може, десь далі будуть везти... «Ви – вільні». Забрала речі, виходжу на дорогу: «Боже, а куди йти?...». «Ну куди... Шукай, де буде поїзд, а тоді їхатимеш». А я знаю, де той поїзд?..

Побачила рейки, думаю, буду йти, бо десь же поїзд зупиняється... Коли якийсь арештант. Теж звільнився. Він – за мною і пішли ми...

Дали нам трошки продуктів на дорогу, так і їхали. Вже й забула, скільки днів ми їхали...

Село продовжували душити низькими закупівельними цінами на сільгосппродукцію і непосильними податками на індивідуальне господарство. Через посуху й надмірні хлібозаготівлі колгоспам нічим було оплатити працю колгоспників, а в тих селян, які займалися, як тоді казали, «кустарними промислами» – мали власні млинки, олійниці, засоби транспорту, деякий сільськогосподарський інвентар, конфісковували знаряддя і забирали до колгоспів.

...Голод розпочався в листопад-грудні 1946 року. Люди ходили селами, вишукуючи в осінніх садках яблука й груші; відкопуючи з-під снігу мерзлу картоплю, буряки, що залишилися на колгоспних полях після збору урожаю; здирали з дерев кору, виловлювали в Росі молюсків; вирушали в Західну Україну, де ще не було колгоспів, до Києва, Білої Церкви.

Незважаючи на категоричну заборону, діти крадькома збирали колоски на післяжнивній стерні. Потім його підсмажували на сковороді і пляшкою подрібнювали на крупу. Ці крихти добувалися під страхом бути покараними всюдисущими об'їждчиками Олександром Ракіцьким на полях колгоспу імені Будьонного і Григорієм Ковалем – на полях колгоспу імені 18-го Партз'їзду. Багато хто запам'ятав «подарунки» на своїх спинах від батога чи нагайки сторожів.

Із розповіді СТОЯНОВСЬКОГО Петра Мефодійовича, 1938 р. н.:

– Я в школу пішов після війни у 46-ому чи 47-ому році. Кожного першачка угостили кавунчиком, динькою. Маленькі такі, а скільки радості було, на все життя запам'ятав.

До обіду в школі, а після обіду – їсти нічого, бідність велика – корову на мотузку і пасти попід городами. За цю роботу можна було заробити півлітрову пляшку молока.

Нас, хлопчаків, багато пасло худобу. Хтось – кози, а я корову – в чоловіка, який служив у війну в поліції. Поліцаїв ще тоді наші не карали і якийсь період вони домували.

1947 року в нашій хаті були тільки сіль і вода. Збирали мерзлу картоплю на рокитнянському бурякопункті. Люди про це дізналися – і всі до кагату, дарма, що кагат охоронявся. То не картопля була – сама гниль і крохмаль...

Деякі діти були пухлі, а справніші більше в роботу вдарялися. На конях поїдеш, то щось заробиш, хтось щось дасть. Хоча були такі коні, що їх до стелі підв'язували, аби не попадали від голоду.

Коли трохи підріс, у колгоспі овечок випасав. Ходжу і напам'ятав Тараса Шевченка читаю: «Мені тринадцятий минало...» А їсти хочеться. Колгоспні кури з ферми неподалік тікали в бур'яни нестися, то ми шукали яйця і пили.

За те, що пас овечки, платили мені 70 сотих трудовдя. Чую, чоловіки балакають між собою: «Робимо, а трудовднів немає». От я беру зошита, виготовляю з нього блокнота і записую туди трудовдні. Кінець тижня – йду в контору до рахівника: «Скільки в мене трудовднів?». Називає цифру. «Не правильно», – кажу, спльовую, як дорослий, на пальці і відкриваю блокнота. Ті, хто в конторі, починають сміятися, а тут голова колгоспу заходить: «Що таке?». Рахівник каже, скільки я виробив трудовднів. А я називаю іншу цифру і, як доказ, показую записи в блокноті. Голова колгоспу тоді зауважує рахівнику: «Ця дитина грамотніша від тебе».

А я далі: «Мені мало 70 сотих трудовдя». «Ну займай ще корови». Як зараз пам'ятаю, в колгоспі утримували 42 овечки і 13 корів. Худобу я пас із дідом Калайдою, хороший такий дід, випасав 84 колгоспних бичків. Після цього мені вже записували 1,2 трудовдя.

За ціле літо роботи мені видали 45 кілограмів кукурудзи – прилої, в качанах. Мати змолотла зерно на жорнах, напекла, смердить прилим, а ми їмо і радіємо, що є хоч така, а їжа. Інші й того не мали...

Недоїдання і голод призвели до поширення дистрофії, дитячих хвороб, педикульозу²⁴. Найчастіше дистрофія реєструвалася серед дітей, віком від 4-ох до 14-ти років.

Зважаючи на складну ситуацію, виникла нагальна потреба у відновленні в Синяві дільничної лікарні. Під час окупації заклад не працював і лише в період звільнення від фашистів у приміщенні діяв госпіталь для поранених.

Доводилося починати з нуля, адже фашисти перетворили приміщення на конюшню, а в результаті повітряного бомбардування та обстрілів воно взагалі залишилося без вікон.

Після тривалої перерви 1 січня 1947 року лікарню було відкрито. Ремонт був зроблений тільки з середини. На вибиту підковами цементну підлогу настелили паркет, облаштували палати і кабінети, завезли медичні інструменти й обладнання. Умови для роботи медиків і перебування пацієнтів були примітивними, внаслідок дефіциту дров палати не опалювалися.

Очолив дільничну лікарню на 15 ліжок з трьома відділеннями (пологовим, інфекційним і загальним) лікар-терапевт Трохим Сергійович Костюк. Він працював тут ще до війни. Медичний персонал нараховував 9 медсестер і санітарок. Ще один лікар працював на півставки.

Медична допомога також надавалася в медамбулаторії та фельдшерському пункті, що розташовувався в одній кімнатці звичайної сільської хати. Синявським фельдшерським пунктом завідувала Варвара Іванівна Щегольська, медичною амбулаторією – лікар

Надія Трохимівна Олексієнко. Разом з нею у медамбулаторії працювала фельдшер Анна Макарівна Ванченко²⁵.

Медики активно включилися у боротьбу з недугами місцевого населення. Проводилися медичні огляди колгоспників, зокрема, працівників тракторних бригад, кухарів, здійснювалася перевірка шкіл, колгоспних їдалень, подвірний обхід населення, адже серед синявців поширювалися брюшний і сипний тиф, туберкульоз легень, скарлатина, дифтерія, дизентерія²⁶. Епідемія дезинтерії тривала до 1954 року, бо місцеве населення вживало воду з річки Рось. Дітям найбільше дошкуляв педикульоз. Через вошивість їм навіть заборонялося відвідувати школу.

Для знесилених постійним недоїданням і голодом синявців поряд з медичною допомогою багато значило і те, що хворих у дільничній лікарні годували. У раціоні пацієнтів були пшоно, цукор, картопля, капуста, морква, буряки, цибуля, огірки і навіть масло... Поступово було запроваджене 4-разове харчування хворих.

Високою залишалася дитяча смертність. У звіті Синявської семирічної школи №1 за 1946-1947 навчальний рік зустрічаємо дані про смерть одного школяра та 5 учнів, котрі не відвідували навчальний заклад «через довготривалу хворість»²⁷. Тому всі діти-сироти перебували під патронатом і забезпечувалися продуктами харчування, одягом, взуттям, підручниками і зошитами безкоштовно. Із зібраного урожаю в підсобних господарствах синявських шкіл для дітей-сиріт були організовані гарячі сніданки. Готували їх переважно з пшона і картоплі²⁸. У червні того ж року райвиконкомом було затверджено розподіл по селах олії та супів-концентратів для харчування ослаблених дітей²⁹.

Призначалася одноразова та щомісячна допомога багатодітним й самотнім матерям – Парасці Іванівні Шкляренко, яка мала четверо дітей і народила в червні 1946 року п'яту дитину, Горпині Арламівні Рубан, яка мала восьмеро дітей і народила в 1946 році близнят Петра й Надію, Марії Василівні Сахно, Наталці Юхимівні Сові, Одарці Олексіївні Луговій, котрі мали по четверо дітей, самотній матері Ганні Андріївні Сахно...

Для забезпечення населення продуктами харчування запроваджувалися продовольчі картки, виділялися продовольча і насіннева позика, а також – кошти для організації безплатного харчування.

Хліб за картками, згідно з рішенням виконкому Рокитнянської районної ради, почали отримувати службовці, фахівці сільського господарства, вчителі, медики, робітники Синявського цукрозаводу та деякі інші категорії населення³⁰. Однак селян це стосувалося мало...

Люди почали відкрито висловлювати свій протест проти колгоспної системи господарювання. Виникли ці настрої протягом не одного дня.

Ось який випадок роком раніше трапився під час молотьби в колгоспі імені Будьонного: «27.09.1945 р. о 12-ій годині дня Сова С. Г., працюючи біля молотарки, покинула подавати снопи зі скирти, мотивуючи... тим, що біля машини курява і... працювати неможливо, завдяки чому машина простояла більше однієї години. Лише по прибутті до машини голови колгоспу т. Сахна С. Д. та уповноваженого РПК т. Микитянського Сова приступила до роботи й машина почала працювати. Після від'їзду голови колгоспу та уповноваженого близько чотирьох годин дня Сова С. Г. покинула роботу, повела антирадянську агітацію, що, мовляв, ми в пилуці працюємо, хліб увесь вивезли, а нам нічого не дають. Колгоспниці, що працювали біля машини, ...припинили молотьбу і пішли додому. Завдяки цьому чотири підводи простояли і не змогли зробити більше однієї ходки по вивезенні хлібопоставки».

За цей вчинок правління колгоспу імені Будьонного вирішило притягнути Софію Сову, яка «за сезон уперше вийшла до молотарки, в 1945 році виробила 90 трудоднів, а за вересень – всього 5, за що вже була судима в 1944 році», до повторної судової відповідальності.

Поряд із саботажем колгоспної роботи, невиконанням мінімуму трудоднів, колгоспники самовільно захоплювали землі, чим порушували встановлені для колгоспників норми. Тільки в 1947 році за самоправні дії до суду було передано справи на 7 колгоспників колгоспу імені Будьонного.

15 грудня 1948 року нарсуд Рокитнянського району розглянув кримінальну справу на гр. с. Синяви М. Саєнка, М. Коваленка, М. Степарюк, які на відділку «Кам'янка» Синявського радгоспу крали курей. На підставі Закону про розкрадання державного майна від 4 червня 1947 року кожного було засуджено до 10-ти років позбавлення волі.

Чітко усвідомлюючи своє справжнє становище, частина синявських колгоспників, яких залучали до відновлення промислових і побутових підприємств – майстерню «Швейтруд», Прусянське лісництво, Синявський цукрозавод, млин, кар'єр, чоботарні, на залізницю, – поступово переходила туди на постійну роботу. З наявного працездатного населення колгоспу імені Кірова в промисловості працювали 211 осіб, у колгоспі імені 18-го Партз'їзду – 112 осіб.

З допомогою Синявської сільради та Рокитнянського райвиконкому людей, котрі влаштовувалися на підприємства і в організації без відома правління, намагали повернути на колгоспні роботи. Коли це не діяло, вдавалися до рішучих заходів. У грудні 1946 року загальні збори колгоспу імені 18-го Партз'їзду виключили з членів колгоспу – 20,³¹ імені Будьонного – 8 осіб. Вони теж «пішли на проізводство без дозволу правління колгоспу і сім'ї таких в колгоспі не працюють». Миколу Михайловича Сатиренка попередили, що буде виключений із колгоспу, «коли і надалі їздитиме до Києва». Людей

не відпускали з колгоспу на роботу навіть у місцеву філію сільського споживчого товариства.

Пізніше до колгоспників, які не бажали задарма працювати в колгоспах, застосовували Указ, прийнятий 17 лютого 1948 року Президією Верховної Ради СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві та ведуть антисуспільний, паразитичний спосіб життя».

27 квітня 1948 року виконавчий комітет Київської обласної ради затвердив громадський присуд колгоспників про виселення за межі колгоспу *«Олексія Кириловича Д., 1910 р. н., котрий злісно ухилявся від чесної праці в колгоспі, вів паразитичний спосіб життя, ... займався спекуляцією, крадіжками і самогоноварінням, систематично пиячив, своєю поведінкою дезорганізував роботу в колгоспі», та О. І. С., 1905 р. н., із Української РСР»*. Одночасно було ухвалено *«попередження» Н. О., І. К., М. С., О. К. Із них взяли письмові зобов'язання надалі брати активну участь у колгоспному виробництві. В разі порушення «зобов'язання, даного товаришам колгоспникам», порушник трудової дисципліни зобов'язувався «прийняти те суворе покарання, яке колгоспники вживуть до мене, як паразита і дармоїда»³².*

Правління колгоспу імені Будьонного просило районну прокуратуру дати санкцію на виселення з колгоспної хати сім'ї доглядача худоби Петра Федоровича Л., який категорично відмовився пасти і самовільно залишив 78 голів великої рогатої худоби³³.

Життя селянців у післявоєнні роки ускладнювалося діяльністю бандитських груп, та окремих злочинців із числа злодіїв, колишніх дезертирів і поліцаїв. До останніх належав Босий, який діяв на території Рокитнянського, Таращанського, Богуславського і Білоцерківського районів.

...У декого від одного вигляду бандита в чорній шкіряній масці, босого, з ланцюгами за спиною для прив'язування людей до дерева, трусилися ноги. Люди найбільше боялися, коли Босий починав писати свої листи, у яких попереджав про наміри вийти на полювання: *«Прийшла весна, ліс розвився – Босий в лісі появился!»*.

Сім років бандит тримав у напрузі населення кількох районів. Він перестрічав на лісових дорогах тих селянців, які йшли до Таращі на базар, хто вирощував картоплю на ділянці зі щойно висадженими саджанцями лісових культур біля Середніх куренів, студентів Таращанського технікуму, відбирав у них продукти, особисті речі, гроші. Діставалося грибникам і лісорубам.

З роками Босий діяв вигадливіше. Зрештою, щоб отримати викуп, почав викрадати людей. Міліція мобілізувала всі сили для арешту Босого. Ліс прочісували курсанти, влаштовували засідки, але все марно.

Одного разу синявець Опанас Подимаха вирушив на таращанський базар продавати тютюн. Босий підстеріг його у крив'янському лісі. Той впізнав у розбійникові чоботаря з Таращі, котрий до війни пошив йому чоботи. Босий теж впізнав Опанаса і бив чоловіка доти, поки той не втратив свідомість.

Коли Опанас очунав, торби з тютюном вже не було. Пізніше свою торбу Подимаха впізнав на базарі. Дві дівчинки продавали з неї самосад. Одна з дівчат виявилася дочкою колишнього поліція Степана Громадського. Подимаха повідомив про це міліцію. Після ретельних перевірок міліціонери прийшли до висновку, що Босий і Громадський – одна і та ж особа. Навесні і влітку Громадський займався розбоєм, а взимку і восени – шив чоботи.

Влітку 1951 року бандита здала правоохоронцям його змучена допитами дружина. Як тільки Босий з'явився додому, приїхали оперативники. Босий кинувся до потаємного ходу, що вів з хати на город до очеретів. Тут і наздогнала його куля...

«Ще й рекорди ставили...»

Після збору врожаю у 1947 році в Синяві стало ситніше. З відмінною картковою системою на продовольчі й промислові товари синявці їздили за хлібом до Білої Церкви, Миронівки, де вистоювали в чергах по кілька діб. Але на це ніхто не зважав, як і на те, що потрібно було пішки добиратися у Рокитне на залізничний вокзал, а потім тиснутися на східцях чи даху вагона, бо грошей на проїзд бракувало. Головне, що хліб був і його можна було купити.

Скасування карток супроводжувалося зниженням ціни на хліб, а також – на борошно, макарони, крупу, пиво.

У відкритий продаж почали надходити промислові товари, меблі. До цього заможніші синявці вимінювали на продукти харчування чи купували шафи і буфети, тумбочки і столи, стільці, посуд у містян. Дехто сам майстрував із дерева невибагливі меблі, прикрашаючи їх різьбою. Побільшало одягу і взуття і в синявців почали з'являтися фабричні плаття, піджаки, бобрики... Але значна частина місцевих жителів виявилася все-таки неспроможною купити готовий одяг, бо заробити за свою працю у колгоспі 500-1000 карбованців на місяць при всіх зусиллях було нереально. Тому одяг селяни продовжували шити у місцевих кравчинь або власноруч перешивали зі старих речей.

Незважаючи на зміни, торгівля у місцевих крамницях залишалася вкрай незадовільною. Від синявців надходили скарги на численні порушення щодо реалізації дефіцитних товарів. «Члени ревізійної комісії т. Г. і Ч., сестри продавця М. беруть у крамницях



Самовіддана праця трудівників того часу передалася і наступним поколінням.
Підтвердженням цьому – знімок синявських рільників 70-их років XX століття

сірники, мило, мануфактуру та інше і їхні жінки несуть ці товари на другі села і продають»³⁴. У зв'язку з цим на засіданні виконкому Синявської сільської ради депутатів трудящих у 1948 році неодноразово розглядалося питання щодо діяльності Синявського сільського споживчого товариства, відзначалася недостатня робота крамничної комісії.

Грошова реформа 1947 року, яка полягала в обміні грошових знаків, що перебували в обігу, на нові у співвідношенні 10:1, витрусила з кишень синявців навіть копійки. Незважаючи на те, що в Синяві при колгоспі 18-го Партз'їзду було відкрито ощадкасу 2-го розряду³⁵, мало хто скористався цим шансом. Обмін грошей проводився у сільраді і правліннях колгоспів, і не кожен з тих підприємливих синявців, хто зберігав значні суми вдома, відважувався їх показати.

А життя, між тим, тривало. Завдяки самовідданій праці жінок, підлітків, літніх людей вдалося в основному відбудувати місцеві господарства. У колгоспах імені Кірова, Будьонного, 18-го Партз'їзду, Синявському буякоррадгоспі з відділком «Кам'янка» було відновлено посівні площі, зроста валова продукція землеробства, кількість культивованих сільськогосподарських культур. На полях господарств знову вирощували більшість сільськогосподарських культур – озимі пшеницю і жито, яру пшеницю, ячмінь, овес, просо, гречку, кукурудзу, горох, вику на зерно, цукрові буряки, соняшник, ріжій, коноплі на насіння і волокно, мак, рапс;

овочеві культури, незвичний для цих місць кормовий чумиз – підвид головчастого проса.

Всі виробничі показники досягалися в основному ручною працею.

**Зі спогадів САХНО (РОЗКОЛУПИ) Любові Василівни,
1923-2010 рр.,
колишньої ланкової колгоспу імені Кірова (запис 7.03.1993 р.):**



Л. В. Сахно

– Пригадую осінній вечір 1944-го, коли в конторі артїлі пообіцяла створити комсомольсько-молодіжну ланку і збирати по 500 центнерів цукрових буряків на круг. І слова свого дотримала. 1945 року члени ланки зібрали по 458 центнерів буряків, у засушливому 1946-ому – по 350, у 1947-ому – по 520 центнерів. А ще ж доглядали просо, картоплю, кукурудзу.

Зранку й до пізнього вечора днювали в полі. По війні ми всі були бойові, завязі – Ганна Делімбовська, Ганна Клименко, Параска Сахно, Марія Сахно, Ярина Ряднина, Марта Сізик, Євдокія Сахно, Настя Романенко... За зиму на свою ділянку вивозили по 50 тонн перегною, 30 підвід льоду. Складали його у шаховому порядку, щоб провести й снігозатримання. На межі виставляли 20 щитів. Попід дворами збирали попіл, курячий послід.

Весну чекали з нетерпінням, бо з нею пов'язували свої найкращі надії. Сіяли кінною сівалкою за день, за два – шарували посіви, за три – робили проривку. Дві перевіряли цукрові буряки. Старанно слідували за тим, щоб не напав довгоносик, а як тільки з'являлася попелюха – зараз же знищували її тютюном або мильним розчином. І це увісьмох на 2-гектарній площі!

У 1944 році я виробила 360 трудоднів, у 1945-му – 418. А кожна з нас мала чоловіка, дітей, підсобне господарство. Я вночі прала, у неділю сапала, діти мої ще малюсінькими самі картопельку садили.

Ще й рекорди ставила. Про це і в районній газеті писали, і в «Радянській Україні». Яюсь за 12 годин викосила 1,47 гектара гречки і за день заробила 9 трудоднів.

...Я дуже любила косити, особливо – вкругову. Того дня накидала у фартух слив, груш, на випадок як захочеться пити, і взялася до діла. По обіді несуть мені воду. А я відпочивати не йду, бо ще багато косить. Зайшло сонечко, я докосила, тоді й відпочила.

Прийшла обліковець роботу мою приймати, заміряла клин. Потім взяла косу, бо я таки добре втомилася, і пішли ми з нею до контори. Нас уже чекали. «Викосила?». «Так». Не вірять. Пішли перевіряти – правда! В нагороду дали мені 300 карбованців – великі гроші по тих часах.



Члени ланки Л. В. Сахно, 60-70-ті роки ХХ ст.

Талант мала не тільки до цієї роботи. По 600 снопів за день в'язала, скиртувала. Ніхто так не міг скиртувати, як я і Марія Никоненко. З трьох районів приїздили дивитися на те диво. Мою працю високо оцінили, нагородивши медалями «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» (1946), орденом Трудового Червоного Прапора (1948), медаллю «За трудову відзнаку» (1963). Земляки обрали депутатом Київської обласної ради.

Пригадалася розповідь сина Любові Василівни Росколупи про те, як ще дитиною йому довелося брати участь в концерті для трудівників села. Зі сцени хлопчик побачив серед присутніх у залі й свою матір. Якою ж вона видалася стомленою від надмірної праці! Як хотілося пожалити матір, перебрати на себе її втому... І таких жінок у залі була більшість...

...1948 року розпочалася електрифікація Рокитнянського району. Правління колгоспу імені Кірова відкрило кредит у сільськогосподарському банку і в 1950 році встановило невеличку електростанцію, яка приводилася в рух двигуном добудованого сільського млина.

У колгоспі імені Кірова на садибі Івана Омельковича Розколупи тривало будівництво колгоспної цегельні. Діяли будівельна, шляхова і цегельна бригади.

Того ж року став до ладу цегельний завод Синявського буряко-радгоспу. Його продукція – цегла-сирівка – йшла на потреби будів-

ництва Київського цукротресту. На початку 70-их років минулого століття протягом виробничого сезону тут виробляли 1,5 мільйона штук цегли-сирівки та 700 тисяч штук випаленої цегли. Серед робітників цього невеличкого підприємства були трактористи Віктор Якович Бангард та Анатолій Федорович Литвин, бригадир Олександра Микитівна Бабенко, члени бригади Ганна Іванівна Хіцька, Віра Петрівна Кучеренко, Катерина Леонідівна Кустовська, Роман Петрович Фещенко, слюсарі-ремонтники Костянтин Романович Яретик та Іван Максимович Голохвастов, завізниця цегли в піч для випалювання Марія Остапівна Хілініч, садчики Євгенія Зотівна Шершень, Семен Артемович Гуля, вивантажувач Василь Петрович Жмур.

У відбудованому Синявському державному млині Київського облмельтресту було встановлено вальцеві верстати, два нових розсіви. Для господарського двору млина від колгоспу імені 12-річчя Жовтня с. Йосипівка вилучили 2 гектари землі.

У той час на підприємстві працювали змінними крупчатниками Олександр Бондарено, Йосип Коваленко, шеретовцями – Дмитро Сатиренко, Валентин Джура, вибієвцями – Ганна Присяжна, Євдокія Шкляренко, Ганна Орленко, Олександра Билим, вантажниками – Іван Калайда, Олександр Кобець, Григорій Литвиненко, просорушником – Йосип Краснін. Згодом у трудовий колектив влилися Касяненко, Б. А. Ямпольський, Москаленко, О. Г. Горovenko.

Очоловав підприємство виходець з сусіднього Таращанського району Федір Аркадійович Ігнат'єв (1911-1971 рр.). Досвідчений фахівець, він докладав багато зусиль, аби підприємство працювало чітко і продуктивно. Ф. А. Ігнат'єв завжди входив у становище кожного працюючого, тих синявців, які зверталися до нього за допомогою. Час був важким, голодним, і Федір Аркадійович ніколи не наказував працівника за взяті з млина жменю борошна чи круп. Тим більше, коли знав, що сім'ї нічого їсти.

У середньому 270 робітників, ітееровців, службовців трудилися 1947 року на Синявському цукрозаводі.

Поступово село змінювалося. Трудівники колгоспу імені Будьонного висадили на пісках 1,5 гектара 50 000 саджанців сосни. Насаджувалися лісосмуги.

Завдяки відбудованому залізничному мосту через Рось відновилося сполучення Синяви з Рокитним і навколишнім світом. У листопаді 1947 року було телефонізовано Синявську сільську раду³⁶.

Археологічні розкопки на території Рокитнянського району, проведені у 1947 році групою археологів АН УРСР під керівництвом відомого історика М. Брайчевського, зайвий раз доводили, у якому унікальному селі мешкають його жителі.

**Зі спогадів
САМОЙЛЕНКА Віктора Прокоповича
(20.09.1936 р. н.):**

– З плином часу відступали гіркі спогади про війну. Молодь топтала стежку до місцевого старенького клубу, який ледве вмщував до 200 осіб. Раз у місяць, а згодом частіше, в село приїздила кінопересувка. Щосуботи і неділі організовувалися танці. Після танців гурти молоді розходилися і по всіх кутках ще довго лунали пісні.

Значно пожвавилося культурне життя синявців після повернення до села вчителя Володимира Андрійовича Пустовіта,

Ще до війни він прибув до Синяви за комсомольською путівкою. В ті часи керівні партійні і державні органи зобов'язували студентів вузів, а Володимир Пустовіт саме навчався на інженерно-економічному факультеті Київського технологічного інституту цукрової промисловості, проводити в селах освітні заходи серед молоді з ліквідації неписьменності.

Пізніше почав працювати вчителем 1-4 класів. Згодом продовжив навчання в Київському педагогічному інституті імені Максима Горького, який закінчив екстерном у 1939 році, здобувши фах вчителя історії та географії.

Уроки з історії та географії В. А. Пустовіта вражали чіткістю побудови. Новий матеріал подавався образно й емоційно, ніби вчитель малював перед учнями картину. Зробив зі школярами географічний майданчик, систематично спостерігав за погодою, проводив цікаві екскурсії, використовував на уроках краєзнавчий матеріал.

У післявоєнний період Володимир Андрійович згуртував довкола себе аматорів сцени і поставив ряд спектаклів «Весілля в Малинівці», «Мартин Боруля», «Наталка-Полтавка», «У неділю рано зілля копала». При газових лампах, без спеціальних декорацій (навіть завіса зшивалася з байкових ковдр), вистави відбувалися при повному аншлагу.

Під керівництвом Володимира Андрійовича Пустовіта працювали хорівий гурток, який нараховував 80 учнів, та оркестр народних інструментів. Під час свят школярі виступали з концертами у сільському клубі. Обов'язковим атрибутом у виконанні дітей була «піраміда». Найменший, а головне, найлегший з учнів, мало не торкаючись головою стелі, на завершення концерту виголошував лозунг: «Хай живе товариш Сталін!».

Жоден танцювальний клубний вечір, весілля, інші культурно-масові заходи серед селян не відбувалися без самодіяльних музик. Неперевершеним серед них був Яків Микитович Стінка, 1905 року народження, який веселив не одне покоління синявців грою на гармошці, баяні, барабані і навчив багатьох охочих до музики. Зокрема, свого сусіда Миколу Михайловича Крупку, 1919 року народження,

який у ранньому дитинстві втратив зір. Пізніше Микола Крупка зблизився з незрячим музиком Яковом Миколайовичем Стінським з Рокитного, котрий теж підтримував колегу і ділився з ним секретами гри на гармошці. Маючи абсолютний слух, Микола Крупка міг миттєво відтворити щойно почуту мелодію. Під музику Миколи Крупки танцювали всі покоління післявоєнних років.

До речі, серед членів сім'ї та адносельців ніколи не акцентувалася увага, що Микола Крупка – незрячий.

Порядність музиканта серед земляків підтверджує той факт, що більше 50-и ровесників бажали мати його за кума.

В останні роки життя, коли вже важче було розтягувати міхи, Микола Михайлович Крупка, маючи чудовий голос, активно співав у церковному хорі.

А як не згадати кіномеханіка Петра Григоровича Чубка, котрий паралельно з селами Насташка, Острів, Бирюки, Пугачівка, Довгалевське, «крутив» у Синяві кінофільми. У будь-яку пору року спочатку на конях, а згодом на автомашині він поспішав до глядачів, щоб донести їм з допомогою фільмів найрізноманітнішу інформацію, цікаві новини і факти, надихнути до високого мистецтва.

Особливою популярністю у той час користувалися художні, науково-популярні й агротехнічні фільми, а також світлові газети, що охоплювали найширші теми колгоспного життя, питання здорового побуту, атеїстичної пропаганди. Тільки протягом одного року кіномеханік П. Г. Чубко записав 38 таких газет³⁷. Річні плани цей чоловік постійно виконував на 120-140 відсотків.

Значну допомогу у цьому йому надавав кращий кіноорганізатор села В. В. Пенцак, котрий зніціював у магазинах «Сільпо» попередній продаж квитків. За його прикладом такі каси згодом з'явилися у всіх селах Рокитнянського району³⁸.

... М. С. Хрущов ініціював 1948 року «всенародний рух» за укрупнення колгоспів. Наслідком цих дій стало об'єднання 1950 року трьох синявських колгоспів в одну велику сільськогосподарську артіль імені Кірова. Господарство очолив Прокіп Григорович Липовий.

Вже в перший рік діяльності об'єднаного колгоспу було досягнуто відчутних успіхів: виконано державний план і в рослинництві, і в тваринництві; господарство поповнювалося новою технікою і знаряддям.

У бригадах Микити Клименка і Миколи Ряднини урожайність пшениці становила по 38-40 центнерів із гектара³⁹. Уперше висіяний на 75-ти гектарах новий для синявських земель сорт озимої пшениці «Еритроспермум-15» забезпечив нечувану у ті роки урожайність – по 41,5 центнера зерна з гектара. Доходи господарству також забезпечували ставки, млин, цегельня, городина.



Майдан Т. Г. Шевченка. 1957 р.

Завдяки добірному врожаю зернових культур поліпшилося матеріальне забезпечення колгоспників. У 1950 році вартість трудодня в колгоспі імені Кірова становила: зерном – 1 кілограм, картоплею – 0,5 кілограма, соломою – 2 кілограми, грішми – 50 копійок.

Розширювалися сфери діяльності колгоспу імені Кірова. Загальні збори трудівників господарства 28 вересня 1950 року порушували перед районною владою питання про передачу Синявського млина мелькомбінату на баланс укрупненого колгоспу, зобов'язуючись відновити занедбану греблю, побудувати мости і налагодити нормальну роботу цього підприємства⁴⁰.

Через два роки колгосп розпочав будівництво тваринницьких приміщень, будинку культури. Будівництво останнього тривало методом народної будови. Для зведення приміщення господарство придбало 25 тисяч штук цегли, замовило 200 метрів кубічних деревини, створило колгоспну бригаду мулярів з 10-ти осіб. Будівельна бригада Микити Коваленка зобов'язалася здати об'єкт до 35-ої річниці Великого Жовтня і слово своє дотримала⁴¹.

Колгоспному будівництву у той час приділялася значна увага. Будівельні бригади заборонялося відривати на інші сільськогосподарські роботи. Здійснювався суворий контроль за використанням будівельних матеріалів⁴².

Настав час вирішувати і житлову проблему, адже село десятиліттями не відновлювалося, багато осель були пошкоджені в роки війни, до того ж, у післявоєнний період, зростала народжуваність.

Оскільки місцевий будівельний матеріал не міг задовольнити розмах будівництва⁴³, організовувалося централізоване постачання цеглою та постачання лісоматеріалом з навколишніх лісгоспів⁴⁴.



Ой роде наш красний... 1950-1960-ті рр.

В урочищі Розгребене було відкрито колгоспний кар'єр, існуючий до 1944 року. Створювалися підприємства з виготовлення місцевих будматеріалів.

Зведення індивідуального житла відбувалося за типовими проектами і генеральними планами з нанесенням забудови⁴⁵. Садиби огорожувалися штахетником, проводилося насадження фруктових дерев і кущів.

Одним із перших кроків у благоустрої села стало висадження у 1947 році скверу у Синяві та впорядкування братської могили загиблим воїнам у роки Другої світової війни.

Для побудови житлових будівель дехто з місцевих жителів вдався до отримання довготермінових кредитів через Рокитнянську філію сільськогосподарського банку. Проблему ремонту вчительських квартир вирішували за рахунок виділення коштів з суми самообкладання.

Таким чином, у 1947 році в Синяві були ліквідовані всі землянки та не залишалось сімей, які мешкали у чужих будівлях – родичів, сусідів⁴⁶.

...ЦІНОЮ величезного напруження сил до 1950 року в Синяві були в основному загоєні рани війни. Про цей період нинішнє покоління ще може напряму дізнатися від своїх дідів і батьків. Ці перекази є свіжим доповненням до тієї великої народної пам'яті, яка живить покоління. Хоча для сучасних підлітків, молоді поняття «колгосп» і «колгоспна праця» вже треба тлумачити. Вони виростили за свободи й відкритої до світу України, за становлення українського



Весілля в Синяві



Проводи в армію Степана Самойленка

підприємництва, тому їм важко зрозуміти, що таке трудовдень, безпаспортність і привласнення державою результатів чиеїсь праці.

Вони просто це сприймають, але не усвідомлюють. І слухають розповіді про колгоспні будні – з ланковими, бригадирами, змаганнями за перехідний прапор – як про щось неземне. Часом сміються, а часом їх огортає сум, бо через ці випробування пройшли рідні їм люди. Але ж це і було життя – по-своєму щасливе і зі своїми радощами.



Синявські хлопці. 1958-1960 рр.



Маленька модниця. 1955 р.



Назустріч сонечку. Весна 1958 р.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 2. Арк. 32-34. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 5. Арк. 53.
- 2 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 3.
- 3 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 10. Оп. 1. Од. зберіг. 1.
- 4 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 85. Оп. 1. Од. зберіг. 1.
- 5 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 32.

- 6 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 85. Оп. 1. Од. зберіг. 1.
- 7 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 24
- 8 – Колгоспник Рокитнянщини, №61. 16.08.1945 р.
- 9 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 1. Оп. 1. Од. зберіг. 1.
- 10 – Рішення №61 райради трудящих Рокитнянського району Київської області від 30.03.1947 р.
- 11 – Колгоспник Рокитнянщини, №85. 18.11.1945 р.
- 12 – Колгоспник Рокитнянщини, №80. 31.09.1945 р.
- 13 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 2. Од. зберіг. 24.
- 14 – Там же.
- 15 – Рішення виконкому Рокитнянської районної ради депутатів трудящих від 1.06.1946 р.
- 16 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.1. Оп. 2. Од. зберіг. 3.
- 17 – Протокол №20 засідання виконкому Рокитнянської райради депутатів трудящих від 28 липня 1946 р.
- 18 – Колгоспник Рокитнянщини, №50. 26.06.1947 р.
- 19 – Колгоспник Рокитнянщини, №95. 27.11.1949 р.
- 20 – Історичний нарис «Рокитнянщина». Київ, Новий друк, 2008.
- 21 – Колгоспник Рокитнянщини, №31. 17.04.1947 р.
- 22 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 28. Оп. 2. Од. зберіг. 5. Оригінали вироків і рішень по кримінальних справах, розглянутих у 1948 році. Т. 2. Спр. 205.
- 23 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.10. Оп. 1. Од. зберіг. 2.
- 24 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 2. Арк. 33-34.
- 25 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.10. Оп. 1. Од. зберіг. 3. Арк. 26.
- 26 – Архівний відділ Рокитнянської РДА Ф.10. Оп. 1. Од. зберіг. 7. Арк.15.
- 27 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Арк. 2, 3, 5.
- 28 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 15. Арк. 7.
- 29 – Протокол виконкому Рокитнянської районної ради депутатів трудящих від 21.06.1947 року.
- 30 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.1. Оп. 2 за оп. №6. Од. зберіг. 6.
- 31 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.120. Оп. 1. Од. зберіг. 20.
- 32 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.120. Оп. 1. Од. зберіг. 19.
- 33 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.120. Оп. 1. Од. зберіг. 28.
- 34 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 85. Оп. 1. Од. зберіг. 13.
- 35 – Постанова №224 виконкому Рокитнянської районної ради депутатів трудящих від 2.10.1947 р.
- 36 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 1. Оп. 1. Од. зберіг. 15. Спр. 4.
- 37 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 11. Оп.1. Од. зберіг. 18. Арк. 41.
- 38 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 11. Оп. 1. Од. зберіг. 18. Арк. 18.
- 39 – Колгоспник Рокитнянщини». №39. 15.05.1952.
- 40 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 1. Оп. 1. Од. зберіг. 3.
- 41 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 1. Оп. 1. Од. зберіг. 16.
- 42 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.1. Оп.1. Од. зберіг. 16.
- 43 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф.1. Оп. 1. Од. зберіг. 23. Арк. 8.
- 44 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 8. Оп. 1. Од. зберіг. 21. Арк. 3.
- 45 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 8. Оп. 1. Од. зберіг. 7. Арк. 5-6.
- 46 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 8. Оп. 1. Од. зберіг. 10. Арк. 4.



«У СВІТЛІ РІШЕНЬ ТА ІДЕЙ»

Жити ставало краще

1955 року в Синяві замість укрупненого колгоспу імені Кірова знову почали діяти три господарства зі знайомими нам назвами – імені Кірова, імені Будьонного та імені 18-го Партз'їзду¹. Це був час відчутних змін в економіці. Скасовувалися обов'язкові поставки сільгосппродуктів з колгоспних дворів, удвічі знижувалися податки з присадибних господарств. Запроваджувалося щомісячне авансування на трудовні, пенсійне забезпечення колгоспників і видача їм паспортів, завдяки чому можна було вільно змінювати місце проживання. Однак практика отримання паспортів з дозволу правління колгоспу зберігалася ще до 1968 року².

Для переважної більшості синявців новий курс аграрної політики на селі виглядав досить привабливим. Підтримували вони й ідею «догнати і перегнати» індустріальні країни та досягнути в СРСР найвищого в світі добробуту людей, висунуту на XX з'їзді КПРС 1956 року.

З-поміж господарств найбільшими успіхами вирізнявся колгосп імені Будьонного, очолюваний П. Г. Липовим, котрий мав велику практику господарювання у сільському господарстві. У 1929 році 26-річним Прокіп Липовий вступив до колгоспу «Промінь», який невдовзі й очолив. Фактично він головував ще до початку війни. Після поранення у 1944 році і демобілізації у 1948 році Прокопа Григоровича обрали головою правління колгоспу імені Кірова, а в 1953-му – головою колгоспу імені Будьонного. Досвідчений господарник сповна використовував можливості, що відкрилися перед сільгосптоваровиробниками.



Працівники тваринницької галузі колгоспу ім. Кірова

Зросла рентабельність найважливіших видів сільськогосподарської продукції. Розвивалося тваринництво. На луках між Россію і лісом був побудований літній табір для тварин, завершувалося будівництво шлакоблокового корівника, свинарника на 200 голів.

Колгосп достроково виконував річні плани молокопоставок. Портрети передових доярок Варвари Клеши, Людмили Капшук, Анастасії Ратушної, Ганни Столяренко, Марії Липової, Антоніни Саенко, які отримували майже три тисячні надой молока, не сходили зі шпальт районної преси і колгоспної Дошки пошани.

У рослинництві вперше почали застосовувати мінеральні добрива. Це забезпечувало перехід до інтенсивного виробництва сільськогосподарської продукції та зростання на 30-60 відсотків урожайності зернових культур і цукрових буряків. Було закладено парникове господарство.

У 1959 році колгосп імені Будьонного достроково – за 4 роки – виконав 7-річний план. Протягом 5-ти років займав передові місця в районі за врожайністю сільськогосподарських культур, надоями молока, виробництвом м'яса. На той час господарство вже мало нову садибу, придбало електростанцію, 4 автомобілі, збудувало дитячі ясла, допомагало будувати житлові будинки 29-ти колгоспникам.



П. Г. Липовий

Безпосередньо в колгоспі було організовано виробництво шиферу з піску, цементу, шлаку і тирси.

За отримання високих врожаїв колгосп імені Будьонного неодноразово нагороджувався Перехідним Червоним Прапором Рокитнянського району, а голова правління П. Г. Липовий став учасником Всесоюзної виставки досягнень народного господарства в Москві. У 1956 році його нагородили Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, в 1958 році на грудях голови колгоспу та свинарки Марії Олексіївни Супрун, котра теж представляла колгосп на Виставці, засяяли ордени Леніна. Згодом Липового висунули кандидатом у депутати Київської обласної ради.



М. О. Супрун

У колгоспі імені 18-го Партз'їзду активно розвивалося виноградарство. Садівник Сергій Сидорович Лісняк на 4-ох гектарах вирощував такі сорти винограду, як «Шасла біла», «Шасла рожева», «Кабасія», «Перлина Саба», «Золотий ранній». Від реалізації винограду до каси колгоспу тільки в 1959 році надійшло 30 000 карбованців. Разом з тим господарство лідирувало у районному соціалістичному змаганні зі збору зернових культур.

Як і раніше, робота в полі тривала зранку й до пізнього вечора, але люди вже знали, за що працювали. Так, 1955 року трударі колгоспу імені 18-го Партз'їзду одержували по 2 кілограми зерна і по 1,5 карбованця на трудовень.



Г. П. Кривошея

Трудовий ентузіазм багатьох людей не знав меж. Доярка колгоспу імені 18-го Партз'їзду Марія Сова пододала тритисячний рубіж по надоях молока і лідирувала серед тваринників району. За відмінну працю орденів «Знак Пошани» удостоїлися завідуючий свинофермою Гнат Петрович Кривошея, тваринниця Ганна Федорівна Столяренко. Учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві став голова колгоспу Дмитро Тимофійович Коваль (21.11.1915 – 19.03.1999 рр.). Ветеринар за фахом, фронтовик, після демобілізації він спершу був направлений на роботу головним ветлікарем у Рокитнянський район, а в 1955-1958

роках очолював колгосп імені 18-го Партз'їзду. Завдяки отриманим прибуткам зміцнювалася матеріально-технічна база господарства, зокрема, було придбано нові вантажні автомобілі «ГАЗ-51».

Незважаючи на серйозні недоліки в рослинницькій галузі, у 1956 році хлібороби колгоспу імені Кірова, де на той час працювало понад 400 трудівників, зібрали більше як по 20 центнерів зернових культур з гектара. Микола Сахно самохідним комбайном за 18 робочих днів намолотив 275 тонн зерна.

Прибутки господарству забезпечував 14-гектарний колгоспний сад (садівник Макар Хіцький). Розвивалося вівчарство (чабан Микола Клименко), зростала продуктивність дійного стада (доярка Катерина Наконечна отримувала від кожної закріпленої за нею корови по пуду молока на добу!), виробництво м'яса.

До речі, саме на фермі колгоспу імені Кірова з'явилися перший у Рокитнянському районі апарат для механічного доїння корів, перший телевізор. Це ж господарство першим у Синяві запровадило прогресивну оплату праці. Невдовзі його приклад підтримали у колгоспі імені 18-го Партз'їзду, де ще в 1956-му затвердили додаткову оплату тваринникам.

Завдяки вжитим у ході здійснення реформування заходам сільськогосподарська галузь уперше з середини 50-их років минулого століття стала нарешті рентабельною.

Зміни відбувалися в усіх виробничих та соціальній сферах села. Зокрема, на Синявських під'їзних шляхах, у Держмліні (директор Б. А. Ямпольський), цукрокомбінаті, який згідно з наказом Київського цукротресту № 359 від 20 січня 1960 року було перейменовано в Синявський бурякорядгосп (директор М. Фролов), гранкар'єрі, лісництві, сільському споживчому товаристві (голова правління Є. І. Бондаренко), взуттєвій майстерні. Зокрема, у Синявському держмліні в 1958 році запрацював олійний цех. Завдяки встановленому тут новому генератору електроенергією, без перешкод для робо-



Синявський млин

ти цього підприємства, забезпечувалися установи села. З 1958 року майстром, а пізніше – начальником цеху готової продукції тут працював І. Г. Рожко. Тривалі роки завідував складом О. Г. Горovenko, трудилися робітники Г. Саєнко, О. Отиченко, Г. Паламарчук, Г. Скорецька, О. Савенко, О. Рожко.

Мине майже 20 років і механізований млин, попередньо переданий Рокитнянському харчокомбінату, поступово втратить своє значення. Не допоможе і технічне переоснащення, у ході якого водяну тягу буде замінено на електродвигун. Працівники млина ледве розберуть водяне колесо швейцарської фірми «Блер», що працювало без жодного ремонту з 1904 року. Його не вдасться повантажити на жоден автомобіль. Електрозварювальники, котрі розрізали колесо, нарікали на дуже міцний метал. Водяний двигун ще міг працювати, та електроенергія коштувала значно дешевше.

Якісне борошно почало надходити на Рокитнянщину з Києва, Білої Церкви, і районна влада прийняла рішення про приєднання млина до міжколгоспного комбикормового заводу, який з 1977 року розпочав свою діяльність на території Синяви. Підприємство виробляло 160 тонн комбикормів на добу і повністю забезпечувало потреби колгоспів Рокитнянського і частково Миронівського, Таращанського та Богуславського районів у кормах для громадського тваринництва. Було зведено допоміжні споруди, придбано відповідне обладнання, техніку. Про розміри нового виробництва можна судити з наявності в автопарку заводу більше 30-ти автомобілів і спецмашин.

У різні часи міжколгоспний комбикормовий завод очолювали В. К. Ковтун – за його керівництва на підприємстві відкрили цех гранульованих кормів для великої рогатої худоби, М. Й. Коваленко, В. Г. Кузнецов, В. В. Денисенко.

Нові перспективи в розвитку матеріально-технічної бази і розширенні можливостей для здійснення технічного прогресу відкрилися з реорганізацією у 1958 році машинно-тракторних станцій (МТС) у ремонтно-тракторні станції (РТС) та із запровадженням обов'язкового викупу колгоспами техніки, що належала МТС³. Після реорганізації МТС на постійну роботу в господарства перейшли трактористи, комбайнери, інші механізатори. Таким чином поступово вирішувалося питання кадрового забезпечення.

З цією ж метою 1956 року при Синявському бурякорадгоспі відкрилося училище механізації сільського господарства, організоване «Укрцукротрестом», де щорічно навчалося до 120 осіб. До 1960 року зі стін училища було випущено понад 250 механізаторів і ковалів, до 1981 року – 3,5 тисячі механізаторів. Тут також можна було здобути найпоширеніший і в сільському господарстві, і в будівництві, і в цукровій промисловості, і на транспорті фах екскаваторника-бульдозериста-лопатника. Чимало чоловіків прагнули здобути професію машиніста-тракториста. Ця спеціальність дозволяла працювати на всіх зернових і спеціальних комбайнах. В училищі також можна було здобути фах електрогазозварювальника, електромонтера,

механізаторів для цукрових заводів та бурякорадгоспів, зокрема, машиністів буртоукладальних і висадковопосадкових машин.

Для належного освоєння спеціальностей училище механізації мало понад 70 одиниць сільськогосподарської техніки, діяли необхідні лабораторії, зварювальний та слюсарний цехи, майданчик для практичних занять. Їх проводили досвідчені майстри Степан Сергійович Петренко, Михайло Петрович Романчук, Борис Степанович Якименко та інші.

Для тих, хто мав восьмирічну освіту, працювала вечірня школа⁴.

Середина 50-х років XX століття – початок масового будівництва в Синяві.

Колгосп імені Кірова розпочав будівництво частини магістральної дороги Тараща – Біла Церква, а також – до колгоспу і ставка, клубу, вівчарника, відгодівельного майданчика на 200 тварин. Для будівельних робіт господарство доставляло пісок і каміння. Щоденно на будівництві працювали 26 осіб, з яких семеро – безпосередньо на заготівлі каміння в колгоспному кар'єрі, 8 підвід. Залучалося місцеве населення. Поруч із дорослими участь у прокладанні доріг брали діти, освоюючи професійні навички та набуваючи життєвого досвіду.

Паралельно дорогу Синява-Бушево будував колгосп імені 18-го Партз'їзду⁵.

Це був справжній прорив у транспортному сполученні. Адже на той час сільські дороги були розбиті, у вибоїнах, а мости, гребля невідремонтовані. Щоб дістатися до селища Рокитне у районі синявського млина, місцеві жителі перепливали Рось на човнах.

Із 50-их по 70-ті роки XX століття у Синяві збудували кожну другу хату

У 1960 році вдруге створений на базі трьох господарств колгосп імені Кірова⁶ очолив вже знайомий нам досвідчений керівник П. Г. Липовий. Заступником голови правління було обрано О. П. Сахна, і невдовзі він змінив Прокопа Григоровича на посаді голови правління.

Щороку колгосп брав участь у Всесоюзній сільськогосподарській виставці, а в 1961 році був нагороджений Дипломом третього ступеня. Медалями Виставки відзначені 8 передовиків артілі, 26 колгоспників – орденами і медалями.

З 15 листопада 1964 року правління колгоспу імені Кірова запровадило практику виписування і видання на руки членам колгоспу трудових книжок, за якими проводилися натуральні й грошові розрахунки відбувався поступовий перехід на гарантовану грошову оплату праці. Нарешті колгоспам почали виділяти

значні кошти на розвиток інфраструктури села, культури й освіти сільського населення.

Запроваджувалися комплексна механізація та хімізація сільського господарства, потоково-перевалочний спосіб збирання цукрових буряків.

***Зі спогадів МАРКОВСЬКОЇ Лідії Пилипівни,
1926-1996 рр.
колишньої ланкової колгоспу імені Кірова:***

– Це полегшувало і здешевлювало збирання цукрових буряків. При звичайному збиранні собівартість одного центнера цукрових буряків становила 2,18 карбованця, а при потоково-перевалочному способі – 1,42 карбованця.

Наша ланка в 1967 році за допомогою потоково-перевалочно-го способу збрала цукрові буряки на 12 гектарах, тобто на 80-ти відсотках відведеної площі. За свою працю члени ланки одержали грішми по 100 карбованців за обробіток і збирання та додаткову оплату – 190 карбованців і 250 кілограмів цукру на кожного члена ланки.

У середині 60-х років ХХ століття колгосп імені Кірова – середнє за розмірами угідь господарство в Рокитнянському районі – отримав найвищий урожай зернових культур за післявоєнні роки. Достроково були виконані плани продажу державі м'яса, молока.

У цілому трудові успіхи господарству забезпечували понад 2200 членів колгоспу, серед яких – кращі механізатори В. Я. Яременко, М. В. Крячковський, М. А. Ряднина, Ф. Т. Крупка, ланкові О. Г. Горова, Л. В. Розколупа, К. М. Ряднина, М. Г. Рухаленко, М. С. Клименко, М. П. Пойда, В. А. Горохова, доярки К. Т. Дідик, О. К. Рухаленко, М. Я. Романчук, К. В. Сізик, О. В. Ярмакова, К. П. Коваленко, свинарки К. В. Крячковська, В. С. Сахно, М. С. Сізик, О. І. Клименко, Н. П. Малюк, Г. Й. Цимбал, М. М. Городня, фуражири П. Г. Сова, К. І. Ацентій, С. А. Сахно, Г. О. Шамрай та багато інших старанних і добросовісних трудівників.

Як і в попередні роки, основу трудового колективу складали жінки-трудівниці – вдови і дружини колишніх фронтників,



К. І. Ацентій



О. В. Ванченко



Ю. П. Верескун

котрі продовжували сумлінно трудитися біля землі задля власного та благополуччя своїх дітей. Показовим на той час був приклад Ганни Ничипорівни Мирець. Ще дівчиною вона вийшла на колгоспне поле з сапою. Разом із такими ж, як і сама дівчатами, старшими жінками доглядала і збирала цукрові буряки. У міжсезоння трудилася на фермі біля телят.

У перші дні війни Ганна Ничипорівна вирядила на фронт чоловіка Івана Андрійовича Мирця, залишившись із 5-річним сином Яковом. А через кілька місяців народила дочку Марію. Під час окупації з горем навпіл перебивалася з малолітніми дітьми, працювала в громадському господарстві, як охрестили колгоспи фашисти. Про чоловіка нічого не знала. І лише 1944 року надійшло коротке повідомлення із райвійськкомату про його загибель 5 травня того ж року.



М. М. Городня

Після звільнення села від фашистів знову працювала в колгоспі дояркою. Чверть віку віддала цій нелегкій професії, адже доли корів тоді вручну. На заслужений відпочинок вийшла 1970 року, та ще довго трудилася в колгоспі. Виросли діти. Син Яків працював механіком на тваринницьких фермах колгоспу імені Кірова, а дочка Марія – медсестрою в одній із лікарень Владивостока.

22 січня того ж року загальні збори господарства прийняли рішення щодо виділення для будівництва нового цукрового заводу в смт Рокитне 102,81 гектара громадських земель колгоспу.

Переживши адміністративно-територіальну реформу, розформування Рокитнянського району, перебування з 1962 по 1965 роки у складі Таращанського району, колгосп імені Кірова на кінець 60-их років залишався у числі передових та неодноразово нагороджувався районним Перехідним Червоним Прапором.



М. Х. Розколупа

**Зі спогадів САХНА Олександра Петровича,
9.05.1929-25.03.1989 рр.,
голови правління колгоспу імені Кірова у 1958-1978 рр.,
голови Синявської сільської ради у 1982-1988 рр.;
нагородженого орденами Трудового Червоного Прапора,
Трудової Слави, двома орденами Жовтневої революції,
медаллю «За трудову відзнаку»:**

– Зростання виробництва продукції рослинництва і тваринництва, зниження її собівартості значно зміцнили економіку господарства. За рахунок збільшення грошових надходжень і чистих прибутків від усіх галузей колгоспу лише за п'ять років вдалося придбати 16 тракторів різних марок, 17 комбайнів, 14 вантажних автомашин.

На трьох відділках господарства тривало будівництво виробничих приміщень. Було побудовано 16 добротних господарських приміщень (зерносклади, гараж, механічну майстерню, корівники, свинарники, будинки механізаторів). Пізніше – газосклад, столярний цех із набором верстатів, кузню з пневматичним молотом.

Окрасою села став один з найбільших у районі Будинок культури, побудований у 1964 році за власні кошти господарства. У ньому часто відбувалися вистави Білоцерківського музично-драматичного театру імені Саксаганського.

Від річки Рось до райцентру пролягла шосейна дорога. Такі ж дороги з твердим покриттям протяжністю 15 кілометрів було прокладено по основних вулицях села. У 1969 році тривали підготовчі роботи до асфальтування сільських вулиць.

Популярністю серед населення користувався сільський будинок побуту, зведений за кошти колгоспу імені Кірова 1971 року. Тут діяли майстерня з пошиття і ремонту верхнього одягу і взуття, пункт прокату речей побутового вжитку та фотосалон

У 1975 році в центрі Синяви побудували нове адміністративне приміщення, де розмістилися виконком Синявської сільської ради депутатів трудящих, сільська бібліотека, відділення зв'язку і медичний пункт. Також було облаштовано спортивний майданчик, введено в експлуатацію сільську чайну, дитячий садок на 50 місць, 16-квартирний житловий будинок.

На той час вже завершилася електрифікація і радіофікація села. У центрі проклали і заасфальтували тротуари.



О. П. Сахню



В. І. Калайда



М. Н. Кононенко



К. В. Кряківська

За досягнення найкращих результатів у соціалістичному змаганні на честь 50-річчя утворення СРСР 1973 року синявське господарство удостоїлося ювілейної Почесної грамоти ЦК КПУ, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР та Української республіканської Ради профспілок.

У числі нагороджених у різні часи урядовими відзнаками були: орденом Трудового Червоного Прапора – Любов Василівна Сахно, Михайло Петрович Клименко, Іван Семенович Липовий, Варвара Григорівна Липовцова, Роман Васильович Розколупа, Катерина Василівна Крячковська, Олександр Іванович Євдонін, Іван Федорович Левченко, Раїса Василівна Кудріцька, Антоніна Михайлівна Клименко, Олексій Йосипович Ратушній, орденом Трудової Слави – Павло Михайлович Сахно, Валентина Степанівна Сахно, Ганна Петрівна Щербань, Іван Федорович Скороход; орденом «Знак пошани» – Гнат Петрович Кривошея, Ганна Федорівна Столяренко, Ольга Григорівна Горова, Ганна Данилівна Довгопола, Катерина Іванівна Яковлева, Ганна Миколаївна Городня, Ганна Кирилівна Слюсар, Уляна Яківна Коваль, Варвара Григорівна Липовцова, Павло Григорович Межіцький, Микола Ковальчук; медаллю «За трудову доблесть» – Параска Данилівна Сахно, Явдоха Миколаївна Сахно, Михайло Пилипович Каращук, Федір Тодосьович Крупка, Василь Іванович Калайда, Катерина Павлівна Сатир; медаллю «За трудову відзнаку» – Марія Василівна Сахно, Петро Хомович Марковський, Людмила Петрівна Мітлицька, Микола Іларіонович Василега, Олександра Семенівна Лівінська, Ганна Іванівна Липова, Володимир Якович Яременко; медаллю «За доблесну працю» – Павло Михайлович Сахно та інші.

Голова колгоспу імені Кірова О. П. Сахно був учасником з'їзду колгоспників, де виступив із доповіддю про досягнення очолюваного ним господарства.

З 1974 року колгосп імені Кірова спеціалізувався на дорощуванні та відгодівлі молодняка великої рогатої худоби, реалізуючи щороку більше, ніж по 800 тонн м'яса або по 2100 тварин вагою не менше 400 кілограмів кожна. Це було вигідно, адже за кожну здану такою вагою тварину господарство отримувало по 50 відсотків доплати.

Успіхи в галузі забезпечували доглядачі худоби Г. Я. Горова, О. Г. Горова, М. П. Глиняна, Г. С. Іщенко, А. Л. Шкляренко, Н. В. Негода, М. Д. Саєнко. К. І. Коломієць, Н. В. Клименко, К. В. Мочаліна, доярки К. В. Кучменко, Л. Р. Вознюк, Н. Ф. Лісник, Л. І. Бойко, Г. П. Омелян, Г. М. Сахно.

Поліпшувалися умови праці тваринників. У заново збудованому чотирирядному корівнику на 200 корів, трьох приміщеннях на 750 голів великої рогатої худоби було механізовано усі виробничі процеси.

1975 року господарство мало 35 тракторів, 5 зернових комбайнів, 10 бурякозбиральних і силосних комбайнів, 16 автомобілів різних марок і призначень, 186 двигунів, загальною потужністю 795 кіловат. Діяли АВМ-0,4 – агрегат для виготовлення вітамінного трав'яного борошна, гранулятор для приготування кормів. У новозбудованій майстерні колгоспники своїми силами ремонтували всю наявну в господарстві техніку, що було дешевше і швидше, ніж у спеціалізованих майстернях районного і міжрайонного масштабів. Її господарями перебували 120 досвідчених механізаторів різних спеціальностей – трактористи, комбайнери, водії, слюсарі, електрозварники, токарі, ковалі, майстри-наладчики.

Примножували здобутки господарства водії Дмитро Іванович Піта, Андрій Дмитрович Рухаленко, Михайло Панасович Марковський, Микола Романович Шкляренко, трактористи і комбайнери Володимир Якович Яременко, Михайло Юхимовч Шкляренко, Олексій Йосипович Липовий, Григорій Петрович Горовий,



І. С. Липовий



П. Х. Марковський



О. П. Омелян

Микола Миколайович Сахно, Володимир Іванович Ряднина, Микола Григорович Межицький, Микола Романович Розколупа.

Майстрами своєї справи вважалися головні спеціалісти господарства – агрономи Володимир Євтухович Кучеренко, Іван Григорович Костина, інженери Іван Семенович Липовий, Іван Васильович Мудрий, ветеринарні лікарі Іван Сінчук, Володимир Ковальчук.



М. П. Пойда



М. А. Саєнко



Г. І. Сатиренко



І. М. Сахно



К. В. Сізик



Г. С. Шклярєнко



Г. Ф. Столярєнко



Г. Й. Цимбал



В. Я. Яременко



Колгоспні будні. В. Д. Сахно, М. В. Сахно

Люди не цуралися праці в колгоспі, в підпорядкуванні якого перебувало 3123,2 гектара землі, в тому числі орної – 2443,9 гектара⁷. У 1976 році середньомісячна оплата праці селянських трудівників становила 97,5 карбованця, у 1980 – 125 карбованців.

Протягом 80-х років ХХ століття колгосп імені Кірова залишався економічно міцним господарством. На міжколгоспний відгодівельний комплекс передавалося 65 відсотків молодняка з високими ваговими категоріями. Передові доярки Катерина Василівна Кучменко, Антоніна Михайлівна Клименко, Тетяна Петрівна Лагута подолали 4000-й рубіж по надоях молока, а молочнотоварна ферма відділка №3, якою керував Микола Йосипович Ратушній, вважалася однією з кращих у районі.

Зростала професійна майстерність механізаторів, у розпорядженні яких на початку 80-х років нараховувалося лише 44 трактори, сім зернових комбайнів, чотири бурякозбиральні комплекси, агрегат для посадки помідорів і капусти. М. В. Липовий проходив навчання з експлуатації і регулювання бурякозбиральних комплексів на ВДНГ УРСР. Господарство пишалось передовими комбайнерами В. М. Хіцьким, М. М. Сахном, І. А. Атаманським, трактористами М. Й. Лісняком, Г. П. Горовим, механізаторами П. Д. Слюсарем, І. І. Касяненком, М. Г. Межицьким, П. І. Касяненком, В. С. Кононенком, В. П. Мовчаном, М. Д. Падалкою, В. І. Слободяником. Під керівництвом В. С. Кононенка діяв механізований загін для внесення у ґрунт органіки. Впроваджувався іпатівський метод застосування техніки, широкозахватних агрегатів. Під час сівби застосовувалася двозмінна робота механізаторів.

Постійно отримували високі врожаї овочів на Рокитнянщині овочевої бригади, очолювані агрономом-плодоовочівником К. П. Сатир, а згодом – агрономом Г. І. Струмицькою. У її складі працювали Л. І. Коваль, Є. Р. Лісняк, Г. С. Кудріцька, О. Р. Музиченко, М. Г. Соловей, механізатор А. О. Міхневич, іздовий В. І. Степаненко.

Проте поступово господарство, яке спеціалізувалося на виробництві яловичини, почало втрачати передові позиції в районі майже



Актив с. Синяви

за всіма основними показниками господарської діяльності⁸. Фактично 1989 рік став останньою точкою відліку відносної стабільності в економіці села зокрема і держави в цілому.

Престижно було працювати у Синявському бурякорадгоспі. Це велике господарство спеціалізувалося на вирощуванні фабричних і маточних буряків, отриманні буряконасіння та виробництві м'ясомолочної продукції.



А. Р. Малик

З 1970 року радгосп очолював заслужений працівник сільського господарства Української РСР, нагороджений двома орденами Леніна Анатолій Романович Малик, з іменем якого пов'язуються ті основоположні зміни, котрі сприяли перетворенню господарства у флагман сільськогосподарського виробництва не тільки в районі, а й в області, Україні. У минулому цілинник, А. Р. Малик очолював відділок «Шарки» Синявського бурякорадгоспу. З 1963 року – інженер з технічного нормування, а з червня того ж року – головний агроном радгоспу.

У 1971 році за перемогу у соціалістичному змаганні з виробництва молока радгоспу вперше присудили Перехідний Червоний Прапор Київського обкому Компартії України, облвиконкому і облпрофради. Це була надзвичайно радісна подія, оскільки тривалий час господарство вважалося середняком. За результатами Всесоюзного соціалістичного змагання на честь 50-річчя СРСР

Синявський бурякорадгосп нагородили «Ювілейним почесним знаком», а на тоді директора А. Р. Малика – орденом Леніна.

Починаючи з 1972 року, Синявський бурякорадгосп займав передові позиції з урожайності зернових і технічних культур.

Частина синявців трудилася на промислових підприємствах, в організаціях і установах райцентру Рокитне, цегельному заводі, механізованому млині обласного значення, гранітному кар'єрі.

***Зі спогадів ЦЕКОТА Миколи Григоровича,
1935-2018 рр.,***

директора Рокитнянського спецкар'єру у 1975-1993 рр.:

– У 1964 році на гранкар'єрі, де працювало чимало жителів Синяви, за місяць відвантажували всього 4 вагони щебеню. Це – 200 кубометрів. Гранітну продукцію за відсутності під'їзних колій за 11 кілометрів доставляли «ЗІЛами» на залізницю. З реконструкцією в 1969-1970 роках дробильного цеху приступили до будівництва залізниці, яку визнали об'єктом стратегічного значення і включили до Держплану.

За дозволом на реконструкцію мосту довелося їхати до Москви. Через якийсь час на залізничну станцію «Рокитне» прибули вагони з металом. За лічені дні міст зібрали і коли на початку 70-х років рейками покотився перший вагон, подивитися на це зібралася мало не вся Кам'янка. Фракційний камінь із Синяви почав надходити у різні куточки України, адже гірська порода Синявського гранітного родовища вирізняється міцністю, довговічністю, має чудові характеристики для використання у будівництві та оздобленні.

Із роками виробництво щебеню фракційного зросло до 550 тисяч метрів кубічних на рік. Мало не щороку нам вручали Перехідний Червоний прапор, кар'єр удостоївся Диплому Всесоюзної Виставки досягнень народного господарства.

День у день гарнішало село, яке простягалось на вісім кілометрів від острівських пагорбів до бушевського лісу.

У 1958 році правління колгоспу імені 18-го Партз'їзду порушило перед виконкомом Рокитнянської районної ради клопотання про придбання стовпів й електропроводки для електрифікації дворів⁹.

Нові будинки у 1960 році спорудили 75 колгоспників, 45 робітників і службовців. П'ять житлових будинків, площею 480 кв. м, було збудовано для трудівників Синявських під'їзних шляхів. На зміну глиняним, з маленькими віконницями і під соломою хатам у Синяву прийшли добротні цегляні будівлі під шифером і черепицею. Окрім світлиці, кухні, комори і сіней, у них вже були вітальня і спальні.



Родина Миколи Соколюка. 1955 р.

З поліпшенням планування у багатьох оселях з'явилася коридорна система, прибудовувалися веранди.

Однак коштів на індивідуальне будівництво, придбання товарів повсякденного попиту все ж не вистачало. До того ж, селян збіднила грошова реформа 1960-1961 років. Тому люди зводили хати з того, що мали. В деяких будівлях навіть при муруванні груб застосовувалося дерево. До цього часу незрозуміло, як за таких умов вдавалося по кілька десятиліть уникати пожеж.

Синявці вимушено шукали додаткові заробітки. Багато хто вирощував на городах картоплю, інші овочі та продавав їх у Дніпропетровській, Запорізькій,

Донецькій областях. Невеликий обсяг вантажу везли пасажирськими потягами, для великих партій ускладнину наймали вантажівки.

Ще один бізнес – продаж соняшникового насіння. Мішки з ним відправляли товарняком до Сибіру, великих міст, а самі вирушали у далеку дорогу пасажирським потягом і на станції призначення зустрічали вантаж. Щоб продати на склянку кілька мішків насіння, доводилося на 1,5-2,5 місяця залишати сім'ю, дітей. Але синявці свідомо йшли на це, добре розуміючи, що на зарплату не побудуєшся.

Окремі жителі села вже мали досвід в освоєнні Сибіру, цілих земель. Одними з перших на весняно-польові роботи до Казахстану синявці виряджали Петра Мусієнка, механізаторів Степана Слюсаря, Володимира Бибу, Григора Сову.

Паралельно молодь приваблювали високими заробітками і житлом на Донбас, до Криму. Приїжджаючи згодом до села у відпустку, переселенці розповідали про принади нового для себе життя, привозили рідним подарунки, які ті не могли купити за невисоку зарплату колгоспника, висилали гроші.

**Зі спогадів МАРКОВСЬКОГО Василя Миколайовича,
1953 р. н.:**

– Пам'ятаю, як у синявській оселі з'явився перший телевізор. Його з Донбасу привіз у подарунок своїй матері шахтар, ім'я якого вже, на жаль, прибулося. Шахтарі на той час гарно заробляли і син вирішив порадувати матір. Ішов селом з дружиною, дитиною, у руках велика – коробка, антена – ми, діти, ще ніяк не могли зрозуміти, для чого та штука.

На правах шахтаря виходив дозвіл на підведення електричного освітлення, бо воно було в основному по тих вулицях, де жили вчителі, колгоспні спеціалісти, встановив антену – і коли підключав телевізор, загинув...

Трохи пізніше телевізор придбало подружжя Романенків. Микола Степанович – голова сільської ради, Ніна Петрівна – вчителька.

Подивитися новини чи фільм до них у хату односельці йшли вечорами за будь-якої погоди. Надзвичайно інтелігентні люди, Романенки жодного разу нікому з не відмовили. Особливо дітям. Моя мати спромоглася купити спершу радіолу, коли я вже ходив до шостого класу, і лише згодом – телевізор.

Із 1950-их по 1970-ті роки в Синяві було збудовано кожну другу хату. Щороку близько 50-ти сімей колгоспників справляли новосілля. У багатьох будівлях з'явилося водяне опалення, газові плити, оселі обгороджувалися добротними парканами.

У зв'язку з розширенням меж селища Рокитне для його перетворення на місто 10 квітня 1972 року на підставі рішення виконавчого комітету Київської обласної ради депутатів трудящих №191 західна частина села Синява Синявської сільської ради була включена до селища, а разом із нею відійшли 174 двори з 655-ма мешканцями, частина закладів соціальної сфери – восьмирічна школа, робітничий клуб, відділення зв'язку, частина магазинів, Синявський бурякорадгосп, гранкар'єр. Це досить болісно позначилося на патріотичних почуттях синявців. Старше покоління і тепер – майже через 50 років – вважають Рокитне-2 (таку назву отримала відокремлена частина Синяви) невід'ємною складовою свого населеного пункту. А селище, як місто, так і не відбулося по сей день.

Одним із показників зростання добробуту синявців того часу стало підвищення мінімальної зарплати працюючим у промисловості та бюджетній сфері з 40-50 карбованців 1965 року до 70 карбованців 1977 року, скасування державних податків на неї. Маючи гроші, люди прагнули якісних взуття, одягу, меблів закордонного виробництва. На початку 70-х років ХХ століття у селі нараховувалося 7 легкових автомобілів, близько ста мотоциклів, у більшості дворів були велосипеди.

Зростаючий попит синявців на різноманітні товари та господарський інвентар забезпечували 14 торговельних точок Синяви, а також Рокитного. У цей період торговельники регулярно обслуговували сільських трудівників у місцях масових робіт – на польових станах, фермах, у тракторних бригадах, вивозячи для них і дефіцитні товари. З часом ними нагороджували передовиків сільськогосподарського виробництва.

У культурному відношенні післявоєнне покоління синявців, як і більшість українців, виховувалося на комуністичних ідеях. Радянський Союз для більшості людей, особливо молоді, був приємним і світлим, тому що вони були молодими і мало задумувалися про життя, про це думали їх батьки.

1974 року в селі відбувалися зйомки телефільму «Літо в Журавлиному» (кіностудія імені О. П. Довженка), за якими спостерігала мало не вся Синява. Проводилися вони під час жнив на подвір'ї голови колгоспу О. П. Сахна. В сусідній хаті розташовувалася гримерка, зберігалися костюми та інший реквізит. У ролях знімалися актори Київської кіностудії імені О. П. Довженка Лесь Сердюк, Василь Довжик. У масовці були задіяні жителі села. Очевидці тих подій пригадують, як кіношники ставили тин, із допомогою пожежної машини утворювали штучний дощ...

Наприкінці 70-их років відбулися зйомки фрагментів передачі «Славні люди Надросся». Тоді в село приїздив поет Іван Драч. Своїми життєвими спогадами ділилися жителі села П. Г. Липовий, який вже перебував на заслуженому відпочинку, О. П. Сахно...



Працівники відділення поштового зв'язку с. Синява: (зліва направо) М. Д. Косяк, Г. М. Марковська, М. М. Кононець, Г. С. Стеценко, О. М. Пономаренко, Л. І. Сзік, Н. А. Розколула

Про культурний рівень життя синявців свідчать дані 1975 року про передплату періодичних видань. Жителі села передплачували 3650 примірників газет і журналів. На 1000 осіб населення – 1126,4 екземпляра. П'яти листоношам місцевого відділення зв'язку (його очолював Михайло Миколайович Кононець), розносячи пошту, треба було заходити практично в кожен двір. Найтяжча сумка була у Галини Федорівни Михайлівської, котра доставляла адресатам 830 примірників газет і журналів. Майже в кожному синявському дворі читали районну газету «Колгоспник Рокитнянщини», тираж якої на той час налічував майже 9 тисяч екземплярів.

Старше покоління добре пам'ятає фотокореспондента цього видання синявця П. М. Соколока, 1951 р. н., котрий працював у районній газеті в 1972-1977 роках. Вершиною творчого доробку фотокора стала публікація знімка делегата XXV з'їзду КПРС ланкового механізованої ланки з вирощування кукурудзи савинецького колгоспу «Прогрес» П. П. Сухецького в центральному органі ЦК КПРС газеті «Правда».

Під час службового відрядження трапилась непередбачувана шляхова пригода, після якої П. М. Соколюк повністю втратив зір. Фотоапарат Павлу Миколайовичу замінили телефон, магнітофон, ручка і лінійка. Він телефонував безпосередньо на підприємства, в колгоспи, організації, школи, збираючи матеріал і ретельно його опрацьовуючи. Згодом публікації П. М. Соколока з'являлися як на сторінках районної газети, так і в «Молодій гвардії», «Сільських вістях».

Кількісно зростали педагогічний та учнівський колективи Синявської семирічки №1, яку з 1944 по 1948 роки очолював К. Н. Влащенко, та Синявської семирічки №2, яку відразу по війні очолював В. М. Гамарис, а в 1948-1949 роках – Н. П. Семиліт, котра приїхала в район у 1948 році за путівкою Київського обкому комсомолу.

Два початкових класи постійно перебували (з 1941 року) в хаті селянина Шами, звідси й назва – «Шамина школа» (у цій школі діти навчалися до 1985 року).

На той час на шкільному подвір'ї Синявської семирічної школи №1 знаходилося дві споруди. З будинку для вчителів зробили шкільний корпус №2, однак він був затісним для значної кількості учнів.

Як і інші школи Рокитнянщини, Синявська семирічна школа №1 взимку потерпала через відсутність палива, погане освітлення. Електричне було знято і для другої зміни і 5-6 уроків не вистачало ламп. Замість 10-ти їх нараховувалося всього дві. Дефіцитними залишалися парти, столи, стільці.

Серед учнів великим авторитетом користувався випускник Черкаського педагогічного інституту Іван Павлович Кибенко – один з кращих вчителів-математиків Рокитнянщини. Пряма і відверта



Випуск 4-го класу Синявської семирічної школи. 1947 р.

людина, прекрасний фахівець, який домагався повної успішності з математики, він прищепив любов до свого предмета не одному учневі.

З теплою колишні учні згадували інших вчителів цієї школи, котрі на все життя були закохані в педагогічну працю. Це – І. Є. Гуртовенко, С. П. Москаленко, П. С. Чернушенко, У. К. Острорженко, О. П. Кудріцька, Г. П. Сізик, Г. Ф. Власенко, Я. С. Малик, Н. Х. Клименко, М. П. Клименко, Є. М. Романчук. У голодні роки, в кінці 40-х років ХХ століття педагоги не тільки давали знання, а й віддавали дітям свою любов, були їм за батьків.

Оборонно-спортивною роботою у школі керував воєнрук Я. Л. Романчук, котрий мав офіцерське звання. Ним було підготовлено 363 учнів, котрі здали норми з протиповітряної і протихімічної оборони (комплекс «Готов к ПВХО»), на значок БГТО (комплекс «Будь готов к труду и обороне») та ГТО (комплекс «Готов к труду и обороне») I ступеня, організовано сільську організацію масової оборонно-патріотичної організації ТСОАВІАХІМ. Цей вчитель також організував лижний гурток з 18-ти учнів, які робили виходи на лижах і ковзанах.

У Синявській семирічці серед учителів виділялася завпед С. Д. Сідько, 1899 р. н., випускниця Київського державного вчительського інституту. До Другої світової війни вчителька



С. Д. Сідько



Третій випуск 7-го класу Снявської семирічної школи 1949-1950 рр.

працювала у земських і народних школах Узинського, Фастівського і Ставищенського районів, а після реєвакуації з Ворошиловградської області переїхала на Рокитнянщину, і з 1944 року вчителювала у Снявській семирічній школі №2. У 4-7 класах, де Софія Данилівна викладала українську мову і літературу, жодного учня не було залишено на повторний курс. *«На екзаменах більшість школярів виявляли тверді і глибокі знання та уміння пов'язувати ці знання з життям»*. У 1948 році вчительку з 27-річним стажем С. Д. Сідько за бездоганну роботу було представлено до урядової нагороди – ордена Трудового Червоного Прапора¹⁰, 1954 року – ордена Леніна¹¹.

На той час у школі (шкільний район охоплював територію колгоспу імені Кірова, Кам'янки, Подоляк, Великого шляху до Франіного містка) навчалось 315 учнів. Тому навчальний заклад просив 2-3 кімнати у Снявського цукрокомбінату. При останньому працювали їдальня і буфет, які забезпечували учнів харчуванням.

Середню освіту можна було здобути в Рокитному. Навчання у старших класах було платним. Юнаки і дівчата, які не мали чим платити за навчання, навчалися у Рокитнянській вечірній школі робітничої і селянської молоді, Снявській школі робітничої молоді, одночасно працюючи в колгоспі на різних роботах.

На кінець 1950 року завдяки зусиллям директора школи у 1949-1950 роках І. П. Чуприни Снявську неповну семирічну школу №1 реорганізували в середню і в дев'ятих і десятих класах разом з снявськими навчалися діти з сусіднього села Салихи Таращанського району. Взимку вони мешкали в Сняві на квартирах.

На той час снявські діти шкільного віку вже повністю були охоплені навчанням. Снявська середня школа мала найкращі показники успішності на Рокитнящині. У 1953 році навчальний заклад боровся за право участі у Всесоюзній виставці технічної творчості піонерів і школярів. Під керівництвом вчителя фізики Федора Миколайовича Жовтяка учні виготовляли наочні прилади, лампові і детекторні радіоприймачі та встановлювали їх у школі, тракторній бригаді, хатах колгоспників. Умільці з числа школярів змайстрували навіть зерноочисну машину.

З 1950-го з 1955 рік школу очолював Відмінник народної освіти УРСР, Заслужений вчитель УРСР А. О. Голотребчук (1919-1992 рр.), виходець із сусіднього Володарського району. Колишній фронтвик, орденоносець Арсен Олексійович був вимогливою і принциповою людиною і вимагав від вчителів такої ж самовіддачі і дисципліни.

Контроль за педагогічним процесом здійснювала заступник директора школи, вчитель історії, Відмінник народної освіти Н. П. Семиліт. Родом з с. Радвино Щорсівського (нині – Сновського – *від авт.*) району Чернігівської області, Ніна Петрівна Семиліт



Н. П. Семиліт

(25.12.1919-16.09.1999 рр.) народилася і вросла в селянській родині. З 1937 по 1941 рік навчалася на історичному факультеті у Харківському державному університеті, вчителювала в Луганській області. У 1942-1944 роках перебувала у партизанському загоні «Авангард», що діяв у Харківській та Луганській областях.

Закінчувала навчання Н. П. Семиліт вже після Другої світової у Київському державному університеті. Вчителювала на Чернігівщині, працювала в комсомольських органах міста Києва і Київської області¹². За характеристикою колег – висококультурна, стримана, ввічлива людина, колега, прекрасний методист, Ніна

Петрівна вміла в кожному з учителів побачити талант, знайти слова, які окриляли й допомагали повірити в себе. Нагороджувалася грамотами Київського відділу народної освіти¹³ і Міністерства освіти УРСР. У 1971 році удостоєна ордена Трудового Червоного Прапора.

Складемо сердечну подяку всім вчителям того часу, які навчали доброму, розумному і вічному 622 учнів у 17-ти класах школи. Це – вчителі М. П. Коваленко, Н. Х. Клименко, К. Т. Сахно, І. П. Кибенко, М. А. Яременко, О. І. Лісняк, О. П. Кудріцька, М. П. Юрченко, В. А. Пустовіт, Є. М. Романчук, М. Д. Довбенко, О. Г. Сердюк, Д. Р. Яретик, нагороджений 1960 року орденом «Знак Пошани», О. А. Згурська, Н. Х. Кибенко, В. І. Квітняк, М. М. Берчук, М. Л. Сич, Р. Й. Юшкевич, М. П. Коваленко, Ф. М. Жовтяк, Н. О. Сатиренко, В. Ю. Шопя.



Вчителі Синявської школи. Орієнтовно 1955 р.



М. П. Коваленко

Випускники 1968 року з глибокою шаную згадують свою першу вчительку «Б» класу Марію Петрівну Коваленко – педагога високої кваліфікації, доброзичливу, з гарним почуттям гумору, щирю і вимогливу людину. «Завдячуючи їй, ми – єдиний 4-й «Б» – побували у с. Крива Таращанського району, де ознайомилися з роботою гончарів, які виготовляли глиняний посуд».

Уже тоді школа потребувала розширення. Питання про добудову шкільного приміщення у 1957 році порушив новопризначений директор школи Микола Прокопович Городній, 1923 р. н. За розпорядженням Рокитнянського райкому партії А. О. Голотребчука перевели на роботу в село Ольшаниця, а призначений після нього вчитель математики І. П. Кибенко попрацював директором практично рік – дала про себе знати фронтова контузія і він повернувся до викладання свого предмета.

Добудову приміщення можна було вирішити хіба що з допомогою батьків і громадськості, бо у колгоспі рахували кожен копійку і не поспішали братися за будівництво прибудови. Оскільки в 1959 році Синявське лісництво перевели до села Бушево (з 1963 року перейменоване на Бушевське лісництво), адміністративний будинок лісництва розібрали і з цього матеріалу протягом двох років побудували 3-й шкільний корпус із п'яти кімнат (4 класи й учительська)¹⁴.

***Зі спогадів НЕБРАТ Катерини Василівни,
1947 р. н.,***

директора Синявської середньої школи у 1984-1987 рр.:

– Школу добудовували всім селом. Я з першого разу не вступила до інституту і працювала на посаді піонервожатої. Якраз тривало будівництво. Трудилися на будові всі: батьки, вчителі, учні. Підносили цеглу, пісок, інші будівельні матеріали, допомагали готувати розчин, облаштовували риштування, прибирали територію...

А запам'яталося те, що для дітей із колгоспу ввечері привозили кавуни, пригощали всіх. Це був серпень, а до зими корпус вже відкрився. Пізніше добудували ще кілька кімнат.

Проте нестачу приміщень Синявська середня школа відчувати ще не один рік і навіть не одне десятиліття. З прийняттям на початку 60-их років Міністерством освіти рішення про створення груп з продовженим днем саме через відсутність шкільної ідальні вихователі водили учнів Синявської середньої школи обідати в заново

збудовану чайну, що не відповідало жодним санітарним вимогам та не сприяло моральному росту молодших учнів. Назрівало питання побудови спортзалу, оскільки уроки фізкультури взимку доводилося проводити надворі.

Харчування школярів у Синявській семирічній школі (директор школи В. М. Гамарис, 1911 р. н.) було організоване у їдальні Синявського училища мехінізації сільськогосподарських робіт. Дефіцит класних кімнат особливо став відчутним із запровадженням Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» 1960 року, відповідно до котрого Синявська семирічна школа була перетворена на восьмирічну (обов'язкову). Не вистачало навчальних кабінетів, приміщень для бібліотеки, піонерської кімнати, майстерні. Дуже бідною залишалася навчальна база¹⁵.

Невдовзі Синявська середня школа, реорганізована в одинадцятирічну загальноосвітню трудову політехнічну з виробничою практикою, стала однією з передових на Рокитнянщині зі здійснення політехнічного навчання і з підготовки учнів до практичної діяльності. Клас з виробничого навчання при цій школі було відкрито ще в 1956 році. Профіль – підготовка тваринників і садівників. Виробниче навчання проводилося на базі колгоспу імені 18-го Партз'їзду з розвинутим тваринництвом і садівництвом¹⁶. Для потреб учнівської польової бригади в цьому господарстві було виділено 10 гектарів кукурудзи на зерно та 20 гектарів під кукурудзу на сінаж. З 1961 запроваджувалися нові профілі навчання – механізатори широкого профілю, сільськогосподарський облік.

Вчитель фізики цього навчального закладу Ф. М. Жовтяк *«систематично проводив конкретний зв'язок вивченої у школі теорії з практикою соціалістичного виробництва»* – запровадив фізичний практикум, екскурсії на виробництво, організував гурток «Юний технік», у якому постійно займалися до 50-ти учнів у різні дні. Члени гуртка під керівництвом свого наставника обладнали та електрифікували фізичний кабінет, де до кожного робочого стола було підведено електроенергію.

Місцевий колгосп передав школі діючий двигун внутрішнього згоряння. Силами учнів також було виготовлено діючий токарний станок і відремонтовано двигун мотоцикла.

З часом Синявська школа придбала автомобіль. Пізніше у навчальному закладі з'явилася кіноустановка і діяв гурток радіоаматорів.



Юна школярка. 1957 р.

Зі спогадів БУЛЬВІНСЬКОГО Григорія,**1945 р. н.,****колишнього редактора газети «Металург»****Броварського заводу порошкової металургії,****ініціатора і засновника кімнати-музею «Кобзарєва вітальня»:**

– Ми, народжені у 1945 році, до теперішньої війни в Україні, майже 70 років були ровесниками миру і першими школярами з 11-річним циклом навчання. Назва школи відповідала суті багатогранної освіти: Синявська середня загальноосвітня трудова політехнічна школа з виробничим навчанням.

У важкі післявоєнні роки, коли в селі ще не було електрики, а шкільні класи обігрівали звичайні груби, нас, дев'ятнадцять семиліток, взяла під своє крило молода вчителька Катерина Тодосівна Сахно. Крім традиційного на той час переліку шкільних предметів, вивчали городництво, тваринництво, садівництво, суспільствознавство (вивчали, як мовиться «з коліс»: чекали розділ за розділом, що друкувався в «Учительській газеті»).

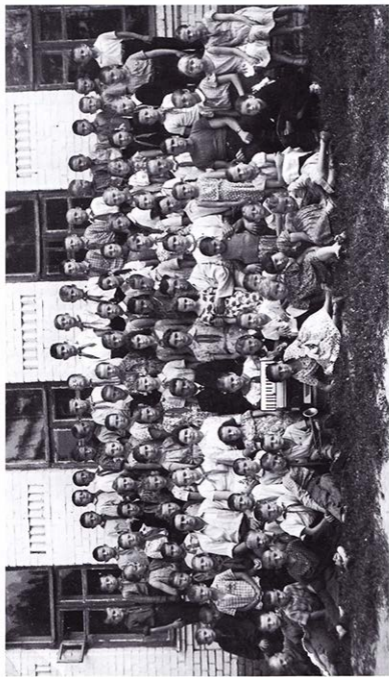
У 1963 році після завершення навчання нам, окрім атестата про середню освіту, видали свідоцтва про присвоєння кваліфікації. Рішенням кваліфікаційної комісії колгоспу імені Кірова усім, хто закінчив повний курс виробничого навчання, присвоєно спеціальність рільника-механізатора. Дівчат на уроках домоводства навчали бути господинями. Хлопці на уроках праці у шкільній майстерні навчалися столярній справі. На верстаті виточували ручки до інструментів, виготовляли інші нескладні вироби.

А ще здавали фізкультурний комплекс «Готовий до праці й оборони» (ГПО), були членами Добровільного товариства сприяння армії, авіації й флоту («ДТСААФ»). На тренувальних стрільбах з малокаліберної гвинтівки у шкільному тирі вчилися влучно уражати мішені, і нам присвоювали спортивні розряди.

Фізично ми розвивалися щоденно. Окрім загальношкільної фіззарядки, уроків фізкультури, ігор на великій перерві у баскетбол або волейбол – після уроків чи у вихідні – знаходили якийсь майданчик, де можна було погаяти футбольний м'яч.

А якою радістю для усієї школи був перший телевізор «КВН». Старшокласники під керівництвом вчителя фізики, нашого другого класного керівника Дмитра Романовича Яретика піднімали високу і важку щоглу з антеною і по карті Київської області шукали сигнал телецентру.

Тоді, у післявоєнні роки, при світлі керосинової лампи, готуючи домашні завдання, чи у вільний час, слухаючи музику, яка лунала з механічного патефона, ні в кого навіть думки не виникало, що у наших дітей й онуків комп'ютери й смартфони замінять наші найпростіші технічні засоби навчання: рахівницю, косинець, транспортир, циркуль...



Учні Синявської школи 1963-1964 рр.



Д. Р. Яретик

Однак прагнення змусити якомога більшу кількість молоді працювати в колгоспах не завжди увінчувалося «потрібними» результатами. Як і в інших селах Рокитнянського району, у колгоспі працювали одиниці синявських випускників, а були учні, «які... місяцями оббивали пороги районних установ «шукаючи легкої роботи»¹⁷.

Протягом 1966-1977 років тривав процес впровадження загальнообов'язкової середньої освіти. Над реалізацією цього завдання довелося багато попрацювати Д. Р. Яретіку, призначеному у 1968 році директором Синявської середньої школи. Він прийшов у колектив зрілою людиною зі значним життєвим і вчительським досвідом. Колишній фронтовик, Дмитро Романович закінчив із відзнакою Уманський вчительський та Ніжинський педагогічний інститути і певний час викладав математику, працював директором у школах Львівщини та Рокитнянщини. Про трудові досягнення Дмитра Романовича красномовно свідчили його численні відзнаки, серед яких – орден «Знак Пошани». На директорській посаді працював до виходу на пенсію – 1984 року, залишивши помітний слід в історії закладу та села і як гарний знавець свого предмета, тонкий психолог дитячих



Колектив Синявської середньої школи. 1970 р.

душ, і як хороший організатор. Виходець із багатодітної селянської сім'ї, він добре розумів значення освіти і прагнув, аби синявські діти отримували якісні знання.

Поруч із Дмитром Романовичем багато років трудилася дружина – вчитель біології Раїса Йосипівна Юшкевич.

**Зі спогадів МАСЛЮК Галини Арсенівни,
1932 р. н.
вчительки Синявської середньої школи:**

– Після закінчення Київського педагогічного інституту імені Максима Горького (родом я зі Ставищанського району) мене направили на роботу в село Запруддя Рокитнянського району. Там я познайомилася з майбутнім чоловіком Сахном Олександром Петровичем. Він тоді працював інструктором райкому партії і був уповноважений на виборах у цьому селі. Як одружилися, він забрав мене до свого села, у батьківську хату. Отак я потрапила в Синяву.

Олександр був сиротою. Його батька, голову колгоспу, німці розстріляли, а без матері остався, коли йому було шість чи сім років. Важко прийшлося. У 14 років Олександр вже працював причіплювачем у Західній Україні. Потім – трактористом, механіком.

Тоді ж, у 1955, я прийшла працювати у Синявську школу. Викладала українську мову і літературу.

Шкільний колектив Синявської школи на той час був великим. Учителів – сорок душ, учнів – більше шестисот, чисельні класи – по 40 дітей у кожному. Діти були не такі, як тепер. Вони знали нестатки, до школи ходили в кірзових чоботях, взуття не вистачало...

Вчилися у дві зміни. Школа наша розміщувалася спочатку у двох приміщеннях, побудованих ще до революції – десь, по-моєму, в 1912 році. В одному приміщенні тривало навчання, а в другому – меншому – жили вчителі. Тепер в одному з них знаходиться навчально-виробничий комбінат.

Той будинок, де жили вчителі, згодом перетворили на школу, обладнавши в ньому три класи.

І це була у нас школа – її називали «Шамина». Це колишня куркульська хата, де вчилися діти молодших класів.

Я прижилася в школі майже відразу. Працювалося приємно. Колектив був дружний, хороший і прийняли мене гарно. Мої колеги були всі старші від мене (мені на той час виповнилося 23 роки),



Г. А. Маслюк

різні, але в основному колектив був дієздатний, професійний, знаючий, який міг навчити дітей.

Директором школи працював у той час Арсен Олексійович Голотребчук. Він теж викладав українську мову. З моїм приходом у Синяву, він поступився мені місцем й очолив Ольшаницьку школу. Дуже грамотний професіонал і тактовний, душевний чоловік. До директора завжди можна було звернутися за порадою, отримати підтримку, просто поспілкуватися. Арсен Олексійович вболівав за своїх вчителів і відстоював їх і колектив йому завжди відповідав взаємністю.

Багато було сильних мовників, математиків. З останніх особливо вирізнявся Іван Павлович Кибенко. Такого математика в школі – і до нього і після нього – більше не було. Знання давав хороші, дисципліна в класі – залізна. Від цього залежали знання дітей, кількість учасників олімпіади, наявність у школі медалістів.

Діти дуже любили і вчителя російської мови і літератури Василя Трифоновича Добрева. На його рахунок теж було чимало учасників олімпіад.

Висококваліфікованим фізиком був Дмитро Романович Яретик. Пізніше, коли в школу прийшли молодші вчителі, своїми успіхами вчителів, дітей і батьків радував Микола Прокопович Соловейко, який продовжує працювати і тепер. Він займається не тільки з учнями нашої школи, а ще й веде курси довузівської підготовки НТУ «Київський політехнічний інститут».

Коли я починала працювати, то Відмінником народної освіти був тільки наш директор школи. А коли вийшла на пенсію, це звання мала значна кількість вчителів.

Десь у 60-их роках збудували дерев'яне приміщення (як будували сучасну школу, то його розвалили, тепер на цьому місці стадіон), розміщене навпроти двох дореволюційних будинків. У ньому поруч із трьома класами і вчительською була ще й їдальня. Пізніше добудували фізичний кабінет. І в усіх цих приміщеннях тривало навчання у дві зміни.

На моєму віку було багато яскравих учнів, які вражали своїми знаннями і на рівні району, і на рівні області. В класі, де я була керівником, особливо виділялися Михайло Горovenko – лідер серед однокласників, Павло Лісняк, Валентина Кибенко. Вони мали сильні знання.

Будівництво сучасної нової школи розпочиналося з оформлення документації. Цим займався ще мій чоловік. Директором школи була в той час Катерина Василівна Небрат і це більше лягло вже на її плечі. Вона їздила по інстанціях, добивалася затвердження проекту. Дозвіл був все-таки даний і невдовзі розпочалося будівництво триповерхової школи.



Юні спортсмени Синявської школи. 1967 р.

**Зі спогадів КИБЕНКО Валентини Іванівни,
1951 р. н.,
випускниці Синявської середньої школи 1968 року:**

– Я народилася в сім'ї вчителів. Школа була для мене не лише місцем навчання, а й рідною домівкою. І нехай, що кажуть, а моя, піонерсько-комсомольська юність була дуже цікавою, незабутньою і різноманітною. Сьогоднішні школярі, на мою думку, навряд чи зможуть похвалитися тим же. Мені, на відміну від інших, на вчителів пощастило більше, ще з народження, адже мої батьки – Кибенки Іван Павлович та Надія Харитонівна.



Вчитель математики
І. П. Кибенко

На жаль, мій батько рано пішов з життя, залишивши в серцях і в душах учнів, у моєму також, лише світлі спогади про себе. Він часто повторював: «Не кожного учня можна навчити математики, а от виховати справжню людину – мій обов'язок».

Уже багато років, як пішов з життя В. Т. Добрев, учитель особливої когорти, митець, як кажуть, від Бога. Спомини про нього для мене світлі. Час, який пройшов від цієї скорботної дати, не загоїв болю в моєму серці, радше, навпаки, загострив відчуття і розуміння втрати такого талановитого, самовідданого «диригента» педагогіки. Мої згадки пов'язані з особливим ставленням до цієї людини,



Вчитель російської мови та літератури В. Т. Добрев

яку я, буквально, обожнювала. Та, мабуть, не тільки я. Василь Трифонович умів не тільки формувати якісні знання з російської мови і літератури, а, насамперед, був здатний дією своєї непересічної особистості визначати подальшу долю учня.

Ніби це було вчора, бачу Василь Трифонович заходить у клас, з непомітною посмішкою і такими добрими очима. І на кожному його уроці було місце жартам, таким тактичним і необразливим.

Про життя письменників на уроках він розповідав так, ніби проживав з ними життя, а художні твори запам'ятовувалися на одному подиху. Безумовно, він, як ніхто, володів глибокими літературними знаннями і, що цікаво, оригінальними судженнями про твори російської, класичної і, на той час, радянської літератури. Тому він не лише вів уроки за передбаченою програмою, але й уміло влітав у них яскраві приклади із життя.

Це, звичайно, позитивно впливало на свідомість учнів, і на мою, формувало переконання і я, якимось непомітно, дорослішала, маючи перед собою приклад високого професіоналізму, шляхетності і людської порядності.

Я завжди конспектувала всі його цікаві уроки, які відкривали мені світ російської культури, розширювали мій внутрішній кругозір, формуючи творчий потенціал. А як він читав уривки О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова. Це було неперевершено! Особливо, коли це були вірші В. В. Маяковського.

Геніальність і простота були його кредо. Тож, коли я в 10 класі показала йому свій зошит з трактатом на твір І. Тургенєва «Отцы и дети», як своє особисте бачення, він уважно перечитав і несподівано відповів мені: «Если ученик имеет собственное, нестандартное суждение, то это твёрдая пятёрка с плюсом учителю». Василь Трифонович умів активізувати пізнавальну діяльність і я для нього, як і всі інші, була особистістю з індивідуальним способом мислення. Адже перші уроки мислення починалися саме з вчителів.

Хорошими вчителями були й інші мої наставники: А. П. Вилим, Р. Й. Юшкевич, Д. Р. Яретик, М. П. Юрченко, В. І. Квітняк, В. З. Каленська, Г. А. Маслюк – талановиті, самовіддані, мудрі, цікаві. На превеликий жаль, всі вчителі, крім вчительки Г. А. Маслюк, уже пішли з життя.

Галина Арсенівна – моя «шкільна мама», моя порадиця, моє минуле і сьогодення. Працюючи класним керівником, вона, одночасно, викладала в моєму класі українську мову і літературу. Для мене була поетичним прикладом талановитого словесника, творчого наставника.



Випуск учнів 10-го класу Сніатківської загальноосвітньої трудової політехнічної школи 1968 р.

Даром її педагогічної майстерності була мовна культура, уміння володіти українською мовою з усіма її барвами і різноманіттям, а головне, доносити думки і слова до нас – учнів. А як поетично вона розповідала про творчість українських письменників, у чітких творах – доля України, її краси, розповіді про побут українського народу. Це, зокрема, і творчість Лесі Українки, Павла Тичини, Івана Франка, Олесь Гончара. А ще вона мала дуже співучий голос і знала майже всі українські пісні, в тому числі і народні.

Пам'ятаємо шкільний літературний гурток під її керівництвом, де я разом з іншими учнями читала й інсценувала вірші і твори українських письменників: Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Павла Тичини. Між іншим, «Енеїду» Івана Котляревського чомусь любили найбільше. А вірш П. Тичини «На майдані коло церкви» взагалі не «сходив» з пам'яті всього класу.

Окрім всіх чеснот, я ще хочу підкреслити педагогічну культуру Галини Арсенівни. Я добре пам'ятаю її зовнішню елегантність, привабливість і струнку осанку. Мені було приємно не лише слухати її уроки, а й милуватися цією чарівною і благородною жінкою.

Відтепер Галина Арсенівна зі «шкільної мами» стала нашим оберегом, а ми – її зрілими дітьми. Головне, вона залишалася з нами, як ниточка нашого глибокого зв'язку з вчителями. Наші традиційні зустрічі з класним керівником проходять регулярно, двічі на рік. Хоча хотілося б, аби частіше. Це ж, як яскравий спалах юності з її найкращими роками. Тоді я обов'язково пишу їй вірш, у якому висловлюю свою вдячність, повагу і прошу її ніколи не хворіти...

Зі спогадів ГОРОВЕНКА Михайла Олексійовича,

1951 р. н.,

випускника Синявської середньої школи 1968 року:

– Найкращі мої спогади пов'язані з рідною школою, з моїми вчителями. Плеяда людей, які своєю самовідданою працею, творчим пошуком, добротою і вимогливістю прищеплювали учням тягу до знань, любові до рідної землі, рослині освічених людей. Глибока вдячність і світла пам'ять кожному з них. Але я особливо хотів би виділити Івана Павловича Кибенка.

Людина – обдарована, багатогранна, творча, а доля його трагічна. Учасник Другої світової війни, двічі втікав з концтабору, а в сорок п'ять років пішов у заслуги.

Нас вражала (це думка і випускників попередніх років) його здатність подавати матеріал – чітко і лаконічно. А початок кожного уроку був своєрідною «мозковою атакою» на знання пройденого матеріалу, формул, уміння обраховувати дії з великими числами.

Хто бажав поглибленого вивчення математики, він рекомендував конкурсні підручники. Моєму батькові порадив передплачувати для мене журнал «Наука і суспільство», в якому друкувались математичні завдання із практики Київської політехніки.

Під час вступу до вузу я з вдячністю згадував Івана Павловича за отримані знання і орієнтири в математичному світогляді.

У середині 70-х років у Синявській середній школі почала працювати нова плеяда вчителів – М. П. Ковальчук, М. П. Соловейко, Г. Д. Соловейко, О. М. Пух, М. П. Глиняний, Т. І. Підгорна, В. М. Тимків, В. О. Сахно та інші. Педагогічний колектив очолила К. В. Небрат, яка змінила на директорській посаді Д. Р. Яретика. Прийшовши в школу за покликанням та здобувши вищу освіту стаціонарно, усі вони прагнули внести в розвиток осві-

тянської галузі свіжі ідеї, запроваджували нові технології викладання предметів та нові форми роботи з дітьми. Синявські учні отримували якісні знання й на рівних конкурували з містянами при вступі до вищих і середніх спеціальних закладів. Лише з 1970 по 1975 рік середню освіту в



Вручення паспортів учням Синявської середньої школи. 1984 р.

Синявській середній школі здобули 190 учнів денної та 56 учнів заочної форми навчання, вступили до вузів 42 випускники школи, а 116 – до технікумів.

Як і в попередні роки, гостро стояло питання будівництва нового приміщення навчального закладу. Школа розміщувалася у трьох приміщеннях і була єдиною в Рокитнянському районі з півним опаленням. Але далі виготовлення проектів справа не йшла. Щоправда, з батьківською допомогою вдалося побудувати їдальню, її приміщення збереглося до наших днів.

Зневірившись у можливостях районної влади та беручи на озброєння проголошені М. С. Горбачовим головні принципи перебудови – «гласність» і «демократизацію» суспільного життя, батьки синявських школярів написали листа до голови Комітету радянських жінок Валентини Терешкової, в якому просили першу в світі жінку-космонавта посприяти будівництву сільської школи.



Депутат Верховної ради
Української РСР 11 скликання
М. П. Ковальчук

До вирішення питання про спорудження навчального закладу долучився вчитель математики і фізики Микола Пилипович Ковальчук, обраний 24 лютого 1985 року депутатом Верховної Ради Української РСР 11 скликання від Богуславського виборчого округу №311 Київської області. Працюючи у Верховній Раді Української РСР у комісії у справах молоді, М. П. Ковальчук звернувся з депутатським запитом до голови Київського облвиконкому, депутата Верховної Ради України І. С. Плюща. Як не парадоксально, але згодом з'ясувалося, що протягом 15-ти років проектна документація вартістю 29 тисяч карбо-

ванців на будівництво нової школи в Синяві виготовлялася тричі, однак у відповідні інстанції для реалізації проекту відповідними службами жодного разу не подавалася.

Будівництво нового приміщення Синявської середньої школи розпочалося у 1988 році. Директором школи в той період став молодий вчитель Василь Миколайович Тимків, а його заступником із навчально-виховної роботи – М. П. Ковальчук. Через два роки директором школи призначили М. П. Соловейка. Основні будівельні роботи вже фактично завершилися, але вистачало клопотів стосовно благоустрою території і внутрішнього наповнення навчального закладу.

**Зі спогадів СОЛОВЕЙКА Миколи Прокоповича,
1954 р. н.,**

директора Синявської середньої школи у 1990-1999 рр.:

– Це був дуже тяжкий період. Половина старої школи була просто розвалена, і ми навчалися у дві зміни. До того ж, всі ми переживали постчорнобильський синдром. На фоні того, що відбувалося у державі, це було дуже складно. По суті, для дітей, для вчителів, для мене – все було нове. Довелося вирішувати велику кількість складних і незнайомих питань. Але, незважаючи на труднощі, за рік школу вдалося вивести на такий рівень, що приміщення було ще не здане, а ми нишком почали до нього переходити. Повністю навчатися там ще не можна було, але деякі класи вже обладнали.

Нам, можна сказати, повезло, бо ми ще встигли на останню сходинку того потяга, що відходив, і фінансування на внутрішнє наповнення школи було пристойним. Більше того, певний час наша школа за внутрішнім наповненням вважалася найкращою у районі. Вона й тепер на належному рівні.



Новозбудована школа

Синявська сільська школа стала останньою новобудовою на Рокитнянщині. Двері закладу урочисто відкрилися 1991 року.

У 1956-1957 роках у Синяві функціонували 4 колгоспних сезонних ясел. І хоч практично всі вони розташовувалися у пристосованих приміщеннях, та догляд і виховання дітей значно поліпшилися.

У колгоспі імені Будьонного для ясел побудували нове приміщення. Малята мали повноцінне харчування, іграшки. У двох групах дитячого садка Синявського бурякорадгосу Київського цукротресту налічувалося 50 дітей. Дівав дитячий садок системи народної освіти¹⁸.



Вихованці та працівники Синявського радгоспного дитячого садка. 1960 р.

У 50-60-х років ХХ століття у селі діяв обласний піонерський табір працівників профспілки Міністерства промислових і продовольчих товарів, табір Київського топографічного технікуму – нині Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, студенти 1-3 курсів якого з 1950 року щоліта відбували виробничу практику.

Відкритий навчальний полігон розгортався навколо табору технікуму на площі понад 20 квадратних кілометрів поблизу Росі. Складний рельєф, річка Рось та її притоки зі ставками і заплавами, населені пункти, густа мережа шляхів сполучення різного класу та різних комунікацій, різноманітні сільськогосподарські угіддя зі своєрідним рослинним покриттям створювали ідеальні умови для проходження всіх видів практик у межах полігону. Поруч з будиночками для проживання студентів знаходилися приміщення для камеральних робіт, геокамера з геодезичною майстернею, їдальня, стадіон, літній кінотеатр, бібліотека, побутові приміщення, медпункт.

Добратися до села можна було відкритим 1960 року автобусним маршрутом «Синява – Рокитне». Дякуючи цьому та близькому розташуванню до райцентру – за 4 кілометри від села, – в 60-ті роки ХХ століття в Рокитному працювало понад 200 синявців.

Перше приміщення Синявської сільської бібліотеки, організованої 1946 року, було маленьким і тісним, у ньому нараховувалося всього 320 книг. Відвідували бібліотеку 92 читачі.

У середині 50-х років книжковий фонд Синявської сільської бібліотеки вже налічував 4552 книги. Активними читачами вважалися 347 жителів села, у тому числі 75 дітей.

На території населеного пункту також діяли відомчі бібліотеки – цукрового заводу, гранкар'єру, дільничної лікарні.

Із часом колгосп виділяв кошти на придбання нових книг, подбав про нове приміщення бібліотеки із 5-ти просторих кімнат із читальним залом. З кінця 60-их років Синявською сільською бібліотекою завідувала Віра Прокопівна Федоренко.

***Зі спогадів БИЛДИ Любов Миколаївни
(1929-2020 рр.),***

***колишнього заступника завідуючого
Рокитнянською районною дитячою бібліотекою:***

– Із Вірою Прокопівною Федоренко (1929-2009 рр.) я познайомилася в 60-их роках минулого століття. Оскільки районні бібліотеки були центрами методичної роботи, то разів 3-4 на рік треба було побувати в кожній сільській бібліотеці. За мною була закріплена, поряд з іншими, синявська.

Пам'ятаю, мене присмно здивувала чистота й порядок у приміщенні і якийсь домашній затишок. А господиня радо приймала гостей. Нечисленні читачі (це було вдень, а в селі денна година – на полі та городі) зверталися до Віри Прокопівни як до друга й порадирика. Бібліотекарка розмовляла з кожним не лише про книги, а й про домашні, сімейні справи. Зі зграйкою молодших учнів, які завітали до бібліотеки, спілкувалася щиро, привітно. Вона знала не тільки маленьких читачів, а й їх батьків і матусь. Діти горнулися до неї, бо вірили своєму бібліотекарю.

Потім мені неодноразово доводилося відвідувати Синяву, зустрічатися й працювати разом на семінарах і нарадах. Вірі Прокопівні було чим похвалитися, передати досвід молодшим: вона проводила читацькі конференції, літературні вечори й ранки, зустрічі з відомими людьми. Тісно співпрацювала з педагогічним колективом школи, була там бажаною гостею.

В. П. Федоренко проводила велику красзнавчу роботу. Вона виготовила альбоми про історію Синяви, відомих синявців. Цими матеріалами часто користувалися вчителі на уроках історії.

А скільки стежок-доріжок сходила бібліотекарка по тракторних станах, фермах, літніх пасовищах! Вона несла колгоспникам не тільки новини, газети й книги, а й привітне слово чарівної жінки.

Віра Прокопівна брала активну участь у громадському житті села – вона була незмінним учасником виборчої комісії, депутатом сільської ради. В її обов'язки входили випуск бюлетенів соціалістичного змагання, листків «Хто сьогодні попереду» і т. д.

Віри Прокопівни Федоренко вже немає серед нас, але світла пам'ять про цю прекрасну жінку залишиться у багатьох синявців, для яких вона була добрим наставником і посередником прилучення до книги, до прекрасного.

Помітні кроки були зроблені у медичному обслуговуванні населення. У 1950 році Синявська дільнична лікарня вже нараховувала 50 ліжок. Діяло обласне менінгітне відділення на 25 ліжок, у котрому лікувалися хворі з усієї Київської області¹⁵.



На території Синявської дільничної лікарні

П'ять лікарів Синявського лікарняно-амбулаторного об'єднання, 23 медсестри та 16 санітарок обслуговували 12 тисяч населення у радіусі 11 кілометрів. Крім стаціонарної медичної допомоги, населення отримувало амбулаторну медичну допомогу та допомогу вдома²⁰.

У 1953 році Синявську лікарню було реорганізовано у кістково-туберкульозну²¹ з туберкульозно-менінгітним та інфекційним відділеннями²². Діяло пологове відділення. Одну кімнату для прийому вагітних і гінекологічно хворих було виділено в сільській амбулаторії²³.

За профілем 1957 року у Синявській дільничній лікарні нараховувалося 40 ліжок. Медичний заклад обслуговував понад 8140 осіб.

Цегляне приміщення під черепицею з паркетною підлогою, побудоване за кошти графів Браницьких, і в ті дні виглядало фундаментально, хоча потребувало ремонту та заміни даху і перекриття стелі. Площа садиби лікарні на правому березі Росі займала у той період 2,25 гектара і від вулиці відгороджувалася парканом, уздовж якого росли саджанці жовтої акації, безпосередньо на території медичного закладу – сосни і листяні дерева. У 1952 році на площі 0,2 гектара висадили фруктовий сад. На подвір'ї лікарні навіть знаходився фонтан.

Розташування лікарні нагадувало літеру «Т». У частині приміщення, розміщеного з заходу на схід знаходилися хірургічне й акушерсько-гінекологічне відділення, між ними – рентгенкабінет, організований з придбанням у 1955 році рентгенустановки (лікар-рентгенолог М. С. Даниленко та лаборант І. М. Галицький). У частині приміщення, розміщеного з півдня на північ, знаходилося терапевтичне відділення, що розташовувалося у 3 палатах на 5 ліжок кожна. Цих місць не вистачало, то ж багатьом хворим доводилося внаслідок цього відмовляти у стаціонарному лікуванні.

Окрему кімнату займала госпрозрахункова аптека №175, якою завідувала Л. І. Дерій. Опалювалася дільнична лікарня з допомогою груб, мала водопровід. Електричне освітлення подавалося від електромережі недіючого цукрового заводу, та все ж у нагоді часто ставали керосинові лампи. У розпорядженні медичного закладу знаходився вантажний автомобіль і три пари коней. У 1960 році було придбано автомобіль швидкої медичної допомоги. Ще через чотири роки таких автомобілів вже нараховувалося два. На нижньому поверсі житлового будинку для медичних працівників на території лікарні розташовувалася амбулаторія з терапевтичним, хірургічним, стоматологічним, жіночим кабінетом та дитячою консультацією.

Лікарі працювали за 3-ланковою системою – в амбулаторії, лікарні і на дільниці. Фактичне навантаження на одного лікаря-терапевта було вищим за республіканське. Так, за 1957 рік два лікарі Синявської медичної амбулаторії Н. Т. Олексієнко (завідуюча) та І. Д. Яценко прийняли понад 18 000 пацієнтів.

У приміщенні медамбулаторії також знаходилася клінічна лабораторія, організована у лікарні в 1953 році. Лаборант з 10-річним стажем К. П. Бережницька проводила всі клінічні аналізи, залишкові реакції та частину біохімічних аналізів і обслуговувала стаціонар лікарні, амбулаторію та ФАП Синявської лікарської дільниці.

Безпосередньо ФАП знаходився за 3,5 кілометра від лікарні в орендованій селянській хаті і складався з приймальні і кабінету для прийому пацієнтів лікарем. Медичні послуги майже 5-ти тисячам осіб надавали фельдшер та акушерка. Ще один фельдшерсько-акушерський пункт діяв у Синяві при механічному кар'єрі №8.

У червні 1965 року Синявську дільничну лікарню номерної районної лікарні смт Рокитне Таращанського району Київської області було закрито, а на її базі організовано обласний дитячий санаторій пульмонологічного профілю «Берізка» на 100 ліжок для дітей дошкільного віку.

Для обслуговування породіль у Синявській лікарській дільниці з населенням майже 6 тисяч осіб відкрився колгоспний пологовий дім. На жаль, 1 січня 1966 року його теж закрили, як і фельдшерсько-акушерський пункт, існуючий у віддаленій частині села з часів Другої світової війни. Акушерська допомога у Синяві надавалася однією патронажною акушеркою при лікарській дільниці замість лікаря-акушера-гінеколога та шести акушерок. Всю акушерсько-гінекологічну допомогу взяла на себе Рокитнянська лікарня.

Зі спогадів МІЛКО Ольги Андріївни,

в 1949-1965 роках акушерки колишньої Синявської дільничної лікарні:

– Про важливість діяльності Синявської дільничної лікарні на той час красномовно свідчив такий факт. У період повноводдя річки Рось заклад брав на себе все медичне обслуговування двох відрізнених від райцентру лікувальних дільниць.

Пологове відділення, окрім синявців, обслуговувало ще й села Насташка, Колесникове, Пугачівка, Бирюки. А коли Рокитнянське пологове відділення закривалося на ремонт, у Синяві народжувало усе Рокитне. Лише протягом 1964 року у ньому було прийнято більше 190 пологів.

Акушерки працювали з лікарем-гінекологом Марією Костянтинівною Шевченко, а згодом – Аллою Платонівною Мельник.

Заслуженим авторитетом серед населення користувалися лікарі Трохим Сергійович Костюк, Надія Трохимівна Олексієнко, Іван Дем'янович Яценко, хірург Микола Данилович Марченко, зубний лікар Леонід Федорович Ігнат'єв, зубний технік Микола Павлович Мітлицький, рентгенолог Марія Савеліївна Марченко, технік-рентгенолог Іван Миколайович Галицький, операційна сестра

Знаїда Михайлівна Лісняк, акушерки Єлизавета Олександрівна Прокошина, Марія Миколаївна Бородань та інші медпрацівники.

Синявська дільнична лікарня вважалася однією з показових. Переймати досвід сюди свого часу приїздили навіть китайські медики.

Після укрупнення районів Синявська лікарня у 1965 році фактично перестала існувати. Тридцять п'ять ліжок перевели у Ставище, туди ж вивезли й обладнання... Залишилася тільки амбулаторія та ще колгоспний пологовий будинок.

Згодом у приміщенні колишньої дільничної лікарні відкрився обласний дитячий санаторій «Берізка» пульмонологічного профілю, де я працювала медсестрою. Про цей період свого життя, як і про тих, із ким довелося працювати, – першим директором Іваном Дем'яновичем Яценком, його наступницею Нелею Яківною Москалик, лікарями Леонтієм Михайловичем Ващенком, Надією Андріївною Присяжною, Валентиною Іванівною Багнюк-Сатиренко, організатором дозвілля пацієнтів Василем Івановичем Харіновим та Катериною Гнатівною Гук, – не менш добрі спомини і враження.

Після реорганізації у Синявській лікарській медамбулаторії, котрою завідувала Н. Т. Олексієнко, працювали 2 лікарі-терапевти, зубний лікар, акушерка, 2 фельдшери, 9 середніх і молодших медичних працівників.

Знову запрацював фельдшерсько-акушерський пункт. Його закриття райвиконком мотивував тим, що у селі діє медамбулаторія,



У санаторії «Берізка», 1970 р.

однак її послуг для такого великого села, як Синява, та сіл Острів і Довгалевське, котрі входили до Синявської лікарської дільниці, не вистачало. Усі надії на покращення медичного обслуговування пов'язувалися з утворенням у 1966 році Рокитнянського району²⁴.

Зі спогадів ЦІСАРЕНКА Віктора Михайловича,

17.07.1947 р. н.,

племінника Н. Т. Олексієнко:



Н. Т. Олексієнко

– Уродженка села Насташка, лікар-терапевт Синявської дільничної лікарні, завідувача Синявською медичною амбулаторією Надія Трохимівна Олексієнко (1911-1974 рр.) пройшла велику життєву школу. Ще до війни вона закінчила Київський медичний інститут і працювала в столиці.

З початком Другої світової залишила на батьків двох дітей – сина і доньку – і мобілізувалася на фронт. Від початку і до кінця війни працювала лікарем у прифронтовому госпіталі, мала бойові нагороди, серед яких орден Червоної Зірки.

Якось колега по Синявській дільничній лікарні Іван Галицький запитав: «Надіє Трохимівно, як ви вижили на сортуванні поранених, адже більшість з них надходила прямо з фронту у дуже важкому стані і, не тямлячи себе від болю, дехто навіть вдавався до зброї?». Надія Трохимівна відповіла: «Пару разів кулі просвистіли над моєю головою, але повз».

Надавати медичну допомогу пораненим треба було миттєво, і Надія Трохимівна це робила, практично не помиляючись у визначенні діагнозу, адже зайвих п'ять хвилин прогавив і – людини немає.

Як розповідала, в умовах воєнного часу не спала по 4-5 діб, рятували спирт, глюкоза та цигарки. До останнього свого дня Надія Трохимівна курила «Біломорканал» і цим найбільше запам'яталася односельцям. А ще – бойовою вдачею, прямолінійністю, безстрашністю, несприйняттям несправедливості. Дуже не любила, коли пацієнти лукавили, прагнучи, аби лікар видав довідку про звільнення від праці чи навчання.

При цьому ця жінка не втрачала людяності і відповідальності. У Синяві, куди потрапила вже після завершення війни у 1945 році, Надія Трохимівна приймала хворих, працювала у Синявському фельдшерському пункті, завідуваючою терапевтичним відділенням у дільничній лікарні, медамбулаторії, безпосередньо за місцем проживання хворих. До пацієнтів поспішала пішки у будь-який час доби, за будь-якої погоди і за будь-якої пори року. Знала, де почина-

ється Синява і де закінчується село, – і Карпинське, і Подоляки, і центр, і кожну вуличку у заводі. Практично ніколи не брала плату за свою працю, хоча дехто з селян їй пропонував її. Ще й, бувало, скаже котрійсь з матерів: «Краще купи дитині півкіла масла, щоб швидше одужала, а мені за мою роботу гроші платять». Вона завжди думала спершу про хворого, а вже потім про себе.

Про те, що Надія Трохимівна стане хорошим фахівцем, засвідчило їй перебування ще на практиці у Бушевому. Будучи початкуючим лікарем, вона розпізнала в однієї хворої онкологічну хворобу. Встановлення раннього діагнозу та своєчасне лікування врятувало тій життя.

Вже згодом лікуватися до Надії Трохимівни приїздили з навколишніх сіл, Рокитного, Богуслава, Тараці...

Надія Трохимівна мала непохитний авторитет серед односельців, у районі. Тривалий час вона обиралася народним засідателем у суді, депутатом Синявської сільської ради, була членом партії – за переконанням, а не за благами.

У побуті любила збирати гриби, ловити рибу, косила вручну траву для корови, пекла прекрасні лимонні пироги, які в Синяві ніхто не випікав, варила варення. Часу не вистачало, то справлялася з цим ще до роботи.

У неї часто гостювали численні родичі. Територія лікарні в ті роки вражала своєю впорядкованістю, численними насадженнями, навіть екзотичними, які залишилися з часів Браницьких, і рідні їхали до лікарки ще й відпочити.

Працювала Надія Трохимівна у Синяві до виходу на заслужений відпочинок. Вже й дільничну лікарню закрили, а вона трудилася в амбулаторії, або як тоді казали в селі, у поліклініці.

Померла у віці 67 років у службовій квартирі. Хату добудувати не встигла («вигнала» тільки стіни), бо без чоловіка виховувала дітей, вчила їх, допомагала облаштовуватися у житті. До речі, син Надії Трохимівни пішов її стопами, закінчив 2-ий Московський медичний інститут і працював за фахом до виходу на пенсію. На жаль, дітей Надії Трохимівни вже немає у живих.

**Зі спогадів МАМОНТОВА Олексія Олексійовича,
1956 р. н., онука ЛІСНЯКА Степана Івановича,
ЛІСНЯК Ольги Григорівни, 1921 р. н.,
РУХАЛЕНКО Олени Петрівни, 1928 р. н.,
КРУПКИ Ганни Йосипівни, 1924 р.н.:**

– Здоров'ям односельців аж до 60-их років минулого століття опікувався і медичний фельдшер села Степан Іванович Лісняк (1892-1960 рр.). Виходець із простої селянської родини, він під час

Першої світової війни потрапив до німецького полону і був задіяний помічником лікаря у військовому лазареті. Повернувшись додому, Степан Лісняк вірою й правдою служив синявцям, а також – жителям сусідніх сіл Салиха і Кердани.

На допомогу односельцям цей безвідмовний і безкорисливий чоловік приходив у будь-яку пору року і будь-який час доби, в негоду і в свято. Мав веселу вдачу, жартами підбадьорюючи тяжкохворих пацієнтів.

Зважаючи на відсутність багатьох лікарських засобів, особливо у перші післявоєнні роки, власноруч виготовляв їх за народними рецептами, часом, випробовуючи на собі, а потім рекомендує хворим.

Із незмінною валізою у руках, Степан Іванович Лісняк постійно перебував серед людей і був для багатьох справжнім сімейним лікарем.

**Зі спогадів ІГНАТЬЄВА Сергія Леонідовича,
1959 р. н.,**

**директора Комунального некомерційного підприємства
Рокитнянської районної ради Київської області
«Рокитнянська центральна районна лікарня»:**

– Синявська дільнична лікарня була першим місцем роботи мого батька Ігнат'єва Леоніда Федоровича (8.07.1931-23.11.1973 рр.). Він працював тут з 1962 по 1965 рік після закінчення Білоцерківського медичного училища зубних лікарів. Це був перший випуск фахівців такого профілю. Після закриття лікарні і по 1969 рік батько продовжив лікарську практику у Синявській медичній амбулаторії.

До цього батько закінчив восьмирічну і вечірню школи, відслужив в армії, працював. У 25 років одружився і задумався про спеціальність. На той час, у 1959 році, саме відкривалося медучилище у Білій Церкві.

Завдяки високому професіоналізму, людяності, порядності, скромності і неймовірному почуттю гумору, батько здобув неабиякий авторитет серед місцевого населення.

Йдучи на прийом до Леоніда Федоровича, пацієнти знали, що отримають від лікаря кваліфіковану допомогу. На жаль, трагічна смерть передчасно обірвала його життя.

Ще й тепер, незважаючи, що минули десятиліття, колишні пацієнти приходять до мене і розповідають, що до цього часу не мають проблем з зубами, котрі лікував батько, позитивно відгукується про нього як про прекрасну людину і фахівця.

Спостерігаючи за роботою батька, і ми з братом Павлом теж обрали лікарський фах. Я – хірург, брат – стоматолог і до цього часу вдячні долі, що мали такого батька.



Будинок культури с. Синява

Активізувалася художня самодіяльність. Користувався популярністю ансамбль санаторію «Берізка» під керівництвом музиканта-самоучки, автора пісень, вчителя музики з села Острів В. І. Харінова; уславлений на Рокитнянщині самодіяльний оркестр та хор трьох поколінь, організований вчителем Синявської середньої школи В. А. Пустовітом (29.03.1911 – 3.05.1994 рр.).

**Із розповіді ПУСТОВІТ-ТЕРНІЧЕНКО Валентини Володимирівни:
1935 р. н., дочки В. А. ПУСТОВІТА:**

– Понад 35 років свого життя В. А. Пустовіт віддавав вихованню народних талантів, розвитку самодіяльного сценічного мистецтва серед односельців. Він заохочував до самодіяльного драматичного колективу людей різноманітних професій – водіїв, тваринників, механізаторів, різноробочих, працівників бухгалтерії, вчителів.

Паралельно з вчительською діяльністю В. А. Пустовіт керував сільським духовим оркестром, шкільним гуртком баяністів, був художнім керівником сільського Будинку культури.

Старше покоління синявців пригадує, що на першу репетицію хору з'явилось небагато людей, та згодом завдяки умінню Володимира Андрійовича захоплювати і вести за собою таланти кількість учасників зростає до 60-ти осіб. Наймолодшим із них було 18 років, а найстаршим – 75.

Відкривається завіса – і перед очима глядача постає картина. У першому ряду стоять в українському вбранні молоді дівчата і юнаки, в другому – старші за віком жінки і чоловіки, за ними

у верхньому ряду – пенсіонери. Серед них – Андрій Данилович Саєнко, Володимир Васильович Дісковський, Дмитро Денисович Рухаленко, Євтух Савович Лазаренко, Василь Горовий...

**Зі спогадів ЄВСЕВ'ЄВОЇ Оксани Вікторівни,
1971 р. н.,
онуки Є. М. Романчук:**

– Частину свого життя присвятила аматорському театру вчителька Євдокія Михайлівна Романчук (14.03.1920-5.01.1996 рр.), котра виховала не одне покоління синявців, пропрацювавши у Синявській сільській школі 33 роки. Народилася вона в с. Йосипівка (тепер це частина Рокитного) в селянській родині Михайла Давидовича і Устини Стратонівни Романчуків. Але все свідоме життя Євдокії



Є. М. Романчук та В. А. Пустовіт у «Сватанні на Гончарівці»

Михайлівни було пов'язане саме з Синявою, куди після Другої світової війни її направили на роботу. Скрутно жилося в повоєнні роки, і Євдокія Михайлівна не тільки навчала дітей української мови, а й любила односельців і рідний край, його культуру і традиції.

Вона встигала все – виступати на сцені, проводити уроки, бути класним керівником, спілкуватися з батьками.

Після занять у школі Євдокія Михайлівна поспішала з дітьми на репетиції до сільського клубу. Там під керівництвом Пустовіта вони грали в «Сватанні на Гончарівці», «Весіллі в Малинівці». Мало не все село збиралося на ці вистави. Театр для діяльної натури Євдокії Михайлівни був можливістю прикрасити буденне вчительське життя новими яскравими барвами.

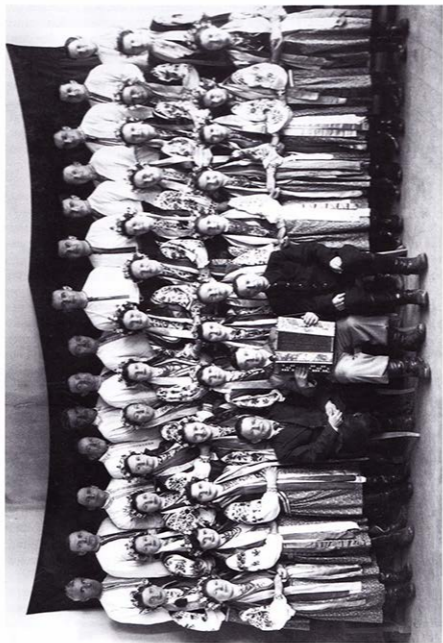
Учасники хору неодноразово виїздили до Києва, Таращі, добре знали їх в селах Рокитнянського району. Протягом 26-ти років В. А. Пустовіт очолював духовий оркестр, укомплектований здебільшого з учнів Синявської десятирічки. Очолювані В. А. Пустовітом синявські артисти займали перші місця в районному



Ансамбль народних інструментів (кер. В. А. Пустовіт) 1959-1960 рр.



Синявські самодіяльні артисти на святі в смт Рокитне. Кінець 50-х — початок 60-х рр. XX ст.



Хоровий колектив Снявської середньої школи, 1960 р.

огляді самодіяльних театральних колективів (1968 рік). Чимало випускників В. А. Пустовіта пішли в велику музику – Київську консерваторію закінчили Микола Степаненко і Григорій Мовчан, культосвітнє училище – Микола Касяненко, Анатолій Супрун.

І досі в пам'яті багатьох людей живуть поставлені В. А. Пустовітом вистави «На перші гулі», «Весілля в Малинівці», «Загибель ескадри». Ролі натхненно виконували Є. М. Романчук, В. В. Добрева, І. П. Кибенко, І. І. Сатир, М. Т. Дідик, подружжя І. Г. та Г. Ф. Рожків, В. С. та О. С. Комарів, М. С. та Г. А. Сатиренків, О. Степанюк, М. Крупка, О. Ванченко, О. Омелян, А. Сатир. Грав і В. А. Пустовіт – причому дуже колоритно і правдиво. А ще він створював неперевершені декорації до спектаклів, чудово малював.

Вистави у виконанні синявських самодіяльних артистів з успіхом відбувалися ще в 1984 році.

З 50-х років минулого століття у Синяві відбувалося становлення колективів фізичної культури, і як результат, – значні спортивні досягнення. Уродженець села Микола Клименко, який входив до складу збірної команди Української РСР, став чемпіоном по бігу в естафеті 4x100 м на Спартакіаді народів СРСР. Дев'ятикласником Микола виборов обласне чемпіонство з бігу на 100 м, повторивши своє досягнення в 10-му класі. Після школи він вступив до Київського інституту фізкультури. Виступав за команду «Зеніт» (м. Узин). Сьогодні на честь цього спортсмена в Рокитнянському районі проводяться щорічні легкоатлетичні змагання для юні (спринт, естафета).

Сільські спортсмени брали активну участь у футбольних змаганнях, легкоатлетичному кросі, присвяченому пам'яті Героя Радянського Союзу О. О. Шевченка з Рокитного, турнірах з плавання, велосипедного спорту; займалися у кінно-спортивній школі, яку очолював П. Підпузько.

Найбільших успіхів у кінному спорті досяг виходець із Синяви Ю. Жданов, виборюючи призові місця на республіканській та всесоюзній аренах.

На останній сходинці потягу

У травні 1990 року в СРСР стартував ринок. Але замість сподіваного прискореного економічного розвитку люди отримали спад виробництва, інфляцію і падіння життєвого рівня.

Із прилавків магазинів почали зникати товари першої необхідності. Щоб придбати пральний порошок, мило, сірники, а також одяг, взуття, меблі, побутову техніку, синявці змушені були тиснутися у чергах своїх сільських магазинів, магазинів райцентру, Білої Церкви, Києва, діставати товари «по блату», вдаватися до послуг спекулянтів і перекупників.

Місцеві жителі й досі з гумором розповідають про одного синявського завмага, який переносив з магазину додому майже весь дефіцитний товар, а коли приходила перевірка – повертав назад.

**З розповіді ЦИМБАЛ Надії Василівни,
1955 р. н.:**

– У магазині в одні руки відпускали по дві пачки прального порошку і два шматочки мила. А мій чоловік Петро Цимбал якраз поїхав на заробітки на Далекий Схід і вислав додому кілька упаковок прального порошку. Я до цього часу згадую той запах. Яким він був приємним!

Ми почали перебудовувати бабину хату з двох кімнат, у якій оселилися після одруження. Мали вже троє дітей, було тісно. Чоловік разом із кумом Михайлом Сатиренком та іншими синявцями будував в селищі Архарі Амурської області школу. Працював день і ніч три місяці і привіз додому три тисячі карбованців, усім дітям – спортивні костюми, найменшій Наташі – ще й китайські платтячка. А на прилавках наших магазинів не було нічого. На роботі розігрували по талончиках шубу, килим, взуття, дитячі колготки.

Після повернення чоловіка додому вже було за що купити будівельні матеріали. Трохи виручало підсобне господарство – кури, поросята, корова. Батьки віддали нам теличку.

У 1988 році, одночасно з будівництвом школи, розпочалася газифікація Синяви. Це важливе для соціального розвитку населеного пункту питання порушувалося ще в часи роботи на посаді голови Синявської сільської ради О. П. Сахна. Однак досягти мети вдалося лише після газифікації державних підприємств – Синявського бурякорядгоспу і острівського радгоспу «Дружба». Не скористатися такою нагодою синявці просто не мали права. Сільська рада, правління колгоспу, громадськість села, депутат Верховної Ради УРСР М. П. Ковальчук вирішували його, об'єднавши свої зусилля. З депутатським запитом із приводу включення колгоспу імені Кірова у п'ятирічний державний план довелося звертатися до заступника Голови Ради Міністрів УРСР, Голови Державного планового комітету УРСР В. А. Масола, а за будівельними матеріалами їхати аж на Дніпропетровщину, до Києва. Маючи на рахунок кошти, колгосп у пору суцільних дефіцитів не міг самостійно придбати такі необхідні для прокладання магістралі газові труби. Тому за допомогою депутата і шефських організацій їх «вибивали» за сотні кілометрів від села.

На той час місцеве господарство очолював П. А. Соловей. До Синяви Петро Аврамович приїхав у 1976 році за рекомендацією попереднього голови колгоспу О. П. Сахна. Свою трудову діяльність він розпочав головним агрономом, а в 1986 році був обраний головою



Нагороду отримує П. А. Соловей (ліворуч)

колгоспу імені Кірова. Це – останній керівник цього колективного господарства. За перші шість років головування П. А. Солов'я на усіх трьох відділках господарства виросло кілька нових тваринницьких приміщень, кормоцехи. Механізація виробничих процесів, хороші побутові умови працюючим сприяли зростанню кількості бажаючих працювати в галузі. Ще одним мотивом повернення людей до колгоспу стало те, що трудівники, окрім зарплати, отримували натуроплату. За пільговими цінами додатково виділялися молоко, м'ясо, корми для худоби, зерно. Господарство могло собі це дозволити, адже

виконувало державні замовлення з реалізації практично всіх видів сільськогосподарської продукції. Колгоспники почали отримувати земельні ділянки під городи й індивідуальне будівництво.

На Подоляках, Кам'янці, біля топографічного технікуму виросли нові індивідуальні житлові будинки.

Правління колгоспу імені Кірова, очолюване П. А. Солов'єм, за сприянням шефських організацій і населення, протягом 1988-1991 років впритул зайнялося газифікацією населеного пункту. Після прокладання газопроводу центральними вулицями, настала черга віддалених вулиць, провулків. Люди, об'єднані у вуличні кооперативи, гуртом копали траншеї, вкладали труби, загортали їх.



Сільська вулиця

**З розповіді КЛИМЕНКА Володимира Григоровича,
(1951-2018 рр.),**

колишнього головного інженера колгоспу імені Кірова:

– На початковому етапі роботи з газифікації села мала виконувати районна «Сільгосптехніка». Однак невдовзі стало зрозуміло, що фахівцям цієї організації з таким завданням не впоратися. Труби газопроводу проходили через річку і якість зварювальних робіт мала бути найвищою.

За допомогою правління колгоспу звернулося до Київського інституту електрозварювання імені Патона. Я сам їздив за зварювальником – майстром шостого розряду! Він приїхав зі своїм зварювальним апаратом і нікому його не довіряв. Роботи теж виконував власноруч, застосовуючи тільки японські електроди. Коли у спеціальній лабораторії перевірили зварювальний шов – не знайшли жодного дефекту.

Труби господарство дістало, а ось як їх обмотати? Мотувальна машина була в Кагарлику, але за весь обсяг робіт треба було заплатити 2 мільйони карбованців, на той час – величезні гроші. А ще ж придбати відповідної марки смоли, інші матеріали. Мотальну машину виготовили самостійно – взяли репродуктора, візочки з пилами... Обмотали труби для всієї Синяви. Потім у колгосп ще з інших районів приїздили за цією машиною.

У січні 2015 року населений пункт був газифікованим повністю за винятком 38-ми житлових будинків.

Газифікація мала велике значення для поліпшення побутових умов місцевих мешканців, захисту та збереження їх здоров'я, адже після аварії на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції у квітні 1986 року село було віднесено до III зони радіоактивного забруднення.

Синявці, як і більшість людей в Україні, дізналися про катастрофу з офіційних джерел лише після того, як у Швеції за рівнем радіації визначили, що в Україні мала місце аварія. То ж у перші дні після аварії в Синяві, яка зазнала впливу радіації, не здійснювались



Квітень 1986 р. За кілька днів вибухне Чорнобиль...



На першотравневу демонстрацію

жодні заходи з захисту населення. Більше того, 1 Травня перед сільським Будинком культури вишикувалися святково прикрашені колони демонстрантів – трудівників колгоспу імені Кірова, робітників міжколгоспного комбикормового заводу, передовиків виробництва, ветеранів війни і праці, сільської інтелігенції, учнів Синявської десятирічки. Усі вони стали учасниками мітингу, присвяченому Міжнародному дню солідарності трудящих. Відразу після урочистостей хлібороби господарства вийшли в поле доглядати посіви. І лише через місяць-два почався вивіз дітей на оздоровлення із забрудненого радіацією села до курортних міст, а через кілька років – за кордон.

У липні 1989 року радіаційний фон у Синяві становив 0,35-0,8 мікрорентгена на годину. Його підвищення було зафіксоване 15 червня 1990 року працівниками Рокитнянської райсанепідстанції після 17-ти замірів у Синявському дитячому садку. На підставі цього було винесено постанову про закриття закладу, а матеріали направлені до прокуратури.

Забрудненість окремих територій села радіоактивними речовинами виявилася вищою, ніж в офіційних документах Гідрометеослужби. До того ж, вона була найвища в Рокитнянському районі.

Основна маса радіоактивних речовин знаходилася не на поверхні ґрунту, а на глибині 5-7 сантиметрів, що зумовлювало екранізацію радіоактивного випромінювання. Результати замірів стали підставою до негайного проведення дезактивації ґрунту на території

дитячого садка. Основні радіонукліди, які визначали радіаційну обстановку, – цезій-137 та стронцій-90. Необхідно було вирішувати питання подвійного обстеження на вміст радіоактивних речовин, прискорення газифікації села, забезпечення населення водопровідною водою, поліпшення покриття доріг, асфальтування, їх постійного зволоження і механічного очищення від пилу.

Запитання щодо правдивості і об'єктивності даних радіоактивного забруднення виникатимуть у синявців ще не раз. Особливо непокоїлись батьки школярів. Дехто з них мав намір перевести своїх дітей у школи райцентру. У зв'язку з цим працівники Рокитнянської райсанепідемстанції провели у приміщенні синявської школи та на її території 135 дозиметричних замірів. На їх основі було зроблено висновок, що гамма-фон та потужність експозиційної дози не перевищувала контрольних рівнів (45 мікрорентген на годину).

На той час грошові допомоги жителям села ще не виплачувалися. Мова йшла про доплату тільки працюючим. Тому перед депутатом Верховної Ради Української РСР О. О. Морозом порушувалося питання про виправлення цієї несправедливості стосовно дітей і пенсіонерів. У вересні 2011 року синявці візьмуть участь у багатолюдних мітингах чорнобильців у смт Рокитному та біля Верховної Ради України і вимагатимуть компенсації за своє проживання у зоні враження ЧАЕС. Учасники акції протесту вимагатимуть скасування закону та постанови Кабінету Міністрів України, які призупинили доплати до пенсій чорнобильцям, дітям війни, пенсіонерам-військовослужбовцям та іншим категорія пенсіонерів.

Наслідки Чорнобильської катастрофи нагадують синявцям, як і більшості українців, про себе постійно. Результати щорічних диспансеризацій свідчать про погіршення здоров'я жителів села. У 1994 році вважалися практично здоровими 25,3 відсотка дітей



Чорнобиль увійшов і в їх долю. У підготовчому класі. 25 листопада 1982 р.

до 14-ти років, а серед тих, кому було 6-14 років, практично здоровими – 18,7 відсотка. На перше місце у дітей вийшли хвороби органів дихання, травлення, кістково-м'язової і нервової систем, хвороби шкіри та кровотворних органів, гіперплазія щитовидної залози.

Враховуючи ці тенденції, з 2009 року було запроваджено щорічне обстеження школярів Синявської школи фахівцями вертебрально-оздоровчого центру Євмінова щодо виявлення в учнів опорно-рухових захворювань. Завдяки придбанням меценатом М. О. Горovenком 10-ти запатентованих спеціальних тренажерів – профілакторів Євмінова, освоєння методики лікувальної фізкультури (кінезотерапії) для лікування і профілактики захворювань хребта з допомогою певних гімнастичних вправ за останні роки у багатьох дітей вдалося вилікувати сколіоз, остеохондроз, плоскостопість.

Біль Афганістану

Війни не раз вривалися у життя синявців навіть у мирний час. Не обминули їх військові конфлікти, розв'язані радянським керівництвом у Чехословаччині в 1968-у та в Афганістані в 1979-1989 роках. Учасником операції «Дунай» на території Чехословаччини був уродженець Синяви Василь Григорович Голуб, 1949 р. н. Серед призваних на радянсько-афганську війну, зі слів односельців, – 12 жителів Синяви. Володимир Піта до рідного села не повернувся.

ПІТА Володимир Дмитрович



Володимир Піта народився 13 травня 1968 року і виріс у родині синявських колгоспників Дмитра Івановича та Олександри Степанівни Піт. Після закінчення середньої школи в рідному селі влаштувався на роботу до колгоспу імені Кірова. Спершу – рядовим працівником, а після закінчення курсів водіїв у Білоцерківській автошколі – водієм.

12 травня 1986 року Володимира призвали до армійських лав. Першим місцем служби молодого солдата став навчальний центр м. Ашгабат (Туркменістан), де він отримав навички водіння автомобіля в горах та пустелі і пройшов вишкіл у школі сержантів. У листопаді 1986 року молодшого сержанта В. Піту направили для проходження подальшої служби в 191-й окремий мотострілковий полк, який розташовувався у провінції Газні (Центральний Афганістан). На новому місці служби Володя був зарахований командиром відділення взводу БТР (бронетранспортерів) супроводу військових автоколон.

За півроку служби в Афганістані В. Піта брав участь у 4-ох бойових виходах і у 18-ти супроводженнях автоколон. Про нього відгукувалися як про досвідченого водія і командира, котрий даремно не підставляє під кулі бойових товаришів. Командування роти, де проходив службу відмінник бойової і політичної підготовки сержант В. Піта, направило батькам воїна лист-подяку за виховання сина. А влітку 1987-го – батьки отримали ще один лист від командування в/ч п. 39676 – із страшною звісткою про загибель сина 2 червня того ж року: *«У складній обстановці Володимир Піта завжди проявляв високі моральні якості, щирі бажання допомогти товаришам по зброї...»*

Надійшов лист і від очевидця смерті Володимира Піти.

«Почну з того, що виконую обіцянку, яку ми дали один одному з Володею, коли від'їжджали на операцію у м. Кандагар. Вона полягала в тому, що у випадку смерті одного з нас, інший напише йому додому і розповість про загибель.»

...Ваш син загинув у жорстокому і нерівному бою. Другого червня наша рота отримала завдання – вибити «духів» з одного із їх укріпрайонів, де ми й потрапили в ворожу засаду. Втративши вісім чоловік, маючи двох поранених, рота все ж просувалася вперед. Коли перебиралися через стіну, поранило ще одного нашого товариша. Володя повернувся назад, аби перев'язати його. В цей час душмани підійшли впритул до хлопців і ми почули постріли з гранатомета. А коли підійшли, то обидва були без ознак життя. Цей трагічний день запам'ятався назавжди.»

Дякую Вам за те, що виростили і виховали такого сина. Він був найкращим моїм другом...

*З повагою до Вас рядовий Окунєв Сергій Леонідович.
15 серпня, 1987 рік.»*

**Зі спогадів РЕДЬКИ Ганни Степанівни,
1937-2018 рр.,
рідної тітки В. Д. ПІТИ:**

– Коли Володю забрали до армії, йому було без одного дня вісімнадцять. Пише листи додому: «Служу в Монголії», а своєму товаришу, що – в Афганістані. Батько того хлопця і розказав про це в колгоспі. А батько Володі, як почув, то й не вірить: «Володя в Монголії!». «Ні, в Афганістані!». Мало не побилися на бригаді.»

Як прийшла страшна звістка, старший брат Володі Льоня четверо суток із дружиною чергували біля воєнкомату – чекали, коли труну з тілом привезуть. Ні батьки, ні інші родичі нічого не знали.

Приїжджає «бобик», виходить Льоня, ще родичі, підходять: «Володі немає...». Кричу, кричу... Та й так сховали дитину...



Пам'ятник воїну-афганцю В. Д. Піті

Мати Володимира Піти Олександра Степанівна не змогла змиритися з втратою сина і передчасно пішла з життя. В оточенні чужих людей доживав останні дні й батько Дмитро Іванович.

За мужність і героїзм, виявлені при виконанні бойового завдання, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26.02.1988 року молодшого сержанта Володимира Дмитровича Піту посмертно нагороджено орденом Червоної Зірки.

Володю поховали на сільському кладовищі, а біля поля, на якому він працював до служби в армії, звели пам'ятник. Тепер це місце в селі називають «Пітиним полем». На будівлі Синявського опорного комунального закладу освіти на честь Володимира Піти встановлено меморіальну дошку. З неї на село дивиться молодий хлопець, мрії якого обірвала війна.



Зустріч з матерями воїнів-афганців у місцевій чайній. 1986 р.

...У 1989-1991 РОКАХ розпочався процес розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Радянське суспільство політично активізувалося, створювалася багатопартійна система, а авторитет Комуністичної партії поступово падав, що покляло край її монополії на владу. Наше покоління цей період добре знає і пам'ятає, бо це було вже наше з вами життя.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 41.
- 2 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 64.
- 3 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 48.
- 4 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 47.
- 5 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 42.
- 6 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 46.
- 7 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 23. Арк. 92.
- 8 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 26.
- 9 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 34. Годовые статистические отчеты о стоянии школ и планы подготовки их к новому учебному 1955 году.
- 10 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 6. Приказы, решения и дерективные распоряжения райисполкома, райкома партии и др. вышестоящих органов за 1948 г. Арк. 5. Постанова виконкому Рокитнянської райради депутатів трудящих від 29.IX.1948 р. «Про представлення до Урядових нагород учителів Рокитнянського району».
- 11 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 23. Матеріали по нагородженню работников просвещения орденами и медалями и присвоения почетных званий за 1953 год. Арк. 59.
- 12 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 12. Арк. 95.
- 13 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 37.
- 14 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 46.
- 15 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 70. Т. 2. Арк. 135-137.
- 16 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 43. Докладные записки, справки, сводки о развитии народного образования в районе за 1956 год.
- 17 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 9. Оп. 1. Од. зберіг. 65. Протоколы районных конференций, совещаний и семинаров учителей за 1959 год. Арк. 9.
- 18 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Спр. 54.
- 19 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 1. Оп. 1. Од. зберіг. 16.
- 20 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 1. Оп. 1. Од. зберіг. 23. Арк. 8.
- 21 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 13.
- 22 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 12. Арк. 95.
- 23 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 18. Арк. 31.
- 24 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 21. Арк. 6, 132. Оп. 1. Од. зберіг. 23. Арк. 54, 57, 73, 101, 113. Ф. 32. Оп. 1. Од. зберіг. 41. Арк. 31. Оп. 1. Од. зберіг. 76. Арк. 25. Оп. 1. Арк. 28. Оп. 1. Од. зберіг. 75. Арк. 4, 95. Оп. 1. Од. зберіг. 85. Оп. 1. Од. зберіг. 89. Арк. 6, 7, 9. Оп. 1. Од. зберіг. 85. Арк. 49.



У ВІЛЬНІЙ УКРАЇНІ

24 серпня 1991 року Верховна Рада України проголосила незалежність України та створення самостійної української держави. Жителі Синяви з гордістю і цікавістю спостерігали за підняттям 4 вересня 1991 року над куполом будинку Верховної Ради України синьо-жовтого українського прапора, затвердженням Гімну України, процесами обміну радянських паспортів на українські, створенням Збройних Сил України, започаткуванням обігу купонів багаторазового використання, а згодом – гривні.

Позитивні емоції підсилювалися тим, що майже одночасно з утвердженням державної незалежності село отримало нову школу, розраховану на 700 учнів. Одна з найбільших на Рокитнянщині, вона стала справжньою окрасою села. Обладнані сучасні навчальні кабінети, спортивний зал, оранжерея, підземний тир були просторими і світлими. Дітям і вчителям у них хотілося вчитися і працювати натхненно і з новими силами.

Із завершенням газифікації села синявці переконалися у перевагах голубого палива.

Однак через якийсь час стало зрозуміло: утвердження української незалежності ще не означає миттєвого розв'язання численних суспільно-економічних проблем та втілення надій і сподівань кожної конкретної людини.

Із запровадженням посади президента в «верхах» розпочався складний процес розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Синявські сільські депутати підтримували ідею зміцнення на всіх рівнях владних структур. У той же час їх, як і багатьох українців, не могла не турбувати подальша доля рад народних депутатів. А вони відповідно до Закону про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування із представницьких органів

державної влади були перетворені в органи самоврядування з обмеженими правами і повноваженнями. Вся повнота державної виконавчої влади, зокрема, на районному рівні, почала зосереджуватися у представника президента України. Зважаючи на це, синявські сільські депутати пропонували закріпити в новій Конституції України умови для зміцнення власної економічної основи рад всіх рівнів, їх право на самостійні фінанси і позабюджетні кошти. Інакше місцева влада даватиме збої.

Перший дзвінок пролунав зі звільненням населення від податків відповідно до Закону «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС», що позбавило Синявську сільську раду народних депутатів частини грошових надходжень. Не діяли прийняті закони про державне забезпечення соціального розвитку забруднених радіонуклідами населених пунктів, не виділялися кошти на подальшу газифікацію, будівництво шляхів із твердим покриттям тощо. В 1991 році Синявська сільська рада народних депутатів змогла вкласти у благоустрій населеного пункту лише 20 тисяч карбованців. Підремонтували дороги, встановили вуличне освітлення і на початок 1992 року не мали жодної копійки, щоб розрахуватися навіть за електроенергію з РЕМОм (районом електричних мереж).

У зв'язку з відсутністю коштів уперше за останні роки не був забезпечений на зиму паливом Синявський будинок культури. Фінансування за остаточним принципом галузі культури призвело до того, що згодом робота директора місцевого Будинку культури практично зводилася до відкриття і закриття дверей закладу. Ніхто «не крутив» дискотеку, не працювали колективи художньої самодіяльності. З часом стіни неопалюваного взимку приміщення пошкодив грибок, тому нечасті сільські заходи відбувалися влітку в основному під відкритим небом, а взимку – в актовому залі сільської ради.

Найбільше нарікань надходило на торгівлю. Людей найбільше вражала відсутність товарів першої необхідності та широкого вжитку.

Непроста економічна ситуація ускладнювалася через розбіжності між різними політичними силами. Синявці постійно дискутували, якою бути економіці – ринковій чи плановій соціалістичній, бути незалежній Україні чи відроджувати Союз. У подібній ідеологічній круговерті не кожна людина могла знайти для себе і країни раціональне зерно. Чимало людей старшого віку залишалися на позиціях комуністичної ідеології, котра на той час була ще сильною, і прагнули знову опинитися в Радянському Союзі. Проте за результатами Всенародного референдуму 1 грудня, коли понад 90 відсотків громадян України

висловилися за незалежність своєї держави, практично цей же показник показало під час всенародного референдуму й село Синява, яке активно тягнулося до всього нового і прогресивного.

Навіть в умовах лібералізації цін 1992 року та розвалу економічних зв'язків, інфляції, падіння виробництва завдяки належній господарській політиці колгосп імені Кірова залишався на плаву. Господарство активно вступило в фазу ринкових відносин, що почали формуватися із запровадженням земельної реформи ще за радянського часу. Поступово воно було реорганізоване у колективне сільськогосподарське підприємство імені Кірова¹ з правом власності його членів на частку майна (паю). Розпочалася технічна робота з приватизації землі.

Протягом 1995 року вдалося проінвентаризувати 57 відсотків землі і не було видано жодного акта на право власності на присадибні ділянки, які перебували в користуванні місцевих мешканців. Не приватизувалася земля громадянами: селяни не задавалися ціллю стати фермерами. Тим, хто займався певним видом діяльності, було непросто взятися за весь цикл сільськогосподарських робіт, до того ж, без відповідної підготовки і техніки. Серед сільського населення переважали люди старшого віку, вони звикли отримувати від господарства ще й допомогу і не бачили сенсу у зміні звичного укладу життя.

Передача землі тим, хто її обробляв, розпочалася аж на початку 1998 року з отриманням КСП імені Кірова документів на право земельної власності. Відповідно до рішення загальних зборів до списку членів КСП було включено 831 особу. У результаті паювання земель кожному члену колективу і пенсіонеру, який раніше працював у КСП і залишався його членом, був виданий сертифікат на земельну частку (пай), яка могла бути об'єктом оренди, успадкування, дарування, міни, застави, купівлі-продажу.

Все ж за умов спаду сільськогосподарського виробництва, нестримного зростання цін на нові технології, неспроможності держави розрахуватися за реалізовану продукцію та відсутності банківських кредитів фінансовий стан господарства поступово погіршувався. Не вистачало коштів для щомісячної виплати заробітної плати працівникам. З колгоспниками розраховувалися м'ясом, худобою, фуражем, соломою, дертею... Траплялися випадки, що люди не бачили заробітної плати по 7-8 місяців.

Невирішені питання нагромаджувалися у рослинництві, тваринництві, технічному переоснащенні господарства. *«Ми посіяли вчасно і доброякісно. Але горох обробляти не будемо, бо немає гербіцидів і немає за що їх купити. Кукурудзу сіятимемо в два строки, щоб не разом достигала, бо нічим збирать»*, – нарікав голова правління П. А. Соловей.

«Праця виробника стала не потрібна нікому, – зазначав головний агроном І. Г. Костина. – Уряд податками задавив усе. Сільське господарство перебуває в судамах. Ми мали 60-центнерну урожайність. Ми вносили органіку, міндобрива, то і врожай був, а тепер – нічого. На відділку №2 ще рік може щось і вродить, а тоді...».

Скоротилося поголів'я великої рогатої худоби, корів, свиней, зменшилося виробництво молока, свинини. *«Для його відновлення потрібно декілька років, – вважала головний зоотехнік Н. С. Танцюра. – Великих збитків завдало відключення, коли треба й не треба, електроенергії. Внаслідок захворювання багатьох ремонтних телиць вивезли на вимушений доріз»².*

Господарство гостро потребувало сучасну високопродуктивну зерно- і бурякозбиральну та комодобувну техніку, пально-мастильні матеріали, запчастини. Останні доводилося «діставати» правдами і неправдами.

Для виправлення ситуації правління КСП вдавалося до бартерних операцій. У зв'язку зі спадом виробництва було скорочено адміністративний апарат. Неодноразово розглядалося питання запровадження інвестицій. Переконавшись у тому, що напрацювання земельної реформи не призвели до бажаних результатів, 16 лютого 2000 року КСП імені Кірова було реорганізовано в спільне товариство з обмеженою відповідальністю «Лан»³.

Новостворене господарство з середньою чисельністю працюючих 80 осіб спеціалізувалося на виробництві зерна із розвиненим м'ясо-молочним тваринництвом і володіло земельною ділянкою загальною площею 1876,9 гектара. Всю землю було розділено на 620 паїв. Основні зернові культури – озима і яра пшениці.

Із початком виробничої діяльності товариства село Синява і синявці почали отримувати відчутні дивіденди, працездатне населення – робочі місця і гарантовану середню заробітну плату 319 гривень на одного працюючого, а ветерани війни і праці – допомогу. На той час у селі проживало 13 інвалідів Другої світової війни, 24 учасники бойових дій, 8 солдатських вдов. Незважаючи на те, де працювали ветерани – безпосередньо в товаристві чи деінде, – їм орали городи, виділяли продуктивні набори, транспорт для доставки твердого палива, безкоштовного підвезення до лікарні.

Однак виробнича діяльність СТОВ «Лан» на теренах села виявилася нетривалою. Згідно з рішенням засновників у 2004 році товариство було перетворене на приватне підприємство «Сільськогосподарська фірма «Лан», а останнє рішенням загальних зборів 2005 року реорганізоване у товариство з обмеженою відповідальністю «Лан – Синява». Зміна власності товариства та намірів її власників призвела до того, що згідно з ухвалою господарсь-

кого суду Київської області 2007 року товариство ліквідоване у зв'язку з банкрутством⁴.

Згодом на території села самоствердилися два основні сільськогосподарські підприємства – ТОВ «Агрофірма «Заросянська» та СТОВ «Співдружність».

Агрофірму «Заросянська» було організовано у 2004 році. На початок нового тисячоліття у її користуванні перебували 476 земельних паїв або більше 1153 гектарів землі. Крім того, на агрофірму оформлено договори оренди з викупом майнових паїв. Нині ТОВ «Агрофірма «Заросянська» – зернове господарство з вирощування кукурудзи і зернових культур.

Товариство активно допомагає школі, дитсадку, ветеранам – матеріально, фінансово, послугами. Сільській раді – з благоустрою населеного пункту. На глибоке переконання керівника товариства М. С. Зайця, люди в селі мають жити не гірше, ніж у місті і базове господарство покликане турбуватися про своїх трудівників, серед яких – переважна більшість синявців.

СТОВ «Співдружність» (директор В. В. Білошицький) на початку XXI століття користувалося 280 земельними паями, що становить 709 гектарів сільськогосподарських угідь.

Історія товариства бере свій початок у 1997 році. На той час діяло мале приватне підприємство з однойменною назвою. У 2003 воно змінило форму власності на сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю. Згодом товариство орендувало 3000 гектарів землі для вирощування сільськогосподарських культур – озимої пшениці, ячменю, кукурудзи, ріпаку та сої. Розвивалася тваринницька галузь (у товаристві утримувалося 3000 свиней), бджільництво. 216 гектарів землі перебували під рибоводно-меліоративною станцією для розведення товарної риби. Діяло власне зернове сушильне обладнання, столярний цех.

У 2016 році відбулася реорганізація товариства, в результаті якої на його базі було створено групу сільгоспідприємств, що надають послуги у сфері сільського господарства.

Земельні паї жителів села на початку нового тисячоліття також перебували в оренді СТОВ «Нива» та у В. П. Омеляна.

У рахунок оренди земельних паїв орендодавці отримують зерно, цукор, крупи.

Із занепадом на Рокитнянщині та в сусідніх районах тваринницької галузі назріла необхідність перепрофілювання Синявського міжколгоспного комбикормового заводу. У 2000 році на його базі було створено одне з небагатьох в Україні підприємств з виробництва вівсяних круп – товариство з обмеженою відповідальністю «Світанок ЛТД» (керівник – В. В. Киричок). Було встановлено переробну

лінію, у приміщенні млина вироблялося борошно. Сировина для виробництва круп надходила з Чернігівщини. За добу підприємство, де в середньому працювало 30 робітників із Синяви і Рокитного, виробляло 20 тонн якісної вівсянки. Основні ринки збуту готової продукції – Київ, Вінничина, Молдова. ТОВ «Світанок ЛТД» також співпрацювало з Українською армією та посередниками. Внаслідок низької рентабельності виробництва у 2007 році товариство призупинило свою діяльність, а згодом за відсутності інвестицій було продане.

5 вересня 2008 року на базі колишнього синявського млина (ця назва зберігалася серед людей незалежно від виробництва, яке організовувалося на його допоміжних спорудах) було створено товариство з обмеженою відповідальністю «Земляк», що зайнялося реконструкцією та переобладнанням вікової споруди під історико-етнографічний комплекс «Старий млин» і готель.

Вживали, як могли

Дев'яності роки минулого століття запам'яталися синявцям, як і більшості українців, зубожінням, що почалося після наступної лібералізації цін у жовтні-листопаді 1994 року. Рівень фактичного безробіття в селі на тоді становив 20-25 відсотків працездатного населення, а з врахуванням прихованого безробіття, вимушених відпусток за свій рахунок, затримкою виплат і без того низької заробітної плати був ще вищим. Працездатного віку жінки і чоловіки вивільнилися із закриттям швейної фабрики «Берізка», промислових підприємств і будівельних організацій Рокитного, зменшення кількості працюючих у сільському господарстві.

Проблема зайнятості населення зберігалася в селі і з початком третього тисячоліття. У 2009 році Синява знову значилася у переліку населених пунктів Рокитнянського району з найвищим рівнем безробіття.

У пошуках заробітків синявці почали масово виїжджати із села. Люди везли залізницею до великих міст (в основному – Києва, Дніпропетровська, Донецька, Москви, Ленінграда) м'ясо, сало, молочні продукти, овочі, фрукти, соняшникове насіння, грецькі горіхи і збували їх містянам.

Із розповіді МАРКОВСЬКОЇ Людмили Миколаївни, 1972 р. н.:

– Мій чоловік у 90-х роках працював на кар'єрі, а я перебувала в декретній відпустці за сином. Ні зарплати, ні інших прибутків.

Рідна сестра чоловіка жила в Псковській області і він із товаришем на вихідні плюс якийсь день за власний рахунок почав їздити туди з віниками. На довше не залишалися, бо не мали, де почувати.

Моя мама возила в Москву продукти харчування. В Росії на той час перебували мало не вся Синява й Острів – передовики в цьому ділі.

Коли малому виповнилося 1,2 року, попросилися на торги у своїх чоловіків і ми з товаришевою дружиною. Їхала на заробітки в дідовому кожусі, чоботях. Але ніяка вдяганка і взуванка не допомагали. У тридцятиградусний мороз стояла на псковському базарі на настеленому по снігу картоні, наче босими ногами на льоду.

На всьому економили. Поліетиленові кульки-«масочки» в мене були тільки для зважування товару. Згорала від сорому за такий сервіс...

До Псковської області добиралися через Білорусію правдами і неправдами. Треба було взяти 200 віників, а це – чотири баули, інший товар, запхнути його в вагон. На таможні – обов'язкова перевірка. Сплю, а чоловік мене тормосує:

– Де довідка з сільради, що ми віники виростили на власному городі, таможня вимагає.

А я спросоння, з переляку не розумію, що від мене хочуть і давай сперечатися:

– Ми на городі спину ціле літогнули, наробилися, не крали, а я ще буду за довідками ходити?!

Так завелася з чоловіком, що прикордонники пішли собі. І слава Богу, бо в нас тієї довідки і справді не було.

Коли поверталися додому, купила собі білі «сімоди», білу курточку... Раділа!.. Але це попервах. За гроші, зароблені в Росії, не їли, не пили – їх міняли на долари.

Нас не лякали ніякі труднощі. Замолоду я працювала в Синяві на пошті і взимку сиділа в приміщенні у рукавицях, а ручку, щоб можна було писати, гріла на обігрівачі. Але я мала роботу й вірила, що зарплату, хоч із запізненням, а таки отримаю.

Після роботи працювала у домашній теплиці. За гроші від продажу тюльпанів і зеленої цибулі перед 8-м Березня на проспекті Леваневського у Білій Церкві купували мішок борошна, мішок цукру, якогось костюмчика й були щасливі. В мені, як і в багатьох людей, жевріла надія на зміни, кращі часи. Ми навіть могли щось планувати. І так кожна сім'я.

Тоді в селі було ще багато людей старого гарту, які виживали за рахунок наполегливої праці на городах, біля корів, свиней і вірили, що власним трудом можна перебороти будь-які труднощі. «Купи-продай» з'явилося вже пізніше. На жаль, такий підхід поступово почав змінювати психологію людей і далеко не в кращий бік.

Дехто з синявців залишався у містах, зокрема, в Москві по декілька місяців. Вони скуповували сільгоспродукти у земляків на залізничному вокзалі для подальшого перепродажу. Дехто наймався

на роботу на будівництво, домогосподарками, продавцями, нянями, охоронниками, підсобними робітниками, поневіряючись по найманих квартирах, кутках, уникаючи зустрічі із правоохоронними органами, адже не кожен міг отримати дозвіл на тимчасову реєстрацію у чужому краї. Найбільше прагнула виїхати з села з високим рівнем радіації й безробіття молодь.

Значного поширення набув вініковий бізнес. Старожили розповідають, що сорго випадково потрапило до Синяви разом із насінням кукурудзи ще за часів М. С. Хрущова. В порядку експерименту місцеві агрономи висіяли зерна цієї південної рослини на синявських ґрунтах і воно гарно вродило. Тоді й почали виготовляти перші віники.

У часи перебудови сорго засівалися більші ділянки на власній землі. Віники в'язали чи не в кожному дворі і продавали у Рокитному, Білій Церкві, Києві, Дніпропетровську, Прибалтиці, Росії, Польщі...

До цього бізнесу вдавалися як чоловіки, так і жінки. У великих мішках везли першою маршруткою до залізничного вокзалу в Рокитному, а далі – електричкою чи потягом далекого слідування. У 90-ті роки ХХ століття, коли автобуси не ходили, люди долали п'ятикілометрову відстань від села до залізничного вокзалу в Рокитному пішки або велосипедом у будь-яку пору року і в будь-яку годину доби.

За виручені від реалізації віників кошти здобували освіту студенти, добудовувалися хати, оплачувалися комунальні послуги, купувалися побутові предмети й одяг, відбувалося становлення інших видів підприємництва...

**Із розповіді ЦИМБАЛА Петра Івановича,
1953 р. н.:**

– Наша сім'я теж виживала завдяки віникам. Самі сіяли просо, самі пололи, самі жали, самі в'язали віники. Готові здавали оптовикам у Рокитному. Їздив із Миколою Глиняним до Білорусії. За раз брали по сто віників. На спині – рюкзак, в обох руках – сумки, спереду – торба з їжею. Зайшов у метро в Мінську,



Виготовляємо віники

повернувся ліворуч – зачепив людей, повернувся праворуч – теж зачепив. «Вибачайте, вибачайте», – усім українською мовою...

В'язати віники неважко – потрібно лише мати підвішену до стелі мотузяну петлю для скручування «мітелок» вербовими прутами. В той же час потрібна справжня майстерність, щоб віник вийшов легеньким і зручним у руках. У середньому за день майстер виготовляє по 25-30 віників, хто справніший – може зробити і сорок.

Попит на віники не зникає і в наші дні. За орієнтовними підрахунками, просо сьогодні займає значну частину на синявськихгородах. Це не тільки сировина для віників, але й пожива для худоби і птиці, паливо для печей, лежанок і грубок.

З часом у Синяві розвинулося підприємництво.

**Із розповіді ЛИПОВОГО Сергія Миколайовича,
1978 р. н.,
приватного підприємця:**

– Підприємництвом займався з 2004 року. За фахом – викладач англійської мови, закінчив Київський державний лінгвістичний університет. Маю трохи вчительського стажу, працював у районному відділі освіти. Однак, одружившись, вирішив шукати більшого і стабільнішого заробітку.

На той час мої батьки – Липові Микола Федорович і Валентина Василівна – побудували в центрі села житловий будинок. Ми документально змінили його призначення і облаштували продуктовий магазин. По сусідству батьки, які втратили роботу (мама працювала бухгалтером на колишньому міжколгоспному комбікормовому заводі, а тато – водієм), відкрили магазин побутової хімії та супутніх товарів. На 2004 рік ця процедура не була обтяжливою. Зате було справжнє засилля контролюючих органів. Із часом їх поменшало, а ті, що залишилися, стали лояльнішими до приватного бізнесу.

Наша сім'я – не першопрохідці у своєму селі. З 1998 року в Синяві успішно працювала приватний підприємець Алла Василівна Рухаленко. Ставлення людей до приватної торгівлі було значно кращим, ніж до державної – вибір продуктів більший, а ціни на них – нижчі.

Ми теж почали дбати про асортимент пропонованого товару, його якість і ціну й невдовзі потрапили до розряду тих сільських крамниць, котрі користуються популярністю. На прохання наших покупців в магазині встановлено термінал. Людям це зручно і вони задоволені.



С. М. Липовий

«Найбільшим досягненням було те, що ми зберегли...»

У незалежній країні відкрилися якісно нові перспективи для розвитку національної освіти. Зміст навчально-виховної роботи в школі, її організація щонайперше спрямовувалися на формування національної свідомості, здобуття глибоких знань рідної мови та літератури (Конституція України 1996 року закріпила статус української мови як державної), в тому числі історії свого краю, його традицій, звичаїв, особливостей народної творчості і т. д.

Окремі предмети почали вивчатися поглиблено, організовувалися факультативні, групові та індивідуальні заняття, проводилася робота з обдарованими учнями, дітьми, які відстають у навчанні та розвитку. Педагоги Синявської школи нагромаджували досвід виховання і навчання дітей на напрацьованій системі військово-патріотичного, екологічного виховання та народознавства.

Розвиток отримали нові види середніх навчальних закладів із ранньою профілізацією, то ж синявські діти отримали можливість навчатися у Рокитнянському районному ліцеї, Рокитнянському професійному ліцеї, випускники – безпосередньо в Синяві на факультеті довузівської підготовки Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут».

Із розповіді СОЛОВЕЙКА Миколи Прокоповича:

– У той період люди більше говорили про втрати, а я скажу про те, чого набули. Найбільше досягнення нашої школи – збереження педагогічного колективу, традицій і рівня освіти Синявської школи, особливо з фізико-математичних дисциплін. Синяві везло на кваліфікованих вчителів.

Врешті, ми не загубилися в той час. Намагалися бути на рівні всього нового, що відбувалося. Це давалося інколи важко. Прагнули впроваджувати всі нові педагогічні технології, інколи навіть за відсутності нормативної бази. Тоді такий час був, що практика випереджала законодавчу теорію.

1991 року вперше було приділено більше уваги питанню оздоровлення синявських дітей. Все-таки третя зона. Відправляли у табори по 125 осіб. П'ять автобусів, міліція, ДАІ. Батьки, півсела жителів, а, може, й все село.

На початку 90-их років вдалося встановити контакти з тими організаціями, які займалися оздоровленням дітей за кордоном. У Синяві це мало масовий характер.

Італійці приїздили в Синяву. Вони хвалили нашу систему освіти, адже навчання у нас – безкоштовне. До того ж, наші діти пара-



Заняття абітурієнтів проводить заслужений учитель України М. П. Соловейко

лельно і теж безкоштовно навчалися у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, здобуваючи спеціальності водія, швеї, закрійника. Хвалили естетичне виховання, у них, казали, все якось рафіновано, бідніше. А ось у матеріальному плані італійцям жилося заможніше.

З 1995 року я став повноважним представником факультету довузівської підготовки Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут». На початку цієї співпраці Синявська школа була підрозділом факультету довузівської підготовки, а пізніше – підрозділом Інституту довузівської підготовки НТУ «Київський політехнічний університет», відділення проліцейних, прогімназійних класів.

З відкриттям курсів їх відвідували п'ятеро дітей, потім – дев'ять. Навчання тривало один рік. Але згодом стало зрозуміло, що за цей час неможливо подолати різницю між загальноосвітньою школою і рівнем та можливостями навчання в КПІ. За таких обставин діти почали займатися на курсах два роки. Наприкінці 90-х вже дійшло до повноцінних груп у кількості 20-25 осіб. Траплялися роки, коли навчав по 48-50 дітей.

Так тривало доки в Синявській школі у 2000 роках не було відкрито фізико-математичні класи. На той час у районі вже мали позитивні напрацювання у цьому плані. У Рокитнянській школі №1 математичні класи вели Євгеній Максимович Чубар, Олександр Васильович Пронюшкін...

У нас вже є кілька випусків фізико-математичних класів. Їх відвідувачі, випускники Синявського підрозділу довузівської підготовки, як правило, поступають до технічних вузів і успішно навчаються в київських національних університетах – «Київський політехнічний інститут», імені Т. Г. Шевченка, транспортному, будівельному, Харківському авіаційному... До речі, декілька років підряд між школою і Київським інженерно-будівельним інститутом був укладений договір про співпрацю – випускники школи складала екзамени, які їм зараховувалися як вступні і частина синявських дітей скористалася цією можливістю.

Пізніше я організував для абітурієнтів літню школу математики. Це 4-6 занять, побудованих на зовсім нових ідеях для дітей, на тому, чого у школі і близько не було. Діти схвально відгукуються, бо це їм допомагає у перші 2-3 місяці навчання у вузі добре написати перші контрольні, з'являється більше шансів для успішної здачі першої сесії.

Нелегкі часи переживала сільська медицина. У зв'язку зі значним скороченням життєвого рівня, погіршенням медичного обслуговування, зростанням вартості ліків, ускладненням екологічної обстановки спостерігалася збільшення захворюваності, смертності, зниження народжуваності населення. На вулицях села поменшало мам з немовлятами, практично не чулося дитячих голосів.

Синявців, котрі вчилися виживати в умовах заборгованості заробітної плати, пенсій, зростання безробіття, за винятком молоді, мало цікавило, що у вихідний день чи на свято нікуди піти. Через безгрошів'я стало неможливим відвідання театрів, кінотеатрів, музеїв у великих містах.

Вільний час основна маса місцевих жителів проводила перед екраном телевізора. Завдяки телебаченню стали доступні фільми закордонного виробництва і багатьом людям було цікаво відкривати для себе інший спосіб життя, ідеали, світогляд. Молоді дуже подобалися американські сюжети, у яких досягти успіху, кар'єрного зростання можна було завдяки вдалому одруженню з багатіями. Ну, а діти не могли відірватися від яскравих мультиків, де казкові персонажі постійно шукали скарби та інші шляхи заробітку.

Але з часом людей більше зацікавили власна історія, національна культура, народні традиції і звичаї. Пробуджувалася національна свідомість. Все частіше жителі села почали згадувати радянські часи, коли до них в село з виставами і концертами приїздили столичні артисти, коли в Будинку культури лунав задушевний спів, народна музика. Ті ж радянські і поодинокі українські мультиплікаційні фільми, які закликали до щирості, добра, милосердя, взаємовиручки.



Жителька с. Синява М. І. Сахно (1927-2016 рр.). У кожній хаті колись пекли хліб, прями, вишивали...
А свита ще з 30-их років минулого століття

За цих умов на перший план у Синяві виходять народні митці Григорій Анатолійович Бакаленко (29.01.1955 р. н.) Анатолій Євгенович Степанюк (7.08.1955 р. н.), Валентин Григорович Горovenko (20.03.1949-5.05.2006 рр.), пізніше – Василь Миколайович Погрібний (25.03.1965-7.10.2010 рр.), які грали і співали на весіллях, христинах, ювілеях.

Г. А. Бакаленко у парі з В. Г. Горovenком супроводжували власний спів грою на електробаяні і електроударнику, причому могли зіграти будь-яку мелодію, пісню. А як вони імпровізували! В. Г. Горovenko ще й писав власну музику. Заснований ним при Рокитнянському міському Будинку культури фольклорний аматорський колектив «Рокитняночка» згодом отримав звання «народного». Г. Г. Бакаленко працював у Синяві керівником танцювального і хорового гуртків, вів художні програми, організовував дискотеки.

З придбанням музикантами синтезаторів музиканти організувалися у вокально-інструментальний ансамбль. Музика і пісні у виконанні А. Є. Степанюка, В. М. Погрібного, інших музикантів зазвучали в запису, а отже, – більш якісно.

Розвиваючи народне мистецтво, удосконалюючи техніку гри, сільські музиканти запровадили вихід із відведеного для них місця на гулянні до весільних столів. Музикант ходив із баяном серед гостей і разом із ними виконував українські народні пісні.



Виступає колектив художньої самодіяльності «Рокитняночка»

*Там, де в гаю схилилися віти,
Там, де вітер колише траву, –
заспівув баяніст, а гості підхоплювали:
Там заграла плакуча гітара,
Там дівчина стрічала весну.*

І знову:

*Ти поїдеш далеко-далеко,
Так далеко від мого села...
І не скаже той вітер з-за гаю,
Що у тебе дівчина була,*

– продовжували гості.

Або:

*Летіла ластівка та й гніздечко звила,
Там одна дівчина парубка зустріла.
Парубка зустріла та ще й закохалась.
Та не дала доля, щоб вони побрались...*

Хоровий спів ще більше здружував товариство, створював невимушену атмосферу, наповнював душі ліризмом і високими почуттями. Сільських музикантів запрошували грати до Рокитного, сусідніх сіл. До того ж В. М. Погрібного черга була на півроку вперед. Хто знає, яких би висот досяг цей чоловік у наші дні, та, на жаль, трагічна смерть обірвала його життя у розквіті сил.

Свою самобутність синявці виявляли в поезії. Цікавими видаються погляди на життя Степана Кузьмовича Припотня (30.08.1938-

13.06.2005 рр.). Виходець з багатодітної сім'ї, майстер-будівельник, він умів по-новому підмічати звичайні речі. С. Припотень писав практично все своє життя, але тільки у поважному віці наважився оприлюднити власні вірші у райгазеті «Вісник Рокитнянщини». Ось кілька з них:

Пісня про Україну

*В задумі верби понад ставом
з малюнком неба у воді.
А далі пахнуть зелен-трави,
а далі – поленько ласкаве,
де вічно помисли святі.*

Приспів:

*Це мила серцю Україна
Мене тим зроду окриля.
Журби моєї половина
і половина – та перлина,
яка в надіях звеселя.*

*В степу німююча могила,
в якій минула слава спить,
за що козацька постать сміла
боролася, переболіла,
що нам незримо струменить.*

Приспів:

*Дівоча усмішка привітна,
така звичайна і близька,
і матері слезина рідна,
й чудова пісня своєрідна,
і мова рідна та дзвінка...*

Бабин рушник

*Співають півники
на рушнику старім,
на рушнику старім, здається,
пахнуть квіти.
З благоговінням очі втримую
на нім,
мені зачудування нікуди подіти.
Яка краса, який малюнок
розмаїтий,
якого баба вишила трудом своїм,
уміючи на білім полотні відбити
красу душі своєї і любові грім.
Давно полинула бабуся
в вічній вирій,
лишивши згадку в вишивці
на полотні.*

*А на землі життя
продовжується в вирі:
в турботах, замислах,
у планах день при дні.
І попри всього півники
комусь співають
на рушнику бабусі.
Й квіти не згасають...*

До речі, про рушники. Синява, як і кожне село в Україні, за часи свого існування створила свій – і не один – образ рушника з улюбленими орнаментами. Й сьогодні тут відомо більше двадцяти способів вишивки для виготовлення рушників, скатертин, серветок, килимків, картин, народного вбрання.

Відновилося створення національних костюмів, які надзвичайно популярні в наші дні. Національні вишивки й одяг набрали нового забарвлення, образності, з'явилися вкраплення до орнаментів української символіки. Поряд із червоним і чорним кольорами почали активно використовуватися жовтий і синій.

Поряд із вишивкою напівхрестом, хрестом, гладдю, ретязем, одинарним і подвійним прутиком, качалочкою великого поширення набула вишивка бісером. Для створення одного такого виробу



Нові часи, а звичаї – ті ж

використовують до 30-и видів бісеру. Вишитими картинами синявські майстрині прикрашають власні домівки, Миколаївський храм, а національне вбрання одягають у найбільші свята. Дивишся на ці узори і радієш від того, якою фантазією наділені люди, який мають вишуканий смак та відчуття кольорової гами.

Картинну галерею, що знаходиться у Синявській школі, прикрашає робота «Синявський млин» ще одного сільського самородка Юрія Миколайовича Штрикіна (25.09.1959 р. н.). Самодіяльний художник пише не тільки сільські пейзажі, а й портрети односельців, друзів.

У 90-ті роки принципово змінилися відносини держави і церкви. Стали реальністю гарантовані Конституцією України громадянам свобода совісті і віросповідання. Саме в цей час у селі відновилося богослужіння у місцевому Миколаївському храмі Української православної церкви. Крім цього, частина жителів села сповідує Євангелістське вчення за Новим завітом.

На початку нового століття в Синяві почав відроджуватися сільський спортивний рух, що занепав у 90-ті роки. Від 2000 року тут проводяться змагання з футболу на кубок Бориса Першина за активної участі ТДВ «Синявське» (на той час ВАТ «Синявське»). Було створено такі сільські фізкультурно-спортивні клуби, як «Синява», «Синявське», які відразу стали одними з кращих у районі.

...КОЛИ чуєш слово «незалежний», мимоволі пригадується інше – «залежний». А ось поняття «вільний» приваблює більше. Вільна людина, вільна країна звучить все-таки краще.

І хоч наша країна офіційно стала вільною майже тридцять років тому, відчуття свободи, душевного спокою, єдності і взаємного розуміння з'явилося в українців чи не з бурхливим перебігом подій



У колі подруг і знайомих. 85-річчя від дня народження відзначає жителька с. Синява Л. В. Розколупа



100 років М. М. Лівінській

від початку Євромайдану й до краху режиму Януковича, раптової анексії Росією Криму і загрозою повномасштабного вторгнення на наші рідні терени російських танків.

Саме у такі рубіжні моменти й вирішується доля народу, його здатність вистояти перед ураганом історичних подій і досягнути, наперекір усьому, утвердження справжньої свободи.

ПОСИЛАННЯ:

- 1 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 3.
- 2 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Оп. 1. Од. зберіг. 162. Справа №01-03. Протокол №№1-2 засідання загальних зборів колгоспу.
- 3 – Там же.
- 4 – Архівний відділ Рокитнянської РДА. Ф. 120. Розпорядженням №249 від 24.02.2000 року



Т. Г. ШЕВЧЕНКУ
ВІД ЖИТЕЛІВ СЕЛА СИНЯВИ
З НАГОДИ 190 РІЧЧЯ
З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ЖИТТЯ ІДЕ...

*Життя іде. І короваї місяться.
І плач скрипок діймає за живе.
Життя іде. А з-під брови півмісяця
лукава зірка все кудись зове.
Валерій ГЕРАСИМЧУК.*

За європейським зразком

Сучасне село Синява з координатами 49°39'23" північної широти та 30°28'09" східної довготи розташоване за 3 кілометри на південь від районного центру – Рокитне на річці Рось, за 7 кілометрів від залізничної станції «Рокитне» і займає земельну площу 6697,9 гектара. До автомагістралі Київ – Одеса – 30 кілометрів, до обласного центру – м. Київ – 109 кілометрів. Село Синява межує з смт Рокитне, селами Бушево, Острів.

На території населеного пункту прокладено 22 вулиці довжиною від 800 до 2200 метрів кожна.

За станом на 1 січня 2020 року у 1665-ти дворах постійно мешкають 3456 осіб, з яких 1606 чоловіків і 1850 жінок.

У комунальній власності району і сільської громади перебувають адміністративне приміщення, Будинок культури, амбулаторія загальної практики сімейної медицини, Опорний комунальний заклад освіти Рокитнянської районної ради «Синявський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад», ДНЗ «Білочка», навчально-виробничий центр творчості молоді, будинок побуту. Всі об'єкти – у задовільному стані і працюють за призначенням.



Герб і прапор с. Синява, затверджені 11 сесією
Синявської сільської ради VI скликання

Синявська територіальна громада та Синявська сільська рада є складовою системи місцевого самоврядування Рокитнянського району. 14 депутатів сільської ради в основу своєї депутатської діяльності ставлять розвиток населеного пункту та інтереси його жителів. Затверджені сесіями сільської ради програми передбачають фінансову підтримку закладів соціальної сфери, благоустрою населеного пункту, охорони довкілля, залучення інвестицій.

Доходна частина сільської ради за станом на 1.01.2020 року становила понад 3,5 мільйона гривень, у тому числі власних надходжень – понад 2,6 мільйона гривень. Якщо ще кілька років тому місцевий бюджет нараховував 200-300 тисяч гривень, то з 2014 року перевищує кілька мільйонів гривень. Основні види податків – акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, податок на майно, єдиний податок, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів.

За останні п'ять років у Синяві проведено освітлення центру села та вулиць Першотравнева і Т. Г. Шевченка. Вдалося розв'язати питання з проблемними шляхами – прокладено тверде покриття на вулицях Польовій і Лісовій, відремонтовано вулиці Боярську, Заросянську, здійснено поточний ремонт вулиць Садова, Лісова, Жовтнева, Шкільна, Зелена, Лугова, Вишнева, Таращанська. У наші дні вирішується питання капітального ремонту вулиці Лугова. Питання доріг – найболючіше для громади, адже з 44 кілометрів комунальних шляхів 19 кілометрів – з твердим покриттям, 9 – з асфальтним, 70 відсотків потребують капітального ремонту.

Синява – перше і єдине з рокитнянських сіл, та й, мабуть, одне з небагатьох в Україні, де розв'язано одну з найскладніших сьогодні екологічних проблем – вивезення твердих побутових відходів. У 2008 році для села придбано сміттєвоз.



Приміщення Синявської сільської ради. 2009 р.

Невпізнанно змінився центр села, благоустроюються його віддалені частини. Село поступово перетворюється в ошатний населений пункт європейського зразка. Реконструйовано пам'ятники загиблим у роки Другої світової війни та Тарасу Шевченку. Довкола сільського парку, об'єктів соцкультпобуду встановлено 140-метрову декоративну огорожу.

...Пам'ятник Кобзарю – один з перших пам'ятників на Київщині, був встановлений з ініціати́ви і на кошти громади у самісінькому центрі Синяви ще в 1924 році. За народними переказами, поет разом із революційно налаштованим селянином із села Троцьке Іваном Запорожцем нібито бував у Синяві. Жодного документального підтвердження цьому поки що не знайдено. Але, зважаючи на те, що Шевченко неодноразово подорожував півднем Київщини дорогою на Черкащину, де народився і виріс; до Білої Церкви, де мав зустрічі з видатними людьми того часу, відкидати таке припущення все-таки, не варто.

Пофарбоване бронзовою фарбою погруддя Тараса Шевченка на високому п'єдесталі стало одним із найдорожчих пам'ятників для об'єднаних ідеологією і світоглядом великого поета місцевих мешканців. Згодом поблизу пам'ятника розбили невеликий сквер. Ще до Другої світової війни під час шевченківських свят тут виступав сільський хор, школярі читали Кобзареві вірші. Ця традиція збереглася і в наші дні, збираючи синявців біля пам'ятника Тарасу Шевченку в найурочистіші миті їх життя.

У роки окупації фашисти зруйнували постамент і в грудні 1948 року місцеві майстри Юрій Міщерський (с. Синява) та Юрій Тутик

(с. Телешівка) його відремонтували. З часом стало зрозуміло, що пам'ятник Кобзарю вимагає оновлення: п'єдестал був зависоким, а погруддя – мініатюрним, то ж сільська влада вирішила зберегти місце розташування пам'ятника, а постамент встановити на рукотворному кургані.



О. П. Крупка,
Синявський сільський голова
у 2002-2015 рр.

Щодо того, яким має бути зображення поета і хто буде його автором, синявці звернулися за допомогою до М. О. Горovenка, котрий завжди охоче підтримує їх добрі наміри. Разом зі своїм земляком представники синявської громади побували у творчій майстерні всесвітньо відомого українського скульптора, народного художника України В. І. Зноби, і невдовзі в Синяві було встановлене нове погруддя великого поета.

У червні 2004 року на Трійцю на центральній площі села Синява до 190-річчя від дня народження Тараса Шевченка відбулося відкриття оновленого пам'ятника великому українському поету. На урочистий мітинг на центральній площі Синяви зібралися представники громади, численні гості і земляки.

Основним спонсором проекту став М. О. Горovenко – на той час заступник голови правління банку «Аваль». Не залишилися осторонь жителі села, підприємці, працівники Синявської сільської ради, соціальної сфери. Чимало зусиль доклали керівництво, трудові колективи підприємств, установ та організацій Рокитнянського району й села, депутати обласної, районної та Синявської сільської рад. Зокрема В. В. Балинець, В. І. Литвин, М. М. Коцюба, А. І. Приз, М. А. Бакаленко, М. А. Тимбай, В. І. Левченко, В. В. Киричок, В. В. Білошицький, Л. І. Мруць, підприємці та жителі села В. П. Омелян, В. М. Григоренко, А. В. Рухаленко, В. О. Сахно, М. І. Чирикало, М. С. Лівінський, О. І. Сивченко, Г. Д. Соловейко, В. М. Дідик та інші.

Сприятливе середовище для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні створюється шляхом сприяння самоорганізації синявської громади у розробці та впровадженні інших громадських ініціатив. Завдяки реалізації проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» за кошти ЄС, громади, спонсорів та сільського бюджету у 2015 році в Синявській школі замінено 65 вікон на енергозберігаючі, а завдяки участі у Програмі соціальних інвестицій «Україна – житниця майбутнього» (2016 р.) облаштовано спортивний зал, роздягальні, душові, санвузли. Для втілення цих завдань у селі було створено громадську організацію «Добробут Синяви».

У березні 2015 року в Синяві на базі побудованого ще Браницькими млина став до ладу новий об'єкт – історико-етнографічний заклад та готель «Старий Млин». Ідея та реалізація проекту належать М. О. Горovenку. Синявці добре знають свого земляка. Інженер-економіст за освітою, Михайло Олексійович здобув великий досвід на виробництві, працював у комсомольських і партійних органах м. Києва, брав участь у становленні в Україні банківської справи. Як депутат Київської обласної ради шостого скликання, гідно представляв у цьому самоврядному органі інтереси виборців сіл Синява, Троїцьке, Острів, Ольшаниця та селища Рокитне.

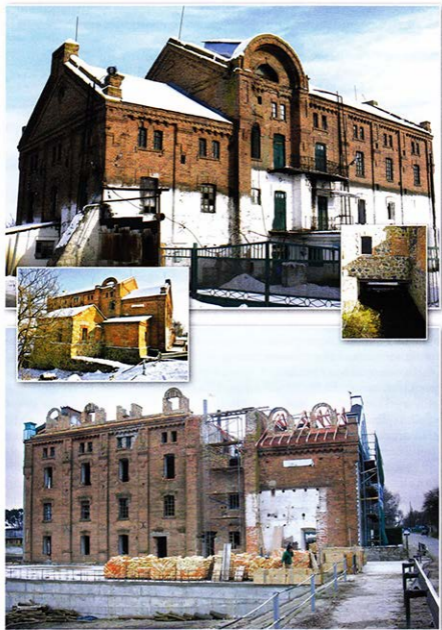
Реконструкція «Старого Млина» – це тільки частинка великого і важливого за задумом Михайла Горovenка проекту «Село Синява». Не злічити добрих справ, зроблених ним у селі протягом останніх двох десятиліть. Побудова європейського рівня стадіону, турбота про зміцнення матеріальної бази школи і дитячого садка, придбання шкільного обладнання, дощок Євмінова для навчальних закладів району, допомога Миколаївському храму, благоустрій центру Синяви, закупівля сміттєвоза...

А скількох людей М. О. Горovenко виручив у скруті, скільком надав допомогу у лікуванні, скільком вселив надію!

В усіх справах поряд з Михайлом Олексійовичем стоїть багато людей, щонайперше земляків, котрі, як і він, досягли певних життєвих висот, линуть душею до рідного куточка землі. Їх він згуртовує, живить цікавими ідеями задля загального блага і розквіту свого рідного села і Рокитнянщини.

Чим керувався Михайло Горovenко, коли вирішив дати друге життя старій споруді? Мабуть, найповніше про це сказано у стилізованій «Сповіді Старого Млина» Василя Вороновича: *«Усе змінилося неочікувано. До мене прийшов чоловік, пильно вдивлявся і нарешті сказав: «Не журися, старий друже! Знаю твою печаль, спробую зарадити їй. Ти славно потрудився, чесно послужив людям. Хліб з твого помолу – хліб мого дитинства, у яких би світах я не бував, кращого ніде не куштував. Маємо віддячити тобі, і я придумав як. Усе, що під тобою, округ тебе, ти сам – місце, освячене чистими людськими помислами. Ти – синявська легенда, оберіг нашої землі. Тож нехай до тебе знову приходять люди, та тепер за іншим – за жаданою зустріччю одне з одним, весільною піснею чи іншим віншувальним словом на ювілейній урті. Приходять святково, залишаючи за твоїм порогом усі суєтні клопоти. У твоїх стінах живе добрий дух. Вони дадуть прихисток утомленим подорожнім, мандрівникам з близьких і далеких країв. Тут їм снитимуться найсолодші сни. Вони вдивлятимуться у загадкові зорі на вічному синявському небі і здивовано допитуватимуться: що то за дивне місце, в якому душа так світліє...»*.

Синявський млин: так було



Перемелється все, легенди залишаться

Синявський млин: сучасність



Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



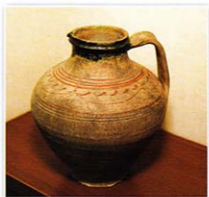
Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



Подих старовини



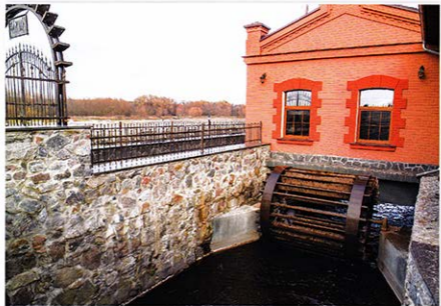
Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



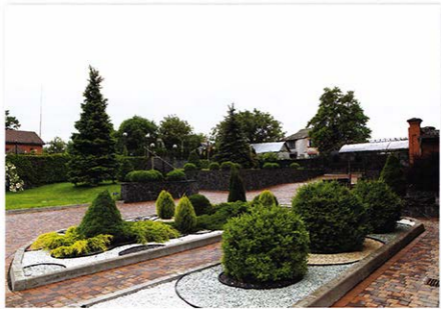
Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»

Синявський млин: сучасність



Готельно-ресторанний комплекс «Старий Млин»



Міжнародна співпраця. Радник Посольства Республіки Польща в Україні Яцек Гоцловські (другий зліва направо) з оглядовою екскурсією у ГРК «Старий Млин».

Реконструкція приміщення безпосередньо розпочалася 26 липня 2012 року. Проектувальником об'єкта виступило ПП «Вітава Плюс» (директор і головний архітектор В. М. Сипало), генеральним підрядником – БК «Ренесанс» (генеральний директор С. В. Шерехора), виконавцями робіт – місцеві фахівці з Синяви і Рокитнянського району та інших регіонів.

Вже при першому детальному огляді приміщення стало зрозуміло, що це буде об'ємний і складний об'єкт не тільки в будівельному, а й в інженерному плані, адже реконструкція старих будівель у першу чергу вимагає не стільки краси, як безпечності в їх експлуатації.

У ході реконструкції довелося вирішувати кілька нагальних проблем. Щонайперше позбутися води, яка затопила фундамент, та зміцнити останній, адже млин частково стоїть на гранітних валунах з нахилом до річки.

Для надійного закріплення будівлі з боку Росі фундамент було підсилено з таким розрахунком, щоб численні підземні джерела вільно просочувалися і не зачіпали його. Для унеможливлення зсуву ґрунту майстри побудували набережну.

У реконструйованій споруді будівельники також побудували вхідну і ліфтово-сходову групи, влаштували два виробничі ліфти для обслуговування ресторану, звели криту літню терасу.

Завдання архітекторів полягало у збереженні автентичності зовнішнього вигляду фасадів, відновленні втрачених елементів будівлі та декору. Для цього використовувалися не тільки архівні джерела, що стосувалися безпосередньо синявського млина, а бралися за приклад віллілі до наших днів млин високого помелу Браницьких у Білій Церкві та такий же млин по вулиці Оленівська в Києві.

На жаль, типову для минулого століття цегляну кладку внаслідок пошкодження стін відновити не вдалося, тому її було замінено на охристу штукатурку у вигляді цегли.

Сучасний дизайн у поєднанні з елементами старовини надали колишній споруді млина (будівельні й опоряджувальні роботи були закінчені наприкінці 2014 року) неповторного шарму.

Колись три- і чотириповерхова будівля тепер має п'ять поверхів. До послуг відвідувачів – затишний ресторан на 40 місць, два менших банкетних зали на 10 і більше персон, бар на 24 місця, гриль-бар на літньому майданчику, 20 готельних з усіма зручностями номерів на третьому, четвертому та мансардному поверхах.

Вражає продуманий до тонкощів внутрішній дизайн, стильні інтер'єри та висока якість ремонтних робіт.

У приміщенні старого млина також знаходиться чимало старовинних речей, картин відомих художників, фотоілюстрацій найвидатніших місць села.

Поруч з відреставрованим приміщенням у 2015 році побудовано ще одне – з газобетону. Тут розмістився святковий зал на 160 відвідувачів, який пристосований до використання і як конференц-зал.

Для органічної гармонії з історичним приміщенням за задумом архітектора А. Ю. Дитренка на новій будівлі було відтворено цегляну кладку, елементи декору, обіграно окремі конструкції, замаскувавши їх під дерево. У середині приміщення збережено відкритий простір – замість стелі ретельно підкреслена відкрита кроквяна система, що додала залу висоти. У торці конференц-залу – «вікно-троянда» в готичному стилі. Цей прийом часто використовувався в історичних приміщеннях минулих століть. Велике кругле вікно надало будівлі ще більшої оригінальності, до того ж, виграли в освітленні залу.

Написане членом Національної спілки художників України, кандидатом технічних наук, старшим викладачем кафедри рисунка і живопису Київського національного університету будівництва й архітектури Оксаною Дмитрівною Пилипчук поряд з «вікном-трояндою» Дерево Життя символізує собою вже відоме нам поєднання трьох сфер: Яву (видимий світ), Праву (світ правил, обрядів, законів і закономірностей) і Наву (світ потойбічного, невидимого, сакрального). Дерево Життя — це й Дерево Роду. Такі родовідні дерева наші предки вишивали червоними нитками на білому полотні долірушника й вивішували як обереги над образами, вікнами. Синьвівське Дерево Життя підкреслює нерозривну єдність місцевих мешканців з Україною, Світом.

Варто додати, що міфопоетична свідомість людства певною мірою відображена й у двох кованих деревах на території «Старого Млина». Ці металеві дерева з мініатюрними пташками мають дещо інше призначення – ліхтарів, але у виконанні майстрів приватного підприємства «Кузня «Росич» з смт Рокитне від керівництвом Юрія Івановича Виродова (23.05.1961 р. н.), вони не менш оригінальні у своєму смислому навантаженні. В оздобленні двох споруд також щедро використано художню ковку.

За найкращими європейськими зразками благоустроєно територію готельно-ресторанного комплексу – оригінальні клумби і насадження представлені багатьма видами дерев і кущів.

Замість складської забудови дореволюційного і радянського часу на території «Старого Млина» органічно вписалися тенісний корт, альтанка, лазня сухого пару, паркінг, дитячий майданчик сучасна котельня, з допомогою якої опалюються основні і додаткові споруди, забезпечується водопостачання. Вода зі свердловин подається зі 90-метрової глибини.

«Єднаймося, брати мої...»

Роль синявської громади, як, мабуть, і кожної громади в Україні, особливо зростає з початком збройної агресії Російської Федерації 20 лютого 2014 року.

Сільські підприємці, освітяни, медики, трудівники СТОВ «Співдружність» і ТОВ «Агрофірма «Заросянська», інших колективів, пенсіонери, школярі активно відгукнулись на заклик Верховної Ради України та Кабінету міністрів України надати благодійну допомогу Українській армії, мобілізованим синявцям у забезпеченні військовим спорядженням, продуктами харчування, медичними препаратами, засобами гігієни, мирним жителям Слов'янська і Краматорська.

Починаючи з літа 2014 року, жителями села було зібрано 6 тонн гуманітарної допомоги та 50 тисяч гривень. З них – понад 40 тисяч гривень надійшло на рахунок Благодійного фонду «Моя Рокитнянщина», а решта – у вигляді адресної допомоги землякам, які воювали у зоні АТО.

Із мобілізацією перших шести односельців у Синяві розпочалася волонтерська діяльність, очолювана приватним підприємцем С. М. Липовим. На прохання сільської ради місцеві підприємці збирали продуктові набори і відправляли їх «Новою поштою» військовослужбовцям. На той час невідготовлена до військових дій Українська армія відчувала гостру потребу в усьому. Так, влітку 2014 року синявці придбали бронезилет і кевларову каску добровольцю Максиму Чорненькому. Згодом жителі села допомогли районній волонтерській організації у закупівлі ще 30-ти бронезилетів і передачі їх Рокитнянському районному військовому комісаріату.

На власному автобусі весною 2014 року здійснив 11 рейсів із вантажами для військових на Сході України Юрій Сергійович Шведченко, який входить до Білоцерківської волонтерської організації. Основні вантажі – продукти харчування, одяг, взуття, постільна білизна. На зворотному шляху волонтер перевозив поранених на лікування і тих, кому надали короткочасну відпустку. За рік поїздок Ю. С. Шведченко побував у Волновасі, Гранітному, Маріуполі, Пісках, Артемівську, Дебальцевому, Луганському, Рибінському. Двічі на трейлері перевозив на ремонт понівечені автомашини. Його добре знають військовослужбовці з 72-ої, 25-ої, 93-ої та 95-ої бригад Збройних Сил України.

Силами волонтерського загону «Милосердя» місцевої школи було вив'язано велику кількість теплого одягу, зібрано іншу матеріальну допомогу. Діти також намалювали безліч малюнків і написали безліч листів воїнам АТО.

Як рідних, синявці прийняли у себе вимушених переселенців з районів проведення антитерористичної операції. На кінець грудня 2014 року в Синяві проживало десять переселенців. Це – в основному мешканці Луганської області, Донецька та інших міст. Синявці знесли їм продукти харчування, сільська рада потурбувалася про виділення матеріальних допомог та створення належних побутових умов.



А. А. Сова

За даними Синявської сільської ради, за станом на 26.06.2019 року, 38 синявців безпосередньо стали на захист територіальної цілісності і суверенітету української держави. Доброволець, старший солдат 72-ої механізованої бригади (м. Біла Церква) Анатолій Андрійович Сова загинув, пробувши у зоні бойових дій всього два дні. Старший розвідник-телеграфіст Білоцерківської 72-ої бригади, згодом 30-ої окремої Житомирської воєнізованої бригади Олександр Михайлович Слюсар помер внаслідок складного поранення.

Демократичні настрої синявців посилювалися ще з часів Помаранчевої революції 2004 року, подій Революції Гідності 2013-2014 років на Майдані, коли виборювалося право українського народу на гідне життя в європейській спільноті, коли сотні тисяч українців об'єдналися проти свавілля режиму В. Януковича, створюючи особливі форми самоорганізації людей, брали участь у мітингах, акціях та інших актах громадянської непокорі.

***Із розповіді КОНОНЕНКА Миколи Олександровича,
ветерана праці, ліквідатора аварії на Чорнобильській АЕС 1 категорії,
інваліда II групи
(запис 22.02.2014 р.):***



М. О. Кононенко у центрі подій Революції Гідності. 2014 р.

– Я спершу поїхав із цікавості побачити, що відбувається на Майдані. А потім принципово для себе вирішив, що відстоюватиму тут честь свого села. Дружина мене підтримала у цьому: «Ідь, діду! Молоді не їдуть, то хоч ти поїдеш. Нехай їм буде соромно».

Я наважився жити у наметі, спати на твердих ліжниках, бо я – за

справедливість, за правду, за надію, що, можливо, все зміниться на краще. Постійно ходив Майданом з українським стягом, з надписом «Синява».

До боїв на Інститутській люди писали на дощечках назви міст, з яких приїхали. Мені так сподобалося – там була закарбована вся Україна. Тож у перший день, як я приїхав, – повісив дощечку на барикадах – «Синява з вами!».

Був вражений тим, як усі допомагали одне одному: чистили від снігу вулиці, носили й передавали бруківку, під час боїв палили шини. Я теж не лише зі стягом ходив. Коли нас замело снігом, довбав лід на дорозі, щоб зручно було ходити, насипав його в мішки, допомагав будувати барикади, колоти бруківку.

Приємно дивувала самоорганізація майданівців. Тут тисячі людей перебували і кожен знав, чим йому займатися. Жінки готували їжу, студенти її розносили. Люди, які мали кошти, але не могли бути з нами, допомагали продуктами, ліками.

Під час боїв хлопці не відпускали мене далеко від наметів. Говорили, що я своє відвоював і ще за них маю вистояти. Тому я чергував у наметі біля пічки. За нею потрібно було наглядати цілодобово. Перестають горіти дрова – одразу ж вихолоджується намет.

Дрова привозили на Майдан і з Рокитного – лісничі допомагали.

За свій вік я чимало бачив, але хочеться вірити, що правда на нашій землі перемаже. Хто дасть відповідь, чи марно чоловіки та молоді хлопці, які ще не бачили життя, покинули цей світ? Люди, які відстоювали Майдан, цього не пробачать. Повірте мені.

Для уникнення можливих провокацій, збройних нападів «тітушок» на мирне населення місцеві жителі кілька діб чергували на в'їздах і виїздах до села, облаштувавши блокпости, задіявши власний автотранспорт, озброюючись на всякий випадок мисливською зброєю.

У лютому-березні 2014 року під час проведення народних віч на площі перед районним Будинком культури в смт Рокитне представники Синявської територіальної громади разом із представниками інших громад Рокитнянського району, районних організацій політичних партій «Удар В. Кличка», «Свобода», «Батьківщина» висловлювали своє обурення діями осіб, причетних до вбивств і проявів насильства до мирних мітингувальників на вулицях Грушевського, Інститутській і Євромайдані в Києві, та вимагали розслідування злочинів і зловживань діючої влади, притягнення до відповідальності корупціонерів із проведенням люстрації. Порушувалися питання про відставку керівництва Рокитнянським районом. Як наслідок цих дій, уперше в історії затвердження голови



О. М. Кови́нька
Синявський сільський голова
з 2015 р.

Рокитнянської райдержадміністрації відбулося з врахуванням думки громади. Більшістю голосів було запропоновано кандидатуру синявця Ю. А. Дідика (9.03.1967 р. н.).

У той непростий період сільську громаду очолила О. М. Кови́нька. Односельці виявили їй довіру за вміння почути кожного та допомогти.

Показово, що патріотичні настрої населення, особливо молоді, не зникали зі спадом активних дій на Євромайдані. Саме синявські хлопці і дівчата спільно з жителями селища Рокитне започаткували акцію «За єдність України!».

Краще спортивне село Київщини

У жовтні 2011 року реалізувалася давня мрія синявців – до ладу став сільський стадіон.

...Більше двох тисяч місцевих жителів, спортсмени і прихильники спорту з усієї Рокитнянщини, будівельники, численні гості зібралися того суботнього дня, щоб взяти участь у неординарній події. А подивитися було на що. Побудована за європейськими мірками споруда вражала не тільки своїми розмірами. Прекрасне футбольне поле зі спеціально вирощеними газонними травами, майданчик зі штучним покриттям, глядацькі трибуни, розраховані на 700 місць. До того ж, у відремонтованому шкільному приміщенні було обладнано дві роздягальні з душовими кабінами, гарячою і холодною водою. Такий щедрий подарунок Синява отримала від меценатів М. О. Горovenка та М. С. Зайця.

Святкову атмосферу підсилювали національна символіка, повітряні кульки у вигляді футбольних м'ячів, транспаранти. Та ще й день видався як на замовлення – голубинь неба, яскраве сонце, осіннє золото беріз...

Після перерізання червоної стрічки, відзначення безпосередніх виконавців робіт – М. Доредоренка, М. Доредоренко, Н. Сахно, О. Степаненка, С. Сивака, К. Городньої, А. Сивака, Ю. Доредоренка, М. Степаненка, П. Кавуна, О. Клименка, Ю. Сахна, В. Висоцького, О. Нечитайла, В. Кривобока та багатьох інших, виступів самодіяльних артистів на стадіоні розгорнулося спортивне дійство. Учасники свята із захопленням вітали спортивну юнь села – переможців районних і обласних змагань СК «Олімп» Синявської загальноосвітньої школи. Колона спортсменів на футбольному полі викликала неабияке піднесення у глядачів. Ще гучніші овації пролунали, коли

на поле вийшла футбольна команда ветеранів київського «Динамо». Здалося, на мить, коли на синявську землю ступили яскраві зірки радянського та українського футболу 70-90-их років ХХ століття В. Хлус і О. Саленко, В. Леоненков і А. Биба, О. Михайличенко і В. Хмельницький, В. Лозинський і С. Федоров, В. Насташевський і А. Баль та інші гравці знаменитої команди, чекав весь стадіон. Ще до початку гри, у перерві глядачі підходили до кумирів своєї молодості, щоб взяти автограф, поспілкуватися, потиснути руку, сфотографуватися напам'ять.

Ветерани «Динамо» змагалися того дня з командою СК «Рокитне-хлібопродукт» та з ветеранами селища Рокитне. Наступного дня після відкриття стадіону відбувся фінал Міжнародного відкритого кубку України між командами «Скіфи» (м. Донецьк) і «Зубри» (м. Мінськ, Білорусія) з американського футболу. Місцеві вболівальники із задоволенням і цікавістю спостерігали за новим для Рокитнянщини видом спорту та виграшем української команди. Найбільше самолюбство тишила перша реакція донецьких і білоруських спортсменів, коли ті побачили стадіон: «Оце так!».

...Сучасний стадіон у Синяві став не тільки базою для проведення уроків фізичної культури Синявської ЗОШ I-III ступенів, сільських, районних, обласних, всеукраїнських, регіональних на Кубок країн СНД змагань із футболу, а й популярним у громаді місцем для занять фізичною культурою і спортом та місцем вболівання за улюблені команди. У 2011 році Синява приймала у себе дитячі футбольні команди з багатьох куточків України, які брали участь у дитячому турнірі з футболу «Кубок Надросся» на призи голови Рокитнянської районної державної адміністрації; учасників обласного семінару вчителів фізичної культури.

Уродженці села традиційно представляють команди ФК «Синява» і товариства «Синявське», колишнього Синявського бурякорадгоспу, центральна садиба якого тепер входить до складу смт Рокитне. У ТДВ «Синявське» – прекрасна спортивна база зі стадіоном, тенісним кортом, тренажерним залом, відновлювальним центром, спортивними майданчиками на відділках товариства.

Багато років у «Синявському» трудиться тренером-інструктором Михайло Михайлович Клименко, (2.02.1957 р. н.) який уособлює собою цілу епоху фізкультурно-спортивного руху Синяви. Прищеплюючи молодим спортсменам переможний дух, він зумів виховати не одне покоління талановитих футболістів. Саме з його ім'ям пов'язуються всі вагомні перемоги Синяви в футболі та багатьох інших видах спорту. М. М. Клименко – вмілий тренер, організатор. Продовжують справу батька два його сини – Сергій і Юрій, які виступають за футбольну збірну району.



Футбольний клуб «Синьва»

Беззаперечним лідером серед аматорських футбольних колективів Рокитнянського району є створений 1976 року ФК «Синьва» – 20-разовий чемпіон і 5-разовий володар Суперкубка Рокитнянського району з футболу; 9-разовий переможець Весняного і багаторазовий переможець Осіннього кубка Рокитнянського району з футболу пам'яті П. Ю. Левінтанта і В. І. Литвина; незмінний чемпіон і переможець районних змагань із міні-футболу.

Вже традиційно з 2009-го спортивний рік у шаховому клубі молодіжної громадської спортивної організації «Рокитнехлібопродукт»,



У шахово-шашковому клубі с. Синьва

що діяв на базі агрофірми «Заросянська», а нині шахового гуртка Рокитнянського центру дитячої і юнацької творчості починається у січні з шахового турніру пам'яті голови правління колишнього колгоспу імені Кірова П. А. Солов'я та відкритого турніру з шашок і шахів для дітей і молоді. Ці, а також не менш масові турніри пам'яті вчителя-краєзнавця, чемпіона району з шахів післявоєнних років А. П. Билима, пам'яті загиблих воїнів АТО, шахові фестивалі «Мальовнича Синява», дитячий – «Снігова королева» переросли у міжрайонні й міжобласні.

За час існування клубу відбулося понад сто турнірів. У змаганнях беруть участь шахісти з Синяви, Рокитного, міст і сіл Київської і Черкаської областей, що є свідченням неабиякої популярності шахового клубу далеко за межами Синяви.

Клуб має свою гордість. Мешканець села, випускник Рокитнянської ЗОШ № 4 Богдан Феценко виконав норматив кандидата у майстри спорту із класичних шахів. Призером обласних змагань із шахів є вчитель фізичної культури і спорту, ветеран праці Віктор Микитович Згурський.

Очолує шаховий клуб невтомний ентузіаст своєї справи Михайло Степанович Феценко (1951 р. н.), котрий сподівається створити колись у Синяві центр здорового способу життя з інтелектуальним нахилом. Ще донедавна клуб утримувався завдяки переможцю першого етапу обласного конкурсу «Що я зробив для розвитку рідної Київщини у номінації «меценат», проведеного у 2011 році Київською облдержадміністрацією, М. С. Зайцю. У числі спонсорів шахових турнірів також – М. О. Горовенко, Я. В. Литвин, С. В. Зінченко, М. П. Поночовний, М. М. Сіренко та інші небайдужі до спорту і людських доль люди.

Серед ігрових видів спорту велику увагу синявців привертають гандбол і волейбол, а найпопулярнішим є настільний теніс (пінг-понг). Кольори синявського прапора в різні роки на змаганнях Рокитнянського району й Київщини захищали Сергій Коляда, Сергій Липовий, Сергій Поліщук, Олена Щербатюк, Наталя Поліщук, Олександр Цимбал, Андрій Коваленко, який, до того ж, очолював федерацію настільного тенісу Рокитнянського району.

Значних успіхів на всеукраїнській та міжнародній аренах досягають молоді синявські спортсмени. Так, майстер спорту України Надія Сатир демонструє неабиякі результати у велосипедному спорті, є кандидатом до збірної команди України.

Важливу роль у спортивному житті відіграє Синявський опорний комунальний заклад освіти Рокитнянської районної ради Київської області, де створено міцну матеріальну базу для спортивних занять. Саме тут працює один з кращих викладачів фізичного виховання



Кращі спортсмени Синявської школи

Рокитнянського району, вчитель фізичної культури Ольга Володимирівна Сатиренко. Вихователь з багаторічним педагогічним стажем, вона самовіддано виховує в молодому поколінні не лише здорове тіло, а й здоровий дух. Завдяки зусиллям О. В. Сатиренко навчальний заклад є беззаперечним лідером на Рокитнянщині щодо впровадження сучасних освітніх технологій із фізичної культури у навчально-виховний процес.

Збірна команда Синявської територіальної громади у 2012, 2013 роках вийшла переможцем зональних районних змагань обласної Спартакіади серед сільських та селищних рад «Краще спортивне село Київщини», а Синявський ОКЗО є провідним загальноосвітнім закладом району із фізичної підготовки учнів, на базі якого організовано обласну школу передового педагогічного досвіду.

Основна виробнича діяльність – сільське господарство і промисловість

Сільськогосподарських земель у селі нараховується 3269 гектарів, у тому числі: 449,6 гектара пасовищ, 2930,7 гектара лісів, 506,85 гектара забудованої землі, 97,3 гектара земель водного фонду. Землі приватної власності займають 2828,7 гектара, з них присадибні землі – 547,5 гектара, земельні частки (паї) 280 гектарів, всього власників земельних часток (паїв) – 884.

Сільськогосподарський напрям діяльності продовжує ТОВ «Агрофірма «Заросянська».



Синявські лани

Одноосібне господарство на площі 248 гектарів здійснюють понад 60 мешканців села. Хтось займається городництвом, хтось розведенням худоби (у переважній більшості в останні роки синявці віддають перевагу свинарству, корів у селі нараховується до 50-ти голів), хтось продовжує вирощувати традиційну для села культуру – просо.

В оренді МПП «Берегиня» (В. О. Сахно) та ТОВ «ЧІВО» (Т. М. Норовило) перебувають два сільські ставки. Виробництво риби товариство «ЧІВО» невдовзі планує поставити на виробничу основу, побудувавши акваферму з вирощування та переробки форелі.

Далеко за межами Рокитнянського району відома і Синявська страусина ферма, заснована у 2002 році синявцем В. Ковінькою з родиною. Маточне поголів'я страусів завезено з Бельгії у кількості 30 птахів. Нині їх – понад 100. Окрім страусів, на фермі утримується цілий міні-зоопарк із продуктивними вівцями романівської породи, свиньми м'ясної породи, кіньми та



На страусиній фермі

численним птаством – фазанами, перепелами, цесарками, декоративними курочками і великою кількістю видів голубів. Подивитися на екзотичних птахів і тварин до Синяви залюбки приїздять мешканці Рокитнянського і сусідніх районів.

На території Синяви також розташовані приватні підприємства з виготовлення металевих виробів, виробів з бетону та будівництво земснарядів, з розпилювання деревини та виготовлення піддонів і деревного вугілля. Жителі села також займаються вантажними перевезеннями, ремонтом і розбиранням автомобілів, виробництвом меблів, шиномонтажем, наданням торговельних і перукарських послуг.

8 лютого 2003 року у селі започатковане кондитерське виробництво ПП «Сивченко», продукція якого добре відома в багатьох містах України. Його власник – Олександр Іванович Сивченко. За ці роки на підприємстві збудовані нові цехи (в експлуатацію введено 110 м² виробничих площ), створено міцну матеріально-технічну базу, завезено технологічне обладнання в основному вітчизняних виробників.

Для виготовлення понад 20-ти видів кондитерських виробів використовується сировина місцевих виробників, що дає змогу знизити собівартість виробів.

Продукція ПП «Сивченко» – екологічно чиста й безпечна для життя (не використовуються барвники, консерванти, емульгатори та ін.). Виготовлена під замовлення покупця, у фірмовій упаковці, вона має високі смакові якості і, незважаючи на пере-



Виробнича база приватного підприємства «Сивченко»

насиченість українського ринку кондитерськими виробами, користується неабияким попитом у споживачів. Девіз, під яким працюють кондитери, – «Від Сивченка – найсмачніше Вам».

Вироби ПП «Сивченко» відзначені численними дипломами і почесними грамотами, серед яких диплом за участь у конкурсі «Кращий вітчизняний товар року» (2005 рік), диплом за участь у XVII Міжнародній виставці-ярмарку «Агро-2006» та багато інших.

Здобуття якісної освіти – найкраща путівка у життя

У 2018-2019 навчальному році у Синявському опорному комунальному закладі освіти Рокитнянської районної ради Київської області навчалось 274 учні у 14-ти класах, працювали 28 вчителів, бібліотекар, медсестра, 17 осіб технічного персоналу, 3 працівники їдальні. З наступного навчального року – вчитель-логопед та асистент вчителя в інклюзивному класі.

Серед педагогів закладу – 17 вчителів вищої категорії, 7 – першої, 1 – другої, 3 спеціалісти. Мають звання: заслужений вчитель України – М. П. Соловейко, вчитель-методист – 6, старший вчитель – 7 вчителів, «Відмінник освіти України» – П. В. Мельник, Г. Д. Олійник.

Педагоги закладу постійно працюють над підвищенням свого професійного рівня на різних семінарах, тренінгах, є учасниками Всеукраїнського експерименту проекту «Розумники» (Smart Kids).

У школі визначена чітка структура методичної роботи, що складається із взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів: педагогічна рада, яка визначає основні напрями і завдання, конкретні форми роботи педагогічного колективу та приймає рішення з основних питань діяльності школи; шкільні методичні об'єднання; творчі групи вчителів з певних проблем навчально-виховного процесу.

Старша школа у навчальному закладі – профільна: 11 клас працює за профілем математика і філологія, 10-й – за профілем філологія і технологія. У третьому і п'ятому класах впроваджується інноваційна програма «Росток».



Вчительський колектив Синявського навчального закладу. 2019 р.



Директор Синявської школи
у 2005-2014 рр. Н. В. Клименко

На початку третього тисячоліття з інформатизацією навчального закладу у навчально-виховний процес і в адміністративну діяльність почали активно впроваджуватися комп'ютерні інформаційні технології, навчальні комп'ютерні програми під час уроків фізики, хімії, астрономії, історії, математики та інших предметів.

Є тут і перший у Рокитнянському районі клас основ здоров'я, кабінет захисту Вітчизни, два філологічні, фізичний, математичний, мультимедійний та інші кабінети, комп'ютерний клас, актовий зал, їдальня. Діють спортивний зал, площею 288 кв. м., стадіон за євростандартами, котельня.

На базі теплиці, де вирощуються фрукти і овочі, туї, дослідницько-експериментальну роботу проводить вчителька біології Т. І. Рухаленко.

На високому рівні краєзнавча робота. У 2007 році у навчальному закладі засновано музей, профілем якого є історичне краєзнавство. Матеріали музейної кімнати займають два зали. Перший зал – народознавство, в другому розташовані експозиції – «Становлення освіти в селі Синява», «Село Синява в період Великої Вітчизняної війни», експозиції, присвячені героям-афганцям, Героям Небесної Сотні та учасникам АТО/ООС, постійно діюча фотовиставка «Історія школи у фотографіях» та інші.

Працюють різноманітні гуртки – «Юні друзі природи», шаховий, «Витинанка», «Юний генетик-селекціонер», «Юний фотонатуралист», студія спортивно-бального танцю, черлідінг, «Умілі руки», секція гандболу, секції Рокитнянської дитячо-юнацької школи – футбол, легка атлетика. Гуртковою роботою охоплено 160 учнів.

У соцмережі Facebook створено сторінку Синявського ОКЗО, де також висвітлюються всі новини закладу.

МЕЛЬНИК Петро Васильович

(5.09.1061 р. н.),

**директор Синявського опорного комунального закладу освіти
Рокитнянської районної ради Київської області
з 2014 року:**

– З 2016 року школа працювала у новому для себе статусі – як опорний навчальний заклад «Синявський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» Рокитнянської районної державної адміністрації Київської області, у структурі котрого також перебували Бирюківська

та Ольшаницька філії. У 2019 році назву змінено на Синявський опорний комунальний заклад освіти Рокитнянської районної ради Київської області, приведено в порядок усі установчі документи.

За 2014-2019 роки заклад помітно змінився. Проведено ремонти класних кімнат, коридорів навчального закладу, актового залу, фойє, частково замінено систему опалення, шкільний водогін, капітально відремонтовано вбиральні для дітей на першому і другому поверхах. Розпочато роботу зі створення ландшафтного дизайну території. Зроблено все це за кошти меценатів Михайла Олексійовича Горovenка, Віктора Володимировича Білошицького, Миколи Семеновича Зайця, обласного, районного і сільського бюджетів, ТОВ «РКДЗ»/ТДВ «Рокитнянський спецкар'єр», вчительські та батьківські пожертви.

Зміцніла навчально-матеріальна база. В 2015 році обладнано сучасною цифровою лабораторією кабінет фізики, а в 2016 році – сучасними цифровими лабораторіями кабінети біології, хімії, навчальні кабінети української мови і літератури, математики, історії, початковий клас з заміною в цих кабінетах меблів та встановленням робочих місць вчителя. Створено зони відпочинку, зону WI-FI. Доступ до мережі Інтернет мають всі навчальні кабінети, учні та працівники закладу.

Починаючи з 2017 року, в закладі здійснюється експериментальна робота з впровадження державних стандартів Нової української школи. Участь в експерименті беруть спеціально обладнані 2 класи. Для кожного учня закуплено планшети.

У 2018-2019 навчальному році для учнів 1 класу, які навчаються за програмою Нової Української школи, створено освітнє середовище, відповідні робочі осередки, встановлено робоче місце вчителя, що включає інтерактивний проектор, дошку, багатофункціональний пристрій (принтер + сканер + ксерокс), ламінатор, документ-камеру.

У 2018 році рішенням Рокитнянської районної ради на базі закладу відкрито Рокитнянський районний інклюзивно-ресурсний центр для дітей, які потребують інклюзії. На його створення використовувалися кошти як з районного, так і обласного бюджетів. Нині тут працює чотири спеціалісти: психолог, реабілітолог, логопед, дефектолог. Їх робочі місця обладнані за сучасними технологіями.

З допомогою інноваційних технологій педагоги школи забезпечують рівний доступ до якісної освіти та готують учнів до життя в сучасних умовах. У 2015 році двоє випускників школи за результатами ЗНО набрали по 200 балів з математики, по 198 балів – з фізики. 2017 рік приніс школі призера обласного етапу МАН з астрономії. За результатами ЗНО троє учнів підтвердили високий рівень навчальних досягнень і отримали «золоті» медалі.



Учнівський колектив Синявського навчального закладу, 2019 р.

У 2018 році 5 учнів закладу стали переможцями олімпіад з 7-ми базових дисциплін та двоє – в конкурсі науково-дослідницьких робіт МАН, чим вивели заклад на III місце в Рокитнянському районі.

У 2018-2019 навчальному році випускниця школи Ольга Жиденко здобула свідоцтво про повну загальну середню освіту з відзнакою та нагороджена Срібною медаллю, 25 учнів було нагороджено похвальними листами, більше 70 учнів – грошовими преміями, як переможці та призери обласних та районних олімпіад з основ наук, конкурсів, спортивних змагань.

Уже п'ятий рік поспіль, за підтримки меценатів Миколи Семеновича Зайця, Михайла Олексійовича Горovenка переможці олімпіад та конкурсів нагороджуються грошовими преміями, переможці спортивних змагань – відзнаками і цінними подарунками від генерального директора ТОВ «РКДЗ» Богдана Васильовича Свиначука.

За свою багаторічну історію навчальний заклад виплекав не одне покоління талановитих учнів, які з честю змогли реалізувати себе в житті. Гордістю Синявської школи є випускники різних років, котрі досягли вагомих успіхів. Серед них – кандидат фізико-математичних наук, проректор із наукової роботи Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілки України С. М. Коваленко; доктор сільськогосподарських наук, професор Рівненського національного університету водного господарства та природокористування, заслужений діяч науки і техніки України М. О. Клименко; доктор сільськогосподарських наук, заслужений працівник сфери

послуг України П. П. Яворовський; член-кореспондент Академії медичних наук України, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедрою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця О. П. Яворовський; кандидат педагогічних наук Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка М. Д. Касяненко; кандидат сільськогосподарських наук, доцент Білоцерківського національного університету М. Г. Бондаренко; кандидат технічних наук, викладач Мінського політехнічного інституту А. Г. Барабаш; колишній інспектор Військово-Повітряних сил СРСР П. І. Хорунжий; полковник Військово-Морських Сил М. О. Сатиренко; доктор технічних наук, професор, член-кореспондент Української академії наук В. А. Маслюк; кандидат військових наук, доцент Дніпропетровського військового училища, полковник В. С. Рухаленко; український картограф і топограф, кандидат географічних наук, викладач Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка Г. Л. Нечипоренко...

А скільки чудових рядових трудівників вийшло зі стін навчального закладу. У багатьох із них немає ні високих звань, ні гучних нагород, але всі вони пронесли і несуть крізь своє життя загальнолюдські цінності – в любові і праці ростити дітей, дбати про власний добробут, примножувати здобутки рідного краю.

Як тут не згадати синявця Михайла Годлевського, котрий власноруч зібрав двомісний високоплан за схемою «Парасоль» (буквально: парасоль від сонця). Це конструкція літака-моноплана з крилом, розташованим над фюзеляжем, що кріпиться до останнього з допомогою підкосів. Літак легкий в управлінні, оптимальний за параметрами. Його вага – 320 кілограмів, розмах крила – 11 метрів, довжина – 7 метрів. Вперше «Парасолька» піднявся у небо 2 серпня 2015 року на полі під Подоляками.



М. М. Годлевський і його «Парасолька»



У дитячому садку «Білочка»

У дошкільному навчальному закладі Синявської сільської ради «Білочка» (завідуюча Таїсія Анатоліївна Москалевська) працює дві групи, які відвідує у середньому 40 дітей і для яких створені комфортні умови перебування. У 2017 році у дитсадку зроблено ремонт, вартістю півмільйона гривень, придбано нові меблі, обладнання для належного функціонування закладу.

Професії на різні уподобання

З 1993 року на території Синяви діє навчально-виробничий центр творчості молоді Рокитнянського району. Створено його з метою поліпшення трудової підготовки та професійної орієнтації школярів, залучення всіх школярів Рокитнянського району до професійного навчання.

Початково заклад називався Синявським міжшкільним навчально-виробничим комбінатом, у якому додатково ввели профілі «оператор комп'ютерного набору» і «кухар». До послуг учнів діяли навчальні кабінети, майстерні, лабораторії. Для підвезення дітей на заняття було придбано два автобуси та шість навчальних автомобілів.

1999 року до Синявського МНВК було приєднано районний Будинок школяра і реорганізовано в Навчально-виробничий центр творчості молоді Рокитнянського району. Відтоді в колишніх приміщеннях Синявського МНВК проводилось професійне навчання старшокласників Рокитнянського району за профілем «водії автотранспортних засобів категорії «В» та «С», а в орендованих приміщеннях

дошкільного закладу «Світанок» смт Рокитне – професійне навчання за профілями «швачка», «оператор комп'ютерного набору» та організована робота різноманітних гуртків, секцій, студій, об'єднань.

З 2007 року НВЦТМ займається профорієнтаційною роботою та підготовкою кваліфікованих робітників із числа учнів загальноосвітніх шкіл району, а ЦДЮТ проводить гурткову роботу та заняття з дітьми за інтересами.

Із 1984 року по 2002-ий навчально-виробничий центр творчості молоді Рокитнянського району очолював Василь Борисович Шаравара, з 2003 до 2008 року – Віталій Олександрович Сахно. Із 2008-го директором МНВК працює Юрій Іванович Ткаченко.

За станом на грудень 2014 року в навчально-виробничому центрі отримували курсову та допрофесійну освіту 140 старшокласників Рокитнянського району. На заняття учнів підвозили шкільними автобусами. Теоретичний курс та практичні заняття з дітьми проводили майстри. Разом із технічним персоналом у закладі працювали 13 осіб. Діяли вечірні курси для дорослого населення з професії «водій автомобіля категорії «В».

За роки існування закладу понад 1700 учнів здобули професію водія, майже 800 – оператора комп'ютерного набору, майже 900 – швачки, до 100 – кухаря, понад 200 – тракториста.

У наші дні навчально-виробничий центр творчості молоді займається професійним навчанням старшокласників шкіл району, здійснюючи підготовку водіїв автотранспортних засобів категорії «В» та «С».

Первинна медична допомога за місцем проживання

У березні 2006 року в Синяві на базі місцевого фельдшерсько-акушерського пункту відкрито амбулаторію загальної практики сімейної медицини. Про значення для села цього медичного закладу свідчать такі цифри. Лише у 2008 році на прийомі в медиків побували 5774 особи. З них: на денному стаціонарі пролікувалися 100 осіб, на стаціонарному вдома – 57, зареєстровано 1198 викликів додому. Фізіологічний кабінет відвідали 75 осіб. На прийомі в стоматолога, який двічі на тиждень проводив прийом пацієнтів у стоматологічному кабінеті, побували 662 особи.

У наш час працівники Синявської амбулаторії загальної практики сімейної медицини Комунального некомерційного підприємства «Рокитнянський районний центр первинної медико-санітарної допомоги», а це – 2 сімейні лікарі, 5 сімейних сестер медичних та сестра молодша медична – здійснюють надання медичних послуг на сучасному рівні.



Завідувач Синявською АЗПСМ
Т. С. Бурковська

Приєм хворих у селі проводять завідуюча амбулаторією і водночас сімейний лікар, випускниця Національного медичного університету імені О. О. Богомольця Тетяна Сергіївна Бурковська та сімейний лікар Тетяна Олександрівна Костина, які також виїждять на виклики. З початку реформування первинної ланки медичної галузі лікарем Т. С. Бурковською укладено в середньому 2000 декларацій, а лікарем Т. О. Костиною – 1400 декларацій.

В амбулаторії повністю обладнані два кабінети лікарів, розгорнуто четверо ліжок для денного стаціонару, діють кабінети акушерки та щеплень. Для пацієнтів зручно, що безпосередньо за місцем проживання можна провести ЕКГ-обстеження, обстеження очного дна та обстеження на сечовому аналізаторі, зробити швидкі тести на цукор і холестерин, отримати маніпуляційні процедури. Для цього в амбулаторії є відповідне обладнання, а медичні працівники мають відповідний досвід.

З реформуванням медичної галузі АЗПСМ отримала комп'ютерне обладнання, з допомогою якої розпочато переведення медичної документації в електронний вигляд.

У сільському будинку побуту розміщується аптечний кіоск ПрАТ «Ганза», що з 2013 року має назву «Рецепти життя» №6.

Тут же працює ветеринарна аптека з наданням послуг надому.

З 2006 року підприємницьку діяльність здійснює приватний ветеринарний лікар.

Пісенна слава Синяви

Від 2000 року діяльність Синявського сільського будинку культури тісно пов'язується з Валентиною Іванівною Маркович, котра змінила на посту директора закладу Марію Михайлівну Саєнко.

У «спадок» Валентині Іванівні дісталася приміщення, котре на той час 18 років не знало ремонту. За кошти сільської ради, спонсорів, зокрема, СТОВ «Лан», протягом літа 2002 року заклад було оновлено до невпізнанності. Тепер тут готуються цікаві концертні програми, а самодіяльні артисти беруть участь у проведенні районних свят і конкурсів, ідуть в трудові колективи, до хат односельців, вітаючи їх із різноманітними святами, ювілеями, одруженням і народженням дітей. До того ж, на сцені сільського Будинку культури відбувається урочиста безкоштовна реєстрація шлюбів.

При сільському Будинку культури організовано вокальний ансамбль «Мрія». Починання В. І. Маркович спочатку підтримав



Народний аматорський колектив «Мрія»

Ю. С. Федоренко, а згодом новий художній керівник самодіяльного колективу Д. Д. Маркович – чоловік Валентини Іванівни. Дмитро Дмитрович залюбки пише інструментальну музику, пісні, виконує власні твори. До того ж, грає на багатьох інструментах і здійснює музичний супровід ансамблю.

Синявських вокалістів вже добре знають і полюбили на Рокитнянщині. Їх репертуар складається в середньому зі ста різножанрових українських народних та естрадних пісень, що виконуються переважно в два-три голоси, акапельно і з музичним супроводом. У складі вокального ансамблю – солісти, дуети, тріо. Кістяк колективу становлять 10 жінок.

Репертуар ніколи не повторюється, адже щороку готується новий сценарій та раніше неспівані пісні.

Місцеві співачки принципово не вдаються й до чужого репертуару. Протягом свого існування колектив провів понад 150 концертів.

У грудні 2017 року постановою колегії управління культури, національностей та релігій Київської облдержадміністрації вокальному колективу «Мрія» Синявського будинку культури присвоєно звання «Народний аматорський колектив». У наступному році цей творчий колектив став учасником телевізійної програми «Фольк-music» народної артистки України Оксани Пекун.

А є таланти, які славлять Синяву ще й по всій Україні, і світу.

СТЕПАНЮК Оксана Анатоліївна



О. А. Степанюк

Вона завжди мріяла співати на великій сцені так, щоб слухачі відчували всю глибину пісні й голосу. В такі хвилини дівчині здавалося, що вона передає якесь послання Бога до людей. На її переконання, наділений подібним даром співак лікує душі, а людина, слухаючи божественний голос, світлішає і добрішає. Дитяча мрія стати професійною оперною співачкою здійснилася і сьогодні колоратурне сопрано нашої землячки – відомої співачки Токійської опери Фудзівара, заслуженої артистки України Оксани Степанюк (16.06.1976 р. н.) лунає в усьому світі.

Поштовх до світового визнання уродженка села Синява Оксана Степанюк отримала ще дитиною у стінах Рокитнянської дитячої музичної школи, де вона навчалася, одночасно здобуваючи освіту в Синявській школі.

Згодом із червоними дипломами закінчила Житомирське музичне училище по класу бандури в Миколи Нечипоренка, два факультети Національної академії музики імені П. І. Чайковського (з 1996 по 2002 рік): по класу бандури – у професора Сергія Баштана та по класу вокалу – у Євгенії Мірошниченко.

Неповторний голос, виконавський талант, досконала гра на бандурі та наполеглива праця сприяли подальшому успіху Оксани на сцені та участі у багатьох мистецьких світових конкурсах.

1998 року вона стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу виконавців на народних інструментах у Харкові, в наступному – лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Нові імена України» у Києві, у 2000-му – лауреатом Міжнародного конкурсу в Росії. Ще через рік відбувся її дебют в опері «Царева наречена» Римського-Корсакова в ролі Марфи.

2002 року Оксані підкоряється закордонна сцена – молода співачка зайняла перше місце у міжнародному конкурсі в Італії.

Тоді ж Оксана Степанюк випустила свій перший альбом українських пісень «Соловейко», через три роки – диск «Мир», а в 2013-у – диски «Сплести кохання» (японських пісень) та «Аве Марія».

Твір «Аве Марія» Д. Каччіні під власний акомпанемент на бандурі – доленосний для Оксани, адже свого часу вона виконувала його під час аудієнції з Папою Римським Іоанном-Павлом II.

2010 року переможниця нових міжнародних конкурсів Оксана Степанюк стала солісткою японської опери Фуджівара та через короткий період часу – виконавицею головної партії в опері «Лючія де Лямермур» Г. Доніцеті. Невдовзі відбувся дебют артистки у токійській опері в ролі Оскара «Бал-маскарад».

Голос Оксани Степанюк звучить і для пересічного глядача, і для членів імператорської сім'ї.

Під час свого перебування в Японії Оксана Степанюк дала понад 500 сольних концертів. Концертні тури також відбулися і в Франції, Чехії, Росії, Ірані, Італії, Німеччині, благодійні концерти – в Україні, Камбоджі, Шрі-Ланці, Філіпінах, Афганістані, Японії. Її гастрольний графік розписаний на два роки вперед.

Указом Президента України № 845/2011 від 23 серпня 2011 року Оксані Степанюк присвоєно звання «Заслужений артист України».

За видатні заслуги та високий професіоналізм ім'я видатної співачки занесено на районну Дошку Пошани «Гордість твоя, Рокитнянщино!».

2012 року відбувся концерт Оксани Степанюк для земляків в актовому залі Рокитнянської дитячої музичної школи.

Унікальний голос Оксани Степанюк звучав настільки сильно, професійно і неперевершено, що в деяких глядачів на очах з'явилися сльози. Недарма в Японії Оксану називають «українським соловейком». Не приховували свого хвилювання та гордості за дочку батьки Оксани Степанюк – Анатолій Євгенійович та Ольга Миколаївна Степанюки, котрі теж були присутні на концерті.

Нині Оксана Степанюк продовжує працювати і жити в Японії. Крім класичної програми, виконує інструментальні твори для бандури, а також українські народні, японські та авторські пісні в супроводі бандури та фортепіано.

ЯРЕТИК Микола Никопорович

На благодатній і щедрій синявській землі, яка народжувала і продовжує народжувати прекрасні солов'їні голоси, сформувався і виріс феномен великого сподвижника і виконавця народної пісні Миколи Яретика. Народився наш земляк 24 січня 1951 року в сім'ї колгоспників. Із 1959 по 1967 роки навчався у Синявській школі. Тут Миколі Яретіку дуже пощастило, адже його першим вчителем співу та музичного супроводу був талановитий виконавець і музикант-педагог Володимир Андрійович Пустовіт. Саме він помітив природне обдарування хлопця, залучив до співу в шкільному, а потім і в сільському хорі, прищепив закоханість до народних музичних інструментів. Від Володимира Андрійовича Микола Яретик вперше почув голос сопілки, бандури, мелодійні переливи баяна.



М. Н. Яретик

Із часом природна краса голосу, який поступово мужнів і набирав сили, внутрішня потреба співу привели Миколу Яретика до Київського культосвітнього училища на диригентсько-хорове відділення, де з'явилася можливість професійно шліфувати свій голос. Одночасно Микола Яретик опановує гру на баяні, удосконалює вокально-виконавську техніку, вивчає пісенну народну творчість і заглиблюється у її зміст.

Після закінчення культосвітнього училища Микола Яретик працює художнім керівником різножанрових колективів на підприємствах Києва та області. З роками напрацьовується репертуар народної пісні, і Микола Яретик вирішує створити ансамбль української пісні «Чумацький шлях» (1991). «Чумацький шлях» – це образ тієї дороги, котра веде всіх нас до незнищених джерел культури народу.

Організований з артистів-професіоналів, колектив став пропагандистом української народної пісні, примножуючи і звеличуючи її неоціненний скарб – багатовікову пісенну культуру. «Чумацькому шляху» аплодували в концертних залах Словаччини, Німеччини, Польщі, Франції, Австрії, Іспанії, Іраку та багатьох містах і селах України. У складі ансамблю директор-адміністратор Микола Яретик бере участь у численних концертних програмах Києва, дає благодійні концерти для дітей-сиріт, ветеранів війни, в багатьох радіо і телепередачах.

У концертній діяльності «Чумацького шляху» Микола Яретик презентує слухачам численні козацькі й чумацькі пісні, вік яких вимірюється сивими століттями – «Іхав козак з України», «Над річкою бережком», «Повіяв вітер степовий», «Пасла дівка лебеді», «Ох і не стелися, хрещатий барвінку», «Стоїть козак на чорній кручі», давні і сучасні, сумні і веселі, глибокі, як пам'ять, багатогранні, як душа самого народу. Деякі з них «Чумацьким шляхом» були виконані уперше.

Комунікаційний центр місцевої спільноти – бібліотека

Комунікаційним центром місцевої спільноти, де жителі села можуть реалізувати свої потреби в самоосвіті, відпочинку, доступі до інформації через новітні технології, є бібліотека-філія №7 Рокитнянської централізованої бібліотечної системи. Заклад щороку обслуговує понад 500 читачів і належним чином забезпечується достатньою кількістю газет і журналів. Книжковий фонд нараховує 12345 тисяч примірників.

Серед читачів – люди різного віку. Найменші – дошкільнята, які відкривають перед собою світ книги, – найактивніші. Школярі в основному цікавляться літературою шкільної програми – як художньою, так і тематичною з різних предметів і, як правило, прагнуть тримати у руках гарно видану книгу з барвистими малюнками. Люди середнього віку – від 35-ти до 50-ти років – надають перевагу вітчизняній і зарубіжній фантастиці, детективам і любовним романам. Літні здебільшого цікавляться літературою радянського часу, історичною, про Другу світову війну.

Ознака часу – потяг до читання молодшого і середнього поколінь, так зване «родинне читання» та бажання безпосереднього спілкування з людьми.

Попередня завідувачка бібліотекою Ольга Михайлівна Лук'янець з понад 30 роками трудового стажу, особливу увагу в своїй роботі приділяла популяризації літератури з патріотичного виховання, у тому числі й на прикладі земляків-учасників АТО/ООС. Вихованню у підростаючого покоління національної гідності, почуття милосердя і доброти у наш час приділяє завідувача закладом Галина Володимирівна Дідик.

У магазинах, на базарах і через Інтернет

У 18-ти торговельних закладах, а ще не так давно на все село було всього кілька торговельних точок, жителі села купують як продовольчі, так і промислові товари. За господарськими товарами до Синяви їдуть із Рокитного і сусідніх сіл – настільки широким є їх асортимент. Напередодні свят чи у свята в магазини завозять для реалізації навіть живі квіти.

У центрі села облаштовано невеличкий базар, де місцеві жителі практично щодня продають молочну, м'ясну, овочеву та іншу продукцію, вироблену в підсобних господарствах, рибу, впійману в Росі. Товстолоби і коропи в осінню пору пропонують за цінами виробника орендарі ставків із сусіднього Таращанського району. Заїжджі чи місцеві підприємці періодично реалізують промислові товари, в основному – одяг, білизну, рушники, кімнатне взуття.

За більш модним і якісним одягом, взуттям, побутовою технікою, меблями, посудом синявці їздять, як правило, до Рокитного, Білої Церкви, Києва, де ширший вибір та більш прийнятні ціни. Роблять замовлення через Інтернет, користуючись системою знижок, акціями, розпродажем.

А весілля, хрестини, ювілеї переважно святкують у готельно-ресторанному комплексі «Старий Млин» та кафе «Міраж». Ніби ще донедавна не напинали на подвір'ях брезентові шалаші і не виставляли довгі столи з численними стравами...

Маршрутки – щогодини, як у місті

Завдячуючи приватним перевізникам, синявці мають змогу добуватися до районного центру Рокитне, на залізничну станцію «Рокитне» і в районну лікарню.

Щоденно діють 6 маршрутів до Білої Церкви (через села Чепелівка і Бирюки) та щогодини, починаючи з 5-ої ранку до 17-ої вечора, рейси до Києва. Кияни, котрі мешкають поблизу Національного палацу «Україна» і постійно бачать на кінцевій зупинці мікроавтобуси з надписом «Синява», не перестають дивуватися: «Що це за місто, що туди кожної години відправляються маршрутки?». А ще кілька років тому у селі починали з однієї маршрутки вдень.

Разом з тим жителі села порушують питання про відкриття маршрутів Синява – Тараща, Синява – Ржищів (через Кагарлик), Синява – Богуслав (через Миронівку).

Від виплати пенсій – до відправлення листів із SMS-повідомленнями

Поштові послуги місцевим жителям надаються у поштовому відділенні, що розміщується у приміщенні сільської ради. До цього воно знаходилося на території тракторного стану колгоспу імені Кірова.

Завідуюча відділенням Катерина Семенівна Пустовіт та три листоноші обслуговують мешканців понад 1660 дворів. А це – виплата пенсій, допомога малозабезпеченим сім'ям та інвалідам, прийняття комунальних платежів, передплата періодичних видань, відправлення бандеролей і посилок, рекомендованих листів і грошових переказів.

З'явилися і нові послуги – кур'єрська доставка, відправлення пріоритетних листів, листів із SMS-повідомленнями, реалізація товарів народного споживання, лотерей, ліки на замовлення, автострахування, виплата субсидій та інші.

Із підключенням до Інтернет-мережі (Інтернет у Синяві став можливим завдяки безпроводовим провайдерам) певна частина жителів села відмовилася від звичного листування і користується електронною поштою.

У наші дні синявські поштовики переживають не найкращі часи, адже у зв'язку з так званою «оптимізацією» мережі «Укрпоштою» намітилася тенденція до закриття сільських поштових відділень. У зв'язку з цим Синявське поштове відділення, яке обслуговує одне з найбільших сіл на Рокитнянщині, працює 4 дні на тиждень – вівторок, четвер, п'ятницю та суботу, а заробітна плата працівників – мінімальна.

Що стосується послуг повсякденного телефонного зв'язку, які надаються Рокитнянським цехом електрозв'язку ВАТ «Укртелеком», то ними у Синяві користуються всього 70 сімей, але на противагу 70-90-х рокам минулого століття проблеми розширення телефонної мережі не існує. Більше того, синявці поступово відмовляються від послуг «Укртелекому», адже активно вдаються до використання мобільного зв'язку. Мобільники сьогодні побачиш у руках першокласників і 70-80-річних бабусь. У когось вони простенькі з мінімальною кількістю операцій, у когось це – смартфони, доповнені функціями кишенькового персонального комп'ютера.

Стільниковим зв'язком жителі села, як і жителі Рокитнянського району, користуються ще з 1995-1996 років зі встановленням у Білій Церкві і Кагарлику веж компанії ПрАТ «МТС Україна». Проте ці малопотужні вежі не забезпечували якісного покриття зони в Рокитнянському районі. Сигнал приймався лише на вільній від забудови місцевості. Якісний мобільний зв'язок забезпечується з 2001 року – саме тоді на вежі поблизу приміщення Рокитнянської районної державної адміністрації в смт Рокитному було встановлено стільники для покриття зони базовими станціями.

Житло – власним коштом

Сільська рада щороку видає 10-15 синявцям дозволи на індивідуальне будівництво. Незважаючи на проблеми, характерні як для будівельної галузі в цілому, так і для кожного сільського населеного пункту, – високі ціни на будівельні матеріали й роботи, транспортні послуги, безробіття – Синява все ж потроху будує та оновлює наявне житло. В останні роки в селі щороку реєструють 15-20 шлюбів і, як мінімум, 95 відсотків молодих сімей змушені будуватися чи купувати житло. Це, звісно, важко, то ж молодіжний «безвідсотковий» кредит від держави був би дуже доречним. Але люди в Синяві звикли вирішувати власні проблеми, у тому числі і житлові, самотужки.



Біжить хлоп'я, біжить життя, біжить час... А отчий дім і рідна сторона – у серці завжди

Якщо 20 років тому купити земельну ділянку під забудову чи хату могли одиниці, то тепер це стало життєвою нормою.

Занепаду, як у деяких віддалених від центральних магістралей селах, немає. Їдеш таким селом і не побачиш у вікні ні нового тюлю чи, бодай, фіранки. У багатьох синявських будинках – і пластикові вікна, і ондулінові дахи, двори огорожені металевими та кам'яними парканами, на дахах – супутникові антени, у дворах – легкові автомобілі різних марок, мікроавтобуси, мотоцикли, мопеди, новинка наших днів – електровелосипеди вартістю від 5,5 тисячі гривень і квадроцикли. Ознака часу – жінка за кермом автомобіля. Не виняток і сьогоднішній Синявський сільський голова Ольга Миколаївна Ковінька, адже у наші дні автомобіль для багатьох не розкіш, а засіб для пересування, вирішення нагальних робочих і домашніх питань.

У просторих будівлях, окрім газопостачання, електрики, є водопостачання і водовідведення, сучасна побутова техніка (телевізори, пральні машини, пилососи, електродуховки, електрочайники, мультиварки, холодильники і морозильні камери, автоклави, відеотехніка та інше), у підсобних господарствах – чимало сільськогосподарської техніки: трактори, вантажні автомобілі, комбайни, корморізки, млинки для подрібнення зерна, доїльні апарати). Виорати город, посіяти чи змолотити зерно – жодної проблеми.

Сільське безробіття, що фіксується і в наші дні, та негласний принцип «Аби краще, ніж у сусіда», штовхає багатьох синявців до

пошуку роботи і додаткових заробітків не тільки у різних регіонах України, а й країнах колишнього Радянського Союзу, Польщі, Португалії, Іспанії, Італії. Вони працюють в установах, організаціях, торговельних, освітніх, медичних закладах у смт Рокитному, Білій Церкві, Києві, в охоронних фірмах та у приватних підприємців, виховують дітей у заможних київських та іноземних родинах, займаються перевезенням вантажів до європейських країн. А могли б жити у своєму селі, народжувати і виховувати дітей, плекати рідний край. Та охоче віриться: настануть в Україні часи, коли українці не їхатимуть у світа за кращою долею. Недарма кажуть: нема нічого милішого за рідну землю.

СЕЛО СИНЯВА у центрі України і Європи продовжує своє життя. Його мешканці просять у Бога єдиного – миру на українській землі і здоров'я собі і рідним. Благослови, Господи, всіх нас для волі, добра і правди на довгі віки.



З Божою допомогою – у майбутнє. Монумент Покрови Пресвятої Богородиці, встановлений восени 2017 року на кошти Ю. Л. Пивовара на Цановій горі

ПОСИЛАННЯ:

1 – Наказ Рокитнянського управління юстиції №08-04-34 від 2.04.2015 року.

Чи можна зазирнути в майбутнє?

Що б там не казали, а людина влаштована ще й так, що завжди хоче знати й майбутнє.

А чи можна зазирнути в майбутнє?

Так, скажуть астрологи, адже кожна людина народжується під своєю зіркою і, знаючи розташування зірок, можна передбачити її долю.

Так, скажуть хіроманти, покажіть лишень свою руку – там написана лінія вашого життя.

Так, скажуть провидці: впавши в незвичайний стан, ми намалюємо вам картину майбутніх подій.

Але чи багато людей по-справжньому вірять у таке? Чомусь здається, що ні.

То ж, чи можна зазирнути в майбутнє?

Відповідь на це запитання кожен дасть по-своєму.

Колись, уже більше ста років тому, в кінці нашого городу, що виходив до перехрестя вулиць, прадід мого чоловіка разом із сусідами викопав криницю. До води там – більше тридцяти метрів. І за сьогоднішніми мірками – це глибоко, а в ті часи це була найглибша криниця в околиці. І у ній вода: чиста-чиста, завжди прохолодна, зі своїм неповторним смаком, радувала-дивувала багатьох людей.

Навіть із інших частин містечка, особливо в літню пору, за нею приїжджали люди. Криницю доглядали всім кутком.

У минулому столітті її частенько гуртом чистили, гуртом поставили бетонні пудла, зробили металеве накриття. Підвищення обмурував каменем вже дід.

Тепер, коли по вулиці проклали центральний водогін, потреба людей у криничній воді зменшилася і вже понад два десятки років криницю ніхто не чистив. Але вона не замулилась. Вода у ній така ж – з неповторним смаком, прохолодна і чиста.

Підросла наша старша внучка і в свої п'ять років вперше приїхала на кілька тижнів із міста до своєї прабабусі погостювати. Що найбільше її вразило – то це смак криничної води. Прямо з відра, вмочивши туди свого носика, як і ми в дитинстві (мама колись приказувала: – Не вмочай носа!), пила і не могла напитись...

Ми ж, куштуючи цю воду, відчуваємо смак свого дитинства, який із кожним прожитим роком стає все дорожчим.

Хочеш зазирнути в майбутнє?

Просто трудись, залишай свій слід на землі, думай про своїх нащадків. Все зроблене з душею знайде свій відбиток і після нас. Подивись лишень на плоди своєї праці і ти побачиш майбутнє.

Керівний склад колгоспів с. СиняваКолгосп імені 18 Партз'їзду (1944-1959 рр.)

Пелех І. А. – 1946 р.;
Кибенко О. С. – 1947 р.
Шопа В. В. – 1947 р;
Мовчан С. Н. – 1948 р.;
Сахно І. В. – 07.1948 р.;
Сасько П. Д. – 01.1955-1955 рр.;
Коваль Д. Т. – 11.1955-1958 рр.;
Сахно О. П. – 1958-1959 рр.

Колгосп імені Будьонного (1944-1959 рр.)

Хорунжий І. Т. – 1945 р.
Сахно С. Д. – 04.1945 р.
Тригуб Г. П. – 01.1947-02.1948 р.;
Сізік П. В. – 02.1948-11.1949 р.;
Сатиренко М. М. – 12.1949 р.;
Липовий П. Г. – 1956-1959 рр.

Колгосп імені Кірова (1944-2000 рр.)

Ряднина Т. Г. – 02.1945 р.
Клименко М. П. – 1946-1947 рр.
Коваленко Ф. М. – 1948 р.;
Липовий П. Г. – 1949-1953 рр.;
Коваленко В. П. – 1954-1955 рр.;
Коваленко Ф. М. – 02.1955-1956 рр.;
Чайка В. С. – 1957-1959 рр.;
Липовий П. Г. – 1960 р.;
Сахно О. П. – 01.1961-12.1970 рр.;
Василега М. І. – 12.1970-02.1971 рр.;
Сахно О. П. – 02.1971-11.1978 рр.;
Василега М. І. – 02.1978-03.1986 рр.;
Соловей П. А. – 24.04.1986-2000 рр.

(За матеріалами архівного відділу Рокитнянської РДА).

Представники влади в с. Синява у 1944-2020 роках

СИНЯВСЬКІ СІЛЬСЬКІ ГОЛОВИ:

Клименко І. Я. – 1945 р.;
 Сітнікова Є. І. – з 02.1945 р.;
 Неровний І. Ф. – з 24.12.1945 р.;
 Пелех І. А. – 1946 р.;
 Шопа В. В. – обраний 15.02.1946 р. тимчасово замість Пелеха І. А.;
 Романенко М. С. – 07.1946-1948 рр.;
 Романчук В. В. – з 10.1948 р.;
 Романенко М. С. – 12.1948-1950 рр.;
 Билим М. П. – 1951-1953 рр.;
 Романенко М. С. – 03.1953-1960 рр.;
 Пенцак В. В. – 09.1960-1975 рр.;
 Верескун Г. М. – 01.1976-1977 рр.;
 Клименко О. М. – 06.1977-1982 рр.;
 Сахо О. П. – 06.1982-1988 рр.;
 Марковський О. І. – 07.1988-1990 рр.;
 Левченко В. І. – 27.04.1990-1991 рр.;
 Марковський О. І. – 03.1991-21.05.2000 рр.
 (дострокове припинення повноважень);
 Кравченко Т. П. – 2000-2002 рр.;
 Крупка О. П. – 12.04.2002 – 03.2015 р.
 Ковінька О. М. – з 1.11.2015 р. по даний час.

Секретарі Синявської сільської ради:

Лісняк О. Г. – 1944 р.;
 Доредоренко Г. Д. – 1945 р.;
 Цимбал О. І. – 1945 р.;
 Лісняк О. Г. – 1945 р.;
 Сізик О. І. – 1945-1946 рр.;
 Лісняк О. Г. – 07.1946-1988 рр.;
 Кравченко Т. П. – 1988-1990 рр.; заступник голови Синявської сільської ради – 1990-1991 рр.; секретар Синявської сільської ради – 03.1991-09.2000 рр.;
 Левченко О. В. – 2001-2012 рр.;
 Ковінька О. М. – 1.02.2012-25.10.2015 р. (з 1.04.2015 р. – з одночасним виконанням обов'язків Синявського сільського голови).

(За матеріалами архівного відділу Рокитнянської РДА).

Директори Синявської школи

- Присяжний Л. К. – до 1941 р.;
Власенко К. І. – 1944-1948 рр.;
Семиліт Н. П. – 1948-1949 рр.;
Чуприна І. П. – 1949-1950 рр.;
Голотребчук А. О. – 1950-1957 рр.;
Кибенко І. П. – 1957 р.;
Городній М. П. – 1957-1969 рр.;
Яретик Д. Р. – 1969-1984 рр.;
Небрат К. В. – 1984-1987 рр.;
Тимків В. М. – 1987-1990 рр.;
Соловейко М. П. – 1990-1999 рр.;
Салацький В. М. – 1999- 2001 рр.;
Шаравара В. Б. – 2001-2005 рр.;
Клименко Н. В. – 2005-2014 рр.;
Мельник П. В. – з 2014 р.

Список жителів села Синява – учасників Другої світової війни 1941-1945 років

1. **Рядовий Авраменко Мефодій Тимофійович**, народився 19.06.1909 р., мав поранення (довідка №273 від 27.03.1945 р.), проходив дійсну службу по 04.1945 р., стрілок 722 стрілецького полку 263 гвардійського стрілецького полку, нагороджений двома медалями «За відвагу».

2. **Рядовий Бабенко Микола Іванович**, народився 6.12.1899 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., кухар 1127-ого стрілецького полку, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За відвагу», «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною».

3. **Рядовий Бакаленко Артем Лаврентійович**, народився 23.03.1907 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., стрілок 285-ого стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

4. **Рядовий Биба Василь Йосипович**, народився 10.02.1926 р., проходив дійсну службу з 02.1944 по 05.1945 рр., навідник 17-ого мінометного стрілецького полку, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією».

5. **Капітан Билим Андрій Петрович**, народився 29.11.1908 р., проходив дійсну службу, завідувачий діловодством-казначей Південно-Західного, Сталінградського, Донського, Центрального, Першого Білоруського фронтів, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Берліна», «За оборону Сталінграда», «За Одер, Нису, Балтику».

6. **Рядовий Безкоровайний Іван Никифорович**, народився 23.01.1913 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., стрілок 476-ого стрілецького полку.

7. **Сержант Буглак Микола Федорович**, народився 24.04.1924 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., командир гармати 1035-ого та 128-ого артилерійських полків, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Берліна», «За звільнення Варшави».

8. **Рядовий Бурій Петро Васильович**, народився 25.03.1926 р., проходив дійсну службу з 07.1944 по 05.1945 рр., гарматний номер 1177 об'єднаного артилерійського дивізіону.

9. **Старший лейтенант Вакуленчик Василь Андрійович**, народився 12.03.1912 р. у с. Михайлівка на Житомирщині, проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., командир роти 177 ВАД 14-ого авіарайону РФ 229 БАО I-го Прибалтійського фронту,

помічник командира автомобільної роти з технічної частини, інвалід Великої Вітчизняної війни III групи, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною», «За оборону Москви», «За взяття Кенігсберга», «За взяття Берліна». Звільнений у запас у травні 1948 року з 336-ого окремого автомобільного технічного батальйону.

10. Рядовий **Ванченко Іван Ларіонович**, народився 30.01.1914 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., мінометник 263-ого мінометного полку, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Будапешта».

11. Старший сержант **Ванченко Михайло Олексійович**, народився 12.06.1925 р., проходив дійсну службу з 04.1944 по 03.1945 рр., курсант 150-ого запасного стрілецького полку, навідник 458-го стрілецького полку, командир гармати 200-ого запасного артилерійського дивізіону, нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною». У 1945-1947 рр. – курсант Сталінградського артилерійського училища. Командир відділення артилерійської дивізії, помічник командира артилерійського взводу. Звільнений у запас у 1950 році.

12. Сержант **Вушницький Микола Миколайович**, народився 15.05.1915 р., проходив дійсну службу з 10.1942 по 05.1945 рр., командир взводу 38-ого відділення контррозвідки 40-ого стрілецького полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

13. Старший сержант **Гартавенко Михайло Іванович**, народився у 1922 р., проходив військову службу по 05.1945 р., діловод 317-го зенітного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

14. Рядовий **Ганенко Михайло Йосипович**, народився 15.11.1922 р., проходив дійсну службу по 04.1945 р., телеграфіст окремого мінометного батальйону зв'язку, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

15. Єфрейтор **Гладченко Григорій Гнатович**, народився 02.1904 р., проходив дійсну службу по 05.1945. рр., стрілок 1127-го стрілецького полку, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Будапешта», «За відвагу», «За бойові заслуги».

16. Рядовий **Глиняний Петро Васильович**, народився у 1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 09.1941 рр., водій мотострілецького полку 43-ої дивізії, перебував у полоні, нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня.

17. **Рядовий Годлевський Тимофій Харитонович**, народився 21.01.1906 р., інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, проходив дійсну службу по 05.1945 р., стрілок 748-ого стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

18. **Лейтенант Горовий Арсентій Феодосійович**, народився 24.08.1910 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., командир хімічного взводу 327-ої стрілецької дивізії II-ої ударної армії Волховського фронту, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

19. **Горовий Прокіп Антонович**. Призваний у лави Червоної Армії у 1939 році. У тому ж році брав участь у війні з Фінляндією, служив у кулемтній роті. Проходив дійсну службу протягом усієї війни, був тричі поранений, важко контужений. Нагороджений двома орденами Червоної Зірки, орденом Слави III ступеня, бойовими медалями.

20. **Рядовий Горовий Григорій Дмитрович**, народився у 1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., стрілок 458-го стрілецького полку, нагороди втрачені.

21. **Рядовий Горovenko Олексій Григорович**, народився 3.10.1922 р., призваний 6.07.1941 р., проходив дійсну службу в окремому саперному батальйоні сапером з 07.1941 р. по 12.1941 р., в 561 стрілецькому полку – сапером-мінером з 12.1941 р. по 02.1943 р., в окремій телеграфно-будівельній роті 1239 лінійним наглядачем – з 02.1943 р. по 12.1943 р., 120 окремому лінійному батальйоні зв'язку – лінійним наглядачем з 12.1943 р. по 11.1946 р. Тяжко поранений в ліву руку 24.07.1942 р. Нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Японією». Демобілізований 1.11.1946 р. на підставі Указу Президії Верховної Ради України СРСР від 22.10.1946 р.

22. **Сержант Городній Степан Кирилович**, народився 3.12.1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., радист 459-го мінометного полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За бойові заслуги», «За відвагу» (2).

23. **Молодший сержант Горбач Михайло Якович**, народився 3.11.1926 р., проходив дійсну службу з 3.1944 по 05.1945 рр., стрілок 270-го і 221-го стрілецьких дивізіонів, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією», «За взяття Кенігсберга».

24. **Старший сержант Гуменюк Едуард Францович**, народився 1.10.1920 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., командир відділення 204-го артилерійського полку, нагороди втрачені.

25. Рядовий **Дерій Сергій Якович**, народився 9.09.1906 р., проходив дійсну службу з 07.1941 р., стрілок 1050-го стрілецького полку, стрілок 1059-ого стрілецького полку по 05.1945 р.

26. Сержант **Діренко Степан Іванович**, народився у 1912 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., водій, командир відділення у складі III військово-дорожнього загону, нагороджений медаллю «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною», «За оборону Ленінграда».

27. Молодший сержант **Діковський Володимир Васильович**, народився 24.12.1908 р., проходив військову службу з 07.1941 по 09.1941 рр., помічник автотехніка зенітного дивізіону – з 02.1944 по 05.1945 рр., майстер зброї, перебував у полоні в м. Кам'янець-Подільський, вважався зниклим безвісти (Дані ЦАМО РФ: оп. 11458, спр. 26, арк. 315), був поранений, нагороджений орденом Слави III ступеня, «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Будапешта», «За взяття Вєни», «За звільнення Праги».

28. Сержант **Довгополов Юхим Григорович**, народився 1.04.1918 р., проходив військову службу з 08.1941 р. по 12.1943 р., водій 434-го прожекторного полку, водій авіапункту, був поранений, нагороджений медалями «За оборону Сталінграда», «За перемогу над Німеччиною».

29. **Євдокимов Олександр Григорович**, народився 8.05.1920 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 04.1945 рр., нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, ювілейними медалями.

30. Старший сержант **Зайка Петро Петрович**, народився 20.06.1925 р., проходив дійсну службу з 05.1944 по 04.1945 рр., командир мінометників 1317-го стрілецького полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

31. Рядовий **Іванюшин Іван Степанович**, народився 29.03.1927 р., проходив дійсну службу з 11.1944 по 05.1945 рр., стрілок 13-го стрілецького полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За взяття Кенігсберга».

32. Рядовий **Іщенко Степан Феодосійович**, народився 12.09.1908 р., проходив дійсну службу по 05.1945 рр., стрілок 777-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

33. Сфрейтор **Елінський Іван Леонтійович**, народився 5.10.1926 р., проходив дійсну службу з 04.1944 з 05.1945 рр., стрілок 1804-го окремого зенітного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

34. Сержант Зінченко Олександр Миколайович, народився 24.04.1924 р., проходив дійсну службу з 08.1942 по 09.1045 рр., командир відділення зв'язку 515-го окремого дивізіону зв'язку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією», «За взяття Берліна», «За оборону Сталінграда».

35. Сержант Калайда Григорій Петрович, народився 14.03.1921 р., інвалід Великої Вітчизняної війни III групи (посвідчення серія II №178379), проходив дійсну службу з 06.1941 по 07.1941 рр., з 07.1942 р., механік-водій 6-ої окремої танкової бригади, нагороди: орден Червоної Зірки, медаль «За перемогу над Німеччиною».

36. Рядовий Капусняк Іван Васильович, народився 9.10.1902 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 05.1945 рр., санітар 43-ої армійської паталого-анатомічної лабораторії, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

37. Рядовий Каращук Микола Іванович, народився 6.02.1915 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., гарматний номер 661 кулеметного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

38. Рядовий Клименко Аким Онисимович, народився 25.12.1906 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., стрілок 382-го стрілецького полку.

39. Рядовий Клименко Василь Мефодійович, народився 17.01.1907 р., проходив дійсну службу з 05.1942 р. по 05.1945. р., стрілок 1804-го ракетно-зенітного полку 658-ї спеціальної артилерійської батареї. Нагороджений медалями «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною».

40. Єфрейтор Клименко Григорій Явдокимович, народився 9.01.1911 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., гарматний номер 899-го артилерійського полку, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

41. Старшина Клименко Дмитро Андрійович, народився 28.05.1918 р., проходив дійсну службу, стрілок 1156-го стрілецького полку.

42. Майор Клименко Іван Харитонович, народився 15.12.1913 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., нагороджений орденами Червоної Зірки, Бойового Червоного Прапора, медалями «За бойові заслуги», «За оборону Кавказу», «За перемогу над Німеччиною».

43. Рядовий Клименко Захар Данилович, народився 9.08.1920 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., гарматний номер 49-го окремого артилерійського дивізіону, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

44. Рядовий Клименко Матвій Дмитрович, народився 29.12.1921 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., телефоніст 449-го окремої роти зв'язку, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

45. Рядовий Клименко Микола Петрович, народився 4.04.1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 06.1945 рр., тракторист 49-ої зенітної артилерійської дивізії, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

46. Рядовий Клименко Яків Федорович, народився 14.08.1924 р., проходив дійсну службу по 04.1945 р., стрілок 36-го і 1229-го стрілецького полків, старший кулеметник, чотири рази поранений, нагороджений медалями «За відвагу», «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Німеччиною».

47. Сержант Клименко Микола Харитонович, народився 26.08.1926 р., проходив дійсну службу з 03.1944 по 05.1945 рр., кулеметник 23-го десантного полку, був поранений, нагороджений медалями «За бойові заслуги». «За перемогу над Німеччиною».

48. Старшина, мічман Коваленко Микола Григорович, народився 13.05.1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., електрик-зв'язківець кабельного зв'язку 412-ої окремої роти зв'язку КМОР КБФ, старший телефоніст полку морської піхоти, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За оборону Ленінграда», «За бойові заслуги», «За взяття Кенігсберга». «За перемогу над Німеччиною».

49. Капітан Коваленко Федір Миколайович, народився 16.06.1908 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 11.1942 рр., помічник начальника продпункту Південного фронту з 11.1942 по 05.1943 рр., навідник начальник ПФС 36-ї гірсько-в'ючної роти з 05.1943 по 05.1945 рр., інспектор продхарчування 18-ї армії Ударного фронту, мав контузію, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За оборону Кавказу». Брав участь у визволенні Новоросійська, Правобережної України, Карпат і Чехословаччини.

50. Молодший лейтенант Коваль Антон Петрович, народився 13.09.1924 р., проходив дійсну службу з 04.1944 по 05.1945 рр., нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

51. Рядовий Коваль Іван Федорович, народився 9.10.1914 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 03.1945 рр., мінометник 86-го артилерійського полку II механізованої бригади, був поранений, нагороджений орденом Слави III ступеня, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією».

52. Рядовий Коваль Михайло Федорович, народився 21.11.1912 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., водій 1550-го складу НКО.

53. Сержант Коваль Яків Васильович, народився 15.02.1920 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., стрілок Карельського фронту з 11.1944 по 04.1945 рр., Перший Український фронт, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

54. Старший лейтенант Коляда Михайло Сергійович, народився 30.09.1908 р., проходив дійсну службу з 08.1942 р., політрук роти 1126-го стрілецького полку Калінінського фронту з 02.1943 по 10.1943 рр., політрук батальйону 152-го гвардійського стрілецького полку Південного фронту з 02.1944 по 05.1945 рр., парторг батальйону 74-го окремого полку зв'язку III Білоруського фронту, був поранений, нагороджений орденами Червоної Зірки, Великої Вітчизняної війни II ступеня, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

55. Рядовий Кольцов Григорій Григорович, народився 12.08.1916 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 09.1945 рр., гарматний номер 152-го стрілецького полку, з 02.1944 по 05.1945 рр. – слюсар 480-го артилерійського полку, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

56. Лейтенант Корочков Петро Михайлович, народився 12.06.1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 01.1944 рр., командир батареї Південно-Західного, Південного, 4-го Українського фронтів.

57. Сержант Кравченко Микола Афанасійович, народився 24.04.1924 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 05.1945 рр., командир гармати 899-го артилерійського полку, нагороджений медалями «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною».

58. Рядовий Кравченко Павло Савович, народився у 1911 р., проходив дійсну службу по 1945 р., нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

59. Рядовий Кравченко Роман Омелянович, народився у 1914 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., стрілок 1553-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

60. Рядовий Крижанівський Антон Оксентійович, народився 30.07.1903 р., проходив дійсну службу з 07.1941 р. по 10.1944 р., стрілок 99-го стрілецького полку.

61. Рядовий Крупка Андрій Миколайович, народився 23.12.1895 р., проходив дійсну службу з 04.1944 р. по 08.1944 р., стрілок 55-го мінометного стрілецького батальйону.

62. Рядовий Крупка Іван Іванович, народився у 1910 р., проходив дійсну службу, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороди втрачені.

63. **Крячковська Катерина Василівна**, у 1942 році перебувала в партизанах, нагороджена медаллю «За оборону Києва».

64. **Старший сержант Кузьменко Андрій Кирилович**, народився 9.06.1905 р., проходив дійсну службу, нагороджений орденами Червоної Зірки, Слави III ступеня, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

65. **Кутниченко (?) Петро Павлович**, проходив дійсну службу з 07.1941 р., гарматний номер 966 стрілецького полку, з 01.1944 р. по 04.1945 р., телеграфіст 118-го артилерійського полку, нагороджений орденами Великої Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, ювілейними медалями.

66. **Рядовий Курилов Ілля Денисович**, народився 5.01.1924 р., проходив дійсну службу по 06.1943 р., механік-водій 5-ої гвардійської танкової бригади.

67. **Старшина Кучеренко Володимир Євтухович**, народився 14.01.1914 р., проходив військову службу з 04.1945 р. по 05.1945 р., рядовий 680-го стрілецького полку.

68. ??? проходив дійсну службу по 01.1945 р., старшина школи автоінструкторів з 01.1945 по 09.1945 рр., старшина 230-ого інструкторського протитанкового артилерійського полку, нагороджений 2-а орденами Вітчизняної війни I ступеня, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За звільнення Праги», «Партизан Вітчизняної війни» II ступеня.

69. **Молодший лейтенант Лазоренко Явтух Савович**, народився 23.05.1911 р., проходив дійсну службу з 09.1941 по 05.1944 рр., командир шабельного взводу II Кавказького корпусу Південного фронту, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений орденом Слави I ступеня, медалями «За відвагу», «За оборону Будапешта», «За оборону Києва».

70. **Рядовий Липовий Андрій Васильович**, народився 30.08.1911 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., стрілок 1127-го стрілецького полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

71. **Сержант Липовий Іван Федорович**, народився 6.01.1924 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., командир відділення 150-го запасного стрілецького полку, командир мінометників 1177-го стрілецького полку, у 1947 р. – командир міномета 1331-го стрілецького полку, мінометник 160-міліметрового міномета, командир міномета, звільнений у запас 5 березня 1947 року, нагороджений медалями «За взяття Будапешта», «За взяття Варшави», «За перемогу над Німеччиною».

72. Лейтенант **Липовий Прокіп Григорович**, народився 22.02.1903 р., проходив дійсну службу з 07.1941 р., заступник командира взводу по політчастині Волховського фронту, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений орденами Червоної Зірки, Леніна, медалями «За участь у героїчній обороні Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною».

73. Рядовий **Лівінський Пилип Григорович**, народився 10.12.1909 р., проходив дійсну службу з 01.1941 по 02.1944 рр., стрілок 29-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

74. Рядовий **Лісняк Олексій Степанович**, народився 2.03.1913 р., проходив дійсну службу з 07.1941 по 05.1945 рр., водій 54-го броньового танкового дивізіону, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

75. **Лісняк Микола Степанович** народився у 1916 році в селі Синява.

76. Старшина **Мазило Олексій Михайлович**, народився 30.03.1915 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., старшина стрілецької роти 680-го стрілецького полку з 10.1942 по 03.1944 рр., політрук 2676-го партизанського загону імені М. С. Хрущова.

77. Лейтенант **Малинчук Євгеній Хомович**, народився 24.05.1915 р., проходив дійсну службу, командир автороти західного автополку Ленінградського фронту, з 09.1944 по 05.1945 рр. – командир автовзводу 16-го автополку II Білоруського фронту, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією».

78. Рядовий **Малик Віктор Володимирович**, народився 18.04.1920 р., проходив дійсну службу з 04.1944 по 05.1945 рр., водій 317-го артилерійського зенітного полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

79. Молодший сержант **Малик Іван Володимирович**, народився 21.08.1920 р., проходив дійсну службу з 05.1944 по 05.1945 рр., радіотелеграфний майстер 79-го запасного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

80. Рядовий **Малик Степан Купріянович**, народився 6.01.1926 р., проходив дійсну службу з 04.1944 по 05.1945 рр., нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

81. Старший сержант **Мамонтов Олексій Акимович**, народився 25.05.1927 р., проходив дійсну службу з 09.1944 по 05.1945 рр., водій 1300-го артилерійського полку, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Берліна».

82. Єфрейтор **Марковський Петро Хомич**, народився 20.09.1920 р., проходив дійсну службу по 07.1945 р., мінометник 63-го запасного стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

83. Рядовий **Метлицький Микола Іванович**, народився 2.12.1926 р., проходив дійсну службу з 03.1944 р. по 05.1945 р., гарматний номер 2558 зенітного артилерійського полку, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією».

84. Сержант **Мовчан Микола Кузьмович**, народився 26.12.1922 р., проходив дійсну службу з 08.1941 по 05.1945 рр., стрілок 48-ої гвардійської стрілецької дивізії, командир відділення 270-го стрілецького полку, розвідник 810-го артилерійського полку, інвалід Великої Вітчизняної війни III групи, нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня, медалями «За бойові заслуги», «За відвагу».

85. Рядовий **Наконешний Павло Пилипович**, народився 16.07.1909 р., проходив дійсну службу з 01.1941р., стрілок 1131-го стрілецького полку, був поранений.

86. Сержант **Олійник Григорій Олексійович**, народився 9.09.1918 р., проходив дійсну службу по 03.1945 р., стрілок 86-го стрілецького полку, був поранений, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

87. Рядовий **Оберемок Микола Пименович**, народився 29.03.1911 р., проходив дійсну службу по 1945 р., був поранений, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

88. Рядовий **Олефір Іван Петрович**, народився у 1922 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 03.1943 рр., стрілок 887-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

89. Молодший сержант **Осадчий Іван Степанович**, народився 14.01.1927 р., проходив дійсну службу з 03.1945 по 05.1945 рр., стрілок 215-го зенітного артилерійського полку 447-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

90. Рядовий **Отиченко Григорій Михайлович**, народився 7.07.1922 р., проходив дійсну службу по 02.1944 р., інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «За відвагу».

91. Рядовий **Палій Василь Федорович**, народився 28.12.1902 р. у с. Насташка, з 12.1939 по 03.1940 рр. брав участь у радянсько-фінській війні, проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., водій 4-ої важкої танкової дивізії, окремого розвідувального батальйону, 235-ї СД автороти 83-го гвардійської стрілецької дивізії,

248-го гвардії стрілецького полку, був поранений, нагороджений 2-а орденами Червоної Зірки, медаллю «За відвагу».

92. **Рядовий Пенцак Франко Войцехович**, народився 26.10.1925 р., проходив дійсну службу з 01.1941 по 05.1945 рр., стрілок 464-го стрілецького полку, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Будапешту».

93. **Старшина Петренко Микола Федорович**, народився 7.04.1927 р., проходив дійсну службу з 12.1944 по 05.1945 рр., курсант 48-го навчального стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

94. **Рядовий Писаренко Дмитро Мартинович**, народився у 1915 р., проходив дійсну службу по 12.1944 р., стрілок 2-го окремого стрілецького батальйону.

95. **Рядовий Плетій Григорій Іванович**, народився у 1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., гарматний номер 527-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

96. **Рядовий Плішкановський Григорій Остапович**, народився у 1901 р., проходив дійсну службу по 03.1945 р., стрілок 180-ої стрілецької дивізії, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

97. **Рядовий Поліщук Микола Пилипович**, народився 12.03.1914 р., проходив дійсну службу з 09.1941 по 11.1941 рр., стрілок 161-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

98. **Старшина Пономаренко Петро Севастьянович**, народився 11.07.1920 р., проходив дійсну службу з 07.1941 по 05.1945 рр., 94-ий окремий стрілецький батальйон, 293 окремий стрілецький батальйон, командир гармати, інвалід Великої Вітчизняної війни III групи, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За відвагу».

99. **Старший сержант Поночовний Іван Якович**, народився у 1923 р., проходив дійсну службу, командир стрілецького відділення 979-го стрілецького полку, з 08.1942 по 12.1942 рр. – евакогоспіталь №4017, з 12.1942 по 05.1945 рр. – командир гармати 114-го самохідного артилерійського комполку, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений 2-а орденами Червоної Зірки, медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Кенігсберга», учасник параду Перемоги 1945 року.

100. **Капітан Порохніцький Григорій Андрійович**, народився 7.08.1911 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 12.1944 рр., командир роти Південно-Західного, I Українського і I Прибалтійського фронтів, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагоро-

джений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За оборону Києва».

101. Молодший лейтенант **Припотень Сергій Кузьмович**, народився 23.05.1925 р., проходив дійсну службу з 02.1942 по 01.1944 рр., командир стрілецького взводу Південно-Західного, II Українського фронтів, інвалід Великої Вітчизняної війни III групи, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією».

102. Рядовий **Прусів Віктор Якович**, народився 18.05.1918 р., проходив дійсну службу з 07.1941 по 09.1941 рр., з 09.1941 по 05.1944 рр. – у партизанському загоні імені Чапаєва в Білорусі, з 07.1944 по 09.1944 рр. – в партизанському загоні «Чапаєвець» у Франції, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

103. Рядовий **Пустовіт Володимир Андрійович**, народився 16.03.1911 р., проходив дійсну службу з 05.1941 по 10.1943 рр., навідник 1609-го гаубичного полку, з 12.1943 по 05.1945 рр. – навідник III гвардійського гаубичного полку, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною», «За звільнення Праги».

104. Рядовий **Пустовіт Микола Самойлович**, народився 04.07.1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., наладчик-машиніст водокачки 23-го окремого експлуатаційного полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

105. Рядовий **Радюков Микола Дмитрович**, народився 29.04.1924 р., проходив дійсну службу з 02.1944 по 05.1945 рр., гарматний номер 1804-го зенітного артилерійського полку.

106. Старший лейтенант **Радюков Олександр Олексійович**, народився 21.04.1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р. по 05.1945 р., командир батареї Ленінградського фронту, нагороди втрачені.

107. Молодший сержант **Редько Володимир Іванович**, народився 5.11.1926 р., проходив дійсну службу з 12.1944 по 05.1945 рр., мінометник 475-го окремого мінометного полку, нагороджений медалями «За відвагу», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною».

108. Молодший сержант **Розколуна Микола Афанасійович**, народився 1.01.1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., старшина кулемета 253-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону МВС, нагороджений орденом Слави III ступеня, медалями «За перемогу над Японією», «За звільнення Кореї».

109. Сержант Романчук Іван Федорович, народився 25.09.1918 р., проходив дійсну службу з 04.1941 по 05.1945 рр., курсант 4-го окремого навчального танкового полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Берліна».

110. Лейтенант Романчук Яків Якович, народився 2.02.1917 р., проходив дійсну службу з 08.1941р., командир стрілецької роти І-го стрілецького полку 24-ої армії Західного фронту, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

111. Рядовий Рухаленко Василь Махтейович, народився у 1922 р., проходив дійсну службу з 01.1944 р., автоматник 65-ої танкової бригади.

112. Молодший лейтенант Рухаленко Марко Гнатович, народився 5.12.1911 р., проходив дійсну службу, командир стрілецького взводу 86-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

113. Сержант Рухаленко Микола Васильович, народився 26.06.1925 р., проходив дійсну службу з 01.1944 р., помічник командира взводу 1131-го полку, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

114. Сержант Рябенко Іван Кіндратович, народився 02.04.1920 р., проходив дійсну службу з 22.11.1944 по 19.12.1944 рр., командир відділення 602-го стрілецького полку 109-ої стрілецької дивізії, з 19.12.1944 по 04.03.1945 рр. – евакогоспіталь №1114, з 4.03.1945 по 1945 рр. – батальйон видужуючих (Дані на основі довідки від 3.10.1966 р. військово-медичного архіву, зі слів – з 1941-1945 рр. перебував у Ленінграді).

115. Рядовий Сасенко Григорій Михайлович, народився 10.05.1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., гарматний номер 1126-го артилерійського полку 1519-го гаубичного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

116. Рядовий Самойленко Іван Сидорович, народився 3.02.1913 р., проходив дійсну службу з 04.1941 по 05.1945 рр., водій 571-го евакогоспіталю, нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною», «За бойові заслуги».

117. Рядовий Сатир Іван Микитович, народився 1.09.1901 р., проходив дійсну службу по 1945 р., був поранений, перебував в евакогоспіталі №2452, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

118. **Рядовий Сатир Павло Микитович**, народився 1.11.1910 р., проходив дійсну службу, перебував в евакогоспіталі №3632, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

119. **Сержант Сатир Яків Петрович**, народився 23.10.1905 р., проходив дійсну службу по 04.1944 р., стрілок 1127-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

120. **Рядовий Сатиренко Микола Левкович**, народився 9.09.1918 р., проходив дійсну службу з 01.1944 р., заряджаючий мінометного полку, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

121. **Сатиренко Микола Михайлович**, народився у 1913 р., проходив дійсну службу, нагороди втрачені.

122. **Рядовий Сатиренко Семен Кузьмович**, народився 28.04.1916 р., проходив дійсну службу з 06.1941р., стрілок 180-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

123. **Рядова Сатиренко Фросина Макарівна**, народилася 29.05.1919 р., проходила дійсну службу з 07.1944 по 05.1945 рр., санітарка медсанроти 447 об. НКВС.

124. **Рядовий Сафонов Олександр Михайлович**, народився 5.04.1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., кухар 1286-го окремого зенітного артилерійського дивізіону.

125. **Сержант Сахно Олександр Антонович**, народився у 1909 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 10.1944 рр., автоматник I-го Українського фронту, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

126. **Старшина Сахно Іван Сергійович**, народився 25.12.1925 р., проходив дійсну службу з 01.1944 р., стрілок 86-го стрілецького полку, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

127. **Рядовий Сахно Йосип Федорович**, народився 27.01.1909 р., проходив дійсну службу з 01.1944 р., стрілок, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

128. **Сержант Сахно Микола Олексійович**, народився 5.09.1909 р., проходив дійсну службу з 03.1941 по 05.1945 рр., завідуючий артилерійським складом, командир артилерійського відділення 1804-го зенітного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною», «30 років Радянській Армії і Флоту». Звільнений у запас у вересні 1950 року.

129. Сержант **Сахно Микола Васильович**, народився 26.03.1926 р., проходив дійсну службу з 03.1944 по 04.1945 рр., старший писар 275-го стрілецького полку, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

130. Молодший лейтенант **Сахно Степан Феодосійович**, народився 27.08.1908 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., командир взводу I-го Українського фронту.

131. Рядовий **Сахно Петро Феодосійович**, народився 16.05.1913 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., стрілок 722-го стрілецького полку, інвалід Великої Вітчизняної війни III групи, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

132. **Сахно Петро Іванович** народився 29.06.1922 р., проходив дійсну службу з 3.01.1942 р., курсант 2-ої школи авіаспеціалістів, моторист 2-го авіаційного винищувального батальйону, з 04.1942 по 09.1943 рр. – авіамеханік 46-ого авіаційного запасного полку, з 1943-1946 рр. – авіамеханік 994-го окремого авіапункту зв'язку. З 06.1946 по 03.1947 рр. – автомеханік 13-ої авіаескадрильї зв'язку. Звільнений у запас 15.03.1947 р.

133. Старший сержант **Свербиус Василь Петрович**, народився 14.01.1926 р., проходив дійсну службу з 02.1945 по 05.1945 рр., стрілок 222-го запасного стрілецького полку.

134. Молодший сержант **Сердюк Євгеній Тихонович**, народився 16.02.1917 р., проходив дійсну службу з 1941 по 05.1945 р., розвідник 856-го окремого артилерійського дивізіону, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною», «За звільнення Варшави», «За оборону Кавказу».

135. Семиліт **Ніна Петрівна**, народилася 25.12.1919 р., виконувала спецзавдання з 06.1942 по 03.1944 рр., нагороджена медаллю «За бойові заслуги».

136. Рядовий **Сізик Василь Павлович**, 14.03.1922 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 05.1945 рр., стрілок 110-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

137. Сфрейтор **Сізик Матвій Іванович**, народився у 1902 р., проходив дійсну службу, мінометник 21-го стрілецького полку, 10-го гвардійського мінометного полку, нагороджений медалями «За відвагу». «За перемогу над Німеччиною».

138. Рядовий **Сізик Павло Васильович**, народився у 1900 р., проходив дійсну службу з 07.1941 по 05.1945 рр., сапер 113-го стрілецького дивізіону, хімік 1019-го стрілецького полку, нагороджений медалями «За бойові заслуги». «За перемогу над Німеччиною».

139. Рядовий Сізік Яків Іванович, народився 12.05.1907 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., гарматний номер 30-го відділення зенітного артилерійського дивізіону.

140. Рядовий Семиполк Кузьма Савович, народився 1.05.1905 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р. по 05.1945 р., стрілок 17-го окремого штрафного батальйону.

141. Лейтенант Синчук Іван Петрович, народився у 1914 р., проходив дійсну службу, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

142. Рядовий Скибицький Гурій Васильович, народився 5.10.1912 р., проходив дійсну службу, командир взводу 1140-го полку.

143. Рядовий Скрипка Ілля Іванович, народився у 1903 р., проходив дійсну службу, документи втрачені.

144. Рядовий Скрябін Анатолій Маркович, народився 28.12.1924 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 05.1945 рр., стрілок 46-го гвардійського стрілецького полку.

145. Старшина Сова Микола Іванович, народився 11.12.1925 р., проходив дійсну службу з 02.1944 по 05.1945 рр., командир гармати 458-го стрілецького полку, 692-го артилерійського полку, нагороджений медалями «За відвагу». «За перемогу над Німеччиною».

146. Рядовий Соколюк Микола Лаврентійович, народився 8.08.1919 р., призваний в ряди Червоної Армії 12.1939 р., проходив дійсну службу з 08.1941 р., старшина 66-го гвардійського стрілецького полку, нагороджений медалями «За відвагу», «За бойові заслуги». «За перемогу над Німеччиною», «За звільнення Варшави», «За взяття Берліна», звільнений у запас 06.1946 р.

147. Рядовий Сродник Андрій Данилович, народився у 1901 р., проходив дійсну службу, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи.

148. Старшина Стінка Михайло Данилович, народився 10.07.1921 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., кухар транспортного складу ВМС, нагороджений медалями «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною».

149. Рядовий Супрун Василь Олексійович, народився 30.01.1915 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., танкіст 845-ї танкової бригади, нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

150. Сфрейтор Супрун Федір Іванович, народився 22.06.1917 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., аеродромна обслуга 740-го батальйону, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

151. Молодший сержант **Тарасенко Григорій Антонович**, народився 10.10.1926 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., командир стрілецького відділення 1174-го стрілецького полку, був поранений, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

152. Рядовий **Тищенко (?) Давид Олександрович**, народився у 1906 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., стрілок 21-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

153. Лейтенант **Федоренко Василь Григорович**, народився у 1914 р., проходив дійсну службу з 12.1941 по 05.1942 рр., помічник командира роти по господарській частині 165-го артилерійського запасного стрілецького полку, з 08.1944 по 10.1944 рр. – командир стрілецького відділення 180-го окремого Сталінського штурмового батальйону, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За оборону Києва», «За перемогу над Німеччиною».

154. Рядовий **Федоренко Іван Григорович**, народився 30.03.1903 р., проходив дійсну службу, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медаллю «за Перемогу над Німеччиною».

155. Рядовий **Фещенко Петро Феоктистович**, народився 24.07.1922 р., проходив дійсну службу з 07.1941 по 05.1945 рр., розвідник 163-ої окремої дивізії, 3-го відділення моторозвідроти 109-го мотострілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

156. Рядовий **Хватов Микола Павлович**, народився у 1926 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 12.1945 рр., стрілок 34-го гвардійського мотострілецького полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

157. Молодший сержант **Хіврич Микола Тарасович**, народився 19.12.1920 р., проходив дійсну службу з 12.1941 р., командир стрілецького відділення 247-го окремого лижного батальйону.

158. Сержант **Хіцький Андрій Іванович**, народився 18.09.1918 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., командир гармати 1127-го стрілецького полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Будапешта».

159. Старший лейтенант **Хіцький Андрій Тимофійович**, народився 12.08.1911 р., проходив дійсну службу з 07.1941 р., командир роти 133-ої стрілецької дивізії 31-ої армії, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

160. Рядовий **Хіцький Йосип Іванович**, народився 17.04.1911 р., проходив дійсну службу по 01.1945 р., гарматний номер 52-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

161. Рядовий **Хицький Микола Якович**, народився 11.02.1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р. по 06.1945 р., командир гармати артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

162. Сержант **Хицький Михайло Тимофійович**, народився у 1913 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., старшина батареї 129-го артилерійського полку, нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За бойові заслуги», «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

163. Рядова **Хицька Тамара Іванівна**, народилася 23.01.1922 р., медична сестра медичного батальйону.

164. Рядовий **Хоменко Олексій Степанович**, народився у 1912 р., проходив дійсну службу, нагороджений орденом Слави III ступеня, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

165. Рядовий **Хорунжий Яків Федорович**, народився у 1926 р., проходив дійсну службу з 03.1944 р., гарматний номер 1804-го зенітного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

166. Рядовий **Червоніжка Олександр Григорович**, народився у 1922 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 05.1945 рр., стрілок 357-го артилерійського полку, інвалід Великої Вітчизняної війни III групи, нагороджений медалями «За відвагу», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною».

167. Старший сержант **Чирник Микола Дементійович**, народився 2.02.1919 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., командир гармати 1148-го артилерійського полку, 1036-го гаубичного артилерійського полку, документи про нагороди втрачені.

168. Рядовий **Чорненький Степан Григорович**, народився 17.01.1907 р., проходив дійсну службу, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороди втрачені.

169. Рядовий **Шамрай Михайло Романович**, народився у 1923 р., проходив дійсну службу з 01.1944 по 06.1944 рр., стрілок-наводчик 473-го артилерійського полку, інвалід Великої Вітчизняної війни II групи, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

170. Сержант **Широкоступ Василь Афанасійович**, народився 18.10.1918 р., проходив дійсну службу з 06.1941 по 05.1945 рр., діловод 233-го артилерійського полку 30-го артилерійського дивізіону, нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

171. Сержант Шкляренко Прокіп Іванович, народився 23.02.1907 р., проходив дійсну службу з 01.1941 по 05.1945 рр., командир розрахунку 56-го мотострілецької бригади, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

172. Рядовий Шопа Григорій Омелянович, народився у 1926 р., проходив дійсну службу, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

173. Рядовий Шопа Дмитро Васильович, народився у 1908 р., проходив дійсну службу.

174. Рядовий Шугайло Григорій Романович, народився 8.04.1915 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., стрілок 273-го запасного полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

175. Рядовий Шуменко Олександр Федорович, народився 26.08.1908 р., проходив дійсну службу з 04.1945 по 05.1945 рр., стрілок 365-го гвардійського стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

176. Рядовий Щербань Андрій Онопрійович, народився 15.05.1901 р., проходив дійсну службу, стрілок 1127-го стрілецького полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

177. Рядовий Юрченко Михайло Афанасійович, народився 21.11.1920 р., проходив дійсну службу з 06.1941 р., водій 10-ї танкової бригади, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

178. Молодший сержант Яретик Дмитро Романович, народився 21.01.1924 р., проходив дійсну службу по 05.1945 р., командир зенітки 317-го зенітного артилерійського полку, нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною».

179. Рядовий Яретик Степан Петрович, народився 14.02.1919 р., проходив дійсну службу з 01.1941 р. по 05.1945 р., водій 47-го будівельного корпусу, нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною».

*(За даними Синявської сільської ради,
Ради Рокитнянської районної організації ветеранів України)*

Тлумачний словничок

Антський союз – політичне і військово-племінне слов'янське об'єднання, що існувало від IV – до початку VII століття (602 рік). Утворений після розпаду держави гунів (370-469 рр.), до якої входили слов'янські племена й сармати, зокрема, шість племінних груп: уличі, тиверці, поляни, древляни, сіверяни.

Аршин – староруська одиниця вимірювання довжини, що дорівнює 0,7112 м.

Білоцерківське староство – адміністративна одиниця на півдні Київщини в часи литовського та польського панування – XVI-XVIII століття. Місто Біла Церква – значний торговельний, ремісничий, військовий центр тієї доби.

Білоцерківський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Правобережної України в XVII-XVIII – століттях. Полковий центр – місто Біла Церква. Належить до корінних козацьких полків. Територія полку на сході межувала з Київським, на півдні – Корсунським, на заході – Уманським та Вінницьким полками.

Благочиння (протопопія) – у православних до XIX століття (деканат у католиків та греко-католиків) – церковна адміністративна одиниця, яка об'єднує декілька парафій (приходів) і є складовою єпархії.

Верста – давня міра відстані, яка вживалась до прийняття метричної системи мір в Україні. Одна верста дорівнює 500 сажням чи 1 066,781 м.

Волость – найнижча адміністративно-територіальна одиниця в сільських місцевостях; з 1861 – одиниця станового селянського самоврядування; зберігалася в Україні як самоврядна одиниця до адміністративної реформи 1924-1925 років.

Гайдамаччина – соціальний рух на Правобережжі України у XVIII столітті. Причина повстання полягає в тому, що народні маси, серед яких ще жили традиції козацької волі, не хотіли коритися владі панів і зі зброєю в руках виступали проти поневолення. Учасниками Гайдамаччини були переважно незаможні селяни, наймані робітники, дрібна шляхта й нижче духовенство.

Гарнець дорівнює 4 квартам, одна кварта – 0,95-0,96 літра.

Гетьманщина – усталена в науковій літературі назва Української національної держави, відновленої внаслідок Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького 1648-1657 років, що існувала в 1648-1781 роках.

Двір – поміщицька садиба, маєток.

Десятина – 0,9 га, сажень – давньоруська міра довжини, що привірюється сьогодні до 2 метрів і застосовується в основному для вимірювання земельних ділянок.

Дике Поле – традиційна назва чорноморських степів у XVI-XVII століть. У вузькому розумінні – історична назва нерозмежованих і слабо заселених причорноморських степів між середньою і нижньою течією Дністра на заході, нижньою течією Дону і Сіверським Дінцем на сході, від лівої притоки Дніпра – Самари і верхів'їв притоки Південного Бугу – Синюхи та Інгула на півночі, до Чорного та Азовського морів і Криму на півдні.

У широкому розумінні – назва всього Великого Євразійського Степу, який також називали Великою Скіфією в часи античності чи Великою Тартарією в часи середньовіччя у європейських і у східних (переважно перських) джерелах.

Київська губернія – колишня адміністративно-територіальна одиниця на території, що тепер входить до складу держави Україна. Охоплювала території давньої української етнографічної й історичної землі Верхнього Подніпров'я княжих та козацьких часів – Київщини. Ліквідована в березні 1925 року.

Київське воєводство, Київський палатинат – адміністративно-територіальна одиниця Великого князівства Литовського (до 1569 року) та Корони Польської в Речі Посполитій. Існувало в 1471-1795 роках. Створене на основі земель Київського князівства.

Коліїщина – найвідоміший виступ гайдамаків 1768 року.

Копа – одиниця виміру урожаю – згромажені у купу 60 снопів пшениці або жита, 30 снопів – полукіпок.

Корець – стара міра сипких тіл.

Люстрація у давній Польщі це – ревізія-опис державних маєтностей, звичайно, воєводств і староств, яка містила відомості про господарську діяльність, відбування повинності, чистий дохід маєтностей і проводилася раз у п'ять років для контролю за титулами посідання королівщин та визначення розміру кварти, тобто четвертини доходів із низів, призначених для утримання сталого найманого війська.

Олександрія – літня резиденція графів Браницьких, розташована у місті Біла Церква. Маєток, отриманий у 1784 році графінею Олександрєю Василівною, приносив до 750 тисяч злотих прибутку на рік. На її базі у 80-х роках 18 століття графом Ксаверієм Браницьким було закладено парк.

Панщина – відробіткова рента, одна з форм земельної ренти при феодалному способі виробництва. Характеризується прикріпленням до землі безпосереднього виробника, особистою залежністю селянина від поміщика.

Пасмо – міра ниток.

Повіт – адміністративно-територіальна одиниця в Великому Князівстві Литовському, Польському королівстві, Речі Посполитій, Королівстві Галичини та Володимирії, Західно-Українській Народній Республіці, Російській імперії, а також ранньому СРСР. В УРСР-СРСР повіти скасовано внаслідок адміністративної реформи 1922–1923 років.

Подимний податок на селян – його назва походить від слова «дим» – будинок, двір.

Поколющина – податок від млинового колеса.

Різа – міра площі – 3,6 десятини.

Річ Посполита – східноєвропейська федеративна держава, що існувала протягом 1569–1795 років на теренах сучасних Польщі, України, Білорусі, Литви, Латвії, Молдови, південної Естонії та західної Росії. Утворилася 1569 року внаслідок Люблінської унії.

Родовий герб Корчак відомий у Польщі, Білорусії, Україні та Литві. Ним користувалося понад 270 родів, зокрема, і Браницькі.

У Польщі герб відомий з 1142 року. У великому князівстві Литовському поширився після ухвалення Городельської унії 1413 року. Головною частиною герба є щит. У червоному полі щита зображено

три срібних балки, що не доходять до його краю, причому кожна наступна (нижча) балка коротша за попередню. Важливою частиною герба є шолом. Шолом поміщається над щитом і прикрашено нашоломником (клейнодом). У гербі Корчак клейнод є над верхом із шляхетською золотою короною в золотій чаші – половина срібного пса.

Корона вказує на становище її власника в суспільній ієрархії та титул володаря герба. В Речі Посполитій шляхетська корона, покладена на шолом, символізує рівність шляхти. А пес в фамільних гербах – символ вірності та відданості.

Оздобою шолома є намет (лампбрекен), зображений у вигляді прикріпленої до шолома матерії, що нагадує порваний плащ. Зовнішня та внутрішня поверхні намету забарвлені фініфтью і металом: поверхня – головним кольором щита, а виворіт – головним металом.

У геральдиці золото (жовтий колір – метал) символізує знатність, могутність і багатство, а також чесноти: силу, вірність, чистоту, справедливість, милосердя і упокорювання; срібло (білий колір – метал) – символізує благородство, відвертість, а також чистоту, невинність і правдивість; червень (червоний колір – фініфть) – символізує хоробрість, мужність, любов, а також кров, пролиту в боротьбі.

Торгсін – скорочена назва Всесоюзного об'єднання торгівлі з іноземцями, створеного в липні 1931 році. Спеціалізовані магазини торгували дефіцитними на ті часи товарами, обмінювали їх на золото, срібні монети старої чеканки, дорогоцінності.

Тяглі парові селяни – селяни, котрі мали робочу худобу

Фільварок – у Польщі, Литві, Україні та Білорусі у XIV-XIX століттях, панський сільський господарський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво збіжжя на продаж.

Флюші – ваяльні.

Черняхівська культура – одне з найяскравіших археологічних явищ пізньоримського часу (III – початок V століття). Пам'ятки черняхівської культури залишені різноетнічним населенням, яке проживало на півдні Східної Європи (у лісостеповій та степовій частинах України, на території сучасних Білгородської та Курської областей Російської Федерації, у Молдові, значній частині Румунії). Епонімну пам'ятку, могильник у с. Черняхів (нині село Кагарлицького району Київської області) відкрив у 1900-1901 Вікентій Хвойка.

Шпихлер – амбар.

ПОДЯКА

Редакційна колегія висловлює щире вдячність людям, котрі долучилися до створення книги та поділилися своїми спогадами про життя села і незабутні події.

Дякуємо усім, хто допомагав у пошуку та зборі інформації, технічному і транспортному забезпеченні. Зокрема, Синявському сільському голові у 2002-2015 роках Олександру Петровичу Крупці, Синявському сільському голові Ользі Миколаївні Ковіньці і працівникам Синявської сільської ради, працівникам архівного сектору Рокитнянської районної державної адміністрації Вірі Вікторівні Смольницькій та Тетяні Петрівні Кузьменко, програмісту Наталії Петрівні Рухаленко, начальнику відділу житлово-комунального господарства, містобудування, архітектури, інфраструктури, енергетики та захисту довкілля Рокитнянської районної державної адміністрації Ігорю Віталійовичу Лалаку, вчителю Павлу Петровичу Шелесту, уродженцям с. Синява, справжнім патріотам села Віктору Прокоповичу Самойленку, Павлу Миколайовичу Соколюку, Раїсі Василівні Михальчук, Валентині Іванівні Гуз, Сергію Анатолійовичу Поліщуку, подружжю Любов та Миколі Ревам, працівникам готельно-ресторанного комплексу «Старий млин» Олесю Павловичу Шелесту, Віктору Миколайовичу Клименку, Миколі Васильовичу Марковському, голові ради організації ветеранів Рокитнянського району Миколі Олексійовичу Красіну, районному військовому комісару Володимирі Сергійовичу Бабенку, ветерану праці Віктору Володимировичу Стрельбіцькому.

Окрема подяка фотографу Аллі Анатоліївні Уманець, яка з перших днів брала активну участь у підготовці фотоматеріалів до книги. Без її фоторобіт, опрацювання історичного фотоматеріалу важко було б уявити мальовничість сільських краєвидів, пам'ятних та історичних місць у Синяві, передати документальну достовірність подій.

У книзі також використані знімки з особистих архівів краєзнавців Ю. Я. Касяненка, А. П. Билима, О. В. Павленка, жителів села Синява, Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, музею Синявського опорного комунального закладу освіти Рокитнянської районної ради, готельно-ресторанного комплексу «Старий млин»; свідчення очевидців Голодомору 1932-1933 років, записані у 2008 році бібліотекарем Ольгою Михайлівною Лук'янець, директором Синявського будинку культури Валентиною Іванівною Маркович, вчителем історії Олегом Миколайовичем Пухом.

Зміст

Переднє слово Михайла ГОРОВЕНКА, ініціатора видання	4
Чи можна зазирнути в минуле?	14
Крізь синяву вічності...	17
Анти: на відстані століть	23
Пам'ять про святу Русь бережуть легенди	45
Козацька вольниця	65
Графи Браницькі	89
Божі храми села Синява	123
На нове століття	159
«Голодний рік, мов чорна птиця, над краєм змореним літав...» . .	191
«Вірили Леніну, вірили Сталіну...»	217
«Вони пройшли, вони здолали той шлях, жорстоких ворогів...» . .	225
Трудилися від зорі до зорі...	267
«У світлі рішень та ідей»	297
У вільній Україні	357
Життя іде...	375
Післямова. Чи можна зазирнути в майбутнє?	418
Додатки	420
Тлумачний словничок	442

Алла Шелест
СИНЯВА НАД РОССЮ
Історико-краєзнавчий літопис

Фото Алли Уманець

Коректор: Тетяна Пруднікова

Дизайн обкладинки: Олена Король
Макет, комп'ютерна верстка: Олександр Приймак

Підписано до друку 25.09.2020. Формат 70x100/16.
Обл. вид. арк. 18,14. Папір крейдований.
Друк офсетний. Гарнітура SchoolBook.
Наклад 5 000 прим. Зам. № 20-0754к.

ТОВ «Новий друк»
02094 м. Київ, вул. Магнітогорська, 1.
Тел.: (044) 451-48-13, факс: (044) 451-48-10
www.ndruk.kiev.ua • office@ndruk.kiev.ua



Синява – звичайне село на Київщині, котрих на українських теренах тисячі. Тим то й знаково, що його літопис, мов краплина роси на сонці, віддзеркалює і далеч століть, і реалії сьогодення в очікуванні кращих часів для рідної України, а найперше – долі простих людей, широсердних українців, котрі із сивих давен і донині тягнули і тягнуть спільного плуга повсякчасних нагальних турбот, надій і сподівань на добірний пшеничний сніп і щедрий стіл, щасливу долю своїх дітей і внуків, покладаючись лишень на себе, громаду та ще ласку Божу.

